

NATIONAL INTEREST

JOURNAL FOR NATIONAL AND STATE ISSUES

ISSN 1452-2152 UDK 323.1(=163.40) година IX vol. 16. № 1/2013.

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

Национални ИНТЕРЕС

ПРОТИВРЕЧНОСТИ КОНЦЕПТА
И ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Слободан Комазец
Душан Пророковић

Слободан Антонић
Зоран Петровић Пироћанац

Дејан Мирковић
Владимир Димитријевић

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

Оливер Александар Андонов

Ратко Љубојевић
Богдан Стојановић

Душан Гујаничић
Небојша Вуковић

ПРИКАЗИ

Милош Алексић
Душан Достанић

Часопис за национална и државна питања

УДК 323.1(=163.41)

ISSN 1452-2152

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

Година IX, vol. 16

Број 1/2013.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА
ПИТАЊА

ISSN 1452-2152 УДК 323.1(=163.41)

Број 1/2013 год. IX vol. 16 стр. 1-298

Часопис покренут поводом 200 годишњице савремене српске
државности.

Часопис излази три пута годишње.

Издавач:

Институт за политичке студије

Адреса:

Светозара Марковића 36, Београд

Телефон: 3039-380, 3349-205

Email: ipsbgd@eunet.rs

Оснивачи часописа:

Милан Матић, Живојин Ђурић

Главни уредник:

Милош Кнежевић

Одговорни уредник:

Живојин Ђурић

Редакција:

Милош Кнежевић

Миломир Степић

Зоран Петровић-Пироћанац

Живојин Ђурић

Љубомир Кљакић

Савет часописа

Зоран Милошевић, Радослав Гаћиновић, Ђуро Бодрожич, Живојин
Ђурић, Момчило Суботић, Славенко Терзић, Борис Милосављевић.

Милош Ковић, Миша Ђурковић. М. М. Лобанов

Пословни секретар:

Смиљана Пауновић

Прелом и штампа:

esetloga д.о.о.

Тираж: 300 примерака

САДРЖАЈ

Тема броја:

ПРОТИВРЕЧНОСТИ КОНЦЕПТА И ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Слободан Комазец

КРИЗА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
И ЕФЕКТИ ПРИДРУЖИВАЊА 21-62

Душан Пророковић

ЗАШТО ЈЕ ЕУ (ГЕО)ПОЛИТИЧКИ
НЕСАМОСТАЛНА? 63-78

Слободан Антонић

О „ДЕБРИСЕЛИЗАЦИЈИ“ БИРАЧА:
ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ЈАВНОМ
МНЕЊУ СРБИЈЕ 79-99

Зоран Петровић Пироћанац

ЕВРО - ИНТЕГРАЦИЈЕ И НОВА БЕЗБЕДНОСНА
АРХИТЕКТУРА ЈУГОИСТОКА ЕВРОПЕ
„БОНДСТИЛ“- НОВИ „РАМШТАЈН“ И
УТЕРИВАЧ У ЕВРО - ИНТЕГРАЦИЈЕ 101-128

Дејан Мирковић

ПОСЛЕДИЦЕ ПРИДРУЖИВАЊА
ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ ЕУ 129-150

Владимир Димитријевић

ИСПОВЕСТ ЕВРОСКЕПТИКА 151-165

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

Оливер Александар Андонов

ОЧУВАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА НАЦИОНАЛНИХ
ИНТЕРЕСА КРОЗ ПРИЗМУ ЕВРОПСКЕ
БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ 169-200

Ратко Љубојевић

КОРЕНИ САВРЕМЕНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ
ПОДЕЛА НА БАЛКАНУ 201-219

Богдан Стојановић

ПРОБЛЕМ КОНВЕРЗИЈЕ МОЋИ У ПОЛИТИЦИ:
ОД РЕСУРСНОГ ДО РЕЛАЦИОНОГ КАРАКТЕРА 221-245

Душан Гујаничић

ЛЕГИТИМИТЕТ У ПОЛИТИЧКОМ
ЖИВОТУ СРБИЈЕ - ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ..... 247-262

Небојша Вуковић

ОДРЕЂЕЊЕ КУЛТУРНО-ГЕОГРАФСКОГ
И ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСКОГ ИДЕНТИТЕТА
РУСИЈЕ У ДЕЛУ ВЛАДИМИРА ЛАМАНСКОГ.. 263-283

ПРИКАЗИ

Милош Алексић

ИМПЕРИЈАЛНО РАЗАРАЊЕ ДРЖАВА..... 287-292

Душан Достанић

ИДЕНТИТЕТ И ГЕОПОЛИТИЧКА
СТВАРНОСТ СРБА..... 293-298

CONTENTS

This Issue's Theme:

CONTRADICTIONS OF THE CONCEPT AND POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Slobodan Komazec

A CRISIS IN THE EUROPEAN UNION AND
EFFECTS OF JOINING IT..... 21-62

Dusan Prorokovic

WHY THE EU IS NOT
(GEO)POLITICALLY INDEPENDENT?..... 63-78

Slobodan Antonic

ABOUT «DE-BRUSSELSIZATION»
OF SERBIAN VOTERS:
EUROSCEPTICISM IN THE PUBLIC OPINION..... 79-99

Zoran Petrovic Pirocanac

EUROPEAN INTEGRATION AND NEW SECURITY
ARCHITECTURE OF THE SOUTHEAST EUROPE
BONDSTEEL - NEW RAMSTEIN AND ENFORCER
OF THE EUROPEAN INTEGRATION..... 101-128

Dejan Mirovic

THE CONSEQUENCES OF EASTERN
EUROPE JOINING THE EU..... 129-150

Vladimir Dimitrijevic

THE CONFESSION OF EUROSCEPTICS..... 151-165

ESSAYS AND STUDIES

Oliver Aleksandar Andonov

PRESERVATION AND REALIZATION OF
NATIONAL INTERESTS THROUGH THE PRISM
OF EUROPEAN SECURITY POLICY..... 169-200

Ратко Љубојевић

ROOTS OF CONTEMPORARY GEOPOLITICAL
DIVISIONS IN THE BALKANS..... 201-219

Bogdan Stojanovic

POWER CONVERSION PROBLEM IN
POLITICS: FROM RESOURCES
TO RELATIONS ASPECT 221-245

Dusan Gujanicic

LA LEGITIMITE DANS LA VIE POLITIQUE DE
LA SERBIE- UNE VUE..... 247-262

Nebojsa Vukovic

THE DEFINITION OF THE
CULTURAL-GEOGRAPHICAL AND
POLITICAL-GEOGRAPHICAL IDENTITY
OF RUSSIA IN VLADIMIR LAMANSKY'S WORK 263-283

REVIEWS

Milos Aleksic

IMPERIAL DESTRUCTION OF THE STATE..... 287-292

Dusan Dostanic

IDENTITY AND GEOPOLITICAL REALITY
OF THE SERBS 293-298

ОТВОРЕНО ПИТАЊЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА

Питање евроинтеграција је, без сумње, најраширенија тема и мотив савременог политичког живота у Србији. Колико год упадљиво био заступљен у медијима и јавности феномен *евроинтеграција* остао је по страни научних, тј. теоријских пропитивања. Штавише, свакодневним понављањем, тематизовањем и непресталном медијском презентацијом токова, *евроинтеграција* је претворена у свеprisутан и свемоћан циљни појам. У подлози евроинтеграционе телеологије налази се жељено исходишно стање могуће стварности европски интегрисане Србије.

Тако схваћеном појму *евроинтеграција* међу евроинтеграционистима саобразна је појава и појам интегратора у лику Европске уније, а уже гледано централне бриселске администрације. Велики значај и јасно значење појма *евроинтеграција* се понајвише подразумевају, те стога, по идеолошком и политичком аутоматизму, не изазивају дубља промишљања, нарочито не са становишта уочених противречности и делатних супротности. У политичком животу Србије појам *евроинтеграција* се у последњих дванаестак година преобразио у постулат политичке акције и аксиом деловања већине парламентарних странака и лидера.

*

Две кључне појаве и појма од којих је састављена трендовска и политократски помодна кованица *евроинтеграција - Европа и интеграција* - нису оптерећени само једностраним сагледавањима сваке понаособ и међусобно, него и мањкавим и погрешно изведеним идеолошким становиштима. Схваћена као Стари континент, Европа је свакако шира, дубља и

крупнија, али и много старија и далеко сложенија појава од Европске уније која се конфигурисала релативно скоро, на само једном делу укупног континенталног простора. Део који припада Европској унији је, да потсетимо, просторно мањи од онога који припада Европи а није у саставу ЕУ. Чињеница односа европског тоталитета и евроунијске партикуларности се често и олако, али и намерно заборавља.

Иако ЕУ испољава просторне претензије представљања идеје континенталне целине, у тој тежњи препреку јој не чине само разубјена европска и евроазијска географија него и, може се рећи, древна и непревазиђена геополитичка источно/западна дихтомија. Јер, као што је Европа обилата полуострвима (има их неколико одиста пространих и маркантних), тако исто и она сама може бити схваћена као полуострво веће копнене двоконтиненталне масе. Како се и са чиме онда спаја, условно речено, субконтинент Европа на основу нескривених претензија свезападног тотализовања, то јест *евроинтеграције*?

*

Три су кондиционалне, географске и геополитичке ноторности које, свака за себе, надилазе самозагледане и сужене приступе евроинтеграцији.

1) Прва се односи глобални мегапростор Евроазије у коме се *евроинтеграција* на изненађујући начин може разумети као интеграција читаве „мале Европе“, то јест Европске уније, у велику евроазијску надинтеграцију коју, у овом часу, оличавају Заједница Независних Држава и друге велике земље Шангајског споразума. Том хипотетичком интеграцијом просторно мањег и ресурсно слабијег у далеко већу и снажнију међудржавну асоцијацију, садашња Европска унија не би била трансатлантски спрегнута са Америком, нити би чинила прекоморски евроамерички савез, већ би по супротном телуократском принципу била у саставу евроазијске заједнице народа и држава. Логична али скоро невероватна претпоставка за остварење у догледном времену!?

2) Друга могућност је нешто изгледнија, и може се пронаћи у радовима виспренијих геополитиколога и геополити-

чара. Она се односи на постојећу слику руског европског и азијског протезања и географску чињеницу да је један значајан део Русије неумњиво у Европи, уколико се као најуверљивија граница копнене демаркације Европе и Азије прихвати уралски ланац планина. У том случају сваки дводелни и, рецимо, равноправни савез ЕУ са евроазијском Русијом означио би ново и специфично геополитичко стање европског проширења, али не само правцем ка непрегледном истоку него, са руске тачке гледишта, и од истока ка западу. Тако увећена Европа више не би била субконтинентална и полуострвска (каква је по извесним тумачењима сада), него геополитички сливена у један огромни планетарно респективан простор.

Предочена могућност двосмерног и међусобног европског проширења указује на превазилажење оних врста евроцентричности и евроеклузивизма, утемељених на унутрашњем саморазумевању Западне Европе која се шири на Исток и тиме „европеизује“ освојене и интегрисане просторе. Овај концепт, уједно, означава контуре мегала-Европе – Велике Европе – заправо највеће могуће Европе. И он је, такође, есенцијално супротан трансатланском маритимном савезништву Европе и Америке, тј. Евроамерике, те би се без снбивања могао означити и као Евро(па)-Русија, у читавом европском и азијском протезању. Не, дакле, само европски део Русије, или Европа Уније хијерархијски подређена евроазијској Русији, него дводелно максимализована Европа у дугом азијском искораку.

Концепт Велике Европе, такође, означава да је с једне и то западне стране Европска унија, а с друге источне стране Руска Федерација и ЗНД. Велика Европа, као азијска екстензија уже и мање, рецимо традиционално схваћене класичне Европе Запада, није могућа без Русије у Европи, али ни са Америком у Европи.

3) Најзад, трећа евроинтеграциона могућност, исказана мимо редукционистичке склоности разумевања Европе у прерађеном постмодернизованом каролиншко/меровиншком наслеђу, у овом часу очитованом кроз синергичну хегемонијалну праксу Европске уније, Евроамерике и НАТО-а, односи се на интергацију источноевропског дела словенског света: Русије, Белорусије и Украјине с једне стране, и Европ-

ске уније с друге стране. Ова интеграциона претпоставка је својим географским, геополитичким и другим садржајима вероватнија, али, без обзира на глобалну, континенталну и регионалну промену односа снага, такав „редизајнерски“ по-сибилизам још увек довољно уважаван.

Не сме се, наиме, заборавити да садашње боље прилике на источноевропском и евроазијском словенском простору представљају корениту негацију не тако давних токова идеолошке, политичке и геополитичке деструкције, који су дивљали у смутном раздобљу разлагања СССР-а и дивље транзиције из комунизма у капитализам. И поред опоравка и снажења тих држава, у еврокартским круговима по идеолошкој и политичкој инерцији интереса још увек владају предрасуде о објектима и субјектима евроинтеграција. Још увек се, наиме, размишља у категоријама једностраног ширења ЕУ и НАТО које, спорадично и без нужног реализма, једва прикривају неоимперијалне вестернистичке амбиције.

Напоследку трећа алтернативна евроинтеграциона могућност садржи историјски потенцијал стварања друге, то јест *Источне Европске уније*. Претпоставка настанка друге, или прве по снази ЕУ на Истоку, заснива се, пре свега, на унутрашњим интеграционим процесима у три поменуте постовјетске земље које су, иако обухваћене Заједницом Независних Држава, у изложеном евроинтеграционом погледу, ипак, још увек недовољно повезане

*

Интеграција као појам који означава мултидимензионални друштвени процес односи се на различите нивое, интензитете и квалитете укључивања, обједињавања и спајања делова у нешто што их по величини и сложености структуре и снази процеса превазилази. Интеграција не значи нужно поробљавање, ни апсорбовање нити асимиловање до потпуног губитка идентитета, али свакако јесте извесна интеракција, придруживање, удруживање и сједињавање, а може бити и супротно од уједначавања - дискриминишуће хијерархизовање делова који се интегришу.

Интегрише се увек нешто што је још неинтегрисано, а можда и претходно дезинтегрисано. Интеграције извесне „делимичне“ целине није истоветно са интеграцијом нечега

што је пре тога подељено или разорено. Интеграције су дабоме, веома неуједначене и различите. Општи торијски појам *интеграција* садржи многе појединачне и посебне видове који се односе на разноврсне области љуског живота, историје, културе и цивилизације. Ни појам *евроинтеграција* у том погледу није изузетак, и тај пречесто помињани и осетно истрошени појам се користи у једнини и множини.

Како кад, и према конкретној потреби *евроинтеграција* је усмерена у правцу различитих области подложних интегрисању. Најчешће је реч о идеолошком, политичком и геополитичком виду *евроинтеграција*, али се она такође односи и на друге не мање важне интеграционе аспекте, попут: економије, науке, медија, културе, војних питања и сл. У евроинтеграционој пројекцији (опцијама, плановима, агендама, сценаријима, стратегијама итд.), најчешће се али не и увек ради о подударним евроинтеграционим видовима. Догађају се, међутим, и битна разликовања и неподударања, разлижења и супротности не само између хтења интегратора и жеља још неинтегрисаних „канидадата“, него и између појединих евроинтеграционих видова који у садејству доводе у питање квалитет основног евроинтеграционог процеса и његове перспективе у будућности.

Одатле се може исказати недоумица шта се чему, или ко се коме придружује, како се и колико укључује и искључује, најзад, зашто се и с којом примарном сврхом интегрисе у Европску унију? Нешто друкчије исказана неодумица односи се на историјску и геополитичку, те националну и државну супстанцу која се уноси у Унију; да ли да би се дефинитивно изгубила, или да би се задржала и оснажила? Очигледно, интеграција Европе у целини ни реално, ни логички није могућа уколико се схвати редуccionистички и монистички, само као безалтернативни прилазак и учлањење у Европску унију.

*

Но, и поред упадљивих, пре свега логичких, а онда и географских, историјских, културних и политичких разлика и неподударања, медијским путем се интензивно пропагира „рђави идентитет“ континенталне Европе у мултинационалној и мултукултурној целини, са Унијом Европе тек поло-

вично конституисаном на једном делу европског простора. Тиме се утире пут свођењу *евроинтеграције* на формално чланство у Унији. Ово, рекло би се, статичко, логичко и теоријско осиромашење феномена *евроинтеграције* процедуралним свођењем на ЕУ и учлањење, у „српском случају“ је вишеструко компликовано и замагљено.

Замршеност овдашњег евроинтеграционог питања у контурама неразрешеног проблема – или како је актуелни амерички потпредседник Џозеф Бајден недавно исказао „недовршеног посла“ - дугује се историјским приликама не само скоријег времена. Уз умешно избегавање сазнајних мана историцизма и пасатизма, довољно је осврнути се на протеклих четврт века и пропитати исувише познати негативни однос већине земаља чланица ЕУ, САД и НАТО према другој и трећој Југославији и Србији. Тај однос није био безразложан нити интересно демотивисан, напротив, разлоге активно негативног става према Србији у Југославији и изван Југославије, најјаче чланице ЕУ из групе „Квинта“ црпеле су из прошлости, то јест из геополитичких константи дугог и предугог историјског трајања.

Потпуно обрнуто од препорука о „потискивању рђаве прошлости“, „забраву конфликтне историје“ и „окретању будућности“, које се непрестано прослеђују Србији, те земље итекако воде рачуна о историјским коренима сопствених интереса на балканском, јужнословенском и српском простору. Историја је, дакле, „изборни предмет“, приступ прошлости је селективан, када је потребно прошлост се призива, када није у интересу заговорника „нове реалности“ и промењеног „дизајна региона“, историјски разлози и докази се без имало сентименталности одбацују. Отуда се ни данас не примећују битнија одступања и промене у западном веома историчном опажању српског присуства на Балкану и додели споредне улоге српском народу у региону.

*

Република Србија и друге јужнословенске земље су постсецесионе творевине настале на територијама које је некада обухватала друга Југославија. Оне су, значи, продукт конкретне али просторно/временски компликоване федералне, републичке, етно/националне и религијско/црквене

дезинтеграције која је имала различите видове. Садашњи мозаик постјугословенског Балкана резултат је деструктивних токова разбијања и распадања једне сложене федералне државе. Као „атоми“ у регионалном молекулу указале су, углавном, једнонационалне транзиционе државе. Прелазак и пролазак од веће и заједничке ка мањим и раздвојеним државама одвијао се кроз сукобе и конфликте који су ескалирали у „републичке“ ратове, или, што се ређе догађало, расплетне разлазе мирним путем.

У „борби за југословенско наслеђе“ западни, тачније речено евроамерички, а поготово евроунијски чинилац - оличен пре свих у Берлину, Лондону, Паризу и Ватикану - није био пасивни посматрач, него веома мотивисани подстрекач, саучесник и, најзад, директни учесник југословенског сукоба као интервенциониста, то јест агресор. Агресија НАТО-а на СРЈ 1999. била је ратна кулминација испољавања геополитичких интереса и мотива западног овладавања балканским, јужнословенским и српским ресурсним простором. Одатле се текући проевропски дискурс, тј. *евроинтеграциони процедурализам* не може ни у целини ни етапно тачно схватити уколико се превиди прва фаза садашњег тока, а то је геополитичка дезинтеграција друге и треће Југославије, а онда и детериторијализовање и десуверенизовање Републике Србије на простору јужне покрајине Косово и Метохија.

Историјски аспекти садашњег стања у „окружењу“ и у Србији могу се, додуше, промишљати и другачије, на изглед смиреније, кроз „мекше“ и „питомије“ политиколошке категорије него што су различити и супротни интереси, противништва и непријатељства, конфликти, ратови, интервенције, агресије, окупације и сл. На такав приступ наводи доминантни интерпретативни модел међународних односа тзв. мекане моћи у коме са аналитичког хоризонта нестају противречни облици регионалних и локалних супротности и сукоба. Ипак, скорија историја усмерила је овдашњи део европског света ка обазривијим становиштима у погледу скривеног односа „мекане“ и „тврде моћи“, нарочито када је реч о опресивној пракси оног дела Европе који је уобличен у Унију и који делује центрирано и централистички као Унија.

*

Није само непротекла прошлост та која је трауматичном недовршеношћу унела додатну меру опреза и бојазни према свим врстама варљиве проевропске демагогије, него је томе исто толико ако не и драматичније допринела и условљавајућа у уцењивачка пракса органа Европске уније према аутентичним и неспорним потребама Срба и Србије. Без обзира на то што један део политичке класе у Србији често брзоплето и безразложно поклања поверење антисрпским потезима бриселске политократије, међу грађанима Србије је почетна узнемиреност и иницијално неповерење временом прерасло у озбиљну сумњу у крајње намере еврократских центара моћи.

И док у Унији, оптерећеној неизвесном кризом власти те политекономске структуре, разраста „унутрашњи“ евроскептицизам, дотле се у земљама изван Уније формирају условно речено „спољашња“ евроскептичка становишта и покрети. Поједностављено речно, они који су ушли у Унију сада би из ње што пре да изађу, а они који још нису у Унији не би ни хтели у њу да уђу.

Све бројнијим евроскептицима насупрот делују они који су и даље „предани“ и „посвећени“ евроинтеграцијама, како они у Унији тако и они изван Уније. Форме политичког сензибилитета, мишљења и воље, по питању „ући или не ући?“ веома се разликују. Скала становишта је широка и обухвата *еврофилију*, *евроманију*, *евроентузијазам* и *еврофорију*, али и *еврофобију*, *еврокритизицизам*, *еврореализам*, *евроскептицизам*, па и *евронихилизам*.

Предочени основни модалитети ставова према Европској унији нису само политички или идеолошки формиран, него и социоекономски, етички и културно засновани. Широка скала расположења и мишљења се рефлектује, такође, и у научној и теоријској сфери у којој некритички интонирана идеологија евроинтеграција нема јасно уочљиву превагу. Према бројим анкетама и тестирањима стање ствари у Србији је, заправо, сасвим другачије од медијски креиране и наметнуте слике „позитивног“ мњења о „беспоговорном про-

европском ставу“, или „безалтернативном путу ка Европи“. Реч је, дабоме о опсежној идеолошкој редукцији сложеног и противреченог стања у коме је Србија сведена на упрошћене видове периферног дужничког клијентелизма.

*

Уместо поменутог разликовања двојности Европе у целини и Уније Европе, као и различитих видова интеграција, од који је свакако најважнија она национална и државна, у делу политичке класе се предности дају светоназору који под плаштом „политичког реализма“ непрестано уступа и попушта под притисцима и претњама, ненаклоњене реалполитике надмоћних спољашњих чинилаца. Тобоже хумани прагматизам тог типа, у ствари, упорно превиђа реалност промене односа снага у Европи и свету, задржавајући се у незнаљачком закашњењу на оним маргиналним и инфериорним стањима која угрожавају остварење националних и државних интереса, ускраћујући при том демократске перспективе националног и државног развоја.

Хронополитички сагледан, вишегодишњи период евроинтеграционог тестирања (пред)кандидатске Србије указује на кружно обнављање лоше бесконачности која се лако може изопачати у опскурно обележје политичког живота Србије наредних деценија. Политичке перспективе базиране на бесконачном задавању услова, пропозиција, прекратких и бесконачно дугих рокова, те посрамљујућих уцена и ултиматума и „преломних“ и „дефинитивних „орочавања, нису нимало охрабрујуће. А управо су штедро дата обећања „светле европске будућности“ најпривлачнији састојак извесне политичке теологије, тачније *евроинтеграционе сотериолгије* (науковања о евроунијском спасу), која је слично некадашњим компартијским формулама, постала нека врста *европске надидеологије* која обухвата све и свашта, али најчешће ништа одређено и корисно.

Осећај који се некритички, заправо идолопоклонички утувљује у главе грађана указује на „европски пут“, као да грађани Срије још нису у Европи, него на неком другом недођијском месту. Из привида обеспућености и саобраћајне загубљености намеће се неопходност „приближавања Европи“, као да су грађани Србије удаљени од Европе на западу,

па је потребно да се чвршћом политичком вољом усмере и запуте не би ли најзад доспели до бриселског одредишта. Карикирано стање евроунијских саобраћјаних метафора интеграција указује на фундаменталну заблуду о „спољашњој“ европскости или европеизму Србије која европске компоненте, структуре и процесе, сагледава скрушено и површно у аутсајдерској идеализацији. Садржај тог типа сагледавања не може бити ништа друго до непроживљено чланско заодевање, приклањање и покораванье неблагонаклоној надржави Унији. При томе, како је речено, не само да се не увиђају противречности и супротности у Европској унији по себи, него се не увиђају ни једнострани и деструктивни поступци органа Уније према Србији, нарочито по отвореном (и потом насилно затвореном) питању покрајине Косово и Метохија.

*

Проблем окупираног Косова и Метохије је најпротивречнија тачка евроинтеграције Србије, који политичка класа у Србији већ дуже време није кадра дипломатски умешно и на логички конзистентан начин да разреши. На апсурдну повест „решавања косметског проблема“ у последњих дванаестак година потсећају узастопне и неаизменичне агенде које су, по страсним партијским и лидерским тумачењима, требало да послуже „коначном решењу“. Упркос самозаваравајућем указивању на „одвојеност питања Европе и Косова“, велика већина привремених агенди постављала је у блиски однос косметски проблем и питање евроинтеграција. У таквим приступима (унутар)државни статус Косова и Метохије се после чина агресије и окупације, од 1999. године стално испољавао као горући проблем, дочим се спољашња *евроинтеграција* указивала као подразумевана и неупитна, по себи непроблематична.

Довођењем у везу, заправо препознавањем реалне везе проевропског и косметског тока у стварности, медијски и партократски су произведени одређени модели разрешења од којих је само први био логички и по редоследу интеграција непротивречан и етички оправдан, а гласио је: „Косово – па Европа!“.

Лансирани и спиновани у појединим кризним фазама, остали модели су били и остали упадљиво недоследни, по

редоследу поремећени, историјски неутемељени и мањкави, а у погледу примене елементарне логике и апсурдни. Потсетимо се, реч је о слоганима: „И Косово и Европа“, „Европа, па Косово“, „Косово без Европе“ и, најзад „Ни Косово ни Европа“. То да је у криптополитичким процесима и дипломатским надгорњавањима у које се упустила актуелна српска политичка класа остала без Косова, а како ствари стоје, и без краткорочних изгледа, тј. оријентационог датума „уласка у Европу“, најречитије одсликава последњи наведени слоган: „Ни Косово - ни Европа!“ Ништа, дакле, од свега а све се желело.

*

Ставарање погодне атмосфере и амбијента за доношење политичких одлука зависи и од примене одређеног типа политичког језика. Начин говора и семантизација неодређених и противречних стања омогућује шири маневарску простор актерима произвољних тумачења, сходних реалним унутрашњим и спољашњим интересима. Замршено стање евроинтеграције Србије и „решења косметског проблема“ прекивено је густо преплетеним велом каткада немуштог а спорадично и неразговорног језика. Једноставно речено, већина грађана Србије није у стању да разуме о чему се у текућим бриселеским „рундама“ тројних српско/албанско/евроунијских преговора одиста ради; око чега постоји слагање свих страна; шта је договорено а шта није; шта је закључено а шта не; коме су и какве надлежности пренете, најпосле, ко се обавезао и коме, када, како, колико и на шта!?

Кључни проблем који камуфлира фалсични евроинтеграциони и косметски жаргон домаће политократије јесте неумањена супротност српско/албанских интереса и нестишано противништво оног скупног актера у чије се „топло“ интеграционо ЕУ-окриље тако одушевљено хрли. „Каучук-дефиницијама, еластичним тумачењима и безбројним еуфемизмима, супротности и противречности које вајног интегратора разоткривају као стварног дезинтегратора Србије, једва да могу да се прикрију, и све се мање прикривају.

Понижавајуће десуверенизовање и детериторијализовање Србије вршено од стране евроамеричког чиниоца и оснажених еврократских структура, толико је упадљиво да

је „хармонизовање“ дискурса и довођење у питоме оквире концепта „мекане моћи“ јако отежано. Ма колики труд се улагао у превид и заташкавање сецесионе реалности која очитује поступну изградњу друге албанске државе на државном простору Републике Србије, не може измаћи из вида да је албанско одржављење на тлу српске покрајине Косова и Метохије силом и насиљем заштићено ауторство проалбански опредељеног евроамеричког и евроунијског чиниоца.

А управо тај деструктивно/реконструктивни чинилац, толико склон волунтаристичком „редизајнирању региона“, у жељама и полусвести дела политичке класе Србије оличава „добросуседски“ амбијент у који Србија треба да уђе, да се у њега „равноправно“ учлани и са њим интегрише. То је фундаментална контрадикција, чије разрешење није могуће без, на жалост, грађанима Србије већ препоручене „промене свести“, што је само софистиковани израз за грубу политичку и геополитичку конверзију, и идеолошко и етичко преумљење. Како извести наречену конверзитску операцију, а да она буде успешна и „безболна“, да се не осети и не допре до свести грађана Србије?

*

На то и слична питања у првом тематском блоку овог броја часописа *Национални интерес* тумачења и одговоре су у својим текстовима дали аутори који су и пре овог повода, током дужег низа година и у разним навратима, развијали еврореалистичка, еврокритичка и евроскептичка теоријска становишта. Овога пута читаоци имају прилику да се осведоче у мишљења економисте Слободана Комазеца – „Криза европске уније и ефекти придруживања“; историчара Душана Пророковића – „Зашто је ЕУ (гео)политички несамостална?“; социолога Слободана Антонића – „О ‘дебриселизацији’ бирача: евроскептицизам у јавном мњењу Србије“; политиколога Зорана Петровића Пироћанца – „Евроинтеграција и нова безбедносна архитектура Европе“; правника Дејана Мирковића – „Последице придруживања источне Европе ЕУ“, и културолога и теолога Владимира Димитријевића – „Исповест евроскептика“.

Милош Кнежевић

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

ПРОТИВРЕЧНОСТИ КОНЦЕПТА И ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Слободан Комазец

КРИЗА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
И ЕФЕКТИ ПРИДРУЖИВАЊА..... 21-62

Душан Пророковић

ЗАШТО ЈЕ ЕУ (ГЕО)ПОЛИТИЧКИ
НЕСАМОСТАЛНА?..... 63-78

Слободан Антонић

О „ДЕБРИСЕЛИЗАЦИЈИ“ БИРАЧА:
ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ЈАВНОМ
МНЕЊУ СРБИЈЕ..... 79-99

Зоран Петровић Пироћанац

ЕВРО - ИНТЕГРАЦИЈЕ И НОВА БЕЗБЕДНОСНА
АРХИТЕКТУРА ЈУГОИСТОКА ЕВРОПЕ
„БОНДСТИЛ“- НОВИ „РАМШТАЈН“ И
УТЕРИВАЧ У ЕВРО - ИНТЕГРАЦИЈЕ 101-128

Дејан Мирковић

ПОСЛЕДИЦЕ ПРИДРУЖИВАЊА
ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ ЕУ..... 129-150

Владимир Димитријевић

ИСПОВЕСТ ЕВРОСКЕПТИКА 151-165

Слободан Комазец

КРИЗА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ЕФЕКТИ ПРИДРУЖИВАЊА

Сажетак

У раду се разматра једно од највећих проблема данас у свету – криза у Европској унији и евро зони као „срцу“ Уније, посебно из аспекта финансијске и банкарске кризе.

У првом реду се врши дубља анализа финансијске кризе, велики потреси у банкарском, фискалном и берзанском сектору, а затим нарастање и експлозивно ширење дужничке кризе. Посебно се истражују фактори који доводе до тога да Европска унија не може постати хомоген систем. Одступања од захтева Мастрихтског споразума и стварање дужничких економија, немогућност управљања дуговима у ситуацији глобалног експлозивног раста, емисија виртуелног новца од стране ЕЦБ и одвајање финансијско-спекулативне од реалне економије су битни фактори настанка и продужавања ове кризе. Посебно је интересантно истраживање слома економија периферије еврозоне и саме кризе у овој зони, с посебним освртом на „конструкциону грешку“ при формирању еврозоне и могућности деконструкције.

У таквим кризом оптерећеним односима у ЕУ и еврозони прелази се на истраживање свих најважнијих позитивних и негативних последица у случају придруживања Србије овим интеграционим целинама.

Кључне речи: Европска унија, еврозона, дужничка криза, финансијска криза, банкарска криза, буџетски дефицит, јавни дуг, незапосленост, привредни слом, отуђеност, експлоатација, финансијски

капитал, камата, бруто домаћи производ, инфлација.

Финансијска криза, потреси и супротности у Европској унији

Супротности унутар Европске уније и „кругови“ раздора

Европска унија као политички пројекат уједињене Европе од настанка светске финансијске кризе проживљава врло комплексну кризу. Криза се испољава као криза јавног сектора и јавних финансија, али се она прелива и на реални и социјални сектор. Највећи број држава – чланица оптерећен је високим јавним дугом – знатно изнад захтева из Мاستрихта, али и буџетским дефицитом, високим јавним расходима и бруто домаћем производу, а посебно изразито висока незапосленост и социјалним потресима.

Европска унија није хомоген систем. Она се састоји од три круга држава-чланица са врло *различитим развојним перформансама*. Први круг чине државе иницијатори оснивања ЕУ (11) други круг државе прикључене до клуба 15, а затим следи *трећи*, до данашњег броја 27 чланица. У односу на *ниво развоја* ЕУ (просек) 12 држава је изнад просека, а 15. чланица испод. Ниво пер цапита бруто домаћег производа креће се од 10,7 хиљада евра (Бугарска) до 46,5 хиљада (Луксембург).¹ Велики је проблем, који свом снагом долази до изражаја у новој кризи у оквиру ЕУ, што *јединствена монетарна политика није праћена и јединственом фискалном политиком*, уз потпуно либерализовану спољнотрговинску политику. Државама - чланицама остављена је *самостална фискална политика*. То је довело до великих разлика у *висини пореског оптерећења* (и уз све напоре за синхронизацијом и хомогенизацијом система пореза и доприноса), али и у *висини јавног дуга, буџетског дефицита, пореских облика, ослобађања* и др.² То је довело до тога да су све чланице пре-

1 Подаци за 2011. годину.

2 Јањевић, Милутин: *Европска монетарна унија, (Евро на европској и светској сцени)*, Институт економских наука (и др.), Београд, 1998, стр. 159-172 и 291-293.

корачиле све захтеве Мастрихта у погледу дефицита буџета, јавног дуга, каматне стопе, стопе инфлације, високе незапослености, али и динамике привредног раста. Ради се о врло нехомогеном систему с бројним супротностима.³

Грчка криза, али и криза у Португалу, Ирској, Шпанији, Италији, а сада на Кипру, Словенији и другим „периферним“ државама еврозоне, указује на несагледиве последице за економију и систем целокупне еврозе, а преко ње као „срца система“ и на целу ЕУ.⁴

Европска унија, поред тога има два круга *интересно супротстављених чланица*. 1) Чланице еврозоне (17 држава) и 2) Чланице изван евро зоне (10 чланица). Ради се о у основи о два различита монетарна подручја: евро монетарног система и система различитих националних валута. Унутар држава ЕУ развила су се *три прстена држава* с веома различитим перформансама развоја: висином бруто домаћег производа (богатства) и пер capita производа, оптерећења различитим врстама пореза, различите врсте јавних расхода (социјални, материјални, лични, субвенције, дотације, инвестициони) учешће јавног дуга у бруто домаћем производу, висином буџетског дефицита, стопом националне штедње, висином инвестирања, стопом незапослености, висином инфлације и каматне стопе и др. Ради се, дакле, о *финансијској архитектури* и *макроагрегатима* који су потпуно различити у свим државама – чланицама.⁵

У *први круг* (прстен) се могу сврстати државе као стубови „носиоци“ стабилности и чврстине ЕУ и еврозоне. Овде се по свим перформансама могу навести следеће: Немачка, Француска, В. Британија, Италија, Аустрија, Финска, Норвешка, Данска, Шведска, Луксембург и Холандија.

Други круг држава односи се на придружене државе са *слабијим перформансама* и изложене *великим ризицима* од

3 Криза у еврозони изузетно је раширила фронт евроскептика на подручју ЕУ, посебно у државама у дубокој дужничкој кризи, а посебно у Великој Британији, Шпанији, Португалији, Грчкој, Ирској, Италији и Француској.

4 Често се чује да је Liman Braders на вратима Европе. То је познати колапс америчке инвестиционе банке из септембра 2008. године којим је почела глобална финансијска криза. Ризик од случаја Liman Bradersа у Европи је све већи.

5 Вукмирица, Вујо – Шпирић, Никола: *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005, стр. 285, 303 и 351.

удара савремене кризе. Овде улазе следеће државе: Грчка, Португалија, Белгија, Ирска, Кипар, Шпанија, Словенија и Малта. Ова група је у саставу еврозоне и доживљава *велике финансијске потресе*. Посебно се овај део односи на државе тзв. „сиромашног југа“.

Трећи круг држава су касније придружене бивше источноевропске државе. Овде истичемо Пољску, Словачку, Чешку, Литванију, Летонију, Румунију, Естонију и Бугарску. Ради се о *веома различитим економијама* по свим *перформансама развоја* и макроагрегатима.

Ново проширење, до којег би евентуално дошло сврстало би државе у *четврти круг* држава – чланица. Диференцијација и све веће раслојавање унутар постојећих чланица и сукоби интереса све до могућности распада ЕУ и еврозоне, нове чланице ставља у позицију да се „прилагођавају“ правилима унутар ЕУ (којима нису компатибилне) али и већ *насталим супротностима* унутар ЕУ.

Споразумом у Мастрихту покушало се „дисциплиновати“ државе чланице увођењем одређених правила којих се морају придржавати (висина јавног дуга у БДП, висина дозвољеног дефицита буџета, највиша могућа каматна стопа, и највиша дозвољена стопа инфлације).

Одступања од захтева Мастрихта и улазак у економију дефицита и финансијског слома

Да се подсетимо, Мастрихтским споразумом је одређено да чланице еврозоне не могу имати *јавни дуг* већи од 60% бруто домаћег производа, *дефицит буџета* не већи од 3% БДП, *стопа инфлације* не већу од 1,5% у односу на три државе с најнижом стопом инфлације, а *каматну стопу* не вишу од 2% у односу на три земље са *најнижом дугорочном каматном стопом*. Стварност је и пре нове финансијске кризе потпуно супротна од наведених захтева. Готово све државе имају *јавни дуг знатно изнад 6% бруто домаћег производа* (осим неколико изузетака).⁶ Шта рећи када су две главне земље, Француска и Немачка, већ годинама високо пробиле

6 Вукмирица, Вујо – Шпирић, Никола: *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005 (IV део).

јавни дуг и буџетски дефицит. Пенале до сада никада нису платиле, а пробијање је стално све веће. Доминантним утицајем у европској Комисији успевају лако да то обезвреде. Немачка и Француска су дуги низ година кршиле правила о *фискалној одговорности*, а то је један од носећих стубова евра. Неколико држава које су сада избиле на површину кризе (Белгија, Италија, Ирска, Грчка, Кипар, Шпанија, Португалија и Словенија) неке имају врло висок јавни дуг који се креће и преко 122% до 147% БДП. *Тенденција аутоматског раста дуга* настаје преко нових *антикризних буџетских интервенција за спасавање банака, берзи, осигуравајућих друштва*, али и *крупних изабраних произвођача*. Дуг је у свим привредама нагло аутономно повећан. Буџетски дефицит је два до три пута изнад дозвољене границе од 3%. Пошто је привреда ЕУ ушла у рецесију (2009) с негативном стопом раста од минус 3,5%, уз све прокламације о *смањењу јавне потрошње и јавног дуга* – следи даљи пораст нееластичних јавних расхода, јавног дуга и буџетског дефицита. То је огромно оптерећење буџета, посебно преко *социјалних и трансферних давања и сервисирања јавних дугова*.

Каматна стопа је, у циљу стимулације развоја и инвестиција, оборена историјским минимумом 0,75%, тако да се и даље води експанзивна монетарна политика чисто виртуелног новца (уз велику опрезност банака и раст финансијских кредитних ризика).

Пад укупне тражње и потрошње, *пораст неизвесности и нагли раст незапослености*, чија стопа у ЕУ прелази 12% (у неколико држава, као у Шпанији и Грчкој ова стопа износи 27%), је у овој фази постало кочница наглom бујању инфлације. Стога је, за сада, инфлација на ниском и програмираном нивоу око 2%. Међутим, следећа фаза ће се карактерисати *растом инфлације, увозним ограничењима, ширењем протекционизма* (отвореног или скривеног облика), *раст каматних стопа и пораст незапослености* у условима *тормог привредног раста*.⁷

7 Многи сматрају да је у ЕУ почела друга фаза светске финансијске кризе – настала на истом моделу као криза у САД. Грчка финансијска криза постала је европска политичка криза.

„Конструкциона грешка“
монетарне уније и могућа
деконструкција

*Недовршени и конфликтни систем
– уграђени фактори дивергенције*

Монетарна унија еврозона, од самог оснивања имала је „конструкциону грешку“, односно била је недовршен пројекат. *Јединствено монетарно подручје и јединствен новац* да би се одржали редовно претпостављају следеће:

- 1) Привреде чланице треба да буду довољно снажне, доста уједначеног нивоа развоја и приближног *нивоа конкурентности*;
- 2) Ниво националног богатства (привредне снаге) и *динамика развоја* доста усклађени;
- 3) Потпуно *синхронизована и јединствена фискална политика* (уз јединствену монетарну политику), са усклађеном *пореском политиком* и политиком јавних (буџетских) расхода. Дакле уз монетарну унију требало је разрадити и развити *фискалну унију* – само се тако може водити *ефикасна макроекономска политика*;
- 4) Изграђен механизам *неутралисања јаза у развоју* појединих чланица и унапред познатих *система компензација и помоћи* слабије развијеним државама – чланицама;
- 5) Разрађен систем заштите ове монетарне уније у *случају појаве криза или тешкоћа појединих држава-чланица*;
- 6) Механизам и услови за *напуштање* или *искључење* из монетарне уније, без опасности од слома целог система;
- 7) *Јединствена влада у ЕУ* која би проводила успешно (и координисала) монетарну, фискалну, спољнотрговинску, инвестициону политику и бројна преливања преко буџета ЕУ;
- 8) Формирање *еврозоне* и држава које су укључене у ову монетарну унију, насупрот држава које су остале

изван еврозоне (десет од 27 чланица) ствара бројне супротности и тензије између ове две групе држава (девизни курс, финансијска тржишта, каматна и пореска политика, емисиона политика, кретање капитала, приоритет појединачних интереса држава и др.). Такав механизам и систем не може успешно функционисати. Он се налази под *сталним притиском, повременим кризама*, али и *сталним усаглашавањем и корекцијама*, где нема дугорочне извесне политике.

Насупрот томе Критеријуми из уговора у Мастрихту произвољно су изабрани, а односе се само на: 1) Висину дозвољене инфлације, 2) Дугорочне каматне стопе, 3) Висину јавног дуга у бруто домаћем производу, 4) Висину максимално дозвољеног дефицита буџета.

Ови критеријуми ништа не говоре о свим наведеним факторима развоја и координације. Тако су слабе, недовољно развијене и неконкурентне државе ушле у монетарну унију, привремено испунивши захтеве Мастрихта, а с циљем да своје проблеме решавају у Унији. Евро им је у првој фази омогућио да дођу до средстава у еврозони по повољним каматама, али су перформансе развоја остале непромењене (посебно за све „рубне државе“ еврозоне). Група развијених држава у еврозони није више спремна да *финансира јавне дугове и буџетске дефиците* ове „растрошне“ групе медитеранских држава. Интервенције високом масом средстава „помоћи“ само је покушај да се добије на времену, али и да се по сваку цену спасе ова „недовршена грађевина“.⁸

Могуће је, да се уз посебне услове дозволи неким високоризичним државама да напусте евро и врате се својим националним валутама (уз могућности девалвација), да се еврозона реконструише и „сузи“ на неколико главних и „здравих“ привреда (због тежње да се сачува евро),⁹ постоји могућност да се изврши реконструкција дуга ових држава у кризи у оквиру еврозоне. Банкарска криза у овим државама не дозвољава (онемогућава) *реконструкцију јавног дуга*.

8 Једнак, Јово: *Економија Европске уније*, изд. БВПС, Београд, 2010, стр. 310-323. Видети шире о томе у студији др Вује Вукмирице. *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005.

9 Овде би ушле углавном следеће државе: Немачка, Аустрија, Француска, Финска, Холандија и Луксембург.

Шта ће бити *излазна стратегија за излазак из кризе евра и еврозоне* зависи од изабране генералне стратегије у оквиру Европске уније.

Разматрају се и будући правци развоја ЕУ, посебно *концепт федерализма* и централизма државе (Сједињене Државе Европе) и ставови појединих држава чланица по овом питању. Посебно се издвајају државе – федералисти и државе минималисти (нефедералисти) *Федералисти* заговарају *јединствену* спољну политику, хармонизације пореза, већи утицај ЕУ на националне буџете, изабраног председника ЕУ, јединствен устав ЕУ који замењује све постојеће уговоре и споразуме и предност заједнице у одлучивању насупрот националним владама. *Минималисти* заузимају потпуно супротне ставове. Последње одлуке унутар ЕУ у решавању кризе иду у прилогу јачања федерализма. Федерализам се третира као противтежа глобализације и облик који би ујединио Европљане у *једну унију* која би гарантовала националне, регионалне и локалне идентитете. Међутим, све је јачи отпор држава даљој централизацији и преношења националног привредног и јавног суверенитета на бриселску администрацију.

Све више се заговара Европа суверених држава, а не централизована и федерализована ЕУ, са заједничким тржиштем и пуним суверенитетом националних парламената у вођењу сопствене буџетске политике. Тражи се и „разградња“ бриселске бирократије и јачање непосредне.

*Европска унија није хомоген систем
– центар и периферија неолибералног
капитализма*

Да ли је финансијска криза као некакав цунами „протутњала“ Европом и Европском унијом? Да ли је уз *огroman убризгани новац* у банкарски и финансијски сектор привреда постепено кренула ка *благом опоравку*, како то најављују бројни западни политичари.

Финансијска криза која је избила у *Грчкој* само је доказ да се не може успешно водити развојна и стабилизациона макроекономска политика, без *потребне синхронизације монетарне и фискалне политике*. Дакле, то није помогло систему. Криза у *Грчкој* је у првом плану, али је готово идентична „напрегнутост“ јавних финансија и криза реалног сектора и

у Португалу, Италији, Шпанији, Белгији, Ирској и др. Подаци које наводимо то јасно показују.

Да ли је *угрожен евро као заједничка валута*? И даље је остала велика неизвесност свих досадашњих операција спасавања евра и њихове сврсисходности како се проводе.

Криза јесте *уздрмала евро*, који је у односу на долар ослабио и налази се на најнижој курсној вредности од оснивања. Европска унија због унутрашњих слабости и супротности у циљу спасавања евра, али и ЕУ у целини, донела је одлуку да се Грчкој одобри кредит од 110 милијарди евра на три године, уз све отпоре неколико најразвијенијих чланица. Посебно се истиче да „нема шансе да одустанемо од евра“ (Вернер Хојер, заменик министра спољних послова Немачке), али да је потребно снажење *Пакета о стабилности и расту*.

Притисак на потрошњу, ограничавање тражње, обарање плата и пензија, ограничавање јавних издатака и др. *само ће смањити притисак кризе*, али је она уграђена у систем и *то није и излазак из кризе*. Криза ће се нешто ублажити, тешке последице и банкрот државе одложити, али ће се криза задржати и даље. Нису ретке тврдње неких економиста на западу да су „грчко друштво и презадужене државе на ивици слома“. Ово посебно из разлога *вишегодишњег пада производње и тражње*, огромног пораста незапослености, ограничавање личне потрошње и *кризе на финансијском и банкарском тржишту*.

Свака криза, као и ова, различито погађа чланице ЕУ, а посебно чланице евро зоне због прихватања Мастрихтског споразума. Формирана је монетарна унија (јединствен новац-евро), али без економско-фискалне и политичке уније – у томе је парадокс и стварно „недовршени пројекат ЕУ“.

Може ли монетарни систем функционисати успешно и контролисано (са јединственом валутом), ако *не постоји јединствен и врло хармонизован фискални систем*? Одмах да одговоримо на ово стратешко питање: не може успешно функционисати, већ се налазити у фази *перманентне кризе* и сукоба интереса чланица.

Ово је заиста крупно питање које се управо односи на евро зону са великим *разликама у свим факторима развоја код земаља чланица*. То је *узрок садашње финансијске кризе*

у еврозони, али и свих будућних криза које су неминовне, јер су уграђене као супротности у овај систем.

Дужничка и буџетска криза

Сеизмичка карта европских јавних финансија је врло разуђена и по ширини и по дубини тектонских поремећаја.

Финансијски пожар се у Грчкој стално шири Европом, претећи да се претвори у *финансијску катастрофу континуитета*.¹⁰ Под теретом енормног дуга од 380 милијарди евра практично је *могућ банкрот прве државе у ЕУ*. Грчка стога није имала приступ финансијском тржишту, а ако га је имала то је било под врло неповољним условима. Централна банка еврозоне најавила је могућност откупљивања јавних дугова, што се по њима стабилизовати финансијска тржишта. Овде се емисија новца користи за откуп капитала.

Уцене и омаловажавања Грчке од стране „главних држава у креирању помоћи“ другачије би биле да нису у питању велики инвеститори (банке и институционални инвеститори) из Француске, Немачке, В. Британије и САД који су и уз *велике ризике и профите* пласирале огромне *капитале у Грчку*. „Спасавајући Грчку из „дужничког ропства“ ЕУ у ствари спасава банке из наведених држава – поверилаца, чиме *спречава нови налет кризе и финансијских ломова у банкарству*. Да ли се ради о *зачараном кругу непрекидне кризе?* Највећи број држава-чланица ЕУ и еврозоне *посебно* је инфициран „вирусом“ дужничке кризе.¹¹

То значи да се преко помоћи Грчкој у ствари *спасавалу француске и немачке банке које су повериоци Грчке*.¹² Јер, највеће користи од кризе и „помоћи“ државама у кризи имају банке у западним државама, амерички хец фондови и власници крупног финансијског капитала.

10 Наводимо само државе код којих је већ настала дужничка криза (код којих су до сада пале владе које су проводиле „политику штедње“ Меркелове): Грчка, Шпанија, Португалија, Италија, Ирска, Кипар, Словенија, Белгија.

11 Стојановић, Мирослав: „Драма Грчке – срамота Европе“, *Печат*, бр. 219, 2012. (Грчка је у овом моменту само најизразитији и најболнији случај разарајућег деловања сурово наметнуте „убиствене терапије“ по немачком рецепту.

12 Грчка је искористила средства добијена од ЕУ и ММФ почетком 2011. године у облику прве транше кредита у висини од 20 милијарди евра. Тиме је отплатила један део доспелих обавеза из 2011. године од 52 милијарде.

Дефицит од 47% бруто производа Грчка мора по захтевима ЕУ да смањи на 3% до 2014. године! Да ли је то могуће? Апсолутно је то немогућа мисија, уз изазове *све масовнијих социјалних потрепа*.

Сорош сматра да је криза у Грчкој почетак краја ЕУ, уколико не предузме одређене мере, али не ове помоћи како чини. Он сматра да је Грчка ушла у „економску спиралу смрти“ и да ЕУ није требало да пружи Грчкој помоћ од 110 милијарди евра. То је превелик терет за ту економију. Он сматра да Грчка „заиста стегне каиш и штеди“ и да се тада само *краткорочним позајмицама с повољним каматама* може помоћи Грчкој да изађе из кризе, без стварно спектакуларних задуживања код ММФ, ЕЦБ и Светске банке. Такав рецепт „спаса“ са огромним средствима не може помоћи Шпанији, Италији, Португалу. Да ли је Сорош у праву? Насупрот њему, Стиглиц и Менцингер тврде да развијени „само стежу каиш другима“, али не и себи. Грчка је најизразитији и најтежи случај „разарајућег деловања сурово наметнуте и убиствене терапије коју је у лечењу дужничке кризе наметнула А. Меркел по немачком рецепту. Сорош сматра да Немачка „диктатором штедње води читаву Европу у депресију“ и да би било најбоље да ова држава напусти ову монетарну унију. *Стезање каиша не може да доведе до изласка из кризе*, јер тада се ради о малој потрошњи, а то додатно смањује потрошњу. Обуздавање кризе ригорозним „стежањем каиша“ (штедњом) претворено је у развојну и социјалну омчу презадуженим привредама. Таква терапија је доживела потпуни крах. Сада се јављају *асиметрични шокови* кризе унутар држава ЕУ. Талас кризе се прелива с једне на другу државу.

Пад евра, *високе камате на зајмове задуженим државама* указују на то да споразум ЕУ и ММФ са Ирском *није умирио инвеститоре*.

Европска унија и ММФ прихватили су пакет финансијских мера које треба да *осигурају стабилност евра и помоћ државама еврозоне* које су у финансијској кризи. Одобрено је 720 милијарди евра за спас еврозоне, чиме се настоји зауставити даље слабљење евра. То значи да постоји спремност и договор *да се евро брани свим средствима*.

Да ли постоји способност ЕУ да финансијски спасе 45 милионску Шпанију или 60 милионску Италију?

Помоћ Грчкој је у ствари и акција *спасавања евра и зоне евра*.¹³ Да ли сте прочитали наслове, као: „Евро над провалијом“. „Пропао пројекат заједничке европске валуте“. „Чланице еврозоне напуштају евро и враћају се на националне валуте“. „У будућности можемо очекивати распад валутног савеза у ЕУ“ и слично. Евроскептици чак сматрају да је „увођење евра представљало историјску грешку“. Крах евра је неизбежан, а његово спасавање угрожава опстанак европског јединства. Насупрот томе, „елита“ из Немачке сматра да би крах евра значио и крах ЕУ. Криза која потреса еврозону уздрмала је поверење у евро, али и уверење да је „заједничка валута без алтернативе“. Напуштање евра представљало би недопустиву авантуру и „скок у прошлост, а враћање на марку представљало би прескуп и ризичан подухват. Цех напуштања евра био би гигантски“.¹⁴ Решавање кризе *моделом ригорозне штедње* је „рецепт за убиство евра и самоубиство Европске уније.

Видели смо да код свих чланица ЕУ *драматично расту дугови, дефицити буџета и незапосленост*. Буџети су напрегнути до прскања. Издаци за националне инвестиционе програме и *спасавање банака* су огромни. Мач банкрутства низа банака је стално присутан. Страх од домино ефекта је стално присутан, посебно оштрог *преливања грчке кризе* на Португал, Италију, Шпанију, Белгију и др. Ако Шпанија уђе у дужничку кризу то је „хорор сценарио“. *Ако евро падне пада и цела конструкција лисабонског пројекта*.

Има ли Европска унија идеје како да разреши дужничку драму? „Европа не зна како да се избори са евентуалним државним банкротом чланице еврозоне, што би могло лако довести до ланчане реакције“.¹⁵ Поплавни талас кризе се стално повећава и шири. Наметнути концепт смањивања по-

13 Услов за добијање кредита су ригорозне мере штедње, смањење буџетског дефицита и јавног дуга, али и смањење националне потрошње у целини. Морало се прибећи повећању пореза на додатну вредност на 25%, уз постепено смањење буџетског дефицита на 3%. То је бруталан програм штедње. То су мере да би се избегао банкрот.

14 Истина је да још нико није израдио објективну анализу шта би значио пропаст евра, распад ЕУ, повратак националним валутама, последице и слом механизма преласка на националне валуте, губици и добици из овог процеса. Све се свело на евроскептицизам или одбрану евра.

15 Mario Dragi, директор Европске централне банке.

трошње и повећања штедње прихватила је влада Грчке (Папандреу). Он је истицао да „прво треба да у сопственој кући уведемо ред, а тек онда да разговарамо о начинима ослобађања од економске зависности према ЕУ“. Грчка се налази пред критичним раскршћем и није у ситуацији да одбија „међународну помоћ“, јер сама не може да реши своје проблеме. Пред Грчком су три пута:

- 1) *Банкротирање државе и проглашење мораторија на дугове, дакле инсолвентност државе.*
- 2) *Излазак из еврозоне и повратак драхми,*
- 3) *Подришка европских кредитора.*

Оријентација је на овај трећи пут, уз огроман притисак на *формирање националне штедње* од 28 милијарди евра за попуњавање буџетског дефицита, уз 50 милијарди евра које треба осигурати приватизацијом *великих државних предузећа* у следећих пет година.

Министри финансија у ЕУ су донели начелну сагласност да се за Грчку формира нови пакет финансијске помоћи од 159 милијарди евра свежег капитала и то пре доспећа шесте рате већ одобреног кредита од 110 милијарди евра у септембру 2011. године.

Европска централна банка сматра да би *одлагање отплате друга Грчке* (реконструкција дуга или *проглашење банкрота*) довело у незавидну позицију све грчке банке, при томе се широм Европе јављају и *опасна превирања на финансијским тржиштима*. Да ли су ово дугови грчких банака или кредити банака из Немачке, САД, Француске, Италије? Спасовање се своди на очување капитала тих банака и *спречавање великих ломова* у банкарском сектору и на финансијским тржиштима тих држава. Међутим, концепт решавања кризе уз помоћ „*спасоносних*“ *фискалних пакета и нових масовних дугова* – доживео је потпуни крах.

Слом економија периферије еврозоне

Еврозона као „срце“ Европске уније доживљава до сада најдубљу кризу. Све је већи јаз између богатог севера и сиромашног и презадуженог југа. Финансијска криза у Грчкој, Португалу, Италији, Шпанији, Кипру, Словенији испољава

се као криза јавног сектора (буџетска криза и јавног дуга), али и криза развоја и високе незапослености. Грчка се најчешће истиче као пример у којем је криза овог система први пут показала своју дубину и сложеност. Међутим, Грчки сценарио није изолован случај. И друге чланице еврозоне су у дубокој кризи. Ово се односи на екстремно висок јавни дуг и буџетски дефицит – који прелази неколико пута „дозвољену“ висину по Мастрихту, али и врло *тром раст* или *праву инцесију* (имплозију) раста – с правим карактеристикама кризе реалне економије.

ЈАВНИ ДУГ И БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ КРИЗОМ ПОГОЂЕНИХ
ДРЖАВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
- у % БДП -

		2003.	2010.	2011.	2012.
Грчка	Дуг	105,6	130,0	147,0	165,3
	Буџетски дефицит	-10,1	-24,0	-22,1	-24,8
Шпанија	Дуг	72,0	78,0	80,0	80,9
	Буџетски дефицит	-4,4	-9,0	-9,9	-10,4
Италија	Дуг	118,5	123,2	123,5	127,3
	Буџетски дефицит	-7,0	-12,8	-12,8	-13,6
Белгија	Дуг	113,2	126,0	98,0	122,6
	Буџетски дефицит	-3,5	-9,9	-9,0	-10,2
Португал	Дуг	83,0	87,0	107,8	120,3
	Буџетски дефицит	5,5	-10,6	-10,8	-10,0
Ирска	Дуг	66,0	94,0	108,2	157,0
	Буџетски дефицит	-1,0	-8,0	-8,1	-8,3
Европска унија					
	Јавни дуг	70,0	80,0	82,5	86,2
	Буџетски дефицит	-32,2	-4,4	-6,5	-7,2
Еврозона					
	Јавни дуг	71,1	85,4	88,1	90,9
	Буџетски дефицит	-3,0	-4,1	-6,2	-6,8

Извор: ЕУРОСТАТ, 2010 и 2013. Грчка треба да снизи јавни дуг до 2020 на 120 % БДП.

Уз наведени „проблем јавног сектора“ и јавних финансија постоји и веома различита динамика привредног раста, инфлације, каматне стопе и стопе незапослености. Ради се о правом мозаику различитих индикатора развоја и инструментна макроекономске политике. Свега две државе се уклапају у захтеве Мастрихта у погледу јавног дуга и буџетског дефицита од 27 чланица ЕУ.

У циљу „спасавања“ Грчке од банкрота државе чланице ЕУ су довеле до појаве дужничке „клаткалице“. Наиме, одобравањем нових кредита Грчкој од стране ЕЦБ, ММФ и ЕУ под доста неповољним условима (камата, рокови) у ситуацији када је приступ Грчкој на финансијска тржишта био готово онемогућен, долази до процеса кумулисања дуга. Задуженост Грчке у години избијања финансијске кризе (2008) износила је 90 млрд евра¹⁶ или 106% бруто домаћег производа, док је дуг крајем 2012. достигао алармантан износ од 380 милијарди евра или 165,3% бруто домаћег производа. Грчкој је 2010. одобрено 110 милијарди евра (од стране ММФ и ЕУ) кредита, а затим у 2012. години 130 милијарди уз отпис дуга од 107 милијарди евра. Истовремено је одобрено (ЕИБ) 850 милиона евра и нових 28 милијарди од ММФ. Тако је дуг нарастао на 380 милијарди. Грчка ће из постојећег дуга платити само камату до 2020. године готово 13 милијарди евра. То је само *део профита* који повериоци – кредитори извлаче из посрнуле и презадужене Грчке. Поред камате ту је и зарада од повољнијег *курса купљених обвезница* ЕЦБ по нижим ценама (до 30%) уз исплате обвезница по пуној номиналној вредности. Дакле, Грчка је угрожена дуговима, али је приморана да *плаћа камате на кредите и цену спекулација* на тржишту капитала. Огроман приливени капитал у „спасавању Грчке“ из дубоке дужничке кризе ни цент није стигао грчком народу“. Спасавани су амерички хец фондови, француске и немачке банке и британска осигуравајућа друштва. Грчком влада „тројка“ (ММФ, ЕУ и ЕЦБ), као и другим државама у дужничкој кризи. Она штити интересе крупног финансијског капитала, а не држава чланица ЕУ. „Помоћ“ посрнулим привредама увлачи их у *дужничку замку*, уз велики *одлив профита у банке кредитора*. Активирање домаћих фактора развоја и оживљавање привреде и инвестиција је потпуно остало.

Готово идентична слика је и код других држава чланица еврозоне који су се нашле на ивици банкрота.

16 Лидери ЕУ на самиту 7. маја 2010. године уз заштиту чланица еврозоне од преливања кризе из Грчке (и помоћи Грчкој да превлада финансијску кризу) имали су и задатак да умире финансијска тржишта на којима је већ завладала паника због огромног европског јавног дуга. Криза у Грчкој открила је и слабости ЕУ у целини.

ТЕРЕТИ ДУГОВА, ПОЗАЈМИЦЕ И ОПТЕРЕЋЕЊЕ ПРИВРЕДА
- износи у милијардама евра -

	БДП млрд €	Добијени кредити (задуже- ње)	Однос кредита и БДП (%)	Притисак на формирање „домаће“ штедње
Грчка (2010)	222,2	110,0	49,5	30,0*
Грчка (2012)	193,7	130,0	67,1	6,5
Кипар (2013)	17,5	10,0	57,1	13,0
Шпанија (2012)	1.048	100,0	9,5	-
Ирска (2008)	178,9	85,0	47,5	12,5

* То износи 13% БДП.

Кипар се нашао на ивици финансијског слома (банкрота) и могућег изласка из еврозоне. У замену за „помоћ“ од десет милијарди евра (кредита) он мора да драстично смањи банкарски сектор, буџетску потрошњу у приватизацији државно власништво. Уз наведено мора да осигура и 13,0 милијарди сопствених средстава (опорезивањем високих депозита у банкама, повећањем пореза и приватизацијом). Примењује се класичан „лек“ из познатог арсенала, уз допуну с *опорезивањем штедње у банкама*, што је удар на „пореске рајево“, али и на *приватно власништво* (са за сада изузетно неповољним ефектима у банкарском сектору ЕУ до којих ће доћи.¹⁷

На Кипру је направљен преседан са несагледивим последицама. Штедишама је брутално отет новац у банкама, а такву операцију европско право забрањује. Тиме је до темеља уздрман постулат на којем почива банкарство, а то је поверење депонената (узгојен је нови „кипарски вирус“.

У великој фискалној и економској кризи се налазе и Шпанија, Италија, Португал, Словенија.

Португал је најавио да ће буџетски дефицит у 2010. години смањити са 10,6% на 8,3% у 2012. и у 2013. години ће га свести до 3%, колико се тражи у еврозони. Тешко је веровати у овакав заиста *драстичан програм ограничавања потрошње и изласка из кризе*. Стварни токови ће сигурно ићи у другом правцу. Португал је у немогућности да нађе излаз из финансијског вртлога затражио помоћ од ММФ и Европске

17 Банкарство захтева пре свега поверење у банке, а затим сигурност и неповредивост (али и расположивост) улога. Овим потезом „тројке“ све је стављено под велики знак питања.

уније, при чему му је већ одобрено 85 милијарди евра. Дугови и задуженост поново расту у циљу „санирања“ дужничке кризе.¹⁸

Влада (Сократеш) је уместо помоћи ЕУ и ММФ тражила „стежање каиша“, посебно смањење пензија, *расхода за здравство, образовање и других социјалних расхода*, уз истовремено повећање пореза. Свим тим се гуши економски раст и повећава незапослености уз брзо социјално раслојавање друштва. Отпор маса је жесток. На крају се прихватила „помоћ“ од ММФ и средстава из специјалног антикризног пакета ЕУ.

Чији је то капитал који дугује и Грчка и Португал и други дужници? Видели смо да се ради се о *пласману банака и осигуравајућих* друштава у ове земље из Немачке, Француске, В. Британије, САД. „Спасавајући“ банке и Грчку и Португал од банкрота у ствари се *спасавају своје банке и капитал из ових држава*.¹⁹ На „спасилачкој седници“ групе држава еврозоне одобрено је Грчкој нових 159 милијарди евра за *спас од банкрота*. Проблем остаје и даље јер ће новац дат као „помоћ“ државама у кризи највећим делом се одлити главним кривцима за ову кризу – банкарима и берзанским махерима.

Кредит се даје *на дужи рок отплате* од 15 година, а за неке аранжмане и 30 година, *уз грејс период* од 10 година. *Камата се снижава са 5,5% на 3,5%*. По тој основи Грчкој остаје свега 26 милијарди евра на располагању.

Европска централна банка је прихватила да се брине о ликвидности грчких банака до 2020. године. Колико уз све наведено треба година Грчкој да стане на ноге преко привредног раста. Грчкој остаје да сређује домаће проблеме, буџетску потрошњу, јавни дуг и дефицит пре свега.²⁰

18 У Португалу парламент је изгласао рестриктиван буџет, чији је циљ смањење дефицита и његово свођење на ниво према Мастрихтском споразуму. Планирано је смањење са 10,3% из 2009. године на 8,3% у 2010. години и 3% у 2013. години. При томе је замрзавање плата у јавном сектору и смањивање пензија готово јединствена мера у свим државама са кризом јавних финансија. То редовно доводи до великог социјалног бунта и масовних демонстрација. Евроскептицизам нагло расте.

19 Да би се Грчка искључила из еврозоне она треба сама да затражи напуштање ове зоне евра. То се неће догодити јер је евро Грцима сада потребнији него икада.

20 Грчка је у 2012. добила 143 милијарде евра „помоћи“ од ЕУ, али уз даље

„Што европска 'тројка' више помаже грчком болеснику његово стање се све више погоршава. Грчка управо губи свој суверенитет и утире пут другим земљама Југа, којима је намењена иста судбина“.²¹

Често се поставља питање – да ли ће ЕУ искључити Грчку из чланства у евро зони, да ли је криза у Грчкој уздрмала евро.²² Криза јесте уздрмала евро, али га *не угрожава до његовог нестанка*. Грчка економија чини свега 3% привреде еврозоне, насупрот италијанској која чини 15% (са дугом од 2.000 милијарди евра) и Шпанија са 12% (са исто толиким дугом). Грчка није „црна овца евро зоне“. *Италија* је у 2010. години требала 305 милијарди евра за подмирење дугова, а у 2011. години 335 милијарди евра, што је знатно изнад свих чланица еврозоне у кризи, а то је готово једнако укупном дугу Грчке. Финансијска ситуација није много боља ни у *Француској*. Јавни дуг износи 1.872 милијарде евра (90,5% бруто домаћег производа), а буџетски дефицит преко 8% бруто про извода. Годишња камата износи 50 милијарди (што је веће од свих пореза на приходе прикупљених у државном буџету).

У 2011. години *отплата и камата у Француској износе су 220 милијарди евра*, као и у 2012. години. И поред изузетно високог терета дуга и обавеза *рејтинг компаније* дају Француској оцену AA⁺ (најбоља оцена, али уз снижење са AAA). Колико се данас уопште може веровати *рејтинг компанијама*? Оне су постале инструмент за провођење политике САД, рушења рејтинга држава, кризу задуживања и ломова на берзама. Зашто Европска унија хоће да створи *сop-*

драстичне мере штедње. Без „стегања каиша“ нема даљег коришћења нових кредита. ЕУ, ММФ и Централна банка ЕУ траже да Грчка смањи број запослених у јавном сектору, укине низ државних служби, бенефиција и пореских олакшица. ПДВ се подиже на 23% уз раст пореза на некретнине, путарине, цигарете, аутомобиле и др. Смањују се плате запослених у јавном сектору. Став је да се у 2011. уштеди 6,4 милијарде евра, а до 2015. године 22 милијарде, дакле укупно 30 милијарди Дефицит буџета би се тиме смањио са 22,1% на 7,5%.

21 Александар Радонић: „Дужничко ропство реалног југа“, *Печат*, бр. 233, 2012.

22 Највећи повериоци Грчке су банке из Немачке (98 милијарди евра), Француске (92 милијарде), Италије и В. Британије. У 2012. години јавни расходи Грчке по финансирању достижу 170 милијарди евра, од тога само 21 милијарда покрива нето трошкове државе, док 149 милијарди одлази повериоцима.

ствене рејтинг корпорације? Државе ЕУ не верују „водећим“ рејтинг корпорацијама у САД. То неће бити пут изласка из кризе. Хоће ли уследити напори да се олакша терет дуга? Огорчене штедише и порески обвезници у неколико држава – кредитора уверени су да је њихов новац неоправдано отишао „у јужњачко буре без дна“. Народи презадужених држава југа Европе проглашени су „лењивцима“, „неспособним“, „преварантима“, покварењацима“, народи који желе да живе од помоћи осталих држава Европе. Немачка је само од почетка кризе зарадила 175 милијарди евра из разлике у камати по којој узима позајмице ЕЦБ (1%) и камате по којој касније даје зајам Грчкој (6,5-7%). Немачке банке од почетка кризе пласирале су у ове државе (Грчку, Ирску, Португалију, Шпанију) преко 704 милијарде евра. Ове банке и банке Француске узимале су из презадужених држава преко 300 милијарди евра профита. ЕЦБ купује грчке обвезнице јавног дуга на секундарном тржишту умањене за 25% од номиналне, а затим траже отпис дуга 50%, а то значи да може да извуче добит од 100% у односу на износ дат при куповини дуга. Операција „спасавања Грчке“ само је погоршала њен положај, довели до продужене агоније, уништавања народа и слабљење државе. Долази до огромног смањења плата, пензија и јавних трошкова.²³ Грчка је доживела „слободан економски пад“.

Случај Грчке (која је направила грешку у журби да прихвати еуро, а ни тада није била спремна за то) је јавна опомена свима који желе да зажмури над великим организованим насиљем које се спроводи у глобализованом свету“.²⁴

Долази у овим државама и до рушења система образовања, здравствене и социјалне заштите и целокупне државне управе. Држава је сада ближе хаосу него што је била на почетку кризе. Дуг грчке се не може контролисати, као уосталом сваки дуг који пређе висину бруто домаћег произ-

23 Катастрофални су резултати грчке кризе у последње четири године: пад индустријске производње за 30%, пад пензија и плата 25-30%, 500.000 продавница је затворено, 439.000 деце живи у сиромаштву, док је незапосленост повећана са 12% на 27%. „Структурне реформе уништавају права радника. Нараста сукоб интереса рада и финансијског капитала. Готово 50% потрошача изјављује да остаје без новца чим покрије основне потребе. Масовно је бекство сиромашних у градове, а из Грчке у иностранство настало је масовно исељавање.

24 Радовић, Александар, исто, стр. 216.

вода. Настаје позната фаза *аутоматског раста дуга*. Бруто производ се смањује с високим негативним стопама од 6-7% годишње. *Спирала кризе и пропадања се убрзава*. Крах или банкрутство у оваквом систему су неминовни. Мондијалистичка економија преко ЕУ и *преко глобализације* – води потпуној и *безграничној контроли држава од стране банака и „банкстера“* у развијеној и неконтролисаној *спекулативној економији* (огромних спекулативних профита и пљачкања сиромашних држава).

Криза у Еврозони и монетарни интервенционизам виртуелним новцем

Евروزона проживљава велике егзистенцијалне изазове. Финансијска криза потреса готово све државе „периферије“. Али ни неколико великих није поштеђено. Грчка, Португалија, Кипар и Ирска налазе се у затегнутој *финансијској омчи* и реалној *могућности слома економије*, уз проглашење „реконструкције“ дуга, што је еуфемизам за *финансијски банкрут државе*. Одакле нпр. Грчком 52 милијарде евра годишњих обавеза по доспелим дуговима?

Грчка се не може извући из огромног дуга класичним рецептом *девалвацијом*, јер је чланица еврозоне. Све чланице еврозоне *прихватањем евра губе свој монетарни суверенитет* и моћ да позајмљују код своје централне банке јевтино (или бескаमतно), чиме су постале талац спекулативних финансијских тржишта. Од 17 чланица еврозоне са великим финансијским проблемима сусреће се 13 чланица, мада ни код главних стубова ове зоне не постоје испуњени услови из Мастрихта.

Незапосленост је постала највећи проблем, уз све веће социјалне потресе и штрајкове угроженог радништва.²⁵

Каматне стопе се морају постепено *повећавати* у борби против *нарастајуће инфлације*, што даље угрожава инвестиције и привредни раст. Узајамно деловање кризно-инфлаторних фактора се појачава, што доводи до *продужавања кризе*.

25 “Европи прети револуција због незапослености“, *Политика*, март 2013. Посебно се истиче да одржани Самит Европске уније нема ни један закључак о подстицању привредног раста.

Министри финансија у циљу спасавања еврозоне, а не само Грчке, одобрили су пакет финансијске помоћи од 750 милијарди евра за случај да и другим државама ове зоне треба свеж новац да би испливале из кризе (у којој се стварно, већ налазе). Државе чланице еврозоне у томе осигуравају 500 милијарди солидарно, а ММФ одобрава додатних 250 милијарди евра.

То значи да се *евро брани по сваку цену*, насупрот пессимистима који најављују *крај заједничке монете*. Бранећи евро и еврозону као „срце система“ у основи се брани Европска унија у целини. Прорачун је показао када би се грчка криза отворено прелила и захватила Шпанију,²⁶ Португал, Италију, Ирску, требало би за њихов опоравак и спасавање економија нових преко 400 милијарди евра. Стога је и формиран Фонд за стабилизацију од 440 милијарди евра.

Ради се о упумпавању огромне масе виртуелног (банкарског без реалног покрића) новца у крвоток оболео од леукемије. Јер, настаје све већи јаз између монетарне масе и реалне привреде. Маса новца одлази углавном у *спекулативне трансакције*. Балон виртуелног новца се све више надувава, а *реална привреда тоне у кризу*.

Већ се јављају тврдње од стране чланица Европске централне банке (Ноут Велинкс) да „влада еврозоне треба да се припреми да удвоструче средства формираног *стабилизационог фонда* за спасавање угрожених чланица еврозоне са 750 милијарди на 1.500 милијарди евра. Одакле намакнути овако огромна средства? Хоће ли *буџети* отићи у веће *дефиците*, уз *раст јавних дугова*, односно да ли ће се посегнути за *додатном емисијом евра* од стране Европске централне банке (у случају великог отпора у давању Грчкој и другим државама у кризи из буџетских средстава).

Европска централна банка је најавила да ће *откупљивати јавне дугове*, што је требало брзо да стабилизује финансијска тржишта и берзе.

Зашто неке државе чланице ЕУ (Велика Британија, Данска, Шведска и у почетку Грчка) нису *прихватиле евро*?

26 Шпанији би требала за отклањање евентуалне кризе грчког типа преко 200 милијарди. За све потенцијалне кризне државе планира се чак 1000 милијарди евра.

Ово се посебно односи на В. Британију,²⁷ али и још девет држава чланица ЕУ. *Државе задржавају своју валуту*, јер могу да воде *самосталну монетарну и фискалну политику* (буџетски расходи, каматна стопа, инфлација, дефицит, порези, јавни дуг и др.). Оне сматрају да им *монетарни суверенитет* више одговара националним интересима и развоју, без строгих ограничења Мастрихта, а то значи и еластичнију макроекономску политику, уз могућу већу *брану од преливања светске финансијске кризе и повремених удара рецесије*.

Одступање од евра (повратак националним валутама) као процес тешко је очекивати, без обзира на честе потресе и парцијалне кризе.²⁸ Очите супротности између земаља чланица имале би при томе тешке међународне последице, које се сада унутар ЕУ привремено усклађују „Стабилна јединствена валута је заједничка драгоценост вредност“ (А. Меркел). *Долар би се у том случају суверено вратио на светску финансијску и монетарну сцену*, поставши *главном резервном валутом*. Европска унија и евро зона бране себе од могућег „урушавања унутар себе“. У том правцу иде и предлог за оснивање *Европског монетарног система* (насупротив ММФ) који би бринуо и ускакао у решавању проблема земаља чланица, али и као *контролор фискалне политике* земаља чланица које је и даље воде самостално.²⁹

„Евро је мртав, ма шта Немачка урадила“ – тврде британски медији, а посебно истичу предност што В. Британија није ушла у еврозону. Она жели јаку и стабилну еврозону

27 В. Британија посебно истиче слабости евра и Европске уније да би својој јавности приказала да је неприступање овој валути била далековида добра одлука, која се сада показала у пуном смислу. Додајмо при томе да је њен буџетски дефицит достигао 13,2% бруто производа, а јавни дуг је нарастао на 88% домаћег бруто производа, а нико не поставља питање финансијског положаја ове државе.

28 Неки познати економисти, као Стиглиц и Нуриел Рубини предвиђају да еврозони прети распад ид а евро нема будућности. „Враћање на националне валуте држава чланица је неминовност“. Други правац је да се изгради јединствена фискална политика, што је готово немогућ процес. Стога се и не искључује могућност да ће неке чланице пожелети повратак на сопствену валуту и самосталну монетарну (уз фискалну) политику. Девалвација валуте, политика камата, кредитна политика, фискална политика и др. добијају национална обележја и интересе.

29 Узроке постанка и ширења светске финансијске кризе од 2008. наомамо детаљно смо истражили у студији под насловом: Глобална финансијска криза и економска криза у Србији, Београд, 2010, стр. 220.

због своје огромне трговине с њом, али не жели да учествује у кризном фонду од 750 милијарди евра за њено финансијско спасавање. *Издазак неких држава из еврозоне*³⁰ донедавно је био незамислив, а сада се често истиче Грчка, Португал, Ирска, Кипар, Словенија, као могући кандидати за то. Не верујем да би нека држава донела одлуку о изласку из еврозоне. Предлаже се и стварање „нове зоне чврстог евра“ коју би формирале Немачка, Француска, Аустрија и земље Бенелукса. Јер, огроман финансијски пакет од 750 милијарди евра није растерао *страх од европског економског колапса. Механизам управљања кризом* није изграђен, *нема нових мера* за велике и болне реформе у Европској унији. Потезима у току кризе само се шири паника и страх на финансијском тржишту.³¹

*Зашто Европска монетарна унија
не може да успостави фискалну
и банкарску унију*

Европска унија и „еврозона“ су у дубокој *дужничкој* и економској кризи. Криза траје већ пету годину, без изгледа да се нађе решење и модел за издазак из кризе. Сукоб на концепту борбе против *кризе и незапослености* (која се стално повећава) на релацији Оланд-Меркел доводи до све веће конфузије и несналажења унутар ЕУ. Меркелова заговара *штедњу*³² *по сваку цену, чак и за државе практично пред банкротом (Грчка, Италија, Шпанија, Кипар, Португалија, Ирска, Белгија, Словенија и др.), док Француска (Оланд) заговара други модел – оживљавање потрошње, инвестиције у инфраструктуру, подстицање привредног раста, пораст запослености, дакле извлачење из кризе кејнзијанским моделом антикризне политике.* Продубљавање кризе и улазак

30 Напуштањем Грчке или „протеривање“ из еврозоне нико не може бити сигуран да то не би довело до масовног притиска на банке у Шпанији, Италији, Француској, Португалији, Белгији. Финансијска лавина сигурно би срушила евро, али и ЕУ.

31 Незапосленост и стагнација су, посебно истичемо, већи проблеми од буџетског дефицита и инфлације.

32 „Штедња и смањење јавне потрошње нигде нису деловали као решење. ММФ је то покушао у Л. Америци и Азији и сваки пут се кренуло у рецесију, а после рецесије у депресију (Џозеф Стиглиц: „Примиче се смрт долара“, превод, *Нова српска политичка мисао*, бр. 17, 20098, стр. 157-168.

у нову *рецесију* у 2012. и 2013. години праћен је порастом *стопе незапослености* у еврозони на преко 12% (19 милиона) и Европској унији на 26 милиона (10,8%), а у Грчкој 26,8% и Шпанији 27%. Решавање разарајуће дужничке кризе само ригорозном штедњом и свођењем буџетског дефицита испод 3% БДП, доводе до продубљавања кризе и пада влада низа држава које су проводиле овај концепт. Стални *раст дугова* и *дефицита буџета*, пад стандарда, социјални потреси и немири у низу држава – поставили су захтев за дубљим реформама у готово свим државама чланицама.

У последње време се уз „монетарну унију“ (еврозону) заговарају два пројекта:

- 1) Стварање *фискалне* уније, и
- 2) Стварање *банкарске* уније.

Коначно се схватило да монетарна унија и јединствена монетарна политика не може успешно функционисати без *јединствене* и *хармонизоване фискалне политике*. Спор економски опоравак, сматра се, тражи уз фискалну и банкарску унију и спољнотрговинску консолидацију.

Да ли је могуће стварање *фискалне* уније када овај блок држава (17) карактерише следеће:

- 1) Различит *порески систем* (облици пореза, стопе, ослобађања, стимулације и др.),
- 2) Веома различит ниво *јавног дуга* у бруто домаћем производу,
- 3) Потпуно различита висина *буџетског дефицита*,
- 4) Различит ниво *привредног развоја* и *пер цапита* дохотка,
- 5) Потпуно различита *структура јавних прихода* и *структура буџетских расхода* у свим државама,
- 6) Различит ниво *фискалног оптерећења* у државама,
- 7) Различит *степен отворености привреда* и учешће извоза и увоза,
- 8) Различите *пореске стопе* и пореске олакшице и ослобађања,
- 9) Различита *стопа инфлације*,
- 10) Разлике у *нивоу каматне стопе* и др.

Промена једног облика *пореза* или *пореске стопе* различито се одражава у свакој привреди. На пример, стопа *пореза на додатну вредност* као основног облика пореза, је ве-

ома различита. То се односи и на *порез на доходак*, дотације, субвенције, *каматни терет* у буџету и др. Посебно су различити *расходи за социјалне потребе*, војне расходе и давања незапосленим у свим привредама. Одрживост фискалне концепције смањивања дефицита буџета и јавног дуга је врло мала. Остаје велики ризик од продубљавања кризе јавног дуга и спољне задужености.

Да погледамо само неке од основних података из *фискалног сектора* и њихове велике разлике.

ФИСКАЛНИ МАКРОИНДИКАТОРИ У НЕКИМ ДРЖАВАМА
ЕВРОЗОНЕ
- у % бруто домаћег производа -

	Јавни дуг	Буџетски дефицит	ПДВ		Незапо-сленост*	Уче-шће пореза	Порез на до-бит
			Виша	Нижа			
Грчка	165,4	-47,0	18	8	26,9	48,2	32
Шпанија	98,0	-9,9	16	7	26,2	40,6	30
Италија	126,5	-21,9	20	10	11,2	42,3	36
Ирска	116,1	-28,0	21	-	14,8	48,9	12,5
Португалија	13,9	-12,0	17	12	16,8	44,3	22
Француска	90,5	-9,2	19,6	5,5	12,0	45,7	41
Аустрија	74,2	-4,0	20	12	6,0	44,2	25
Холандија	70,1	-4,0	17,5	-	6,8	41,5	32
Финска	50,5	-1,0	18	10	7,5	44,3	26
Луксембург	20,3	-1,8	15	6	10,0	38,1	28
Естонија	10,4	-2,4	18	5	11,7	35,0	19
Малта	74,8	-2,6	15	0	6,5	44,8	35

*Незапосленост крајем 2001. године.
Подаци за 2012. годину.

Порез на добит високо „осцилира“ између 10% и 41%. Пореско оптерећење рада је потпуно различито и креће се од 21,7% код Малте све до 43% у Италији. *Јавни дуг* је врло различит по државама и различито оптерећење бруто домаћи производ (између 8% и 165%), док се буџетски дефицит креће између 15 (Финска) до 47% (Грчка). Различита је и висина учешћа пореза и расхода у бруто производу, а посебно висина пореза на додату вредност (виша и нижа пореска стопа) по државама чланицама. Постоји различит значај директних и индиректних пореза (пореза на доходе и пореза на дода-

ту вредност). Структура јавних расхода и јавних прихода је потпуно различита по државама. Порез на зараде је веома различит. Фискално прилагођавање и хармонизација пореских система је врло тешко, а стварање фискалне уније готово немогућа мисија.

Тенденција аутоматског раста јавног дуга настаје преко нових антикризних буџетских интервенција у спасавању банака, берзи, осигуравајућих друштава, али и крупних корпорација. Јавни дуг се овим интервенцијама стално повећава и заоштрава кризу јавног сектора до социјалног слома и масовног бунта становништва.

Дуг је у свим привредама нагло повећан. Буџетски дефицит је два до три пута изнад дозвољене границе од 3%. Пошто је привреда ушла у рецесију с негативном стопом раста у ЕУ од око 1,5% уз све прокламације о смањењу јавне потрошње и јавног дуга - следи даљи пораст нееластичних јавних расхода, јавног дуга и буџетског дефицита. То је огромно оптерећење буџета, посебно преко социјалних и трансферних давања и сервисирања јавних дугова. Каматна стопа је, у циљу стимулације развоја и инвестиција, оборена на 1,5%, тако да се и даље води експанзивна монетарна политика (уз велику опрезност банака и раст финансијских и кредитних ризика). Истовремено каматна стопа је веома различита у овим привредама, а тако и стање у платном билансу.

Пад укупне тражње и потрошње, пораст неизвесности и нагли раст незапослености, чија стопа у еврозони прелази 11% (у неколико држава као у Грчкој са готово 27% и Шпаније 27%), што је у овој фази постало кочница наглом бујању инфлације. Стога је, за сада, инфлација на ниском и програмираном нивоу око 2%. Међутим, следећа фаза ће се карактерисати растом инфлације, увозним ограничењима, ширењем протекционизма (отвореног или скривеног облика), раст каматних стопа и нови притисци на финансијским тржиштима. Главни макроекономски индикатори се тиме погоршавају, а криза заоштрава.

Криза у зони евра се не смањује, продужавају се рецесиони притисци и друштвене супротности (праћене супротностима између рада и капитала и између самих држава-чланица). Нарастају сви елементи *казино капитализма*, уз ескалацију друштвене кризе. Да би се то спречило и супротности

ублажиле уведен је супервизор банака (за 200 највећих од укупно 6.000) у оквиру еврозоне. Европском стабилизационом фонду је омогућено да врши директну докапитализацију банака. Европска централна банка сада може да откупљује државне обвезнице најугроженијих држава еврозоне (рок откупа је од једне до три године). Међутим, рејтинг појединих држава чланица еврозоне је веома различит и стално се обара, а тиме и услови задуживања на финансијском тржишту.

Дакле, рецесија се продужава, а обарање рејтинга низа држава води до поскупљења позајмица за покриће буџетског дефицита. Буџетски дефицит ће се повећавати, уз раст јавног дуга и каматног оптерећења, али сада и инфлације и незапослености. Стварање фискалне уније и банкарске уније из напред наведених разлога није могуће. Без њих ни *монетарна унија* се не може одржати. Европска унија наставља и даље с политиком обуздавања буџетског дефицита, уз оштру буџетску дисциплину (штедњу). Борба против ниске продуктивности рада и високе цене рада мора да се решава „сечом примања запослених“ (Марио Драги, ЕЦБ). Потпуна безидејност и несналажење челника еврозоне дошла је до пуног изражаја код нове дужничке кризе *Кипра*. Предложено је у почетку плаћање пореза свих штедиша који имају до 100.000 евра са 6,75%, а преко овог износа 9,9% све у циљу спасавања Кипра од банкротства. Истовремено се Кипру одобрава десет милијарди евра помоћи у спасавању од банкрота. Коначно „решење“ је опорезивање са 40% свих улога преко 100.000 евра. Уместо да су емитовали хартије од вредности на те износе на пет година, уз одређену камату, тада се не дира приватно власништво, осигуравају средства и сигурност банкарских улога. Емитовање хартија од вредности како је извршено практично одузима око 57% вредности улога у банкама. То је *чиста експропријација*. Стабилност банкарског система, поверење у банке и сигурност улога се тиме не чувају.

Огроман износ кредита који је као облик „помоћи“ за излазак из дужничке кризе одобрен презадуженим и дубоком кризом погођеним државама еврозоне – није довео до поправљања привредне ситуације. Дошло је само до *експлозивног раста дугова, без оспособљавања привреда за излазак из кризе*. Тако је Грчка (и уз раније брисање дела дугова) достигла 380 милијарди евра, уз огроман буџетски дефицит.

Ирска је добила европску „помоћ“ од 85 милијарди евра. Привредни раст не оживљава, уз раст дуга, дефицита и незапослености. Ирска користи дугове да би исплатила банке – повериоце и мешетаре широм света. Португалија, уз ригорозне мере штедње, добила је „помоћ“ од 78 милијарди евра. Бруто производ у 2012. је пао за 3,2% што је увукло државу у рецесију најтежу још од 1995. године. Незапосленост је 17% уз стално повећање. Шпанија је добила кредит од 100 милијарди евра да би спасила банке. Ситуација је готово катастрофална. Незапосленост је достигла 27%, привредни раст је негативан, а дуг је огромно повећан. Италија је у дубокој кризи и великој незапослености. У привреди влада рецесија, јавни дуг је достигао 126,5% бруто домаћег производа, буџетски дефицит је 22%, привредни раст је ушао у зону негативних стопа (имплозија раста). Још није затражена „помоћ“ од „тројке“, али ће тражена средства бити огромна (чак преко 340 милијарди).

Улазак у Европску унију новим чланицама у нашем окружењу није донео побољшање економских услова живота, успешније и самосталније привреде и пораст животног стандарда, односно пораст запослености, уз пад масе сиромашних. Напротив, сви наведени индикатори су погоршани.

Овде ћемо погледати основне агрегате у неколико држава (незапосленост, јавни дуг, сиромаштво).

МАКРОЕКОНОМСКИ АГРЕГАТИ И СЛОМ ЕКОНОМИЈА

- у % -

	Незапосленост		Спољни дугови*		Сиромаштво	
	А	Б	А	Б	А	Б
Мађарска	5,9	10,9	18	136	8,6	13,9
Словенија	6,4	10,8	11	61	5,1	9,8
Румунија	4,5	7,0	42	146	14,1	21,1
Бугарска	7,0	14,2	12	39	14,1	21,8

А – пре уласка у ЕУ

Б – после уласка (кајем 2011)

*Спољни дуг у милијардама долара

Економски показатељи су битно погоршани. Спољни дуг је вртоглаво растао, незапосленост је готово удвостручена, док је сиромаштво постало готово масовна појава. Пољо-

привреда је доживела велике губитке. Успостављен је готово традиционални однос развијених и неразвијених држава, уз процес експлоатације и све већег јаза у развоју између ова два круга земаља. Социјални нереди су све чешћа појава, док је пад влада које заговарају штедњу као пут изласка из кризе већ постао масовна појава.

*Продужавање кризе и погрешне процене
брзине изласка из финансијске кризе*

*Урушавање финансијског система развијеног
света*

Оно што је и највећим апологетима савременог западног капитализма постало јасно јесте да је дошло до „урушавања финансијског система развијеног света“ заснованог на апсолутној владавини слободног тржишта, допунској или корективној улози државе и *светињи приватног власништва*. Ради се о кризи капитализма америчког типа којем је основни мотив профит, док је социјална функција потпуно потиснута и пребацити на тржишни модел.

Будућност светског финансијског система се све више ставља у први план, али и визија како ће свет изгледати после ове дубоке кризе. Нико не зна како ће изгледати свет када се изађе из глобалне економске кризе.

Највећа до сада финансијска и економска криза након Велике депресије 1929. године тражи деловање у два правца:

1) Ублажавање кризе и отклањање последица кризе, уз предузимање одређених мера за *ревитализацију финансијског сектора и банкарског*, односно *берзанског* пословања.

2) Припрема и усвајање *регулативних мера* да би се спречило убудуће јављање кризе у светској привреди. Те мере се односе на *већу контролу банака*.

Бројни представници влада, углавном развијених привреда, већ уз мали знак да скромно оживљава привредна активност, изјављују да је привреда „изашла из кризе и да следи постепени опоравак“. Да ли је до опоравка и „брисања“ или неутралисања огромних губитака 30-40 билиона вредности активе банака и других финансијских институција, могуће доћи у кратком року?

Упумпавање огромне масе ликвидног новца преко *бюжета* или *централних банака* само је „надокнадило“ мањак ликвидности у банкама, „привремено закрпила балон“, али проблем кризе и функционисања система није решен. Емитовање огромне масе кредита ЕЦБ, а *стварно виртуелног новца*, довео је видимо до *одвајања* финансијске сфере од реалне и коришћење финансијског капитала у доминантно *спекулативне трансакције* банака. Реални сектор стагнира или пропада, док *финансијска економија* просто експлодира. Финансијска криза се прелила у реални сектор економије. Ово посебно када је ЕЦБ одлучила да „откупљује“ дужничке хартије од вредности. Систем и даље функционише на истим основама и са истим институцијама и односима у свету. Повећана ликвидност је постепено повратила поверење у банке, али их *није оспособила за нормално кредитно пословање*. Велика концентрација капитала у неколико највећих банака у готово свим државама овај систем чини врло осетљивим на нове потресе (који долазе од тих банака). Берзе су се привремено незнатно опоравиле од дубоког пада берзанских индекса, али привреда и корпорације нису оживели. Финансијски балон се поново „надувао“ до прскања.

Финансијска криза се дакле, прелила у *реални сектор* који врло успорено реагује у коњунктурном заокрету, што ће продужити рецесију. Сви елементи указују да *излазак из кризе неће бити ни једноставан ни брз*.

Привреда ће се споро опорављати, тако да ће опоравак трајати неколико година. Не може се сваки *узлет производње или благи раст бруто домаћег производа најавити као дефинитиван излазак из кризе*. Постоји велика опасност од већих турбуленција на светском финансијском тржишту, јер нарастање протекционизма, заштите држава од новог таласа кризе (који се најављује као могућност), конверзија огромних износа хартија од вредности од њихових главних купаца (Кина, Јапан, Русија, државе Европске уније), ће отежати опоравак јавних финансија. Огромни буџетски дефицити се не могу брзо санирати, што ће довести до проблема њиховог будућег финансирања.

Повећање пореза у рецесији није препоручљиво и тешко је оствариво, јер може продубити кризу и повећати незапосленост. Остају друге две могућности – задуживање на финансијском тржишту са *све мањом понудом слободних ка-*

питала, а затим код централне банке – што је због опасности од ширења инфлације тешко оствариво.

Нарастања јавног дуга представља огромно оптерећење (камате и гашење дуга), што ће довести до даље кумулације дугова. Стабилизацију и уравнотежавање јавних финансија није могуће остварити (нити кресањем јавних расхода, али ни порастом буџетских прихода). Нова криза и нестабилност кренуће из јавног сектора. Дугови ће и даље незадрживо расти у следећим годинама.

Незапосленост, која добија размере праве пандемије, нема карактер цикличне, већ структурне незапослености, тако да проблем добија готово *дугорочан карактер*. То ће заострити до крајњих граница *приходну страну буџета*. Незапосленост ће се и даље повећавати, што постаје један од најтежих дугорочних проблема. Привреда није ефикасна и не излази из кризе, ако је незапосленост велика и има тенденцију сталног раста.

Упумпавање огромне масе ликвидног новца убрзо ће имати за последицу инфлаторни притисак и велике прерасподеле системом цена. Реалне плате и накнаде ће и даље опадати, а тиме и могућности повећања штедње и потрошње. Од динамике оживљавања кредитне функције банака зависи понашање личне и инвестиционе потрошње. Високи ризици и неизвесност и даље остају, што кочи дугорочне инвестиције. Због велике опрезности *спекулативни капитал* (у хартије од вредности) ће се споро опорављати, а тиме и берзанско пословање.³³

Због опасности од ширења инфлације, каматне стопе, које су сада на најнижем нивоу, мораће се повећавати, што ће ограничити тражњу кредита и инвестиције.

Сви наведени елементи указују да излазак из кризе неће бити ни једноставан ни брз. Криза до сада траје већ пету годину (60 месеци) док је Велика економска депресија (криза) 1929. године трајала 38 месеци. Ова криза још траје, а када ће се завршити то је потпуна неизвесност. Да ли ће се из ове *дужничке кризе* ући у нову дубљу фазу кризе следеће две године изгледа да је мања неизвесност.³⁴

33 Меркелова сматра да ће рецесија у ЕУ трајати наредну деценију (до 2021. године).

34 Бележи се све већи број евроскептика у Шпанији, Италији, Грчкој, Португалу, Словенији, В. Британији, Француској, Ирској, Белгији.

Да би се спречио нови улазак у кризу развијене државе (Базел, Г-8, Г-20) траже реформу *банкарске регулативе* и надзора над банкама. Овде се ради на:

- 1) Повећању адекватности капитала банака (због повећања ризика и глобализације финансијских тржишта),
- 2) Захтева се већа *транспарентност* и *квалитет пословања банака*,
- 3) Уводе се антицикличне резерве банака,
- 4) Заоштрава се пословна регулатива у пословању финансијским дериватима – који се сматрају главним извором кризе,
- 5) Нова капиталска регулација банака са одвајањем инвестиционих и комерцијалних банака,
- 6) Ограничава се пословање комерцијалних банака на тржишту капитала,
- 7) Ограничава се величина банака и степен концентрације капитала банака – да би се спречили монополи и олигополи,
- 8) Смањују се, ограничавају и регулишу бонуси менаџменту банака, смањењу исплате акционарима, уз преусмеравање прихода у резервне фондове банака,
- 9) Повећава се стопа адекватности капитала са 8 на најмање 12% у односу на ризичну активу банака,
- 10) Централне банке добијају већу пруденциону контролу над пословним банкама,
- 11) Либерализација тржишта капитала се смањује и уводи низ контролних механизма,
- 12) Постепено се стављају под контролу „порески рајеви“ и државе преко којих се масовно пере новац.

Коначно, схватило се да је губитак контроле над тржиштем капитала, неограничена јурњава за профитом, либерализација новчаних токова и монетарне политике, неконтролисана експанзија банкарских кредита (посебно хипотекарних), политика јевтиног новца (ниске камате) ЕЦБ, доприносе нерегуларним и вирулентним кретањима у финансијској сфери – што редовно води у финансијску кризу и слом финансијског система.³⁵

35 Узроке и ефекте глобалне финансијске кризе која је почела 2008. године шире смо истражили у студији др С. Комазец: *Глобална финансијска криза и економска криза у Србији*, изд. Астерикс, Земун 2010, стр. 1-210.

Брз опоравак и излазак из финансијске кризе није могуће. Прогнозе које су давали Бернанке као и директор ММФ и други да ће се из кризе изаћи већ на почетку 2010. показале су се погрешним. Криза је продужена, а негде и продубљена у 2010. години, али и у 2011. и 2012. години.

Прогнозе које дају други економисти да ће криза трајати до 2014. године, а затим од 10, 20 до 30 година или чак за једну генерацију, нису утемељене и тешко их је сматрати рационалним.

Еврозона и ЕУ у 2013. години биће у рецесији (-0,4%) уз тенденцију успоравања раста. Нема привредног опоравка.

Истовремено долази до пораста незапослености.

Глобални економски раст од 2013-2015. треба да прати *фискална консолидација*, уз велике неизвесности на финансијском тржишту, неповољнији услови на тржишту рада са сталним растом незапослености и неравнотежом у платном билансу. Растући јавни дуг с *аутоматским растом*.

Пораст ризика и ризичних пласмана³⁶ водиће до смањења кредитне активности банака. Фискална консолидација као захтев и највећи изазов у супротности је са финансијском подршком банкарском сектору. У државама периферије ЕУ оцењује ММФ наставак рецесије, велика фискална неравнотежа и велики социјални притисци кроз раст незапослености.³⁷

Под диктатом ригорозне штедње презадужене државе само дубље тону у економску депресију и кризу. Негативан, тром или спор раст (поготово свих држава чланица ЕУ) драстично смањује пореске приходе и траже нове уштеде, а пре свега нову спиралу задуживања и раста дугова.³⁸

36 Шпанија је на бази 1,2 трилиона евра депозита одобрила кредите преко 2 трилиона. Банке ће морати да отпишу 270 милијарди евра ненаплативих кредита. Шпанија је у вртлогу нарастајућих дугова и дефлације. Да би се извукле из кризе банке су већ позајмиле код ЕЦБ 316 милијарди евра. Цена обвезница Шпаније, Италије, Грчке нагло падају, а тиме и њихова моћ задуживања.

37 Јовановић, Мирослав, *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2004. Аутор посебно истиче неизвесну будућност и стално разочарање (стр. 40), те да треба избегавати стварање уније са више брзина.

38 Јовановић, Мирослав, оп. цит. посебно анализира балканске земље и активност ЕУ и присутно разочарање у методе економске доктрине које служе као основа за прикључење (стр. 53).

Позитивни и негативни ефекти придруживања Европској унији

На основу детаљније анализе стања и перспективе еврозоне и Европске уније и положаја појединих чланица из сва три круга држава, могуће је сагледати и све предности и слабости од придруживања Србије у чланство ЕУ.

Позитивни ефекти придруживања

У основне *предности* могу се истакнути следеће:

- 1) Укључивање у широко и развијено тржиште, без царинских баријера,
- 2) Прихватање стандарда квалитета и контроле из ЕУ,
- 3) Могућа специјализација извозне привреде Србије и подстицање производње и извоза на ова подручја,
- 4) Могућност интервенције Европске централне банке у случају дубље и продужене финансијске кризе у Србији,
- 5) Притисак на брзо успостављање фискалне равнотеже и смањивање јавног дуга,
- 6) Стабилнији услови пословања и смањење пословних ризика,
- 7) Боља координација макроекономске политике с државама Европске уније,
- 8) Поправљање кредитног рејтинга у добијању оцене агенција при задуживању на финансијском тржишту,
- 9) Обарање каматне и референтне стопе наше централне банке,
- 10) Могућности коришћења одређених фондова из ЕУ,
- 11) Могућности брже технолошке обнове домаће привреде.

Све наведене предности и „користи“ од придруживања могу доћи до изражаја само у случају да „кореспондирају“ с интересима других држава – чланица.

Негативни ефекти придруживања (уласка) у ЕУ

Негативни ефекти придруживања овом блоку држава могу се конципирати у следећем:

- 1) Као мање развијена привреда и држава у кризи може очекивати прикључење и статус само „четвртог круга“, а то је често високо зависан и *готово колонијални однос*.
- 2) Долази до пуног изражаја законитост односа развијених држава ЕУ и мање развијених. Успоставља се однос „неједнаке размене“ и *експлоатације*,
- 3) Убрзава се *процес отуђења и експлоатације природних ресурса* државе,
- 4) Диспропорције у структурном развоју се повећавају, привреда повећава своју зависност од развијеног дела ЕУ,
- 5) Прилагођавање инструмената макроекономске политике развијеним државама редовно доводи до њиховог *контраделовања* у домаћој привреди,
- 6) Прописивање квота производње, квалитета, врсте производње и др., гуше одређене гране, а посебно пољопривреду,
- 7) Страни капитал, због *уклањања заштитне политике*, улази у њему интересантне делатности доводећи до извлачења профита или *одлива спекулативног капитала*, вршећи снажне и *неочекиване ударе* на домаћу привреду и финансијски систем;
- 8) *Заштитна политика* се смањује, а бројне мере државне интервенције и протекционистичке мере се максимално смањују;
- 9) Држава и привреда су изложене и потпуно отворене за *разорно деловање иностраног мултинационалног капитала развијених*. Држава *не може да контролише доток страног капитала*,
- 10) *Распродаја* националног богатства се наставља и убрзава,
- 11) Привреда постаје „периферија“ у Европској унији и високо зависна од развијенијег дела ове групације,

- 12) Многе гране домаће производње потребне домаћем тржишту просто би биле *угушене* конкурентнијом и квалитетнијом робном понудом из развијених држава,
- 13) Држава и привреда улазе у *неоколонијални статус*,
- 14) Социјални проблеми се заоштравају, уз перманентни *раст незапослености*. Убрзава се слом „социјалне државе!“,
- 15) Национална штедња постаје маргинална, уз све већи утицај иностраног капитала (управо концепт ригорозне штедње одводи привреде у продубљену кризу),
- 16) Курсном политиком тешко ће се штитити или додатно стимулисати национална привреда и развој. Либерализација домаћег тржишта и увозне политике додатно утиче на разарање домаће привреде и њено претварање у колонијални статус и обичан „привезак“ развијених привреда,
- 17) Држава постаје све више само *проширено инострано тржиште*“, уз доминацију крупних светских корпорација,
- 18) Наметнутом *брзом и неконтролисаном приватизацијом* као битним елементом неолиберализма, уништава се и пљачка национално богатство и онеспособљава домаћа производња,
- 19) Национална (државна) економска политика постаје све више зависна од воље и жеље (интереса и циљева) светског крупног капитала и развијених (снажнијих) држава,
- 20) Директиве ЕУ и *процес централизације* одлука замењују унутрашњи економско-финансијски систем држава чланица,
- 21) Фискална политика у целини доминантно се обликује и координира (синхронизује) од стране групе *најразвијенијих држава*. Готово не постоји *самостална фискална политика*, посебно у развијенијој, вишој фази хармонизације свих инструмената буџетске политике,
- 22) Макроекономска политика у целини мора се више „прилагођавати“ развијеним државама, а све мање

ће бити израз потреба развоја националне привреде и друштва,

23) Процеси „федерализације“ ЕУ воде *централизацији средстава и одлучивања*, уз све слабији положај националне државе.

Дакле, пре било какве одлуке или само некритичког истицања потреба и предности прикључивања Србије државама Европске уније,³⁹ треба сагледати све позитивне и негативне ефекте евентуалног прикључивања овој интересној заједници.

Овде се не ради о *евроскептицизму*, већ реалној оцени стварних односа и могућих ефеката у евентуалном прикључењу Србије Европској унији (мада се то не може очекивати пре десет - петнаест година). Каква ће Европска унија бити тада? Да ли ће опстати и у каквом облику?

*

* *

Европска унија се већ низ година, посебно од настанка светске финансијске кризе, налази у правој егзистенцијоној кризи.

Све се чешће постављају питања: да ли ће се распасти ЕУ, да ли еврозона нестаје?

Покушај бриселске администрације да савлада кризу применом модела штедње и обарања буџетских (посебно социјалних) расхода доводи до продубљавања и продужавања кризе. Посебно долазе до изражаја сукоби *око концепта штедње* по сваку цену (Немачка и Француска). Дубока је и врло комплексна криза у еврозони која представља „срце система“ ЕУ. Дужничка криза се продубљује, незапосленост нагло расте, јавни дуг је просто експлодирао, социјални бунт маса је присутан у низу држава. Економски раст је тром, спор и представља пузајућу кризу. Покушаји спасавања низа презадужених држава еврозоне убрзгавањем огромне масе

39 Посебно када је овај политички пројекат ушао у дугорочну дубоку кризу и када многе државе-чланице настоје да је напусте припремајући референдум за то, треба критички размотрити све предности, али и изазове (са свим извесне опасности) од прикључивања Србије овој унији. Подсетимо се само у каквом су стању данас државе чланице ЕУ: Бугарска, Румунија, Словенија, Мађарска, Кипар, Грчка, Италија, Португалија, Шпанија, Белгија, Ирска, Литванија, В. Британија, али и Француска.

новца преко ФЦБ у циљу спасавања банака и берзи, односно интервенцијама из буџета „здравијих“ држава само доводи до нарастања дефицита ових држава и дугова већ презадужених чланица еврозоне. Аутоматизам раста дугова и каматних оптерећења одводи многе државе еврозоне (које не располажу националном валутом) у дужничко ропство. Слом економија је следећа фаза, а социјални бунт нарастао на оштар сукоб радника и финансијског капитала (банкстера). Ради се о дубокој структурној и институционалној кризи самих основа капитализма данас. Покушаји даље централизације институција и одлучивања унутар ЕУ, односно њене федерализације, не могу бити решење због нарастајућег отпора националних држава. Даље преношење прерогатива и одлука са државних нивоа на наднационалне институције није остварив метод. Све више јачају дезинтеграционе тенденције и повратак на институције и инструменте макроекономске политике националних држава-чланица. Стварање *фискалне уније* и *банкарске уније* као пројекат нема никакве реалне основе да се оствари. У циљу очувања монетарне уније и еврозоне доћи ће до деконструкције садашњег састава на само неколико посебно заинтересованих држава да остану у овој зони. Ово посебно из разлога што долази до фазе валутног ратовања (долар – евро, али и стварања низа других „алтернативних“ валута типа евра у новим интеграционим целинама које се убрзано стварају). Мултиполарни свет иде на стварање неколико повезаних економских целина (унија), које ће стварати нове заједничке валуте, а затим преко њих долазак до *светске валуте* (уместо досадашње доминације долара).

У погледу одговора на питање: да ли Србија треба по сваку цену да настоји да се придружи ЕУ, детаљно смо навели све аргументе за и против овог прикључења у овој фази (видети део: *Позитивни и негативни ефекти придруживања Европској унији*). Ово посебно из разлога што се стварно не види будућност ЕУ и еврозоне (у економској историји све уније су се распадале). Погубна је флоскула наших политичара „Европска унија нема алтернативу“, посебно сада када многе државе теже да напусте ЕУ, односно еврозону. Србија ће и даље имати нормалне спољнотрговинске односе са државама у ЕУ као доминантнијим партнерима, посебно што се ти односи успостављају на билатералним основама са кор-

порацијама, банкама и другим институцијама на основу заједничких интереса.

Стога је без основа страх који се „упумпава“ у јавност да ће доћи до блокаде наших односа са државама из ЕУ, да ће изостати „финансијска помоћ“, да ће се продубити криза и уследити слом и глад. Други концепт је могућ са ослањањем на домаће факторе и развоја, домаћи кредит, домаће банкарство и емисиону функцију, уз брзо смањење дужничког терета Србије и скидање „омче дугова“ која нас гуши и уништава привреду и социјалну инфраструктуру.⁴⁰

Slobodan Komazec

A CRISIS IN THE EUROPEAN UNION AND EFFECTS OF JOINING IT

Summary

In this paper author analyzed one of biggest problems in the world currently– the crisis in European Union and Euro-zone as „the heart“ of the Union, in particular analyzing it from the point of financial and banking crisis.

Firstly the author made a deep analytical insight into the financial crisis and great turbulences in the banking, fiscal and stock sector and into the growth and explosive enlargement of the debt crisis. In particular the author analyzed factors that caused that the European Union could not have become a homogeneous system. Withdrawal of a demand of the Maastricht Treaty and creation of the debt economy, impossibility of debt management in circumstances of global explosive growth, emission of virtual money by ECB and separation of financial-speculative economy from real economy are important factors of creation and prolong-

40 Овај концепт и модел ослањања се на домаће факторе развоја, активирање фактора развоја и социјалну равнотежу у друштву широко смо обрадили у следећим студијама: Глобална финансијска криза и економска криза у Србији (2004); Стратегија и модел динамичног економског раста и социјалне равнотеже (2011); Слом долази – У вртлогу финансијске економске кризе (2012) и Криза финансирања буџета и државе благостања (2013).

ing of the crisis. In the paper in particular the economic collapse of periphery of the Euro-zone and the crisis itself in this zone is interesting for the research, with the author paying special attention to a „constructional error“ in the process of formation of the Euro-zone and to possibilities of deconstruction.

From the research of the relations of the EU and the Euro-zone that have been burdened by such crisis the author turned the focus of research to all important positive and negative consequences in case of Serbia joining these integrational units.

Key Words: European Union, Euro-zone, debt crisis, financial crisis, banking crisis, budget debt, public debt, public debt, unemployment, economic collapse, alienation, exploitation, financial capital, interest, gross domestic product, inflation

Литература

- Јањевић, Милутин: *Европска монетарна унија, евро на европској и светској сцени*, Међународна политика, Београде, 1998.
- Вукмирица, Вујо – Шпирић Никола: *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005.
- Једнак, Јово: *Економија Европске уније*, Београдска висока пословна школа, Београд, 2010.
- Јовановић, Никола: *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2001.
- Комазец, Слободан: *Слом долази – у вртлогу финансијске кризе*, Астерих, Београд, 2012.
- Комазец, Слободан: *Глобална финансијска криза и економска криза у Србији*, Чигоја, Београд, 2010.
- Комазец, Слободан: *Долар, евро и криза светског монетарног система*, Астерих, Београд, 2011.
- Кнежевић, Милош: *Евроскептицизам*, Заслон, Шабац, 2008.

Resume

European Union has been facing a real existential crisis, in particular since emergence of the world financial crisis.

Recently there have been frequently emerging questions whether the European Union would disintegrate and whether the Euro-zone would disappear eventually. An attempt of Bruxelles administration to overcome the crisis by applying a model of saving and overthrowing of the budget (especially social) expenditures leads to a deepening and prolonging of the crisis. In particular there become evident the conflicts over the concept of saving at all costs (Germany and France.) There is a deep and very complex crisis in the Euro-zone representing „a heart of the system“ of the EU. The debt crisis has been deepened and unemployment has rapidly increased, the public debt has simply exploded and social uprising of the masses is present in a number of countries. Economic growth has been slow and sluggish and it reflects the crisis that is creeping in. The attempts to rescue the number of indebted states in the Euro zone by injecting a huge mass of money through FCB for purpose of rescuing banks and stock exchanges or by interventions coming from the budgets of «healthier» states has only lead to a growth of the deficits and debts of these already heavily indebted state members of the Euro-zone. Automatization of the rate of the debts and interest burdens has thrown many state members of the Euro-zone (which do not have a national currency) into a debt bondage. Next phase is the collapse of the economy and the social uprising has grown to the point of a sharp conflict between workers and financial capital (banksters). The word is about a deep structural and institutional crisis of the fundamentals of capitalism nowadays. Attempts of further centralization of institutions and decision making within the EU, or the attempts of its federalization cannot be a solution due to increasing resistance of national states. Further transfer of prerogatives and decisions from the state levels on supra-national institutions is not a feasible method. There are increasingly emerging disintegrative tendencies and a return to institutions and instruments of national macro-economic policy within the state members. Creation of a fiscal union and banking union as a project has no real basis for its realization. For purpose of preservation of monetary

union and Euro-zone there will come a distintegration of current system on only a few particularly interested states for staying in this zone. This is in particular due to the fact that there comes a phase of the currency war (dollar - euro, but also the creation of a number of other «alternative» types of currency like Euro in new integration units that have been rapidly established.) Objective of a multi-polar world is an establishment of several inter-connected economic units (unions) that will create new joint currencies and then through them a creation of a world currency (instead of hithertodominance of dolar.)

Regarding answering a question whether Serbia should strive to join the EU by any cost the author cited all arguments pro and contra in detail to the issue of joining in this phase (see the part „Positive and negative effects of joining the European Union“.) This is presented in particular due to the fact that in reality the future of the EU and Euro-zone cannot be viewed (in case of economic history all unions have disintegrated eventually.) The author noticed that a slogan „There is no alternative to the EU“ of our politicians, in particular nowadays when many states aim to leav the EU or Euro-zone has been fatal. Serbia will continue to hold normal foreign traderelations with the states in the EU as dominant partners, in particular due to the fact that these relations have been established on bilateral basis with corporations, banks and other institutions on the basis of common interests.

Therefore there is no basis for the fear which has been «pumped» into to the public that our relations with the states in the EU will be blocked and that „financial aid“ will be omitted, that the crisis will deepen and that the collapse and famine will follow after it. Another concept is possible with a reliance on domestic factors and development, domestic credit, domestic banking and emission function along with rapid reduction of the debt burden of Serbia and removal of a «loop of debts» that has been suffocating us and destroying economy and social infrastructure.

Овај рад је примљен 12. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Душан Пророковић*

ЗАШТО ЈЕ ЕУ (ГЕО)ПОЛИТИЧКИ НЕСАМОСТАЛНА?

Сажетак

Овај рад се бави тренутним положајем ЕУ у односу на САД и НАТО. Допринос САД и НАТО формирању ЕУ је велики. Истовремено, утицај САД и сложени односи са НАТО су и препрека чвршћој политичкој интеграцији европских држава. У том смислу, структура овог рада је подељена на три дела. У првом делу се описује развој европске економске интеграције. У другом делу се анализирају односи ЕУ-НАТО и улога САД током стварања ЕУ. Док се у трећем делу разматра питање: зашто је ЕУ дугорочно позиционирана као проводник атлантистичких интереса.

Кључне речи: европске интеграције, економске интеграције, НАТО, атлантизам, континентализам

Развој европске интеграције

Идеја о чвршћем повезивању европских држава постепено се развијала још од Средњег века. Због тога се често закључује како европска интеграција има своје корене далеко у прошлости. Ипак, оно што разликује данашњу Европску унију и некада изношене предлоге о неопходности међусобног зближавања европских држава, јесте сама суштина интеграције. У делу „Нацрт вечног мира“ из 1713. године католички опат Шарл Ирен Сен-Пјер (*Charles-Irénée Castel de*

* Аутор је доктор политичких наука и извршни директор Центра за стратешке алтернативе из Београда.

Saint-Pierre, 1658-1743) се позива на идеје Пјера Дибоа (*Pierre Dubois*, око 1250-око 1321) из XIV века о стварању Хришћанске републике и краља Јиржија од Подјебрада (*Jiří z Poděbrad*, 1458-1471) из XV века који је писао о нужности изградње јединственог одбрамбеног савеза (*congregatio concordiae*)¹. Сен-Пјер има оригиналне идеје, па предлаже формирање једне „европске полиције“ и „јединственог суда“ (мислећи на пресуде, које морају бити једнаке за исте прекршаје у свим европским државама), међутим он, као и његови претходници на које се позива, главни разлог за окупљање види у стварању војног савеза, који би имао двоструку улогу: 1) била би то гаранција да европске државе неће између себе ратовати; 2) организовала би се заједничка одбрана од спољних непријатеља². Стварањем војног савеза учврстили би се и политички односи, створио оквир за дугорочни мир, што би доприне-ло развоју трговине.

Данашња ЕУ је имала другачији развојни пут. Према теорији Беле Балаша (*Balassa Béla*, 1928-1991), постоји пет степеника економске интеграције: стварање зоне слободне трговине, потом царинског савеза, па заједничког тржишта, затим монетарно-привредне уније, до потпуне економске интеграције³. ЕУ је прешла пут од најнижег до претпоследњег степеника, од када су се Француској и Немачкој придружили Италија и земље БЕНЕЛУКС-а (Белгија, Холандија и Луксембург), па је тако 1951. потписивањем Париског уговора конституисана и Европска заједница за угљ и челик, а 1957. године Европска заједница за атомску енергију. Од 1968. године европска интеграција улази у нову фазу, пошто се потписивањем Римског уговора између четири царинске територије (Француска, Немачка, Италија и БЕНЕЛУКС) формира

1 Пјер Дибоа је своју тезу о стварању Хришћанске републике представио 1306. године, а овоме се више може пронаћи у раду Исака Асимова (*Asimov, Isaac: The Shaping of France*. Mifflin, Boston 1972, pp. 171-173). Краљу Јиржију од Подјебрада је идеју о „Споразуму о установљавању мира у целом хришћанском свету“ предложио његов саветник Антонио Марини из Гренобла. О овоме више у поглављу о последњим годинама владавине краља Јиржија у књизи Јарослава Чехуре (Čechura, Jaroslav: *České země v letech 1437–1526, I. díl : mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad. Libri, Praha 2010*).

2 Šatle, F., Dijamel, O., Pizije, E.: *Enciklopedijski rečnik političke filozofije, knjiga II*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1993, str. 894-899.

3 Balassa, B.: *The Theory of Economic Integration*, Publisher Richard Irwin, Homewood, 1961.

царински савез, због чега се истим уговором уређује и питање формирања Европске заједнице⁴. Формирање Европске заједнице је почетак утврђивања заједничких политика чланских држава, што се додатно регулише од 1992. године и стварања Европске уније⁵. Од 2002. године када се у дванаест земаља чланица ЕУ повлаче домаће валуте и као једино средство плаћања уводи заједничка валута - евро, ЕУ је на путу да прерасте и у монетарно-привредну интеграцију⁶.

Тако је импулс учвршћивању политичких односа између европских држава давао постепени развој трговачких односа и економског повезивања. За разлику од старих идеја које су подразумевале стварање континенталне интеграције удруживањем „одозго надоле“, савремена интеграција се одвијала „одоздо нагоре“. Предност оваквог приступа била је у томе, што се после трагичних догађаја из Другог светског рата сарадња међу европским државама могла одвијати брже и динамичније, јер су од повећавања обима међусобне трговине и трансфера технологија сви имали користи. Политички проблеми су решавани дуго и стрпљиво и најчешће нису били препрека јачању економских односа. Мана оваквог приступа је у томе, што се са економском кризом јављало и питање да ли и како са интеграцијама наставити. Друга половина седамдесетих година XX века је позната као период „евро-склерозе“, коју су узроковали први и други нафтни шок⁷. У другој половини прве деценије XXI века, услед почетка велике економске кризе, отворено је много питања која се тичу и самог опстанка ЕУ у постојећем облику и са текућом унутрашњом организацијом⁸. Свака економска недаћа доносила је и политичке проблеме и угрожавала ЕУ као целину.

4 О историји европских интеграција више у: Bideleux, R.: *European integration and disintegration*, Routledge, London, 1996.

5 Преглед тока формирања заједничких политика и стварања Европске заједнице у: Kosír, I; Pešout. I.: *Politiky Európskej Únie*, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008.

6 Евро је уведен на финансијско тржиште још 1999. године и представља званичну валуту Економске и монетарне уније Европске уније. Од 2002. до 2013. године још пет чланица ЕУ је прихватило евро као сопствену валуту, па је тако постао једино средство плаћања у 17 од 27 држава чланица

7 О узроцима и последицама кризе седамдесетих година више се може пронаћи у: Лакер, В.: *Историја Европе 1945-1992*, Слио, Београд, 1999, стр. 507-512.

8 Директна последица велике економске кризе између осталог је и јачање вероскептицизма у низу држава, као и поновно отварање никада угашених, али у претходном периоду пригушених политичких жаришта. У Великој

Искуство из периода „евросклерозе“ утицало је да се унутар ЕЗ предузму одређени кораци у циљу проширивања и продубљивања интеграције и стварања политичког савеза. Најзначајнији корак био је усвајање Јединственог европског акта 1987. године, на иницијативу тадашњег председника Европске комисије Жака Делора (*Jacques Delors*). То је био увод у прерастање Европске заједнице у Европску унију. Мастрихтским уговором из 1992. године ЕУ постаје политички савез, па се, поред економске интеграције која остаје „први стуб“ ЕУ, формирају још и „други стуб“ који чини Заједничка спољна и безбедносна политика и „трећи стуб“ који чини Заједничка сарадња у области правосуђа и унутрашњих послова. Нова иницијатива, установљена у циљу јачања централних структура ЕУ и стварања једне „супердржаве“ на континенту, било је формирање Конвента о будућности Европе (2001-2003 године). На челу Конвента налазио се бивши председник Француске Валери Жискард д'Естен (*Valéry Giscard d'Estaing*), а циљ двогодишњег ангажмана био је писање Европског устава⁹. Иако је Европски устав написан, он никада није и усвојен, пошто су на референдумима грађани Француске и Холандије 2005. године одбили да се сагласе са понуђеним предлогом. У осталим чланицама ЕУ, референдуми нису ни одржавани, већ су одлуке доносили парламенти или владе. Неуспех са Европским уставом није обесхрабрио водеће државе ЕУ, па је већ 2007. године Европски савет уместо документа који је понудио Конвент о будућности Европе, усвојио Лисабонски споразум¹⁰. Лиса-

---

Британији је најављено одржавање референдума о иступању из ЕУ, а заказан је референдум о правно-политичком положају Шкотске за 18. септембар 2014. Поред тога, две водеће каталонске партије Каталонска националистичка партија (*CiU-Convergència i Unió*) и Републиканска левица Каталоније (*ERC- Esquerra Republicana de Catalunya*), најавиле су организовање (неустановно!?) референдума о иступању Каталоније из Краљевине Шпаније за 2014. годину, чему се оштро противе све парламентарне шпанске политичке партије.

9 Суштински, радило се о Уставу Европске уније, али је овај документ назван Европски устав (енг. *European Constitution*). О раду Конвента о будућности Европе и предложеном Европском уставу, више се може пронаћи на: www.europarl.europa.eu/highlights/sk/202.html (последњи пут страница посећена 11.03.2013)

10 И у случају усвајања Лисабонског споразума, показало се да за разлику од политичке елите, грађани имају сасвим другачије мишљење. Референдум о прихватању Споразума организован је само у Ирској и тамо је већина грађа-

бонски споразум садржи огроман број решења која су утврђена неприхваћеним Европским уставом, а која имају за циљ јачање улоге централних институција ЕУ у односу на националне институције држава чланица. Између осталог, уведена је и нова функција-председника Савета (који је неформално назван председником ЕУ) који се бира на две и по године, а дотадашња функција високог представника за заједничку спољну и безбедносну политику, прерасла је у позицију високог представника ЕУ за спољну политику и безбедност, чиме се желело подвући да ће ЕУ у будућности имати јединствену спољну политику и прерасти у војни савез.

У овоме се налази и један од повода за евроскептицизам. ЕУ може наставити да функционише као економска интеграција, која ће имати своје успоне и падове, у зависности од тога како се и колико буде профитирало од јачања међусобних трговинских односа, као и од тога како се и колико буду одражавале последице економских криза на државе чланице током периода рецесије. Међутим, уколико ЕУ жели да утиче на глобалне политичке процесе и заузме позицију једног од кључних играча у светској политици, она мора прерасти и у политичку интеграцију, са јединственом спољном политиком и војни савез са јединственим стратешким циљевима! Да ли ЕУ може прерасти у политичку интеграцију и постати војни савез?

на 2008. године гласала за неприхватање овог документа. Излаз је пронађен у поновном одржавању референдума, који је коначно успео, па је и Лисабонски споразум ступио на снагу. Треба напоменути и да су све водеће политичке странке у Ирској (Fine Gael и Labour Party) које које традиционално освајају преко две трећине посланичких места на парламентарним изборима, подржале Лисабонски споразум, а да су кампању против непотписивања Споразума водиле *ad hoc* формирана удружења грађана. После свега, отворено је питање легитимитета Лисабонског споразума, али и осталих одлука које се доносе унутар ЕУ, а на које грађани немају никакав утицај. О референдуму у Ирској 2008. године, као и поново организованом изјашњавању годину дана касније може се више података и коментара наћи на интернет страници ирске државне телевизије: <http://www.rte.ie/news/2008/0613/104482-eulibson> (последњи пут страница посећена 19.12.2009)

Односи ЕУ-НАТО

Паралелно са развојем економског повезивања европских држава после Другог светског рата, текао је и процес стварања транс-атлантског војног савеза - НАТО-а. Кључну улогу унутар НАТО-а имале су САД и њима је у хладноратовским условима и услед претње од стране СССР-а, одговарало да подстичу зближавање „одоздо нагоре“ западноевропских држава. „Формирањем НАТО САД су учврстиле сопствено присуство у Европи и формирале геополитички појас који је заустављао продор СССР даље ка западу. Кубанска криза 1961. године је показала да то није довољно и да све западне државе не схватају совјетску претњу на исти начин. До 1955. године НАТО је у своје чланство био примио скоро све западноевропске државе (осим Шпаније), плус Турску и Грчку. Међутим, комунистички покрети у многим западноевропским државама су јачали (пре свега у Италији и Француској), што се одражавало на укупне ставове јавног мњења западноевропских држава о овом питању. То је био фактор унутрашње нестабилности по НАТО. За разлику од СССР, који је због правила по којима је функционисао Источни блок, могао врло једноставно и прилично ефикасно да мобилише војне снаге свих својих савезника, у западном делу Европе су ствари стајале сасвим другачије. Западној Европи је требао нови политички концепт, нова визија која би помогла стварање хомогеног политичког система способног да се супротстави СССР. Решење је пронађено у продубљивању, ширењу и територијалном увећавању европске интеграције (ова три термина навео је немачки канцелар Ерхарт Лудвиг/*Erhardt Ludwig*)¹¹.

Са једне стране, за западноевропске државе су улазак у НАТО и америчко војно присуство у Европи доносили безбедност и заштиту пред совјетском претњом. Са друге стране, за САД је европска економска интеграција представљала средство у остваривању сопствених, атлантистичких

11 Пророковић, Д.: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012, стр. 327.

геополитичких циљева. Посматрајући из овог угла, може се закључити како су интереси ЕУ и НАТО, односно водећих европских држава и САД, током целог хладноратовског периода били подударни. У том смеру су наставили и после распада Источног блока, с обзиром да су обе организације исказале спремност да се прошире ка истоку и приме у своје чланство нове чланице. За европску економску интеграцију, ширење ка истоку доносило је нова тржишта и нове ресурсе; за транс-атлантски војни савез ширење ка истоку значило је потискивање руског утицаја далеко ка унутрашњости континента и преузимање контроле над неколико важних стратешких чворишта, одакле су могли да се контролишу комуникацијски правци ка Блиском истоку и средњој Азији, што је опет био ефикасан начин за успостављање контроле над целом Евроазијом. Међутим, ова подударност интереса није могла да траје дуже од неколико деценија из најмање четири разлога.

Прво, после распада Источног блока, трансформише се и структура светског политичког система, од биполарне ка једнополарној. САД, као једина глобална сила, све више наступају самостално на спољнополитичком плану. До одређене границе чланице ЕУ су могле да у потпуности прате САД, међутим, врло брзо је дошло до несугласица. Тако су, на пример, 1999. године све европске чланице НАТО-а подржале иницијативу да се војно интервенише против СР Југославије, док су, свега четири године касније, када је почела војна интервенција САД у Ираку, у њој од европских земаља учествовале још само Велика Британија и Пољска¹².

12 Одређене чланице НАТО (пре свих Грчка) су имале извесне резерве и током 1998-1999. године и припрема за војну интервенцију против СР Југославије, али то није имало претераног утицаја на крајњи резултат. За разлику од тога, у другој половини 2003. Француска и Немачка су се оштро супротставиле америчкој интервенцији у Ираку, а Француска је чак претила и употребом вета у СБ УН, како не би дозволила да се овај војни напад легитимизује од стране ОУН. О кризи унутар НАТО, као и на релацији НАТО-ЕУ током такозване „ирачке кризе“ може се више пронаћи у чланку Крејга Скота: Scott, C.: *Iraq and the Serious Consequences of Word Games: Language, Violence and Responsibility in the Security Council*. German Law Journal. No. 3/2002. Доступно на: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=209> (последњи пут страница посећена 21.09.2012)

Чланице ЕУ, које су истовремено биле и у НАТО, постепено су долазиле у апсурдну ситуацију: морале су да финансирају америчке војне интервенције против којих су биле. Распадом Источног блока, нестао је најважнији непријатељ, највећа опасност због које су западноевропске чланице ЕУ пристајале да се војно повезују са САД и приступају НАТО-у. Нове изазове и претње у једнополарном свету САД су виделе на један, а већина чланица ЕУ на сасвим другачији начин.

Друго, ово размимоилажење између САД и дела чланица ЕУ најбоље се осликавало у односу према Русији и Турској. Док су САД наставиле са геополитичким окруживањем Русије, истискујући руски утицај из источноевропских, кавкаских и средњоазијских држава, Немачка је имала сасвим другачији приступ. За Немачку, после распада Совјетског савеза, Русија више не представља претњу, већ партнера са којим треба тесно сарађивати. Посебно значајно по немачке интересе било је проширивање енергетске сарадње и изградња гасовода „Северни ток“ који се протеже дном Балтичког мора од Русије до Немачке¹³. Такође, САД су биле заинтересоване да Турска што је пре могуће постане пуноправна чланица ЕУ. Још од почетка осамдесетих година XX века САД су активно лобирале за пријем Турске у пуноправно чланство¹⁴. Међутим, са овим није била сагласна Француска. Због тога је питање турског чланства у ЕУ остављено по страни до даљњег, а како би се направио некакав компромис, ЕУ је пристала да га третира као приоритетно у сопственој „спољној политици (јужно и источно партнерство), безбедности (укључујући енергетску безбедност)“, као и да разматра „погодности од продубљивања економске интеграције“ са Турском¹⁵.

13 О немачком интересу за стратешким енергетским повезивањем са Руском федерацијом више у: Ungerman, J.: *Nové tendence na trhu se zemním plynem v Evropě*. U: Mařík, K (ed.): *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*, Professional Publishing, Praha, 2011, str. 64-67.

14 О позицији САД према овом питању, више у: Sayari, S.: «The United States and Turkey's Membership in the European Union», *The Turkish Yearbook of International Relations*, vol. XXIV, Ankara University Press, Ankara, 2003, pp. 167-176.

15 Najšlová, L.: «Turecko a EÚ 2013: vysoký hrebienok a stiahnutý chvost?», *Zahraníčná politika*, číslo 4/2012-13, ročník XVI, Bratislava, 2013, str. 3.

Треће, ширење ЕУ на исток донело је низ позитивних ефеката и утицало на брз и динамичан раст европске економије у другој половини деведесетих година XX века. Економско јачање водило је и ка подизању самопоуздања и све већој самоуверености ЕУ као целине. Појављују се прва мишљења о томе како ЕУ мора дефинисати сопствене циљеве, па самим тим и постепено формирати сопствене војне снаге. У прилог тези како ЕУ мора прерасти у војни савез, што подразумева и чвршће политичко повезивање и јединствен спољнополитички наступ, Роберт Купер (*Robert Cooper*) наводи како је „неприхватљиво да 450 милиона Европљана толико зависе од 250 милиона Американаца за своју одбрану. Бесплатна одбрана не постоји. Нико још увек не зна тачно када, али у једном тренутку Европљани ће схватити да морају да плате такве аранжмане. Не постоје гаранције да ће се амерички и европски интереси увек подударати“¹⁶. Практично, још од оснивања ЕУ је покушавала да самосталније наступа на војном плану. Због тога су формиране и Евроснаге (*Eurocorps*) од стране Француске, Немачке, Белгије, Шпаније и Луксембурга (1992-1996) које су имале јединствен командни ланац¹⁷. Међутим, подређеност ових јединица НАТО-у видљива је у сваком погледу¹⁸.

Четврто, до подизања самопоуздања и самоуверености не долази само на нивоу ЕУ, већ и унутар низа европских

16 Kuper, R.: *Raspad nacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2007, str. 159. Роберт Купер је поред тога што се бавио политичком теоријом и стратешким планирањем, дуго година био запослен у британском министарству спољних послова, а затим је каријеру наставио у структурама ЕУ, где је од 2010. на челу Генералног директората за спољне послове и политичко-војна питања

17 О овоме се више може пронаћи на званичној интернет страници Евроснага: <http://www.eurocorps.org/> (последњи пут страница посећена 15.03.2013)

18 Тако се на пример у Завршној декларацији са НАТО самита у Букурешту из 2008. године у тачки 14. наводи како ће НАТО и ЕУ сарађивати по великом броју питања из области безбедности, одбране и кризног менаџмента, а пре свега у борби против тероризма. За НАТО, сарадња са ЕУ и Евроснагама је један од сегмената рада. НАТО има широко постављене циљеве у различитим регионима света, па се ЕУ схвата као партнер који може помоћи њиховој реализацији. У том циљу, разрађен је и механизам „Берлин плус“ према којем у договору са НАТО снаге ЕУ могу предузимати самостално одређене операције. О поменутиим закључцима више се може пронаћи на званичној страници НАТО самита у Букурешту: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (последњи пут посећена 20.02.2013)

земаља појединачно. Пре свега се то осећа у Немачкој. Нова генерација немачких интелектуалаца и политичара, будућих представника немачке политичке, културне и пословне елите, одрасла је и школовала се у уједињеној Немачкој, после 1992. године. За њих је Немачка суперсила, најважнија европска држава, без које ЕУ не би постојала¹⁹. Немачка ће показивати жељу да самосталније наступа у међународној политици убудуће, али Немачка тренутно пре свега покушава да користи механизме ЕУ како би ојачала сопствену позицију. Масимо Качари (*Massimo Cacciari*) због тога наводи како Европа у последње време функционише по погубном моделу, јер се њена медитеранска димензија сасвим занемарује, она је „постала пуки *limes*, нешто од чега се треба бранити или користити за одбрану. Њена источна димензија узима се као простор њеног ширења, као да је Европа већ без Варшаве, Будимпеште, Прага, Загреба, Београда (и Москве?). Средњеевропска осовина, франко-каролиншка, није довољна, нити ће икада бити, да би се успоставила равнотежа са атлантском димензијом-барем не после новог Акцијума, после пада Зида“²⁰. Јачањем немачког утицаја, јача и франко-каролиншка, средњоевропско-континенталистичка осовина, што се осећа у целој Европи, па се остале европске земље овоме морају прилагођавати. Да ли ће то бити довољно за супротстављање атлантизму остаје да се види. Посматрано из данашњег угла, све веће неподударање атлантистичких и средњоевропско-континенталистичких циљева је извесно и што више водеће земље континенталне Европе-пре свих Немачка, али и Француска, буду желеле да играју самостално у међународној политичкој арени, то ће њихов сукоб са атлантистичким центрима моћи бити све извеснији.

О овоме је још у периоду између два светска рата размишљао и „отац савремене паневропске идеје“ Ричард Куденхов-Калерци (*Richard Nicolaus von a Coudenhove-Kalergi*, 1894-1972)²¹. Стремљења Пјера Дибоа, краља Јиржија од Под-

19 О овоме више у: Hénard, J.; Guérot, U.: *Was denkt Deutschland?*, Kommunal, Wiesbaden, 2011.

20 Качари, М.: *Еофилозофија Европе*, Плато, Београд, 2010, стр. 7.

21 Ричард Куденхов-Калерци је од стране низа аутора назван „оцем савремене паневропске идеје“ пре свега због идеја изнетих у радовима „Битка за Европу“ (*Kampf um Europa*, 1949) и „Светска сила Европа“ (*Weltmacht Europa*,

јебрада и Сен-Пјера, Калерци види као носталгију за старим временима *Pax Romana-e*. Он наводи низ конкретних разлога због чега би међусобно повезивање европских држава у чврст политичко-економски савез било рационално и корисно, што иде у прилог Жану Монеу (*Jean Monet*) и Роберту Шуману (*Robert Schumann*) да боље образложе сопствену позицију почетком педесетих година XX века. Европски савез био би добровољан-у њега би ушле државе које би то желеле, а заснован на принципима равноправности и мира²². Међутим, оно што разликује визију уједињене Европе утемељивача паневропске идеје и данашњу ЕУ, јесте њено географско и геополитичко омеђавање. Калерци је источну границу Европе повукао по линији Одеса-Кенигсберг (Калињинград), што би углавном обухватало и подручја на која се проширила ЕУ у периоду од 2004-2012. године. На западу се, међутим, граница Калерцијеве Паневропе простире докле досеже континентални део. Велика Британија за њега није Паневропа, већ самостална геополитичка целина. За Калерција је европска интеграција телурукратска целина, самосталан геополитички играч, чији се директни интереси пружају далеко ка југу, у унутрашњост афричког континента, али не и западно преко Ламанша. Временом се појавио већи број аутора који су европску интеграцију видели као телурукратску, па је тако Ален де Беноа (*Alain de Benoist*) писао о „континенталној судбини Европе“, а Жан Тиријар (*Jean Thiriart*) о неопходности формирања велике „Евро-совјетске империје“²³.

ЕУ као проводник атлантистичких геополитичких циљева

Ипак, на обликовање европске интеграције много више утицаја имао је таласократски атлантизам, па је НАТО коришћен и као средство за одржавање европских земаља у атлантистичкој геополитичкој орбити током друге половине XX века. ЕУ је имала сопствени развој, што је узроковало стварање међународне организације каква никада у истори-

---

1972).

22 Coudenhove-Kalergi, R.: *Pan-Europa*, Paneuropa Praha, Praha, 1993, str. 97-115.

23 Дугин, А.: *Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 127, 252-261.

ји није постојала. ЕУ је посебна у сваком погледу, због своје унутрашње организације, начина одлучивања, права и обавеза чланица... Међутим, кључни допринос настанку, развоју и очувању европске интеграције дале су САД. Без америчких војних снага вероватно је да никакве интеграције не би биле могуће после Другог светског рата. Европске државе нису биле способне да се супротставе Совјетском савезу и политичка карта Европе би изгледала сасвим другачије да су се САД одлучиле за нови период „самоизолације“.

У овом светлу треба сагледати и географско ширење европске интеграције у појединим временским периодима. Поготово ширење ЕЗ на Велику Британију, Данску и Ирску 1973. године. До пријема ове три земље у ЕЗ долази пет година после распоређивања совјетских војних снага у Чехословачкој, што је укључивало и распоређивање нуклеарних бојевих глава. После дугог противљења Француске да се дозволи Великој Британији улазак у ЕЗ, на чему је посебно инсистирао Шарл де Гол, после 1968. године долази до попуштања и Велика Британија, заједно са Ирском улази у ЕЗ како би ојачала ову интеграцију. Тиме се ојачава положај западноевропских држава у односу на Источни блок, али и амортизује француско одсуство из заједничких командних структура НАТО-а после изласка 1966. године. „Територијално повећавање укључивало је и Велику Британију, чиме су САД ојачале таласократску димензију европске интеграције. Атлантистичка концепција је производ англо-саксонске геополитичке школе и британски улазак у Европску заједницу био је јасан знак какав геополитички курс ће заузети овај савез. Победом САД у Хладном рату, атлантистичка геополитичка концепција је остварила продор ка европском истоку као никада у историји. Таласократска Европа под контролом САД се проширила до западних граница Русије, Белорусије, Украјине и Молдавије и западне обале Црног мора.

Међутим, стварање таласократске Европе значило је и да Немачка и Француска, као „носеће“ чланице ЕУ морају да прихвате таласократски концепт као свој. У случају Француске, то је делимично и било изводљиво, мада је изазивало и велике отпоре. Француска је земља и континенталног и поморског карактера, па је у својој историји заступала и телурократску и таласократску концепцију. У случају Не-

мачке, то представља нерешив проблем. Немачка је изразито телурократска земља са дугом традицијом сопствене геополитичке концепције. Остајање Немачке у таласократском концепту САД значило би да она може бити мотор у великој машинерији НАТО-а, али да не може држати волан у својим рукама. Немачка може утицати на брзину ширења НАТО или обим појединих операција, али не може утицати на смер ширења, нити одлагање операција²⁴.

Због тога, сасвим је могуће да ће ЕУ остати талац сопствене оригиналности и јединствености. Наиме, уколико жели да постане самосталан политички фактор у глобалним размерама, ЕУ ће морати да дефинише сопствене геополитичке циљеве. ЕУ данас представља „економског цина и геополитичког патуљка“ и уколико жели да реализује дефинисане геополитичке циљеве, ЕУ ће морати да има сопствене војне снаге и јединствене политичке институције. Пут ка „геополитичком осамостаљивању“ ЕУ водио би преко удаљавања од САД и иступања чланица ЕУ из НАТО, зарад формирања сопственог војног савеза. Тако би ЕУ несумњиво постала носилац нове, телурократске геополитичке концепције, која би у доброј мери уважавала интересе средњоевропско-континенталистичке осовине предвођене Немачком. ЕУ би престала да буде проводник интереса „Империје“ и постала једна од „Империја“ у мултиполарном свету. Ово је један од разлога све мање подударности интереса САД и ЕУ последњих десет година и све чешћих несугласица.

Да ли је ЕУ спремна на удаљавање од САД и способна за иступање из атлантистичког оквира? У последњих десет година сведоци смо све чешћих несугласица између САД и ЕУ, као и све мање подударности интереса НАТО-а и ЕУ. Ипак, треба узети у обзир и чињеницу да би сваки храбрији заокрет водећих чланица ЕУ, пре свега Немачке и Француске, у овом смеру, неминовно водио ка унутрашњој дестабилизацији ЕУ. Неколико је разлога због којих би до дестабилизације дошло: један број европских држава не би благонаклоно гледао на јачање немачке улоге и заштиту би тражиле у аранжманима са другим спољнополитичким партнерима; могућ-

24 Пророковић, Д.: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012, стр. 327-328.

ност стварања савезништва између атлантизма и исламских земаља представљао би огромну претњу континенталној Европи; даља дестабилизација у блискоисточном и северноафричком региону на шта могу утицати САД, узроковала би већи степен миграција ка Европи. На сваки покушај ЕУ да се војно осамостали и чвршће политички интегрише, САД имају неколико могућности да интервенишу, чак и да преко појединих чланица ЕУ блокирају цео процес изнутра, кроз институције ЕУ. То је препрека завршавању процеса европске интеграције путем „одоздо нагоре“. И стога ће ЕУ моћи да настави да функционише као економска интеграција, али је тешко очекивати да ЕУ може прерасти у чврсту политичку интеграцију и војни савез, те тако постати самосталан геополитички играч у глобалним размерама. Зато је највероватније да ће ЕУ остати у догледној будућности невољни проводник атлантистичких интереса у овом делу света, а уколико део европских држава и покуша да наступа самосталније, Европа ће поново постати поприште сукоба два непомирљива концепта-таласократског атлантизма и телурократског континентализма.

Dusan Prorokovic

WHY THE EU IS NOT (GEO)POLITICALLY INDEPENDENT?

Summary

This article deals with present EU position in its relationship with USA and NATO. The contribution of the USA and NATO to the creation of the EU is great, but at the same time the influence of the USA and complex relations with NATO also presents a barrier to the firmer political integration of the European countries. Having this in mind the structure of this article is divided in three parts. The first part is dedicated to the description of European economic integration development. In the second part we analyze EU-NATO relations and the role of the USA in the process of forming the EU. The final, third part deals with a que-

stion - why is the EU in a long-term positioned as a leader of the atlantistic interests.

Keywords: *European integrations, economic integrations, NATO, atlantism, continentalism*

Литература

- Balassa, Béla: *The Theory of Economic Integration*, Publisher Richard Irwin, Homewood, 1961.
- Bideleux, Robert: *European integration and disintegration*, Routledge, London, 1996.
- Coudenhove-Kalergi, Richard: *Pan-Evropa*, Panevropa Praha, Praha, 1993.
- Дугин, Александар: *Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Hénard, Jacqueline; Guérot, Ulrike: *Was denkt Deutschland?*, Kommunal-u.Schul.-Vlg., Wiesbaden, 2011.
- Качари, Масимо: *Геофилозофија Европе*, Плато books, Београд, 2010.
- Kosír, Igor; Pešout, Ivan: *Politiky Európskej Únie*, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008.
- Kuper, Robert: *Raspad nacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2007.
- Лакер, Волтер: *Историја Европе: 1945-1992*, Clio, Београд, 1999.
- Najšlová, Lucia: «Турецко а ЕУ 2013: vysoký hrebienok a stiahnutý chvost?». U: *Zahraničná politika*, číslo 4/2012-13, ročník XVI, Bratislava, str. 3-6.
- Пророковић, Душан: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012.
- Sayari, Sabri: «The United States and Turkey's Memeber-ship in the European Union». U: *The Turkish Yearbook of International Relations*, vol. XXIV, 2003, Ankara University Press, Ankara, pp. 167-176.
- Scott, Craig: «Iraq and the Serious Consequences of Word Games: Language, Violence and Responsibility in the Security Council», *German Law Journal*, no. 3/2002.

Доступно на: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=209>.

Šatle, Fransoa; Dijamel, Olivije; Pizije, Elvin: *Enciklopedijski rečnik političke filozofije, knjiga II*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1993.

Ungerma, Jaroslav: «Nové tendence na trhu se zemním plynem v Evropě». U: Mařík, K (ed.): *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*, Professional Publishing, Praha, 2011, str. 64-73.

Resume

Main impulse in shaping today's EU was given by the gradual progress of trade relations and economic integration. Seen from the global perspective EU represents a unique continental integration that has significantly helped development of its members. With the Lisbon treaty member states have shown the desire to strengthen the central institutions of the EU. Still, it is under a question mark if this economic integration can grow into a stronger political alliance that has its own military forces and a unique foreign policy. For more than half a century "security umbrella" for development and expansion of the EU was provided by the NATO, or to be more precise by the USA as a key NATO member state. Thanks to this the EU has position itself as a conductor of atlantistic geopolitical interests. If the EU will grow into a stronger political integration it will have to define its own telurocratic geopolitical concept with a high respect for the interests of Middle-European continentalistic axe lead by Germany. Every attempt for geopolitical independence of the EU has to go through the confrontation with the USA and the USA has several options to intervene and block the EU, even with the help of certain EU members. That is why most likely in the near future the EU will stay involuntary conductor of the atlantistic interests in this part of the world. If some European countries try to show more independence in their conduct the Europe will become a place of confrontation of two irreconcilable concepts – talaso- cratic atlantismus and telurocratic continetalismus.

Овај рад је примљен 13. децембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Слободан Антонић*

О „ДЕБРИСЕЛИЗАЦИЈИ“ БИРАЧА: ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ЈАВНОМ МНЕЊУ СРБИЈЕ**

Сажетак

У првом делу рада износе се главни евроскептички аргументи присутни у јавном мњењу Србије и описује транзиција појединих српских странака ка евроскептицизму. У другом делу рада указује се на тренд (2007-2013) опадања евроентузијазма (са 72 на 46 посто), односно пораста евроскептицизма (са 21 на 39 посто, као и неодлучности, са 7 на 15 посто). Међутим, тај тренд се не види по саставу скупштине, где 93 посто места заузимају евроентузијастичке странке. Овај парадокс се разматра у трећем делу рада, где се показује да највеће заслуге за овај раскорак припада владајућим странкама, СНС и СПС, чија руководства воде чврсту пробриселску политику, иако су њихови гласачи изразито амбивалентни. Хоће ли се наведени тренд и у будућности наставити, по аутору ће зависити од политичке конјунктуре, а првенствено од исхода садашњих преговора Београда и Брисела (одн. Приштине) о решавању косовског питања.

* Филозофски факултет, Београд

** Овај чланак је део резултата пишевог рада на пројекту „Изазови нове друштвене интеграције у Србији: концепти и актери“, бр. 179035, који се ради на Институту за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, уз новчану помоћ Министарства за науку Републике Србије.

Кључне речи: регионална интеграција, демократија, суверенитет, елите, јавно мњење.

Евроскептичка аргументација у јавном мњењу Србије

У нашем јавном мњењу, премда још увек изван главних медија и поглавито у научној и интернет публицистици, присутна је све истанчанија аргументација против уласка Србије у ЕУ. Пошто сам ту аргументацију већ исцрпно анализирао у књизи *Лоша бесконачност* (Антонић, 2012б: 143-195), овде ћу само резимирати главне евроскептичке¹ аргументе.

1. ЕУ више нема намеру да се шири, бар у догледно време, па је попуштање Србије по било ком важнијем питању, само да би се у ЕУ ушло, узалудан посао (Јовановић, 2007; Самарџић, 2011);
2. и кад би у ЕУ било озбиљне намере да се прими Србија, нема шансе да Србија уђе у ЕУ а да не призна сецесију Косова (Антонић, 2008б; Вукадиновић, 2008; Мијатовић, 2009);
3. у ЕУ нема демократије, поделе и равнотеже власти, већ главне одлуке доносе неизабрани моћници (Љепојевић, 2009; Вукићевић, 2009; Антонић, 2008а; Павловић, 2011; Ракић, 2010);
4. ЕУ је скупа и крајње бирократизована и корумпирана супердржава (Мировић, 2008; Вукићевић 2010а и 2010б);
5. у Србији само политичка класа има праву добит од евроинтеграција, док обични грађани имају мало користи од евроентузијастичких мантри (Ћирјаковић, 2008; Самарџић, 2011);
6. улазак у ЕУ новопридошлим земљама више економски штети, него користи (Мировић, 2008; Вукадиновић, 2011; Антонић, 2010);
7. ЕУ, под вођством САД, води јасну и дугорочну анти-руску политику, па би Србија учлањењем у ЕУ кад-

1 Евроскептицизам у овом чланку користим у значењу које му даје и Кристофер Флуд, то јест као исказивање неповерења према Европској унији и одбијање интеграције у њу (Flood, 2002: 73).

тад морала учествовати у сукобу са Русијом (Милошевић, 2011);

8. у ЕУ-естаблишменту постоји култур-расистичка нетрпељивост према Словенима и Балканцима, а посебно према онима који су и једно и друго (Ивановић, 2008; Кнежевић, 2008).

Тиме је у Србији развијена потпуна палета евроскептичке аргументације, која укључује како политичку, тако и економску страну евроскептицизма (по Луберс-Шиперсовом одређењу; Lubbers and Sheepers, 2005), односно идеолошки, утилитаристички, суверенистички (Sovereignty-based euroscepticism), те принципијелни евроскептицизам (по класификацији Соренсенове; Sorensen, 2005; види опширније Ефтимовски, 2012).

Током 2011. завршена је и транзиција Демократске странке Србије (ДСС) и Српске радикалне странке (СРС) у евроскептичке странке (види: Антонић, 2012а: 110-112)², а у 2012. је афирмисана и нова евроскептичка странка – Двери. Данас пак све ове странке испољавају „тврди евроскептицизам“ (по Тагарт-Сербијаковој класификацији политичких странака; Taggart and Szczerbiak, 2008), због чега се могу сврстати у несумњиве „европротивнике“ (Eurorejects; термин Копецког и Мада; Korescky and Mudde, 2002).

Дуга транзиција ДСС и СРС ка евроскептицизму може се објаснити пре свега жељом ових странака да не одбију од себе већинско јавног мњење које је било евроентузијастичко (видети наредни одељак). Не желећи да иду против већине, политичари су избегавали да се отворено изјасне као евроскептици. Са друге стране, пошто је евроентузијазам, све до 2011, био готово једини став присутан на јавној сцени, већина грађана се по инерцији и даље изјашњавала за улазак у ЕУ.

2 Још 2009, као што је то с чуђењем запазио Вукадиновић (2009), у српском парламенту је било странака које су се отворено залагале да Србија призна сецесију Косова, али није било странака, чак ни међу најжешћом опозицијом, које би се отворено противиле уласку Србије у ЕУ. Чак ни СРС (у то време је имала 57 посланика) није тада начелно имала ништа против приступа Србије у ЕУ, „само да то буде под достојанственим условима“. ДСС је све до средине 2011. године, сматрала је да Србија треба да уђе у ЕУ. Једино што је ДСС тражио било је да се претходно „разјаснимо са нашим европским пријатељима око тога у којим границама виде и признају Србију”.

Тако је постојао особени *circulus vitiosus*, које је практично развргнут тек у 2011. када су СРС и ДСС отворено прешли на евроскептичке позиције³.

Ипак, значај евроскептичког становишта на мајским изборима 2012. је био доста ограничен, а неулазак СРС и Двери у скупштину (СРС је освојио 4,6 посто гласова, а Двери 4,3 посто) додатно је ослабио позицију евроскептика у Србији. Више је разлога овом неуспеху. Иако је бар две петине бирача имало негативни став према ЕУ, три евроскептичке патије нису успеле да мобилишу више од 16 посто гласова на изборима (ДСС је узео 7,0 посто гласова). Многи од евроскептичких бирача су били тек сразмерно недавно дошли на евроскептичко становиште, те оно није имало довољно времена да се утврди (у смислу емоционалне дубине и идеационе централности). Такође, у изборној кампањи све три странке – ДСС, СРС и Двери – нису успеле да представе евроскептичко становишта довољно привлачно и убедљиво.

Основна мана евроскептичке аргументације у Србији и њему одговарајућег политичког маркетинга, као што сам већ раније указао (Антонић, 2010) јесте одсуство јасне алтернативе ЕУ. Изношење алтернативе је важан чинилац аргументације и убеђивања, будући да се нека друштвена опција

3 СРС је, 4. августа 2011, затражила да се сместа „прекине процес кандидовања Србије за улазак у Европску унију“, 12. октобра 2011. је извела све своје посланике испред зграде Председништва Србије, на демонстрације против „кандидовања државе за чланство у Европској унији“, а 9. децембра 2011. посланици ове странке су, такође испред Председништва Србије, демонстративно спалили заставу ЕУ.

ДСС је, пошто је већина земаља ЕУ признала сецесију Косова (фебруар-мај 2008), прешла из табора пробриселских партија на евроеалистичку позицију. Када је пак, 23. августа 2011, немачка канцеларка Ангела Меркер рекла да Србија не може да рачуна на добијање статуса кандидата све дотле док не „укине паралелне структуре на северу Косова“ (Изјава, 2011), то је ДСС протумачио као отворени захтев ЕУ да Србија пристане на сецесију Косова. Председник ДСС, Војислав Коштуница, јавно оптужује ЕУ да „злоупотређува поверење Србије“ и да „на Србију не гледа као на партнера, већ као на државу којој треба отети део територије“ (Коштуница, 2011). Коначно, 4. децембра 2011, Коштуница је одржао говор који су аналитичари протумачили као „прву јавну, јасну и недвосмислену програмску декларацију да се ДСС више не залаже за било какву врсту званично-интегративног процеса према Европској унији“ (Павић, 2011). „Наш циљ, дакле, више не треба да буде чланство Србије у ЕУ“, рекао је тада Коштуница, јер се „питање учлањења Србије у ЕУ скида са дневног реда“, па сада „морамо пронаћи нови пут за Србију“.

може озбиљно критиковати и одбацити тек ако јој се противстави реална алтернатива. Како тачно изгледа алтернатива ЕУ, колико кошта и колико је политички изводљива? – то су питања на која мора да одговори свака евроскептичка странка у Србији која жели да озбиљније артикулише анти-бриселску идеју и привуче потенцијалне гласаче.

Проблем са српским евроскептичким странкама био је тај да оне на изборима 2012. то нису успеле да ураде. Радикали и „дверјани“ су били оштро против ЕУ⁴. Али ни једни ни други нису понудили ништа више од општих фраза о томе да ЕУ мора да има алтернативу⁵. Добро развијен (на скоро 300 страна) алтернативни економски програм имала је једино Демократска странка Србије („Програм развоја Србије од 2012-2017. године“, овде се наводи као: ДСС, 2012). У Програму се тврдило да је због примене Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ (ССП) Србија годишње губила између 90 и 120 милиона евра (ДСС, 2012: 138), те се тражило његово одбацивање. Међутим, ни овде није било озбиљнијег разматрања алтернатива. Реалистички је стајало „да је тешко очекивати да се у релативно кратком временском периоду Србија пробије на нека нова тржишта (Бразил, Кина)“, као и да је „за освајање великих тржишта, као што је тржиште Русије од 200 милиона људи, неопходно обезбедити квалитет, квантитет и континуитет робе“ (ДСС, 2012: 147). Али, колико би тачно коштало одбацивање ССП-а и окретање ка другим тржиштима, односно колика би била корист од зау-

4 „Земље ЕУ не могу да нам буду пријатељи, јер су учествовале у бомбардовању наше земље, основале Хашки трибунал да се не би видело ко је растурио СФРЈ, а онда су 22 државе из ЕУ признале терористичко ‘Косово’“, говорили су Радикали (СРС, 2012). Дверјани су пак тврдили: „не смемо себи дозволити да будемо последњи следбеници пропале идеологије евроунијатства(...). Насупрот еврофанатизму и утопизму, ако ЕУ уопште опстане - ми ћемо остати евроуздржани“ (Двери, 2012).

5 Радикали су говорили: „прво морамо да прекинемо процес придруживања Србије ЕУ, а друго – да вратимо царине за робу из ЕУ, јер буџет сваке године само на њима изгуби 300 милиона евра“ (СРС, 2012). Али, шта после те две мере? – они нису саопштили. Дверјани су пак захтевали „чвршћу политичку и привредну сарадњу са земљама убрзаног развоја, на првом месту чланицама БРИКС-а (Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужна Африка)“, додајући да је „у овом погледу Русија наш први и најважнији стратешки партнер“ (Двери, 2012). Али, колико би коштала та преоријентација, шта би тачно донела, а шта однела, то дверјани нису ни покушали да израчунају.

стављања евроинтеграцијских процеса, то се ни у овом веома развијеном документу није разматрало⁶.

Дакле, иако су се у страначкој понуди за изборе 2012. у Србији први пут појавила и јасна евроскептичка становишта, она су ипак остала исувише неразвијена и недовоно уверљива да би могла озбиљније уобличити антибриселска осећања дела јавности и за себе привући значајнији број гласова. Сама тема „за и против ЕУ“ није се наметнула током изборне кампање као важна за опредељење бирача. Две најјаче и у кампањи најзаступљеније странке, Демократска странка (ДС) и Српска напредна странка (СНС), узимале су компатибилност државних и економских интереса Београда и Брисела као нешто неупитно и саморазумљиво. Посебно је ДС инсистирао на томе да се, након добијања статуса кандидата (1. марта 2012), Србији отварају лепе економске и развојне перспективе. Са друге стране, евроскептичке странке, попут ДСС, Двери, па и СРС, нису инсистирале на свом евроскептицизму, односно на потпунијем објашњавању суштинског конфликта интереса Србије и ЕУ. Тако су се избори 2012. ипак показали као пропуштена прилика за уверљивију афирмацију евроскептичког становишта.

„Дебриселизација“ српских бирача

Без обзира на слабу присутност евроскептичке аргументације у главним медијима, као и на дугу транзицију појединих странака ка евроскептицизму, а затим и на њихову недовољну спретност у изборном наступу 2012, у Србији је, у раздобљу 2007-2013, забележен снажан пораст евроскептицизма.

6 Уз то, сама идеја „политичке и војне неутралности“ коју је у програмској књизи *Зашто Србија а не Европска унија*, штампаној уочи избора, изнео лидер ДСС Војислав Коштуница, а која је затим постала лајтмотив целе изборне кампање ДСС-а, није била довољно јасна и привлачна за шири круг људи. Та идеја је веома подсећала на „политику несврставања“, која је имала смисао у једној сасвим другој констелацији међународних односа, као и у другојачијем положају наше земље, а која 2012. ипак није изгледала довољно реалистична. Такође, ни у овој књизи се, на местима где се тематизује проблем будућег односа Србије и ЕУ (Коштуница, 2012: 15-20; 111-114), није износила конкретна замисао како би тачно изгледала „политичка и војна неутралност“ у контексту односа Србије са ЕУ и САД, на једној, и Русије и Кине, на другој страни.

Ако погледамо серију теренских истраживања јавног мњења НСПМ 2007-2013. (Вукадиновић и сар., 2013)⁷, видећемо да се у том раздобљу евроскептицизам готово удвостручио (са 21 на 39 посто), једнако као и неодлучност (са 7 на 15 посто), док је пак евроентузијазам забележио пад са 72 на 46 посто. И у другим земљама, међу кандидатима за ЕУ или члановима Уније, забележен је пораст евроскептицизма (Тодоровић, 2010). У земљама ЕУ петнаесторке, на једног евроскептика је, 1990, долазило десет еврофила, а 2004. свега три (Марковић, 2005: 57). Данас је у земљама ЕУ практично изједначен удео грађана који имају позитиван и негативан став према Унији (позитиван 30 посто, негативан 29 посто, неутралан 39 посто; Eurobarometer 2012: 15). Као што показују подаци из *Табеле 1*, и у Србији је пораст евроскептицизма био доста брз, и довео до тога да се, и поред свих наведених слабости заговорника евроскептицизма, за 5,5 година удео скептика према учлањењу у Унију удвостручи.

Табела 1
Кретање евроентузијазма и евроскептицизма
у Србији 2007-2013. (у %)

Да ли сте за улазак Србије у ЕУ?	Да	Не	Нема став	Укупно
октобар 2007.	72	21	7	100
фебруар 2008.	67	23	10	100
јун 2008.	73	19	8	100
октобар 2009.	67	22	11	100
април 2010.	70	16	14	100
јул 2010.	66	24	10	100
јун 2011.	61	30	9	100
август 2011.	55	30	15	100
децембар 2011.	46	38	16	100
април 2012.	52	32	16	100
децембар 2012.	50	30	20	100
април 2013.	46	39	15	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

7 Сва истраживања су рађена на репрезентативном узорку од 1.200 испитаника, на територији Србије, без Косова.

Уочена тенденција пада 2007-2013. може се објаснити деловањем три чиниоца: 1. признањем сецесије Косова од стране већине земаља ЕУ (2008); 2. непрестаним присиљавањем Србије да као услов даљег прикључења ЕУ фактички призна косовску сецесију; 3. економском кризом у ЕУ (2009-).

Повремено обнављање евроентузијазма такође се може објаснити политичком конјунктуром. Скок на 73 одсто, забележен у јуну 2008, учинак је доброг изборног резултата листе „За европску Србију – Борис Тадић“ (ДС, Г17, СПО, ЛСВ, СДП) и њихове кампање у којој је доминирала Тадићева идеја да „не можемо да убеђујемо европске државе да не признају Косово ако смо изван ЕУ”, те да је, наводно, потписивањем ССП Србија „себи отворила простор да врши сталан притисак на европске државе које су признале независност Косова (да се предомисле? – С. А), али и да пружи ефикасну подршку оним чланицама које то нису учиниле“ (Тањуг, 2008).

Такође, и узлет евроентузијазма забележен у априлу 2010. лако се може објаснити учинком укидања виза, односно првим последицама стављања Србије на Шенгенску листу, у децембру 2009. Исто, опоравак евроентузијазма, забележен у априлу 2012, последица је доброг утиска које је прихватање кандидатуре Србије, у Бриселу, 1. марта 2012, оставило на грађане.

У основи, међутим, релативна већина грађана доживљавала ЕУ као *непријатељску силу*. Иако је за улазак у ЕУ 46 посто грађана, чак 41 посто сматра да је ЕУ непријатељска формација (пријатељска 34 посто, не зна 25 посто; *Табела 2*). Дакле, више је оних који су за улазак у ЕУ (46 посто), него оних који мисле да је ЕУ пријатељска према Србији (34 посто). То значи да је чак и део оних који нису сигурни да ли је ЕУ пријатељ Србији или не, ипак за улазак у Унију.

Табела 2
 ЕУ као непријатељска сила (у %) (април 2013)

Коју од следећих држава / заједница сматрате претежно пријатељском, а коју претежно непријатељском?	пријатељска	непријатељска	не знам / немам став	Укупно
Русија	88	3	9	100
Кина	83	4	13	100
Црна Гора	61	24	15	100
Македонија	75	11	14	100
Турска	40	31	29	100
ЕУ	34	41	25	100
Немачка	25	54	21	100
Велика Британија	22	50	28	100
САД	15	65	20	100
Хрватска	13	73	14	100
Албанија	7	80	13	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Такође, у јавном мњењу Србије већински је став да, уколико је услов за улазак у ЕУ престанак подршке Србима на Северу Косова, тај услов би требало одбити (68 одсто, а 16 посто да би га требало прихватити; Табела 3). Не треба заборавити да Брисел широко користи „политику условљавања“ како би од кандидата за чланство добио што више уступака (Тодоровић, 2011), те да је још 23. августа 2011. немачка канцеларка Ангела Меркер изјавила да Србија не може да рачуна на добијање статуса кандидата све дотле док не „укине паралелне структуре на северу Косова“ (Изјава, 2011). Преговори вођени у Бриселу, почетком 2012, између Београда и Приштине, а уз посредништво ЕУ, изричито су ишли у том правцу, уз одсуство готово сваке критичности главних београдских медија према таквом захтеву Берлина и Брисела. Ипак, као што показује Табела 3, и даље велики део јавног мњења Србије одбија захтев Брисела да се Србија повуче са

последњег дела Косова над којим још има неку контролу, што би значило препуштање Севера Косова Приштини.

Табела 3
ЕУ и Север Косова (у %)
(април 2013)

Уколико би услов за улазак у ЕУ било прихватање независности Косова и престанак подршке Србима на северу, да ли мислите да би тај услов требало прихватити?	
Да	16
Не	68
не знам / немам став	16
Укупно	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Када је пак реч о могућим стратешким алтернативама ЕУ, већинско је расположење грађана Србије (69 посто) за успостављање далеко тешњих односа са Русијом (Табела 4, прво питање). Стављени пред неодумицу коме дати предност – ЕУ или Русији (Табела 4, друго питање) – највећи део испитаника (44 посто) одговара „подједнако“, али одмах затим следи одговор „Русији“ (37 посто), док за ЕУ оптира уверљива мањина (12 посто). Ако имамо у виду чињеницу да је евроентузијазам доминантни дискурс готово целе наше политичке и медијске елите, онда овај налаз ипак показује снажне капацитете српског бирачког тела да прихвати могућу стратешку преоријентацију државне политике.

Табела 4
Руска алтернатива (у %)
(април 2013)

Да ли подржавате савез Србије са Русијом?	
Да	69
Не	16
немам став / без одговора	15
Укупно	100

Да ли сте за то да Србија развија:	
најближе могуће односе са Русијом, па тек онда са ЕУ	37
најближе могуће односе са ЕУ, па тек онда са Русијом	12
подједнако добре односе и са ЕУ и са Русијом	44
не знам/ немам став	7
Укупно	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Кочничари „дебриселизације“

Иако је у Србији несумњиво на делу „дебриселизација“ бирачког тела, она је ипак ограничена деловањем неколико чинилаца. Најпре, приметан је раскорак између руководства појединих странака и њихових бирача када је реч о односу према ЕУ. Бирачко тело је често мање наклоњено евроинтеграцијама, него руководство. Ако погледамо укрштање страначког опредељења (за парламентарне партије) и одговора на питање „Да ли подржавате улазак Србије у ЕУ?“ (Табела 5, гледати колоне под IV/13), видећемо да се странке према гласачима могу поделити у три групе. У прву спадају странке у којима огромну већину чине евроентузијастички (УРС 83 посто, ДС 82 посто и ЛДП 81 посто) и чија руководства заговарају евроинтеграцијску политику. У другу групу спадају странке у којој већину чине евроскептици (ДСС 79 посто) и чија руководства су евроскептичка. У трећу пак групу спадају странке где је однос евроентузијастичких и евроскептичких гласача изједначен (у СНС 42:45 посто, у СПС 42:37 посто), али њихова руководства ипак воде евроентузијастичку политику.

Табела 5

Присталице парламентарних странака и однос према ЕУ (у %) децембар 2011. (XII/11) и април 2013. (IV/13)

Странка	Да ли подржавате улазак Србије у ЕУ?						они/их
	ДА		НЕ		немам став		
	XII/11	IV/13	XII/11	IV/13	XII/11	IV/13	
ДС (Б. Тадић/Д. Ђилас)	83	82	9	14	8	4	100
СНС (Т. Николић/ А. Вучић)	27	42	56	45	17	13	100
ДСС (В. Коштуница)	26	10	60	79	14	11	100
СПС (И. Дачић)	52	42	35	37	13	21	100
ЛДП (Ч. Јовановић)	91	81	6	5	3	14	100
Г17+/УРС (М. Динкић)	70	85	13	5	17	10	100
Неизјашњени	42	46	38	32	20	22	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

У том погледу је посебно карактеристична динамика односа руводства и гласача СНС, баш када је у питању став према ЕУ. И бирачи и главни политичари из СНС долазе из корпуса старе Српске радикалне странке. И док су прваци СНС, након расцепа, у јавним наступима одлучно прихватили оријентацију ка Бриселу, дотле су њихови симпатизери, по идеолошкој инерцији, наставили да буду сумњичави према ЕУ. Тај део бирачког тела се, заправо, нашао у својеврсној транзицији из национално-суверенистичког у евроунионистички табор (Павловић и Антонић, 2008: 152-3). Ако погледамо какав је некада био став присталица СНС према ЕУ (Табела 5, гледати колоне под XII/11) видећемо да је још у децембру 2011. однос противника и присталица учлањења

у ЕУ међу напредњачким гласачима био је 56 посто против, 27 посто за (17 посто неодлучни). То је давало сразмеру међу напредњацима од 2:1 у корист евоскептика.

Међутим, доласком на власт СНС учестале су изјаве њихових челника у коме је улазак Србије у ЕУ представљан као једина могућа политичка опција. Тако је председник СНС, Александар Вучић, 29. новембра 2012, у скупштини рекао: „Ако неко мисли да можемо лако без Европе, ја ћу вам рећи да немам никакву догму, ја вам кажем *ми не можемо да преживимо. Нећемо имати од чега да исплатимо пензије*» (РТС, 2012; курзив С. А). А пар дана доцније је у америчком конгресу изјавио: „Улазак у ЕУ је наш главни циљ и то је *једини пут* којим можемо да побољшамо стандард наших грађана (...) Не можемо да пренебрегнемо чињеницу да је наш највећи партнер, инвеститор и донатор баш ЕУ. Без партнерства са њима, њихове помоћи и инвестиција *нема нам будућности*” (Мишић, 2012; курзив С. А).

Имајући у виду да је, у међувремену, удео гласача СНС скочио, а ДС пао, за отприлике десетак индексних поена, повећање удела евроентузијаста међу гласачима СНС (са 27 на 42 подсто) можда би се могло објаснити приливом у СНС новопридошлих симпатизера који су некада оптирала за ДС. Међутим, ова хипотеза се мора се одбацити. Наведено истраживање, наиме, показује да су разочарани гласачи ДС огромном већином (њих 5/6) отишли у изборне апстиненте или неодлучне⁸. Оно што се може закључити јесте да се, барем када је реч о ЕУ, део СНС гласача „преумио“ и почео да подржава улазак Србије у ЕУ. А заслуга за то се може приписати пре свега утицају реторике страначког руководства СНС, првенствено непоколебљиве евроентузијастичке реторике новог лидера напредњака и свакако најпопуларнијег српског политичара, Александра Вучића.

Ипак, то преумљење дела напредњачких гласача није превише дубоко и трајно. Из *Табеле 6* се види да готово

8 Тако се и може објаснити да је у категорији „неизјашњени“ (која обухвата изборне апстиненте и страначки неопредељене) дошло до повећања удела евроентузијазма, уз смањење удела евоскептицизма (види *Табелу 5*). Заправо је актуелни пораст могућих гласова за СНС, који бележе сва истраживања, више последица одласка ДС гласача у апстиненте (због чега је скочио удео СНС бирача међу опредељенима), него неке веће промене страначког опредељења српских бирача.

половина оних из СНС који су за улазак у ЕУ није у стању да оцени да ли је ЕУ пријатељска или непријатељска према Србији. Дакле, знатан део бирача СНС је у контрадикторној позицији: сматрају да Србија треба да се утопи у бриселску супер-државу, а да уопште нису сигурни да ли нам је та над-национална структура пријатељ или непријатељ.

Табела 6
Оцена ЕУ страначких присташа (у %) (април 2013)

странка	Да ли ЕУ сматрате претежно пријатељском или претежно непријатељском?			Укупно
	пријатељска	непријатељска	не знам/немам став	
ДС (Д. Ђилас)	60	24	16	100
СНС (А. Вучић)	24	48	28	100
СРС (В. Шешељ)	10	75	15	100
ДСС (В. Коштуница)	10	73	17	100
СПС-ПУПС-ЈС (И. Дачић)	28	36	36	100
ЛДП (Ч. Јовановић)	91	0	9	100
УРС (М. Динкић)	85	10	5	100
Неизјашњени	33	40	27	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Све у свему, несумњиво је дошло до извесне транзиције дела бирачког тела које нагиње ка СНС из евроскептицизма у евроентузијазам. Јер, ако је однос евроскептика и евроентузијаста код бирача СРС, у јуну 2008, био 4:1, пошто је направљен расцеп и створена СНС (октобар 2008), тај однос се код оних гласача који су прешли у СНС почео смањивати, па је до децембра 2011. он пао на 2:1, а видимо како се у априлу 2013. он фактички изједначио, тј. свео на 1:1.

Тим лаганим (премда и даље плитким) преумљењем дела гласача доминантне политичке странке у Србији знатно је успорен процес дебриселизације нашег бирачког тела. Уопште, тај процес би био далеко бржи да не постоји големи раскорак између евроентузијазма код наше друштвене елите и оног код наших грађана. Док је у нашој друштвеној елити – политичкој, економској, медијској и културној – омер евроскептика и евроентузијаста најмање 5:1 (ово је моја процена;

засада не располажемо одговарајућим истраживањима), доле је тај омер у грађанству, као што показује наведено истраживање, око 3:2.

Механизам амортизовања процеса дебриселизације Срба, којим се служи наша, углавном компрадорска елита (видети: Антонић, 2012: 45-73), најбоље се може разумети преко *Табеле 7*. Пробриселски бирачи – ако узмемо у обзир само опредељене – чине благу већину у бирачком телу: однос евроентузијаста и евроскептика ту је 54:46. Међутим, када политичка елита формулише станачке програме и када се гласови бирачког тела „улију“ у странке, долази до правог „трансупстанцирања“. Посматрамо ли сада те гласове по програмским опредељењима њихових странака, однос 54:46 се претвара у 84:16 у корист евроентузијаста. Коначно, када и изборни ценз, те расподела мандата одраде свој део посла (па СРС и Двери остану ван скупштине), сразмера 54:46 у парламенту постаје 93:7.

Табела 7

„Тансупстанцирање“ евроскептика у евроентузијасте

	Однос бирача према ЕУ ⁹	Удео у гласовима ¹⁰ странака про ¹¹ и контра ¹² ЕУ	Удео у мандатима странака про и контра ЕУ
Евроентузијаста	54	84	93
Евроскептици	46	16	7

Ова сразмера у последњем кораку се пресликава и у медијима. Под изговором да странке добијају медијски простор за изношење ставова у складу са својом парламентарном снагом, заступљеност евроскептичких гледишта (рецимо, ДСС) у нашим великим гласилима ретко прелази 5-7 посто. Тако је круг затворен. Евроскептицизма је у медијима готово десет пута мање него у бирачком телу, а то радикално успорава „рашчаравање“ грађана Србије од бриселских наратива.

9 Постотак у овој колони се односи на испитанике који су, у истраживању НСПМ у априлу 2013, дали одговор на питање *Да ли сте за улазак Србије у ЕУ?* (без неизјашњених и неодлучних).

10 На изборима у мају 2012.

11 ДС, СНС, СПС, УРС, ЛДП, странке мањина.

12 ДСС, СРС и Двери.

*

* *

У Србији је уочљив тренд опадања евроентузијазма, односно пораста евроскептицизма. Међутим, тај тренд се не види по саставу скупштине, чијих 93 посто места тренутно заузимају евроентузијастичке странке. Највеће заслуге за овај раскорак припада пре свега владајућим странкама, СНС и СПС, чија руководства воде чврсту пробриселску политику, иако су њихови гласачи изразито амбивалентни. То је и главна кочница брже „дебриселизације“ српских бирача. Хоће ли се поменути тренд и у будућности наставити, и којом брзином, зависиће од политичке конјунктуре, а првенствено од исхода садашњих преговора Београда и Брисела (одн. Приштине) о решавању косовског питања.

Slobodan Antonic

*ABOUT «DE-BRUSSELSIZATION»
OF SERBIAN VOTERS:
EUROSCEPTICISM IN THE PUBLIC OPINION*

Summary

In the first part of the paper author presents the main euro-skeptical arguments that can be found in public opinion in Serbia, and describes the transition of certain Serbian parties towards Euroscepticism. In the second part of the paper author describes the 2007-2013 trend of decrease Euroenthusiasm (from 72% to 46%), and increased of Euroscepticism (from 21% to 39%, as well as indecisiveness, from 7% to 15%). However, this trend is not mapped in the composition of the parliament, where 93% of seats occupied by Euroenthusiastic parties. This paradox is discussed in the third part of the paper, where it is shown that most responsibility for this discrepancy belongs to the ruling party, the SNS and SPS, whose leadership carried firm pro-EU policy, even though their highly ambivalent voters. Will this trend to continue in the future would depend on the political conjuncture, and especially of the outcome of the current negotiations between Belgrade and Brussels (or Prishtina) concerning of the Kosovo issue.

Keywords: regional integration, democracy, sovereignty, elites, public opinion.

Литература

- Антонић, Слободан (2012а): „Евроскептицизам као чинилац изборног опредељења“, у: *Зашто гласам како гласам ако уопште гласам*, ур. Зоран Стојиљковић, стр. 107-114. Београд: Friedrich Ebert Stiftung www.fes.rs/pubs/2012/pdf/23.Zasto_glasam,kako_glasam,ako_uopste_glasam.pdf
- (2012б): *Лоша бесконачност: прилози социологији српског друштва*. Београд: Службени гласник и Досије.
- (2010): „ЕУ скептицизам у Србији“, зборник: Гордана Живковић (ур), *Србија у предворју Европске уније: искушења и могуће исходиште*, стр. 13-42. Београд: Институт за европске студије.
- (2008а): „Поуке ирског `Не!`“, *Политика*, 19. јун 2008, стр. 13, www.politika.co.rs/pogledi/Slobodan-Antonic/POUKE-IRSKOG-NE.sr.html.
- (2008б): „Три скривене истине“, *Политика*, 17. април 2008, стр. 13, www.politika.co.rs/pogledi/Slobodan-Antonic/TRI-SKRIVENE-ISTINE.sr.html.
- Вукадиновић, Ђорђе (2011): „Најскупља реч“, *Политика*, 12. април 2011. www.politika.rs/pogledi/DJordje-Vukadinovic/Najskuplja-rec.sr.html.
- (2009): „Пометња у чоколадном царству“, *Политика*, 3. март 2009, www.politika.rs/pogledi/DJordje-Vukadinovic/POMETNJA-U-CHOKOLADNOM-CARSTVU.sr.html.
- (2008): „Европа или смрт“, *Политика*, 1. април 2008, www.politika.rs/pogledi/DJordje-Vukadinovic/EVROPA-ILI-SMRT.sr.html.
- Вукадиновић, Ђорђе и сарадници (2013): *Истраживање јавног мњења Србије*, Публикум – Нова српска политичка мисао, радни подаци, 2007-2013.
- Вукићевић, Ненад (2010а): „Мит о (анти)корупцији у ЕУ“, сајт *Српски националисти*, 17. новембар 2010, www.srpskinacionalisti.com/2010/11/mit-o-antikorupciji/.

- (2010б): „Народна воља и ЕУ“, сајт *Српски националисти*, 21. јануар 2010, <http://www.srpskinacionalisti.com/2010/01/narodna-volja-eu/>.
- (2009): „Зашто смо против Европске уније?“, сајт *Српски националисти*, 29. децембар 2009, <http://www.srpskinacionalisti.com/2009/12/zasto-protiv-eu/>.
- Двери (2012): *Спољна политика Двери: званичан програмски документ Двери о спољној политици*, сајт Двери, www.dverisrpske.com/sr-CS/nasa-politika/izborni-program/spoljna-politika-dveri.php.
- ДСС (2012): „Програм развоја Србије од 2012-2017. године“, *Демократска странка Србије*, http://www.ekonomskisavetdss.com/wp-content/uploads/2012/03/program_razvoja_srbije_2012-2017.pdf
- Eurobarometer (2012): Standard Eurobarometer 78, Autumn 2012, http://www.ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_first_en.pdf
- Ефтимовски, Стефан (2012): *Теорија и политичке праксе евроскептицизма у Европској унији и Србији*, мастер рад, ментор Слободан Антонић. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Јовановић, Мирослав (2007): „Бар 1918 препрека на путу Србије ка чланству у ЕУ“, сајт НСПМ, 12. новембар 2007, http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2007_jovanovic_mirl.htm
- Ивановић, Мирослав (2008): „Борба за Европу“, *Национални интерес*, год. 4, бр. 1, стр. 109-124, www.nacionalniinteres.rs/ni-2008-broj-01-03.pdf.
- Изјава (2011): „Изјаве Савезне канцеларке Ангеле Меркел за штампу, 23.08.2011. године у Београду“, сајт амбасаде Немачке у Приштини, www.pristina.diplo.de/Vertretung/pristina/sr/00/Merkel-in-Serbien-2011.html.
- Кнежевић, Милош (2008): *Евроскептицизам: III евроскептичких фрагмената*, Београд: Заслон.
- Кореску, Petr and Cas Mudde (2002): „The Two Sides of Euroscepticism“, in *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, pp. 297-326.
- Коштуница, Војислав (2012): *Зашто Србија а не Европска унија*. Београд: Фонд Слободан Јовановић.

- (2011): „Рedefинисање односа Србије и ЕУ“, сајт Демократске странке Србије, 20. септембар 2011. <http://dss.rs/redefinisiranje-odnosa-srbija-i-eu/>.
- Lubbers, Marcel and Peer Scheepers (2005): „Political versus Instrumental Euro-scepticism: Mapping Scepticism in European Countries and Regions“, *European Union Politics* Vol. 6, No. 2, pp. 223-242, http://www.peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/17/10/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1465116505051984.pdf
- Љепојевић, Синиша (2009): „Демократски дефицит Европске уније“, *Политика*, 22. јуни 2009, <http://www.politika.rs/pogledi/Sinisa-Ljepejevic/DEMOKRATSKI-DEFICIT-EU.sr.html>.
- Марковић, Слободан Г. (2005): „Евроскептцизам након великог проширења Европске уније“, зборник *Европа и Западни Балкан после великог проширења*, ур. Слободан Г. Марковић, стр. 53-66. Београд; Институт за европске студије.
- Мијатовић, Бошко (2009): „Европа или Косово“, *Политика*, 30. децембар 2009, <http://www.politika.rs/pogledi/Bosko-Mijatovic/EVROPA-ILI-KOSOVO.sr.html>.
- Милошевић, Зоран (2011): „Србија, придруживање Европској Унији и источна политика (неких) нових чланица Европске Уније“, *Политичка ревија*, год. (XXIII) X, бр. 2, стр. 159-182.
- Мировић, Дејан (2008): Београд: *Аргументи против Европске уније*, „Српски сабор Двери“, <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/pdf/books/argumenti-protiv-eu.pdf>.
- Мишић, Милан (2012): „Вучић у Вашингтону: ЕУ је једини избор Србије“, *Политика*, 7. децембар, www.politika.rs/rubrike/Politika/Vucic-u-Vasingtonu-EU-je-jedini-izbor-Srbije.sr.html
- Павић, Александар (2011): „Нови отклон од Брисела на српској политичкој сцени“, *Фонд стратешке културе*, 6. децембар 2011, <http://srb.fondsk.ru/news/2011/12/06/novi-otklon-od-brisela-na-srpskoi-politichkoi-sceni.html>.
- Павловић, Бранко (2011): „Распад или фашизација ЕУ“, сајт НСПМ, 4. децембар, www.nspm.rs/savremeni-svet/raspad-ili-fasizacija-eu.html

- Павловић, Душан и Слободан Антонић (2008): “Одговор критичарима”, у *Консолидација демократских установа у Србији - Годину дана после*, Приредио: Душан Павловић, стр. 135-182. Београд: Службени гласник.
- Ракић, Миле (2010): „Србија у условима глобализације и европеизације“, *Политичка ревија*, год. (XXII) IX, бр. 4, стр. 283-300,
- РТС (2012): „Србија има право на гнев“, РТС, 29. новембар, www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/Политика/1220616/Србија+има+право+на+гнев.html.
- Самарџић, Слободан (2011): „Прича о подели Косова је примитивни мамац“, интервју дат недељнику *Печат*, 23. септембар, доступно на: www.dss.rs/prica-o-podeli-kosova-je-primitivni-mamac/.
- Sorensen, Catharina (2005): „Types of Eurocepticism“, *EPERN Working Paper* No. 19, http://www.eu-consent.net/library/Award_Winner2.pdf.
- СРС (2012): „Шестог маја се одлучује хоће ли Србија уопште опстати као држава“, званичан сајт Српске радикалне странке, www.srpskaradikalnastranka.org.rs/srbija/2770
- Taggart, Paul and Szczerbiak, Aleks (2008): *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Танјуг (2008): „Тадих: Изолацијом се не може бранити Косово“, Танјуг, 1. мај, www.ds.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=5106:-----&catid=16&Itemid=431
- Тодоровић, Јелена (2011): „Србија и политика условљавања Европске уније“, *Политичка ревија*, год. (XXI-II) X, бр. 2, стр. 183-200.
- Тодоровић, Јелена (2010): „Евроскептицизам у земљама Европске уније“, *Српска политичка мисао*, год. 17. vol. 29, бр. 3, стр. 231-250.
- Flood, Chritopher (2002): „The Challenge of Euroscepticism“, in Jackie Gower, *The European Union Handbook 2nd Edition*, pp. 73-84. London: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Ћирјаковић, Зоран (2008): „Време за трећи пут“, *НИН*, бр. 2977, 18. јануар 2008, доступно и на: http://stari-sajt.nspm.rs/prenosimo2006/2008_cirj_1.htm.

Resume

In the first part of the paper author presents the main euro-skeptical arguments that can be found in public opinion in Serbia, and describes the transition of certain Serbian parties towards Euroscepticism. In the second part of the paper author describes the 2007-2013 trend of decrease Euroenthusiasm (from 72% to 46%), and increased of Euroscepticism (from 21% to 39%, as well as indecisiveness, from 7% to 15%). However, this trend is not mapped in the composition of the parliament, where 93% of seats occupied by Euroenthusiastic parties. This paradox is discussed in the third part of the paper, where it is shown that most responsibility for this discrepancy belongs to the ruling party, the SNS and SPS, whose leadership carried firm pro-EU policy, even though their highly ambivalent voters. Will this trend to continue in the future would depend on the political conjuncture, and especially of the outcome of the current negotiations between Belgrade and Brussels (or Prishtina) concerning of the Kosovo issue.

The fundamental weakness of a eurosceptic position in Serbia is certainly the lack of closer consideration of the following issue – what is an alternative to Serbia's accession to the EU? Taking an alternative into consideration is, namely, an important factor in eurosceptic argumentation, since one social option can only be seriously criticised after it has been confronted with a real alternative. Serbia, as a state and society, has to think what it will do if things go wrong, or in other words, what "exit strategy" will it implement. Although most of the Serbian political elite for now sincerely wants to join the EU, for the time being it is not considering what to do if its aim fails. Such attitude is always frivolous and far from the European ideals – because every serious country has an exit strategy and strategic alternative.

However, it is important that, in the confrontation of eurosceptics and euroenthusiasts in Serbia, there be as many arguments as possible, and as little propaganda and manipulation. The role of the "public intellectuals" is to remember all arguments, pros and cons, to pass them through the filter of rationality, and present them to the public in a systematic manner.

Овај рад је примљен 3. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Зоран Петровић Пироћанац*

ЕВРО - ИНТЕГРАЦИЈЕ И НОВА
БЕЗБЕДНОСНА АРХИТЕКТУРА
ЈУГОИСТОКА ЕВРОПЕ
„БОНДСТИЛ“- НОВИ „РАМШТАЈН“ И
УТЕРИВАЧ У ЕВРО - ИНТЕГРАЦИЈЕ **

Сажетак

Израда нове америчке доктрине за планету, “осигуравање да се ни једној ривалској суперсили не дозволи израњање у Западној Европи, Азији, или на територији бившег Совјетског Савеза”, изражена је у „Водичу за планирање одбране“. У њему су путокази остварења неприкосновеног америчког лидерства. Поред осталог: „Најважније је осећање да је светски поредак у крајњем случају подржан од САД... Америка би требало да буде у могућности да делује независно када се не може оркестрирати колективна акција“. Овај документ пратили су и разрађени концепти нове војне доктрине, која је популарно названа win-win, а то је концепт ратовања уз истовремена два војишта.

Тај процес коинцидирао је са задирањем САД, по први пут у историји, у Балкан, а концепт је тешко осакатио целокупан српски народ. Потом је, на перверзан начин, следио и трајући процес интеграције згаришта екс - југословенског простора у европски.

* Институт за политичке студије, Београд.

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Кључне речи: Нова безбедносна архитектура Југоистока Европе, индиректна стратегија, Водич за планирање одбране, „Глобални пајкан“ доктрина синхроног ратовања на два војишта, „трбух Србије“, економски некорисна зона Европе, „Бондстил“, Цвијићева директриса, Дунавска директриса, „хај - тек одсутни агресор“, доктрина „неколицина спрам мноштва“.

Антиципацијска пролегомена

Раздирање *“трбуха Србије“* (како је велики географ Милован Радовановић називао Косово и Метохију) је стратегијска завршница радова на новој европској безбедносној архитектури у зони Југоистока. Ти радови из процеса дугог трајања донели су нам, после бомбардовања Србије 1999, базу *“Бондстил“*, крунски доказ наопаког америчког концепта уједињавања Европе. Најпре ево ауторове пролегомене за догађаје који су следили на српском и околном тлу, објављене 1991. године.

“У Медитерану су Американци, са Шестом флотом, присутни још од краја Другог светског рата, али је сада изузетно занимљив њихов нескривени интерес за Балкан. Усудио бих се чак да тај интерес локализујем посебно на Албанију и Југославију. У време када никакав политички догађај више не може да шокира, не треба искључити могућност да се одмах по докрајчивању комунистичког режима у Албанији, нађемо пред, зашто да не, једним новим савезом Американаца са не - комунистичком, вероватно и исламизованом, Албанијом. Њихове поморске и ракетне базе на улазу у Јадран свакако нису стратегијски чинилац за потцењивање. Југославија, опет, по привредној и политичкој организацији друштва убедљиво најближа Европи, представља за Американце тачку за дестабилозовање Европе, простор који може у одређеним околностима да уздрма све што је ЕЗ постигла последњих деценија.

Зато Србија пре свега, а и Хрватска и БиХ, никако неће за Американце бити стратегијски улог минорног значаја једне Гранаде, или Никарагве. Нису без основа ни размишљања да управо Американцима одговара у овој фази гунгуле у Југославији чак и јачање фашисоидних опција. Сетимо се

да су Американци и франкизам дуго одржавали у Европи, и ништа им није сметало што је то био недемократски режим... Аналитичари из Стејт департмента, ЦИА и Пентагона свакако посебно проучавају Европу и њене слабе тачке, посебно бивше комунистичке просторе, који такође природно хрле у загрљај Европе Дванаесторице. Американци сада, без сумње, раде на заокруживању нове стратегије према Европи, па се усуђујем да ту стратегију географски локализујем на простор Југославије, као изузетно погодну за њихов начин деловања у посткомунистичкој Европи. Југославија је ново стратегијско бојно поље у невидљивом судару Европе и Америке на раскршћу stoleћа. Притом је потпуно безначајно имају ли посла са комунистима, социјалистима, или капиталистима на нашем простору.

Референтни стручњак за стратегију, француски генерал Андре Бофр, каже да је 'стратегија непрестана инвенција заснована на хипотезама којима би требало експериментисати у пуној акцији, и где ће се грешке у процени тешко плаћати поразом.' Он додаје "да управо у томе лежи највећа тешкоћа стратегије, нарочито у епохама брзе еволуције, какав је данас случај."¹

За Американце су, тврдим, Срби данас велики стратегијски изазов који превазилази њихову демографску и географску важност. САД свакако у стратегијским студијама на којима раде, или које су завршиле, настоје да избегну стратегијске грешке које су у прошлости чиниле европске силе на нашем простору, пре свега увек највише заинтересовани - Енглези. Данас у ту категорију спадају најпре Немци, па онда и Италијани, Аустријанци, Бугари, као и Французи, модератор Европе. Начелне изјаве Американаца, које су сличне европским, да су за целовиту Југославију, домен су дипломатске рутине. Реч је о сасвим разумљивим маневрима великих сила у домену стратегије, која више није директна, већ индиректна, а она подразумева да су велики ратови за дугледно време немогући, али да они мали, локални, прави или политички ратови, морају да трају, да се потхрањују. Американцима су потребне тињајуће ватрице на Балкану, а срп-

1 Видети: Beaufre, André, *Introduction à la stratégie*, Paris, IFRI/Economica, 1985.

ски простор и анархични менталитет тог народа олакшавају стратегијским аналитичарима креирање могућих варијанти за будућност.

Српска држава је значајна за Европу, то знају и Американци и ЕЗ. Ово питање је изузетно компликовано, а могуће га је увек додатно компликовати, уз примесу хрватског и босанског простора. Када се све то заокружи шиптарско - албанским проблемом, онда остајемо шампиони геополитичког шаха овог дела Европе.

Србија тако израња лагано као онај филозофски камен који омогућује да се реше сви проблеми, о коме говори позоришни комад “Зигфрид”. За том формулом, у поменутој представи Жиродуа, трагају немачки генерали. На такво трагање мирише некако и запетљаност српског питања у Европи, коме, руку на срце, треба придодати и хрватско, босанско и шиптарско питање.”²

Та 1991. година била је време када су ове просторе походили Лорд Карингтон, Ван Дер Брук, Сајрус Венс и слични политички калибри Западне алијансе, која тек што је била измасакрирала Ирачане. Било је то доба Робера Бадентера, коме су бројни овдашњи стручњаци за међународно право и међународне односе здушно предлагали “Неке могуће импликације коренитог мењања уставног устројства Југославије - Међународноправни и политички аспекти тзв. ‘Раздруживања.’”³

У једном од редовних радијских коментара на Радију Б - 92, годину касније,⁴ аутор је видео будућу “Србију - као геостратешки чварак”. Поменуо је и старог познаника, доктора Анту Цилигу, мистериозног политичког лисца и, за аутора, највеће име хрватске политике XX века. У књизи, “Сам кроз

2 Између 17. и 19. јуна 1991, на РТС - у и на радију Б - 92 аутор је саопштио ову стратегијску анализу насловљену “Американци, Европа, Балкан и Срби”. Вероватно су изнети ставови зазвучали многима футуристички, или пак неозбиљно, али је блиска будућност у многоме надградила ова стратегијска предвиђања за српски простор.

3 Експертска расправа у Центру за стратегијске студије у Београду, априла 1991. у којој су учествовали: др Константин Обрадовић, Ристо Блажевски, др Живојин Јазић, Цвијето Јоб, др Станко Ниц, др Данило Турк, др Ватрослав Векарић, итд.

4 Радио Б - 92, 07. 04. 1992. Цитирано у: Зоран Петровић Пироћанац, *Суноврат*, Југоисток, Београд, 2000.

Еуропу у рату”, издату 1978. у Риму, он каже: ”Атентат који је 28. липња био учињен на аустријског пријестолонаслѣдника Фрању Фердинанда - атентат који је затим био повод за Први свјетски рат - показао је да Босна представља једну од критичних тачака сувремене свјетске политике. У трећем свјетском рату, ако човјечанство буде имало несрећу да га доживи, Босна може постати одлучујуће подручје за излаз Руса на Средоземно море, или Американаца на Дунав, друга Кореја и нешто више.»⁵ Цилига је био у праву предвиђањем америчког спуштања до Дунава. То је један од ретких стратегијски важних простора света у који Американци нису претходно забили свој нос и Цилигин аналитички и антиципаторски ум је овакву стратегију могао да наслути одавно.⁶

Почетак 1992. године је за приљежне аналитичаре (и тек овлаш најављиване нове европске безбедносне архитектуре) био већ прилично алармантан, па је наспрам потмулог ћутања Државе и њених стратегијских структура могло да се назре како Европа и Америка намењују тадашњој Југославији, захваљујући у доброј мери стратегијски недораслим државним руководиоцима, величину најуже могуће Србије.⁷ И све трагедије које су се десиле српском народу потоњих

5 Видети: *Sam kroz Europu u ratu* (1954, 1978), приватно издање, Рим. Др Анте Цилига (1898-1992), један од најзначајнијих интелектуалаца Хрватске у XX столећу. Истранин, суоснивач КПЈ, члан Политбироа, писац. Од 1926. до 1935. У СССР-у, предавач у партијској школи за југословенске емигранте, потом на Комунистичком универзитету у Лењинграду. Три године депортације у Сибир, потом живот у Француској и Италији.

6 Просто је зачуђујуће колико је српска стратегијска мисао апстраховала америчке и НАТО планове за овај простор, или у најбољем случају недопустиво много каснила у предвиђању оваквог тока догађаја. Или аутор греши - можда су само вешто забашуривали и скривали од народа оно што су претходно сазнавали ?

7 „У њој, видим то јасно, неће дозволити на крају да остане ни Косово, ни Санџак, нити Војводина. Сабиће тако Србију у величину геостратегијског чварка и моћи ћемо да будемо задовољни ако нас буде једва пет милиона. Остали смо болно сами на светској сцени. Чак ни Грци не могу пуно да нам помогну, јер имају јасних обавеза према ЕЗ... Још једном у овом веку, Срби ће ускоро видети да су дизали у небо лажну вредност (Милошевић - прим- а.). Као и у перверзној копулацији са Титом, коме су Срби ватрено деценијама лизали стопала, схватиће они убрзо превару србијанске Србије. Напуштени од свих, комунистички муџахединизовани, Србијанци ће ломити прсте, чупати косе и масовно хистерисати. Биће касно. Већ је касно...Србија мала, ускоро мања но што си икад била.” Цитирано у: Зоран Петровић Пироћанац Сунврат, Југоисток, Београд, 2000.)

година, и што се и данас на Космету свакодневно дешава и једино нас - да Србе годинама на Косову и Метохији свакодневно малтретирају, а неретко и убијају као зечеве, наочиглед ЕУЛЕКС - и КФОР - а, закотрљало се много раније.

Стратегијско „загревање“ САД и НАТО-а у последњој деценији XX столећа

Илустрација за овакав међунаслов јесте обзнањивање парадигматичних америчких стратегијских планова 1992. Министарство одбране САД је тада објавило своје планове за постхладноратовски период планете. У документу на 46. страница, чији је супервизор био изузетни стручњак Пол Волфовиц, пентагонски подсекретар за политику, а “газда” секретар одбране Дик Чејни, пројектована је америчка политичка и војна мисија.⁸ Главни циљ је “осигуравање да се ни једној ривалској суперсили не дозволи израњање у Западној Европи, Азији, или на територији бившег Совјетског Савеза.” У Водичу за планирање одбране (Defense Planning Guidance), *буквално стоје путокази остварења неприкосновеног америчког лидерства. Поред осталог: ”Требало би да очекујемо будуће коалиције да буду ad hoc скупштине, које често неће трајати после криза са којима се суочимо, а у многим случајевима носећи једино генерални споразум о циљевима које треба постићи. Најважније је осећање да је светски поредак у крајњем случају подржан од САД... Америка би требало да буде у могућности да делује независно када се не може оркестрирати колективна акција”.*

Овај документ пратили су и разрађени концепти нове војне доктрине, која је популарно названа *win-win*. Реч је о концепту ратовања уз истовремена два војишта. Американци су једноставно ставили до знања да могу да поднесу, са или без савезника, два истовремена рата, на две тачке планете истовремено. Ентони Лејк, Клинтонов саветник за безбедност, даће додатна објашњења нове доктрине САД, и то на елитном универзитету Џонс Хопкинс, септембра 1993: “Америка располаже најснажнијом војном силом, највећом економијом, и најдинамичнијим плуриетничким друштвом. Наш лидершип је тражен и поштован на све четири стране света...

8 Видети: *The New York Times*, 08. 03.1992.

Није више реч о томе да се заузда, већ да се прошири, консолидује, доврши победа. Наши интереси и идеали не обавезују нас само да се ангажујемо, већ да руководимо... Ми морамо да промовишемо демократију и економију тржишта у свету, јер то штити наше интересе и нашу безбедност, и зато јер је реч о одсјају вредности које су истовремено америчке и универзалне... Ми бисмо морали да делујемо на мултилатералном плану када то служи нашим интересима, и унилатерално када то служи нашем циљу.”⁹

Касније ће Лејк бити још експлицитнији (нарочито као порука Србима) у “Њујорк Тајмсу”.: “Нека ствари буду јасне. Одржавање мира није наш приоритет, нити у спољној политици, ни у терминима одбране. Прва мисија наших оружаних снага не састоји се у вођењу мировних операција, већ у добијању ратова. Ето зашто смо у овом пост -хладноратовском периоду, ми приступили тоталној ревизији наших потреба у области одбране.”¹⁰

*После БиХ и Хрватске
- „бушење“ Косова и Метохије*

Када се НАТО 1994. године домогао врхунски важне базе и једног од најважнијих војних полигона Европе, Криволака у Македонији, било је дефинитивно много тога јасно. Наша Држава, Војска, Полиција и Скупштине, све су учинили да се о томе што мање говори у јавности. Ћутали су и Милошевић, и Влада Србије, и Јовица Станишић, и генерал Перишић, и Скупштина Србије, као да је у питању неважан догађај, а не уклињавање НАТО пакта у наше слабине. Срамно су сви у политичкој класи Србије ћутали када су Македонци, охрабрени од Американаца, заузеле 120км² српске територије у области Горе.¹¹

9 Видети: Anthony Lake, Assistant to the President for National Security Affairs, “From Containment to Enlargement”, Johns Hopkins University School of Advanced International Studies Washington, D.C., September 21, 1993.

10 Видети: Anthony Lake, „The Limits of Peacekeeping“, *The New York Times*, February 06, 1994.

11 Једино су Горанци патриотски алармирали српску јавност о тој чињеници, коју је пренео у њихово име велики српски географ, Проф. Др Милован Радовановић, али је њихово запомагање било игнорисано од српског режима.

Наш Врх, читава политичка класа Србије, очито нису умели да се прилагоде новој стратегијској ситуацији у региону, нити да осмисле икакво предупређивање, или амортизовање оваквих најављујућих удара на нашу земљу, који су касније кулминирали ваздушним ратом против Срба.

Током 1993. аутор је у Паризу чуо и сасвим јасну претњу француског стручњака за међународне односе, Тијери д'Монбриала, приликом нашег кратког сусрета. Он је тада упозорио Србе “да Западу није потребно стотине хиљада војника за пешадијско ратовање, да су кадри да из ваздуха добију сваки рат.”¹² Све је било кристално јасно још тада у пословично транспарентној америчкој стратегији у целокупној историји и овога пута. Требало је, међутим, пажљиво анализovati овакву стратегију, углавити своју малу нацију у неки жљеб у коме ће се за неко време остати ван могућих удара, а национална лађа бродити релативно безбедно, ван погибелне зоне геостратегијских хридина. Запањујуће је што до данас српска држава, њен Врх, нису никада ни поменули, а камо ли озбиљно анализовали, или предложили, да релевантне институције у земљи, као и јавно мњење, озбиљно разматрају судбинске изазове. Никога да на крају доведе до избегавања потписивања срамног „Војно - техничког споразума“ у, нигде другде, него Куманову.¹³

Срби су тако увучени, гурнути у једну посебно одурну и за дужи период непријатну “стратегијску кашу,” заједно са Републиком Српском, БиХ, Албанијом. И данас су у економски некорисној зони Европе. Ту се, ево већ две деценије, муче у социјалној безперспективности, економском паклу и културном очају, као нација које се у Европи није свикла на Нове Узусе Нове Европе. То цивилизацијско потпалубље Европе¹⁴ има више од две деценију и један „периферијски европски ћошак“, који је најнепријатнији, и најрискантнији, и баш њега су доделили Србима.¹⁵

12 Разговор аутора са д' Монбриалом у седишту *IFRI* у Паризу, 1993.

13 Кумановска битка је тако, као почетак заокруживања стратегијске целине српске државе, оваквим срамним споразумом потрта. Није ваљда да је случајно одабран баш тај топоним?

14 Термин је аутор лансирао и често користио у јавности, нарочито у коментарима на Радију Б - 92, од 1991. Године.

15 Врх српске државе за све те године мазохистички и даље неће да буде српски, већ искључиво југословенски, и даље самоубилачки устрајно шлепује

Тако заковани за потпалубље, све критикованији од света, а без икаквог наговештаја да ће се људскије са њима саобраћати у догледно време, Срби су немоћно посматрали завршницу стратегијских радова на прекрајању европског континента на крају Миленијума. Још један део њихове легитимне територије поново је поклањан исламу усред Европе, и још једном на рачун националних интереса српског народа, најозбиљнијег кандидата за титулу јединог европског народа апатрида. Албанцима - Шиптарима се припремало поклањање територије, јер Америка тако истовремено додељује још један поклон исламу, кога већ годинама нескривено жели за савезника, или барем за толерантног посматрача њених рекомпозиционих радова у Европи и широм планете. Као и увек, америчка геополитика делала је на уштрб малих народа, попут српског. Без икаквог обзира, уз очиту силу којој нема премца, нити на видуку икакве жеље да јој се супротстави.

Исламска димензија на КиМ - у, поменимо укратко и овај проблем, такође не сме да се апстрахује у анализи америчког напредовања на нашем тлу. Не треба да завара шиптарска стратегија задобијања подршке светског јавног мњења, заправо вешто глумљење про - европске оријентације Албанаца - Шиптара у тој борби за отцепљење. Тих година овај аутор се лично уверио у технологију тих шиптарских јавних напора. Са екипом француске ТВ станице TF1, ушао сам, средином Деведесетих, у седиште партије најпопуларнијег политичара, после бомбардовања и првог председника *Косове*, Ибрахима Ругове. Увели су нас за интервју у просторију са великим портретом Мајке Терезе, али сам у доласку видео и отворена врата друге, истоветне просторије, у којој је на зиду на арапском стајао велики натпис из Курана. Та просторија била је намењена саговорницима - муслиманима, пред којима је речник квалитативно другачији него пред западњацима.

громозуму звану Југославија. Чак и уз реалну опасност по биолошки опстанак нације, неокомунистички клептократи у Србији тровали су сопствени народ погибелном дрогом „југословенства“ и „братства и јединства“, појмовима које су сви „братски“ народи без оклевања, и са осећањем олакшања, већ одбацили. Само српски Врх није. Не враћа се Србима њихово име, немају државу свог имена, тону свих година у незадрживо ништавило необољшевичких замлаћивања.

У чланку „Вол стрит џурнала - Европа“ из 2001, најбоље се види чему су Американци прибегавали у дугогодишњем крчењу пута свог стратегијског надирања на Косово и Метохију. Подсећа се да је албански сепаратизам на КиМ - у формално карактерисан као ‘цихад’ у октобру 1998, на годишњој међународној конференцији у Пакистану. „У свом мемоару из 2006, тадашњи пакистански председник Первез Мушараф реферисао се на ‘косовски цихад’, а у новембру 1998, британски *The Times* поменуо је ОВК добровољца из Саудијске Арабије који је холандском новинару у интервјуу рекао да је Косово његов ‘осми цихад’. Аустралијски терориста Дејвид Хикс се такође обучавао са ОВК. Без обзира како ми инсистирамо на виђењу Косова, исламски свет га види онако какав је он у стварности.“¹⁶ Кристофер Делисо, амерички аутор, каже: „У име подршке замешатељској и хипокритској интервенционистичкој политици, Запад је иронично створио све слове за радикални ислам да се укорени. Укратко, интервенционисти на Балкану постали су очајнички свезани за политику катастрофе.” Делисо после своје исцрпне студије „Долазећи балкански калифат“, поставио је крајње питање: како ће Америка приволети свет да стане против терориста када је у ствари приморала свет да их спонзорише (што и наставља да чини „Међународна администрација која је отворила радњу у јулу 1999. морала је да се суочи са окорелим борцима ОВК, од којих су већина били опасни, а понеки су контролисали моћне, злочиначке мреже организоване на клановима, док су потајно били политичари. Пошто су такви људи имали способност да изазову све, од политичких ликвидација до масовног оружаног отпора док трепнеш, УНМИК званичници су брзо схватили да је боље да се дође до споразума са екс - УЧК, него да их сусретну. ‘Дил је био, оставите нас на миру, оставићемо вас на миру’, закључује бивши шведски ОЕЦД званичник на Косову.’ То има своју корист, углавном, у томе што нам је било дозвољено да живимо.“¹⁷

16 Видети: *The Wall Street Journal Europe*, “Al Qaeda’s Balkan Links” November 01, 2001.

17 Видети: Deliso, Christopher, *The coming Balkan caliphate: the threat of radical Islam to Europe and the West* / foreword by Loretta Napoleoni, Praeger Security International, 2007.

Перверзија америчке стратегије помоћи борбеном сламу свуда у свету, па и код нас, најбоље је описана у књизи америчког новинара ТВ станице „Еј - Би - Си Њуз”, Џона Кулија, „*Не - свети ратови*,” у којој је свету открио запањујуће чињенице, попут оне да су Американци широм света, од Шездесетих до Осамдесетих прошлог века, обучили, опремили и финансирали, преко 250 000 муџахедина.¹⁸ Међу њих свакако спадају и босански и албански - шиптарски муслимани, који су тако и допринели разбуцавању СФРЈ.

*Примат Цвијићеве директрисе
за америчку окупацију*

Американци се у вишегодишњем процесу распада Југославије спуштају према Дунаву и 577 км његовог тока у рукама Срба. То се остварује још од краја 1994, када код Вуковара, штитећи Хрватску, избијају на Дунав и побијају америчку заставу. Већ крајем грађанског рата у Хрватској, Американци тиме нескривено најављују упад на Цвијићеву линију. Цвијићева директриса (приближно, линија: Валона - Скопје - Космет - Србија - Дунав) доживљава праву снагу после готово читавог века теоретске успаваности. Судбина је хтела, или боље речено - нова стратегијска ситуација у Европи са поново Уједињеном Немачком је наметнула, нову европску безбедносну архитектуру, у којој Срби извлаче најдебљи крај. Иако наши стратези и државни Врх очито нису учили на стратегијској оставштини Јована Цвијића, наши непријатељи су итекако зналачки то разрађивали у својим командним тимовима.

Ушавши на КиМ 11. јуна 1999. из Македоније, НАТО (а испред амеичких пешадинаца ишли су француски војници са пипалицама за мине- тужно срозавање деголовске Француске !) још није ни стабилизовао стање у окупираној бившој српској провинцији, а убрзано је, већ крајем јуна 1999, стварао простор за нову базу. Има ли речитије слике војно - стратегијских намера најмоћнијег савеза планете? Космет су Американци замислили као још једну одскочну даску Американцима, на путу до Дунава, али и у Еуразију. Његова

18 Видети: John K. Cooley, *Unholy Wars. Afghanistan, America and International Terrorism*, Pluto Press, 1999.

визија геостратегијског развоја европског стратегијског обзора тек је на прелазу миленијума достигла праву снагу и амерички генерал Весли Кларк и амерички штабови очито респектују Цвијића, знатно више но сами Срби.

И лаици могу да појме невеселу будућност Срба, баце ли поглед на географску карту. Када се говори о завршници радова на рекомпоновању Нове Европе, онда то значи да са Косметом посао није завршен. Дисциплиновање Срба до краја подразумева, из НАТО перспективе, радове до краја. Прчкање по нашој географији подразумева промене до Новог Пазара и Суботице. „Глобални пајкан“ (Global Cop), САД, граби ка свом стратегијском циљу за овај део света.

Командант НАТО снага, генерал Весли Кларк, обзнао је после завршетка бомбардовања колико је српски простор важан за позицију НАТО - а, и да им је намера да остану још дуго на нашој земљи. „Бондстил“ код Качаника треба да осигурају успешно окончање “стабиловања региона”. Треба и да још јасније покаже Србима како је Косово за догледно време дато Шиптарима, и како мало тога може да их спречи, гледано из данашње перспективе, да наставе тријумфално довршавање историјског циља Албанаца - заокруживање простора Велике Албаније. Обзиром да Срби никада на то неће пристати, нису нереалне ни прогнозе за један већи регионални рат у региону у ближој будућности. У њему ће актери бити превише агресивни Албанци и Шиптари, који су се одавно већ и превише замерили не само Србима, већ и Македонцима, Грцима, Македонцима, а ни Бугари у тој опцији не би били немогући учесник у даљој будућности. Својом агресивном политиком, Албанци као народ превише су се раширили преко свог губера реалног потенцијала, па, ако не постану реалнији и мање осокољени америчком заштитом, има изгледа да их задеси и кажњавање за такав нереални геополитички подухват. Неће ни Американци овде остати стотину година, а и нови геополитички ветрови планете ослабиће и њихову жељу да „попују“ свуда по планети. Ма какав миротворачки дух да се запати на овом простору, дугорочна будућност региона је да ће рат зато бити неизбежан, управо зато што су Американци створили све услове Шиптарима да се приближе стогодишњем сну - панбалканској држави. Та

илузија Шиптара, остваривана стрпљиво пре свега демографском стављеном у строгу политичку функцију овладавања територијом, може и да потраје.¹⁹

Међутим, у историјској перспективи, завршиће се изузетно неповољно по овај млади народ, не сумња овај аутор. Дисциплиновање Срба је био нескривени циљ Запада још пре три деценије. Француски геополитолог Ражо видео је међуетничке сукобе у бившој Југославији као споља провоциране, са циљем да се непрестано, од Словеније до КиМ - а, суштински ослаби српска национална есенција.²⁰ Таквом стратегијом, на коју српски Врх није имао одговор, најефикасније је испуњаван план о рекомпоновању нашег простора. Онеспособљавање потенцијала Србије да сакупи милион војника, сакаћење њене војске још од почетка ратних сукоба на овом простору, десетковање младих и способних војних кадрова и њихово терање из војске, инсистирање на преторијанској полицији у служби узурпаторских интереса номенклатуре око Милошевића, запаћивање мафије и плутократије у Србији, обесхрабривање сваког поштеног и истрајног рада њених грађана, терање младих из земље, и још много зала, није само посао обављан изнутра. Свакако су томе припомогли и бројни и врло вешто распоређени (и по свету, али и у земљи - преко разних сумњивих невладиних организација) тимови за планирање сценарија (scenario planning teams).

Послови на КиМ - у, досад обављени, и ови трајући, или се тек припремају, доказују ову тврдњу. Поново инсистирамо на *новој безбедној архитектури Европе*, у којој су међу важним радовима и дисциплиновање анархичних Срба до мере да више никада не представљају опасност по комуникацијске, привредне и ине правце, који пролазе делом бившег југо - простора (Via Militaris), а пре свега најважнијом реком Европе Трећег Миленијума - Дунавом! Притом се сматра да је Србима довољан животни простор за 5 милиона становника, и basta!²¹

19 Један од ауторових ментора, париски географ и геополитолог Ив Лакост, у више разговора и интервјуа Деведесетих је потврдио да су Албанци са КиМ - а остварили своје великоалбанске циљеве очитом дугорочном злоупотребом демографије у политичке сврхе.

20 Разговор са З. Петровићем Пироћанцем, за загребачки магазин *Старт*, у Паризу, 1988.

21 На вечери са турским амбасадором у Београду, почетком грађанског рата

Западна Алијанса је упадом на КиМ 1999, и тоталном окупацијом „Трбуха Србије“, отворио себи и пут да и физички оконча овладавање стратегијском жилом - куцавицом на незадрживом путу за Београд - линијом Бујановац - бугарска граница (50км ваздушне линије). Како ми је пред рат у Југославији говорио француски географ Мишел Рукс (иначе велики пријатељ шиптарског народа): ”У случају напада, овај простор се не може бранити.”²² Не треба пуно говорити колика се нова стратегијска опасност том чињеницом надноси над Србијом од 1999.

Бомбардовање Србије 1999.

Окупирање КиМ - а донело је разарања Србије, што само потврђује стратегијску одлучност Американаца и НАТО пакта да се укотви овде, где их никад пре није било. Иако су имали намеру да све окончају и копненим завршним ударом, због несагласности чланица Алијансе, рат су водили најкукавичкије што се могло - „високим“ бомбардовањима, ракетним ударима прецизних оруђа из великих даљина, све то уз подлу употребу осиромашеног уранијума за осиромашене Србе, који је послужио да Србе утера у колосек будућих европских интеграција. Да бисмо у потпуности дочарали колико је нападачима било важно да тотално поразе малене Србе, 19 војски Алијансе је кренуло својски у ударе који треба да се заврше изградњом велике војне базе, пружићемо дијапазон западних анализа ове војне операције Алијансе од 24. марта до 11. јуна 1999.

Прва опаска и закључак могли би да буду да је Рат на Косову био сукоб high - tech одсутног агресора против low - tech бранилаца суверене територије.

У координисању рата против Срба, било је више од 50 сателита који су служили за шпијунажу, али и за ударе НА-

---

у распадајућој Југославији , 1993 (када је преименован на отправника полова, због санкција Србији - sic!), аутор је од искусног дипломате научио о важном стратегијском елементу регионалне сцене. Турска, наимае, сматра Србију (није говорио о Југославији) и Београд, средокраћом воденог пута од Северног мора до Црног мора. За Турску је Србија земља Црноморског басена и то је изузетно важна чињеница, коју наш Врх није ни мало умео да уклопи у геополитичке планове.

22 У: Зоран Петровић Пироћанац, „Интервју са Мишелом Руксом“, *Борба*, 1991.

ТО на Србију. Између 15 и 20 космичких система коришћено је у припреми и извршењу напада. Српски простор тотално је покривало шест сателита (тзв. optic imagers). Додуше, и најнапреднија сателитска технологија Американаца није потпуно ефикасна облачних дана, и то је у бројним приликама онемогућивало ефекте разарања авијације НАТО током 78 дана бомбардовања.

Статистика операција казује да је чак 80% времена у марту и априлу 1999, на пример, било под облацима. Ови бројни сателити прикупљају електромагнетске сигнале, али и идентификују све што се мрда на војишту. У тим ваздушним операцијама, Американци су демонстрирали и нову структуру тактичке шпијунаже. Окупили су више агенција и америчке оружане снаге ради убрзавања избора мета и преноса података оперативцима. Главни ефекат америчке војне космичке моћи је стварање несавладиве дистанце међу савезницима, што су поново, као у Заливском рату, констатовали Французи, Немци, Енглези, Италијани, Холанђани, и сви Европљани који су учествовали у бомбардовању под америчком командом. Речју, нико од Савезника, сем Американаца, није био кадар да сагледа слику читавог војишта, нити да има стратегијски избор циљева, нити процену удара!

Снаге НАТО у овој операцији експериментисале су и новим доктринама и новим оружјима. Тако премијер Лионел Жоспен тумачи бомбардовање Косова и Метохије, у свом говору 22. октобра 1999. на Институту високих студија националне одбране у Паризу. „Ова година била је изузетна за наше оружане снаге, ангажоване на Косову у ратним операцијама у служби права (sic!- З. П. П.)...Интервенција на Косову је означила вољу за деловање међународне заједнице. Вођена у име хуманитарне ургенције, наша акција је црпла своју легитимност из више резолуција Савета безбедности, заснованих на глави VII Повеље и њеном упорном кршењу од стране власти Београда...Ова прва интервенција НАТО у једном отвореном сукобу, учешће готово целокупних нација

Европске уније, немачко војно ангажовање, по први пут за педесет година, али и способност да се Русија реинтегрише у политичко решавање сукоба, су утолико и маркантни догађаји, дипломатски и војно.“²³

23 Allocution de M. Lionel Jospin, Premier ministre, le 22 septembre 2000, lors de

Лондонски „Економист,, језгровито је описао расположење за рат на КиМ - у међу чланицама Алијансе. „Упркос америчким против - тврдњама, Југословенски рат је открио да је НАТО дубоко подељен у војним опцијама. САД су биле најратоборније по питању ваздушног рата и циљања Милошевића. Британија је највише желела да ангажује копнене снаге, док су Немачка и Италија биле најзабринутије да увуку Русију у градњу мира и у добијању УН подршке за план прекида ватре.“²⁴

Заједнички посао бомбардовања Срба обављен је са делимичним успехом, јер нису разорили Београд, како су многи, попут америчког генерала Шорта, прижељкивали. Али, успели су да окупирају КиМ и припреме га за дефинитивно отцепљење од матице Србије. Посебно поглавље, од кога се добрано зазире у 19 земаља које су „херојски” напале Србе, јесу еколошке последице бомбардовања. Онај истински шок доживели смо када су наредних година, најпре стидљиво и шкрто, па касније и све слободније проговорили многи који су „сервирани” разна загађења, и који су тровали читав живи свет Србије. Логични закључак произашао је из чињенице о којој се ни код нас не говори превише: неприродан пораст малигнитета код становништва у Србији од времена бомбардовања. Тешко да се он може тумачити једино укупно високостресном ситуацијом у којој као народ живимо годинама.²⁵

У немачком војном часопису „Европска безбедност,“ објављен је по окончању рата текст немачког еколошког представника *Фишера* (није познати министар), у седишту ЕУ у Бриселу. У есеју „Косово и штете у људској средини,“ Фишер упозорава на обим еко - катастрофе, која доводи у опасност много шири географски појас од Србије. Он констатује да „ЕУ нема никакав конкретни ефикасни план за санирање намерно проузроковане штете.“ Сазнајемо и за РЕС (Регионални центар у централној и источној Европи у Будимпешти),

---

l'ouverture de la session annuelle de l'Institut des hautes études de défense nationale (IHEDN). Видети: *Défense Nationale*, N° 625 Novembre 2000.

24 Видети: *Economist*, 1999.

25 Сетимо се само Вијетнама и тоталног уништења његове флоре, фауне, као и вишедеценијског невидљивог плаћања цеха рату код Вијетнамаца, са енормним порастом малформација код новорођених. Вијетнамски народ био је изложен нехуманим и недозвољеним хемијским средствима која и данас код њега проузрокују тешке инвалидности.

који је израдио за Европску Комисију извештај о конкретним последицама бомбардовања Србије. Њихова екипа боравила је одмах по окончању рата 10 дана на КиМ-у и по Југославији. Како Фишер каже, „вратили су се са терена ужаснути: земљиште, воде, ваздух достигли су степен загађења који онемогућују здраву пољопривреду и узгајање стоке за дужи временски период.“ Комисија „указује пре свега на милионе тона расуте нафте“ из срушених капацитета петрохемија у Новом Саду и Панчеву. Наводе и „милион тона разних хлоро - киселина, те сто тона амонијака,“ који су отекли у Дунав и проширили загађење до Румуније и Бугарске. Мерења тих загађења просто су запрепастила чланове комисије.²⁶

Међутим, ни једна комисија ЕУ, НВО формација, нити значајни еколошки покрет, нису сигнализovali драматично загађивање Србије бомбама са осиромашеним уранијумом.²⁷ Бомбардовање Србије на Западу претежно крштавају - „Рат на Косову,“ што је још један начин да се забашуре немило-срдни удари по цивилној инфраструктури. То у свести просечног западног читаоца и грађанина значи нешто ван Србије, никако саставни територијални део Србије. Подразумева се у медијски избомбардованој западној јавности „праведан и нужан хуманитарни интервенционизам“ слободног света, суоченог са „суровим национал - комунистички оријентисаним Србима, улезима на Косову“.

Мајкл Манделбаум, из елитног америчког политичког консултативног тела, Савета за спољне послове(CFR), објавио је 2000. у часопису „Спољни послови,“ занимљиву анализу у темату „НАТО и Југославија“. Манделбаум рат сумира уверењем „да су авиони НАТО обавили успешно своју мисију, јер су српску армију приморали да се повуче са Косова,“ али признаје да су политичке последице интервенције дијаметрално супротне од почетног циља. Дошло је до недопустиве грешке у процени. То се види по стању на терену: „Балкан је у ужасном стању, створени су опасни преседани, а односи

26 Видети: „*Europäische Sicherheit*, No. 10\1999.

27 Војници Алијансе на КиМ - у, највише Американци, Французи, Италијани, Немци и Енглези, имали су стриктна наређења и детаљне мапе који их опомињу да не залутају у зоне у којима је НАТО сипао товарице недозвољених бомби. Но, геостратегија и геополитика, војне анализе, су области у којима се хладно анализују промене и достигнућа војних операција, и није им предмет људска патња.

са Русијом и Кином су погоршани. До бомбардовања је на Косову у грађанском рату било око 2.500 мртвих, а током 11 недеља бомбардовања погинуло је око 10.000 људи, док је 1.4 милиона расељено."Амерички аналитичар констатује и „разореност великог дела српске економске инфраструктуре, разореност Косова, и урушену стабилност земаља у региону.“²⁸

Занимљиво је да ни један западни аналитичар овог рата ни једном речи не помиње толико важан детаљ са почетка бомбардовања. Наиме, тешко се превидом може тумачити игнорисање чињенице да су Хашим Тачи и други лидери шиптарског сецесионистичког покрета 25. марта ујутро, путем саопштења на албанским радио и ТВ станицама, позивали у безпоговорни егзил, што је за последицу имало готово моментално дизање стотина хиљада Шиптара и одласка ка Албанији и Македонији.²⁹

Бостонски US Strategic Institute, у сарадњи са Центром за међународне односе Универзитета у Бостону, издаје часопис „Стратегијски преглед.“ Летњи број 1999. посвећен је тек окончалој операцији на Косову и америчкој војној сили. Главни уредник Бенџамин Шемер објавио је есеј „Сада када је НАТО добио свој први рат,“ у коме пита „зашто је Милошевићу остављена потпуна слобода да терорише Косово?“ Шемер закључује и да НАТО мора да ревидира своју стратегију, јер су снаге ангажоване стратегијом за коју се унапред знало да је погрешна. Реч је о томе да је сачињен споразум који се односио само на ваздушне снаге НАТО - а. За разлику од неких својих колега, Шемер не дефинише рат против Срба као „ваздушни рат“. „Бродови америчке морнарице лансирани су крстареће ракете на Србију, а авијација је обавила тек трећину укупних мисија. Не може се имати авијација у операцијама без асистенције морнарице.“³⁰

У часопису „Стратегијски преглед,“ Стивен Обин нам открива „да су припреме НАТО за 78 дана ваздушне кампање трајале 11 месеци.“ Он пише да су од почетка војни шефо-

28 Видети: "NATO and Yugoslavia", *Foreign Affairs*, September / October 2000.

29 На француско - немачком ТВ каналу ARTE емитован је 1999. документарни филм о тим данима пред бомбардовање, у коме је интервјуисана Италијанка удата за Албанца - Шиптара у Приштини, која је говорила о позивима лидера УЧК са албанске ТВ и радија да крену у бежанију.

30 Видети: Benjamin F. Schemmer, *Strategic Review*, Summer 1999.

ви НАТО инсистирали на „ограниченом карактеру операције која се мора водити опрезно и професионално, са минимумом неопходних снага за постизање циљева, како би се систематски дислоцирале, деградирале, девастирале и на крају разориле српске снаге, осим ако Милошевић не прихвати захтеве међународне заједнице”.

По Обину, Весли Кларк је муку мучио са истовременим примањем наређења од Клинтона и од Савета НАТО. Западни савезници (читај: Клинтон и његов војно – политички тим) комбиновали су, по Обину, „теорију ескалације и теорију рата исцрпљивања, уз помоћ високе технологије, али без губитака (zero death).“ Свих 19 земаља Алијансе лако је убеђено да ово и прихвати. Обин тврди да Савез није ни мислио на прави рат, нити га је припремао, па пореди прве дане кампање на Косову са „Пустињском лисицом” (Desert Fox), операцијом против Садама, из децембра 1998. Ископао је из војне статистике податак да су „после 20 дана бомбардовања погодили само 103 циља, од чега 60 циљева ваздушне одбране и српских војних средстава.“ Један од ваздухопловних команданата, Дејвид Вилби, порицао је у разговору са Обином нападе на касарне, и признао само нападе на штабове и средства трансмисије. Американци тврде да је војна сила употребљена само у ограниченом виду, као подршка сталним војним иницијативама. Речју, Американци су били далеко од стварних могућности гађања и разарања српских циљева, тј. да су крајње селективно гађали Србе.

Обин такође процењује да је број полетања авиона, из извора Пентагона, „за 78 дана бомбардовања, био између 32.400 и 37.200.“ Поређења ради, „за 43 ратних дана у Заливу, било је 112.235 полетања,“ чиме Обин српским аналитичарима јасно предочава да су изузетно добро прошли. Здрав разум налаже да се овај моменат прилично лако прихвати, подсећањем „да је реч о војној сили чији је годишњи буџет (за остале земље света) фантастичних 260 милијарди долара (курс долара из 1998).“

Обин сматра да је НАТО повећавао свој притисак од прве фазе, која је личила на „Пустињску лисицу”, све до 31. маја. Тога дана забележено је „778 полетања, од чега 338 бомбардерских.“ У овој анализи уочљиво је наглашавање „да је НАТО чекао месец дана пре но што је напао југословенске

мас - медије и политичке циљеве.“ Американци закључују „да је тиме Милошевићу дато време да опљачка Косово и успостави одбрамбене мере.“ Уз констатацију да је српска армија претрпела тек незнатна погађања, закључује се и да је „разорено 70% путних мостова, 50% железничких, и 100% рафинерија нафте.“³¹

Амерички аналитичар закључује „да је систематска ерозија економске инфраструктуре натерала Милошевића да прихвати споразум који није значајан и пораз.“ Тако је српска армија напустила Косово са свим материјалом, а суверенитет Југославије над КиМ - ом је очуван, „док су оптужени за ратне злочине остали на власти.“ Једини позитивни резултат операције је, по Обину, да је „истовремено будућност и Косова и Милошевића неизвесна.“ По виђењу Обина, операција „Allied Force“ није у складу са доктрином Америчког ваздухопловства. НАТО се у односу на Србе одлучио првенствено на нападе на српску ваздушну одбрану, чиме је „пружена Милошевићу прилика да се консолидује и чак преузме иницијативу.“Американци, иначе, авијацијом увек паралелно нападају, што значи да симултано воде акције против копнених непријатељских снага, и против система командовања и инфраструктура и тзв. центара равнотеже.³²

Једно од централних питања полемика и у Америци, и у Европи, јесте одлука НАТО да се не употребе копнене снаге. Многи пензионисани генерали оштро су због тога критиковали Клинтона и Здружени генералштаб(JCS) америчке војске, како кажу, непријатно се сећајући Вијетнамског рата. Уочљиво је у анализама пензионисаних генерала да је рат на Косову у потпуном нескладу са такозваном доктрином Вајнбергер. Бивши државни секретар за одбрану је почетком Осамдесетих трасирао нову америчку доктрину, чији су кључни елементи у употреби и у најновијој филозофији American way of war, што подразумева најпре намеру да се у сукоб иде само са стопроцентним гаранцијама победе, и јасним политичким циљевима. Американци дуго припремају своју војску, па логистичке припреме обезбеђују да ће, када се једном уђе на војиште, непријатељ бити прегажен.

31 Ibid.

32 Видети: Aubin, Stephen P. “Operation Allied Force: War or “Coercive Diplomacy“, *Strategic Review* 26, Summer, 1999.

Када је НАТО кренуо на Србе, те доктринарне јасноће није било.³³ Ови кругови данас тврде да се на КиМ - у и са Србијом десило нешто налик на својевремену операцију америчких marinaца у Бејруту, када се дипломатија неспретно комбиновала са војном операцијом. Струја која напад на Србе сматра неуспехом (али, никако из хуманих разлога), крсти га војнички пежоративно доктрином Клинтон.

*„Бондстил“ - стратегијска баба
- рога и пионир утеривач у Европу*

Претходне илустрације рата против Србије 1999. бацају знатно више светла на америчку доктрину уклињавања у Централни Балкан, у „ - КиМ. Објашњавају интензитетом бомбардовања осиромашеним уранијумом колико им је било важно да се угнезде у метар тачно на ту суштински важну стратегијску Цвијићеву директрису, коју географи и геополититолози сматрају стратегијском кичмом региона. Око ње су судбински увезани сви геоекономски планови, о њој морају да воде рачуна све пројекције нафтовода и гасовода. Онога ко контролише овај правац, и има намеру да крене Вардарско - моравском долином ка Београду и Дунаву, не може нико да задржи. Када неко, попут Американаца од 1999, посади своју велику војну базу баш на овој тачки, то поуздано значи да ће та земља контролисати регион за дужи низ година и деценија.

„Бондстил“ је и растеређивање немачке територије, на којој су, од завршетка Другог светског рата, све до данас, Американци држали главне трупе и ракете. Како су Немци тиме „платили“ Американцима ратне дугове, дошло је време да други народи почну своја отплаћивања. Срби су у Европи први кандидат, „традиција“ је, чини се, поново поштована, па је велика америчка база посађена на српској територији.³⁴

33 Аутор је као ексклузивну вест 1997. објавио документе који показују намере НАТО-а да се инсталира на простору бивше Југославије (пре свега у Хрватској и БиХ), барем до 2003. године. Видети: *Блиц*, 16. 05. 1997.

34 На КиМ - у је још једна, француска база, о којој се мало говори. „Француска база „Белведер“ је у Јужној Митровици. Из ваздуха се види са колико је школске прилике „скоцкана“ на повећем терену. Све је под конач, на све стране осматрачнице и митраљеска гнезда, сваки придошлица види се као на длану из велике даљине. Улази се серпентинама и контрола

„Ред“ је, пошто ј Србија одређена да плати за сав екс - југословенски простор, као „виновник“ рата, као „конгенитални ратни злочинац.“ Нису ти „злочини“ размера нацистичких из Другог светског рата, али су примењене све технологије маркирања Србије као узрочника тих ратова. Већ раније, Срби су бачени у економски некорисну зону Европе. Тиме су Американци и конкретно растеретили немачки „Рамштајн“, чија је војно - стратегијска и политичка реплика „Бондстил“ - нови надзиратељ евроазијских простора.³⁵

Овом базом су Американци потврдили своју стратегијско - политичку оријентацију - стали су уз Албанце, наспрам свих интереса Србије.³⁶ „Бондстил“, који је добио име по америчком нареднику Џејмсу Бондстилу, носиоцу медаље части, заправо је мали град смештен на 700 хектара земљишта.³⁷ Иако по Резолуцији 1244. и тај део КиМ - а формално припада Србији, нико од српских власти се до сада није усудио, барем ради привлачења пажње светске јавности, из политичког „штоса“, који би свакако привукао пажњу, да од САД затражи ренту за коришћење нашег земљишта. Тапије и ту постоје, као уосталом и на много друге земље на КиМ - у, али је Србија једина тачка на планети где Американци

на улазу је ригорозна, чак и за припаднике УНМИК - а. Одмах после улаза видни су камени блокови поређани дуж спаваоница, висине око метар и по. Мали и значајан детаљ, јер говори о степену опреза и страха од терористичких акција. Блокови говоре да је већ далека прошлост безрезервна подршка Албанцима, јер потенцијални терористи неће доћи са српске, већ са шиптарске стране. Полицијаци се околином возе искључиво блиндираним „Ланд Роверима“. Видети: Зоран Петровић Пироћанац, „Ћутање мржње“, *Статус*, 2004.

35 9. јуна 1999. у Куманову је склопљен споразум између НАТО - а и Србије, чиме је окончано 11 недеља бомбардовања. Американци су за обезбеђивање мира потом обезбедили 55. 000 војника НАТО, чиме је број војника на Балкану достигао 88. 000.

36 У близини главне саобраћајне комуникације Космета, на путу између Качаника и Урошевца, САД су већ неко време планирали градњу великог аеродрома. По дебљини слоја за узлетно - слетне писте, било је јасно да је реч о аеродрому који капацитетом треба знатно да премаши “Слатину”, аеродром који су у Приштини на кратко заузели Руси 1999. Ту је било предвиђено слетање и најтежи војни транспортери, и очигледно је да су подразумевало и како ће на новој локацији бити задовољени строги стандарди НАТО пакта.

37 Када је започета градња, Пентагон је „Бондстил“ описивао као „највећу америчку базу још од Вијетнама.“

игноришу неприкосновеност приватне својине и од УН признате територије неке земље.³⁸

А за малу и сиромашну Србију нису занемарљиви милиони долара које Американци дугују за коришћење 700 хектара, у земљи која је камчи непрестано кредите по свету. Американци су на том огромном простору базе још почетком прошле деценије саградили 160 здања за становање своје војске, многе административне зграде, спортске и комерцијалне капацитете, чак две цркве и огромну војну болницу. Постоји чак и могућност да, када им ту досади, скокну колективно до Софије и тамо се додатно проведу.³⁹

Могући сценарији европске будућности, упркос присуству „Бондстила“

„Усамљена суперсила“ (Lonely Superpower), како Самјуел Хантингтон дефинише САД, заокружила је појас Југоистока Европе на геостратегијском плану.⁴⁰ Најпре је запосела Јадран, још почетком рата у екс - Југославији. Потом су јој Хрвати и Муслимани, уз америчку свесрдну логистичку, војно - саветодавну, чак и уз директну генералску пензионерску и плаћеничку помоћ, генерала са три и четири звездице, обезбедили Купрешку висораван.⁴¹ Добили су и подземни

38 Први текст у Европи о почетку градње америчког аеродрома и војне базе, објавио је београдски дневник *Блиц*, 15. јула 1999. Доброно скраћени текст, објављен је тек на 7. страни, а аутор је био З. Петровић Пироћанац. Месец - два касније, европски и амерички медији почињу да објављују вести и репортаже о будућем „Бондстилу“.

39 Ту је „Образовни центар Лора Буш“, крштен по Првој дами САД. У слободно време војска може да се образује и универзитетски, јер су два Универзитета, онај у Мериленду и у Чикагу, отворили своје филијале усред „Бондстила“. Све то за смештај око 7.000 војника, које чува војска на 11 осматрачница начичканих унаоколо. Они чувају и преко 1.000 возила, и 55 хеликоптера, „Апача“ и „Црних јастребова“. Ту је и 250 шатора у азијском стилу, у коме обитава по шест војника. Важна димензија овог описа је и очекивана америчка пропагандна намера да медији увек потенцирају њихову технолошку супериорност у односу на сличне војне инфраструктуре других земаља. Сваки војник на располагању има угодно грејање и ер - кондишн, топлу воду 24 сата, телефонске централе, цанк - храну код „Бургер Кинга“, пица - продавнице по принципу од игле до локомотиве, гимнастичке сале, библиотеку, и шта још све не.

40 Видети: Samuel P. Huntington, „The Lonely Superpower“, *Foreign Affairs*, March/April 1999.

41 MPRI, Global Provider of Integrated Training & Security Solutions; Приватна

аеродром у Бихаћу. Избили до Вуковара, и тако први пут у историји стигли директно на Дунав на стратешкој тачки *Капије Југоистока*, како су немачки геополитичари називали наш важан стратегијски простор.

Американци су веома близу да остваре оно о чему су Немци сањали више од сто година: најпре начинити од региона отпад, рушевине малих држава (*Kleinstaatgerumpel*), како би се изразио Хитлер. Потом, уз принцип све присутније филозофије *ограниченог суверенитета* нација, направити нови „велики привредни простор“ (*Grosswirtschaftsraum*), како је говорио Раушнинг. Је ли заиста крајњи домет присуства „Бондстила“ на „Цвијићевој линији“, остваривање будућег балканског савеза помоћних народа (*Hilfsvolkern*), опет по Раушнингу?

Сама одлука да се бомбардује Југославија (заправо Србија са КиМ-ом, док је Црна Гора углавном изузета из кажњавања, осим војних мета ВЈ на њеној територији), донета је у пуном јеку припреме прославе 50. годишњице Алијансе.⁴² Тада се озваничава и «Alliance's Strategic Concept», « - Стратегијски концепт Алијансе. То је наставак стратегијског концепта договореног у Риму 1991, с тим што верзија из 1999. ојачава став да, ако жели да издржи као витална организација, НАТО треба да је спреман да одговори на нове претње и „допринесе стабилности у региону,“ као и да настави своју примарну мисију одбране чланства, како је наглашено у члану 5 НАТО Повеље. Срби су се Американцима, конфликтима у Хрватској и БиХ, па потом са Албанцима - Шиптарима на КиМ, баш наместили да тестирају уживо своју нову доктрину, да првенствено демонстрирају одржање своје кохерентности.⁴³

фирма пензионисаних америчких генерала, који често сарађују са Пентагоном и Стејт департментом у „наметању деократије „планетом. Доказана је њихова умешаност на страни Хрвата, Муслимана и Шиптара у грађанским сукобима у екс - Југославији. Гледано из српске перспективе - злочиначка америчка пара- војна фирма.

42 У то време примају се нове чланице и сетимо се сцене - македонски председник Киро Глигоров седи, Титова узданица, уз Клинтонa присуствује тој свечаности, док Србију Американци засипају бомбама са осиромашеним уранијумом.

43 Видети: Joyce P. Kaufman, „NATO and the Former Yugoslavia: Crisis, Conflict and the Atlantic Alliance”, *The Journal of Conflict Studies*, Vol. XIX No. 2, Fall 1999.

Најчешће прећуткивано питање од аутора који се баве геополитиком јесте Нова Јалта. Не знамо поуздано је ли она заправо потпуно предата Американцима, а ако није, и поред „Бондстила“, докле је губер Руса? Заправо је нереално да су Руси потпуно одустали, после последњег видљивог, а кратког демонстрирања некакве силе, заузимање аеродрома „Слатина“ код Приштине, после чега су се повукли. Руска база за овог аутора опште није неостварива на српском тлу. Ако могу Американци непозвани, могу ли Руси позвани? Једна једина јединица антирактног система Топољ- М, донела би стратегијско растерећење Србији и тешко да би напади на Србе потом били као деценијама до сада. То је, сматра аутор, кључни моменат стратегијског разрешења безизлаза Срба, који засигурно не желе у савезништво са онима који су ураним по нашим главама осакатили српски народ за дуги период у будућности.

Zoran Petrovic Pirocanac

*EUROPEAN INTEGRATION AND NEW
SECURITY ARCHITECTURE OF THE
SOUTHEAST EUROPE BONDSTEEL - NEW
RAMSTEIN AND ENFORCER OF THE
EUROPEAN INTEGRATION*

Summary

The manufacturing of the new American planetary doctrine, „insurance that no rival superpower could be permitted to arise in Western Europe, Asia or on the territory of ex Soviet Union,“ is expressed in the „Guide for the Planning of Defense.“ There are in it directions for the realisation of the sacredly American leadership. Among other things: „The most important is the feeling that the world order is ultimately supported by the USA... America should be capable to act independently when it is not possible to orchestrate collective action“.

This document was also accompanied by the elaborated concepts of the new military doctrine, popularly named win-win, and this is a concept of a simultaneous warfare on two war theaters. That

process coincides with a deep penetration of the USA, for the first time in history, into Balkans, which seriously crippled Serbian people. After that followed, in a perverse manner, lasting process of the integration of the burned ex - Yugoslav space into

Key words: Defense Planning Guidance, win - win doctrine, high - tech absent aggressor, Global Cop, New security architecture of the Southeastern Europe, indirect strategy, synchronous win - win warfare, "Serbian belly," European economic useless zone, "Bondsteel", Cvijic directrice, Danube directrice, high - tech absent aggressor, "a few amongst many" doctrine.

Литература

Beaufre, André, *Intoduction à la stratégie*, Paris, IFRI/Economica, 1985.

Ciliga, Ante, *Crise d'Etat dans la Yougoslavie de Tito*, Paris, Denoël, 1972.

Chomsky, Noam, *What Uncle Sam Really Wants*, Berkeley, Odonian Press, 1989.

Chossoudovsky, Michel, *The Globalisation of Poverty and the New World Order*, Oro, Ontario, Global Outlook, 2003.

Christitch, Kosta, *Les faux frères. Mirages et réalités yougoslaves*, Paris, Flammarion, 1996.

Collon, Michel, *Poker menteur*, Bruxelles, EPO et Michel Collon, 1998.

Ћосић, Добрица, *Пишчеви записи. 1981-1991*, Филип Вишњић, Београд, 2002.

Woodward, Susan L., *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, DC: The Brookings Institution, Washington, 1995.

Avramov, Smilja, *Postherojski rat zapada protiv Jugoslavije*, Veternik, Idij-Veternik, 1997.

Cooley, John K. *Unholy Wars. Afghanistan, America and International Terrorism*, Pluto Press, 1999.

- Deliso, Christopher, *The coming Balkan caliphate: the threat of radical Islam to Europe and the West*, foreword by Loretta Napoleoni, Praeger Security International, 2007.
- Петровић, Пироћанац, Зоран, *Геополитика енергије*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- “Kosovo on the edge of the knife”, *Economist*, 20 March 1999.
- „Bin Laden in the Balkans“, *The Washington Times*, June 22, 2001.

Resume

Strategic and military process of the destruction of the „Serbian belly“ (Kosovo and Metohija) is a final touch in the works on the New European Security architecture and geometry in the zone of the South Eastern Europe. Those works enter into line of the processes of the long duration and they fruited, after bombing of Setfbia in 1999, an Ameican base - „Bondsteel“, a key evidence of the perverted American concept of the uniting of Europe and crippling its parts.

On the basis of his long years studying of the processes in this part of Europe, th author considers that the Serbs and their territory are for the Americans a big strategic challenge that is beyond their demographis and geographic importance.

Since 1991, our countries were visited by the diplomatic „scouts“ of tghe NATO, such as Lord Carington, Van Der Brooke, Syrus Vance, as well as Robert Badinter, advised by local experts for the international law such ideas as a „peaceful separation.“

Anthony Lake, Clinton’s security adviser, will be, back in 1993, the best translator of the real intentions of USA, encouraged after the re - unification of Germany and the fall of Soviet Union. “The fact is, we have the world’s strongest military, its largest economy and its most dynamic, multiethnic society. We are setting a global example in our efforts to reinvent our democratic and market institutions. Our leadership is sought and respected in every corner of the world...We should act multilateraly when it serves our interests, and unilateraly when it serves our goal”.

And more: "Let the things be clear. Peacekeeping is not our priority, neither in foreign policy, nor in terms of defense. A first mission of our armed forces do not consist in leading peacekeeping operations, but in winning wars. That is why we have accessed, in this post - cold war period, total revision of our needs in defense."

Traditionally transparent, Americans provided clear support to Muslims and Croats against Serbs during the civil war, and they regularly turned a blind eye to the bringing of arms into Bosnia, despite an embargo of the UN. American pilots had a clear command while flying over Bosnia: the enemy is a - Serb.

After the end of civil war in Yugoslavia, USA "punched" Kosovo and Metohija, at first diplomatically and with media, at the expense of Serbia. And at the end, they bombed all Serb territory during 11 weeks, mostly with depleted uranium bombs.

With a building of the great military base "Bondsteel" (700 hectares), already at the end of June 1999, NATO made public its strategic intentions for our region. "Bondsteel" will become a "new Rammstein", a prelude for the creation of another Albanian state in the Balkans, still on the Serb territory. From this perspective were born, latter on, all political games on the expense of Serbia, that are still not finished in the time of writing this essay.

Овај рад је примљен 17. јануара 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Дејан Мировић*

ПОСЛЕДИЦЕ ПРИДРУЖИВАЊА ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ ЕУ

Сажетак

Преко двадесет година траје процес придруживања Источне Европе ЕУ. Изузимајући Руску Федерацију и Белорусију, све државе Источне Европе су у процесу придруживања или су већ постале чланице ЕУ. Упоредни подаци из нових источноевропских чланица ЕУ попут Пољске, Мађарске и Естоније показују да се може дефинисати неколико тенденција у правном, друштвеном и економском смислу када се ради о процесу придруживања Источне Европе ЕУ. То су, раст спољног дуга, незапослености, буџетског и спољнотрговинског дефицита, исељавање становништва, популације која живи испод границе сиромаштва.

Кључне речи: ЕУ, Источна Европа, спољни дуг, незапосленост, буџетски и спољнотрговински дефицит, миграција, граница сиромаштва.

Мађарска

Мађарска је била међу првим источноевропским земљама које су потписале са ЕЗ Уговор о трговини и сарадњи (1988).¹ Такође, Мађарска преко две деценије има право да

* Београд.

1 Више о томе Динан Д., *Мењање Европе - Историја Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2010. Јовановић М., *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2006.

користи бриселске фондове. На пример, године 1989. године Брисел је донео одлука о формирању фонда PHARE, који је био намењен Мађарској и Пољској (PHARE је претходница IPA фондова које данас користи Србија).²

Мађарска је једна од првих источноевропских земља која (17 година пре Србије) потписује и Споразум о придруживању са ЕЗ, 1991. године (ступа на снагу 1994). Толико жељен у Србији датум за отпочињање преговора о чланству, Будимпешта добија 1997. године, а преговоре почиње 1998. године, Они се завршавају 2002. године (Србија поред великих уступака још увек није добила ни датум за почетак преговора).

Коначно, Мађарска 2003. потписује и Уговор о приступању са Бриселом и 1. маја 2004. године постаје чланица ЕУ.

Дакле, Мађарска је скоро две деценије “испред” Србије у такозваним европским интеграцијама. Ипак, социјални и економски параметри Мађарске у периоду 1992-2012. су углавном, и поред чланства у ЕУ, негативни.

На пример, примењивање економских одредби из Споразума о придруживању од 1994. је довело до огромног пада царинских прихода у Мађарској (слично као и у Србији након 2009. године услед једностране примене Прелазног трговинског споразума). Тачније, Мађарска је годишње губила неколико стотина милиона евра, а затим и милијарди евра, због смањивања и укидања царина, услед примене Споразума о придруживању са ЕЗ.³

Следећа табела, која се заснива на подацима из мађарских извора, приказује пад царинских прихода (ако се узме у обзир и обим увоза) у Мађарској након примене Споразума о придруживању са ЕЗ:

2 Сврха тог фонда је формално била помоћ за реструктуирање привреда земаља Источне Европе види Вајфелед В., Веселс В., *Европа од А до Ш/Приручник за европску интеграцију*, Фондација Конорад Аденаеуер, Београд, 2003. стр. 442.

3 У суштини, ЕЕЗ је настала као царинска унија, и то је основа ЕУ и данас. Више о томе види Кнежевић М. *Евроскептицизам: где је Европа: 111 евроскептичних фрагмената*, Заслон, Шабац, 2008. стр. 48.

Пад царинских прихода у Мађарској у периоду 1994-2003. године услед примене Споразума о придруживању са ЕЗ.⁴

Година	Пад царинских прихода (милион евра по 2002. год. курсу)
1995	412.3
1996	760.9
1997	2090.5
1998	2835.7
1999	3404.3
2000	4084.0
2001	4675.0
2002	5190.3
2003	5614.9
Укупно	29067.9

Из претходне табеле јасно произилази да је мађарски буџет између 1995. и 2003. године због пада царинских прихода, изгубио скоро невероватних, 29 милијарди евра прихода.

Смањење прихода буџета због укидања царина је неминовно довело и до пораста буџетског дефицита. Следећа табела то показује.

Раст буџетског дефицита Мађарске у америчким доларима након потписивања Споразума о придруживању и приступања ЕУ у периоду 1992-2012.⁵

Година	У милијардама долара
1992.	0, 9
2012.	3, 5

Такође, укидање царине због примене Споразума о придруживању је довело и до раста спољнотрговинског дефицита у Мађарској.

4 Ласло Заграби: *Везе Мађарске и Европске Уније према садашњој вредности*, приказане у бројкама, 2003, приредио и превео Роналд Мајлат

5 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

Раст спољнотрговинског дефицита Мађарске у америчким доларима након потписивања Споразума о придруживању и приступања ЕУ у периоду 1992-2012.

Година	У милијардама долара
1992.	1, 5
2012.	4

Да би анулирали огромне буџетске, спољнотрговинске и пословне губитке настале услед примене Споразума о придруживању са ЕЗ, мађарска влада и приватни сектор су били принуђени да се задуже у иностранству.

Тачније, од 1994. до 2005. спољни дуг Мађарске је порастао за скоро 50 милијарди долара. Године 1994. спољни дуг је износио 27 милијарди долара, а после уласка у ЕУ, дуг је 2005. године достигао неколико пута већу суму од око 76 милијарди долара. Наредна табела то показује.

Раст спољног дуга Мађарске у милијардама долара након потписивања Споразума о стабилизацији и приступања ЕУ у периоду 1992-2005.

Година	У милијардама долара
1992	22
2005.	76

Спољни дуг Мађарске је наставио да расте и након ступања ове земље у ЕУ. Тачније, 31. децембра 2006. године је износио 82 милијарде долара. Шест година касније (у децембру 2012) спољни дуг Мађарске достигао је 170 милијарди долара.

Раст спољног дуга Мађарске у милијардама долара након уласка у ЕУ у периоду 2006-2012.

Година	У милијардама долара
2006	82
2012.	170

Придруживање ЕУ је донело и пораст незапослености у Мађарској. У периоду од 2005. године до 2012. године она је порасла са 5, 9 % на 11, 2%.

Раст стопе незапослености у Мађарској након ступања у ЕУ

Година	У процентима
2005.	5, 9
2012.	11, 2

Интересантно, незапосленост у Мађарској је расла иако се смањивао број становника. Следећа табела показује пад броја становника Мађарске у периоду након потписивања Споразума о придруживању са ЕЗ и уласка Мађарске у ту наднационалну организацију.

Пад броја становника Мађарске у периоду након потписивања Споразума о придруживању и приступања ЕУ.⁶

Година	У милионима
1993.	10, 3
2012.	9, 9

Коначно, раст спољног дуга (и буџетског и спољнотрговинског дефицита) као и пораст стопе незапослености, довели су до значајног пораста нивоа сиромаштва у Мађарској. Или, подаци из наредне табеле несумњиво и јасно, показују да је у Мађарској било мање сиромашних грађана пре ступања ове државе у ЕУ.

Раст сиромаштва/популације испод границе сиромаштва у Мађарској у периоду од 1993-2010.

Година	У процентима
1993.	8, 6
2010.	13, 9

Такође, ни Мађарска пољопривреда није напредовала након уласка у ЕУ. Напротив, квоте и услови из Брисела су уназадили некад напредну извозну грану ове равничарске земље, са дугом пољопривредном традицијом (још из времена Аустро-Угарске). Новим чланицама из источне Европе и Мађарској је 30. децембра 2002. године у Копенхагену забрањено да у периоду од најмање 10 година имају више од 25% субвенција у односу на субвенције које ЕУ даје старим чланицама. Такође, због квота које је наметнуо Брисел у приступним преговорима, након уласка у ЕУ смањена је и обрадива површина у Мађарској.

Тачније, наредна табела и подаци, које су обрадили мађарски експерти, показује квоте на које је Мађарска морала да пристане пре учлањивања у ЕУ (или на колико обрадивог пољопривредног земљишта Мађарска има права за гајење биљака и држање стоке и живине)⁷

Пољопривредна површина	Мађарске могућности	Мађарски захтеви	Потписана квота	Постигнут проценат од захтева
Базна пољопривредна површина (ха)	4.500.000	3.653.353	3.487.792	77.5
Регионални принос (т/ха)		5.04	4.73	93.8
Традиционална дурум пшеница (х)		15.000	2.500	16.7
Нетрадиционална дурум пшеница (ха)		50.000	4.305	8.6
Пиринач (ха)		18.000	3.222	17.9
Сушена храна за стоку (т)		200.000	49.593	24.8
Шећер А (т)		400.000	400.454	100.1
Шећер Б (т)		80.000	1.230	1.5
Изоглукоза А (т)		130.000	127.627	98.2
Изоглукоза Б (т)		10.000	10.000	100.0
Кудеља (т)		3.108	2.061	66.3
Лан (т)		1.461	—	0.0
Парадајз (т)		321.442	130.790	40.7
Бресква (т)		1.000	1.616	161.6
Крушка (т)		1.000	1.031	103.1
Дуван (т)		15.000	12.355	82.4
Млеко произведено (т)		2.600.000	1.782.650	68.6
Продато млеко (т)		200.000	164.630	82.3
Говедина допунска потпора (Еуро)		12.000.000	2.936.076	24.5
Премија клања (Животиња)		480.000	235.998	49.1
Месна говедина премија (Животиња)		245.000	94.620	38.6
Крава		300.000	117.000	39.0
Овца		1.500.000	1.146.000	73.9
Коза		50.000	У квоти овце	

Дакле, горња табела јасно показује шта значи додељена квота Мађарској од стране ЕУ у пракси. Ако је пре ула-

7 **Извор:** Према *Agrárágazat, Mezőgazdasági havilap*, 2003. јануар–фебруар, Золтан Сомогуи заменик главног директора одељења ФВМ, на основу Копенхагенског уговора – Табелу превео и приредио: Роналд Мајлат

ска у ЕУ 100 пољопривредника гајило традиционалну дурум пшеницу, после уласка у ЕУ само 16. 7% може да се нада да ће добити потпору за ту врсту производње. Такође, наведени подаци приказују и да се обрадива земља у Мађарској смањила са 4.500.000 хектара на 3.487.792 хектара. Или, Мађарској је за 22. 5% (1. 012. 208 хектара) умањена површина пољопривредног земљиште за гајење биљака од када је чланица ЕУ. Такав катастрофалан резултат је постигнут мешавином квота и одређивањем субвенција од стране Брисела.

Претходном треба додати и да су пољопривредну производњу у Мађарској ометали бесмислени стандарди (или административне нецаринске баријере) наметнути од стране Брисела. У том контексту, мађарски премијер Виктор Орбан је огорчено изјавио у јулу 2012. године, да Бриселу важније “како треба да изгледа кокошињац” док стотине хиљада људи остаје без посла.⁸

Коначно, и средстава (из толико медијски глорификованог) програма PHARE која су требала да помогну привреди Мађарске и других источноевропских земаља, су углавном одлазила страним фирмама које су радила на територији Мађарске. Али, и за школовање “проевропских кадрова” наводи експерт за ЕУ, аустријски професор Хофбауер⁹.

И данас Брисел често Мађарској “замрзава” или обуставља обећану финансијску помоћ из фондова (или је условљава политичким уступцима). На пример, у марту 2012. године ЕУ је укратила Мађарској 495 милиона евра обећаних средстава. Наводно због буџетског дефицита. Ипак, такву меру Брисел није никада применио према некој старој чланици ЕУ, иако и те државе имају велики буџетски дефицит (на пример Шпанија).

У том контексту, премијер Мађарске Орбан је огорчено изјавио да ЕУ “флертује са идејом наметања политичких услова” и поручио је на митингу у марту 2012. да :”Као европска нација тражимо једанак третман. Нећемо бити другоразредни европски грађани. Наш праведни захтев је да за

8 Сајт РТС, 28. 7. 2012

9 Хофебауер Х. *Проширење ЕУ на исток*, Филип Вишњић, Београд, 2004.

нас важе исти стандарди, као и за друге чланице ЕУ... Мађарска није ничија колонија”.¹⁰

Када се претходни подаци имају у виду, онда није изненађење огорчење не само премијера, већ и великог броја обичних грађана. Или, тврдња једног учесника демонстрација против ЕУ, одржаних у Будимпешти 2012., Атиле Ђалог (24). Он је изјавио за стране медије :”Од када смо ушли у ЕУ, нисмо имали никакве користи од тога”.¹¹

Пољска

Пољска је још 1989. године потписала са ЕЗ Уговор о трговини и сарадњи. Такође, преко две деценије ова држава од скоро 40 милиона становника, има право да користи бриселске фондове. (РНARE фонд, који је касније трансформиран у ПРА фондове).¹²

Пољска потписује Споразум о придруживању са ЕЗ 1991. године (ступа на снагу 1994). Датум за отпочињање преговора о чланству (толико очекиван у данашњој Србији) Варшава добија већ 1997. године, а преговоре започиње 1998. године.¹³ Они се завршавају 2002. године (са друге стране, Србија и поред великих уступака у преговорима са такозваним Косовом, још увек није добила ни датум за почетак преговора).

Коначно, Пољска 2003. потписује и Уговор о приступању са Бриселом и 1. маја 2004. године постаје чланица ЕУ.

Дакле, Пољска је скоро две деценије ”испред” Србије у такозваним европским интеграцијама.¹⁴ Ипак, социјални и економски параметри Пољске у том ”европском” периоду 1992-2012. су (као и у другим источноевропским земљама) углавном негативни.

10 Сајт *Новости*, 16.март 2012.

11 Сајт *24 сата*, 14. јануар 2012.

12 О РНARE фонду детаљније види Вајфелед В., Веселс В., *Европа од А до Ш/ Приручник за европску интеграцију*, Фондација Конард Аденауер, Београд, 2003, стр. 96, 232, 288.

13 О суштини преговора види Кнежевић М., *Евроскептицизам: где је Европа: III евроскептичних фрагмената*” Заслон, Шабац, 2008. стр. 54.

14 Више о томе, *Динан Д., Мењање Европе - Историја Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2010. *Јовановић М., Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2006.

На пример, стопа незапослености у Пољској је дуплирана у периоду 1992-2012. Следећа табела показује пораст стопе незапослености.

Стопа незапослености у Пољској након потписивања Споразума о придруживању и приступања ЕУ у периоду 1992-2012.¹⁵

Година	У процентима
1992.	6, 1
2012.	12,6

Стопа незапослености у Пољској би била и већа да неколико стотина хиљада људи није отишло из те државе након уласка у ЕУ 2004. године (2002. године стопа незапослености у Пољској је достигла 18, 1 %).¹⁶

Тачније, према подацима пољског министарства за рад и социјалну привреду, након 2004. око 660.000 Пољака отишло да ради у друге земље ЕУ. Највише у Немачку, око 322.000 а остатак у Велику Британију, Ирску и Италију.¹⁷ Са друге стране, према подацима угледног пољског листа “Газета виб्रोца” број емиграната је био већи. Према том извору, у периоду од 2004. до јуна 2006. године емигрирало је 2 милиона Пољака. Пољски лист је тај процес назвао највећим миграционим таласом у новијој европској историји. (Око 90 одсто емиграната је било испод 35 година старости и имали су високо образовање, такође, 2008. године у Пољској је живело око 50.000 деце или младих које су родитељи напустили јер су отишли да раде у ЕУ).¹⁸

Пољаци су на западу ЕУ углавном раде као слабо плаћене занатлије, учитељи, инжињери, медицинске сестре, водосталатери, архитекте, кућне помоћнице и возачи.¹⁹ (Према испитивању које је спровела “Газета виб्रोца”, око 84 одсто Пољака се стиди што њихови сународници одлазе у свет.²⁰)

Ипак, и поред тако лошег социјалног статуса у западној Европи, према истраживањима спроведеним међу емигран-

15 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

16 Према подацима које је изнела Криситина Иглицка из пољског Центра за међународне односе. http://www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2010&mm=09&dd=28&nav_id=461514

17 *Привредни преглед*, 28.8.2006.

18 *НИН*, 17.8.2006. *Пресс*, 30.4.2008

19 *Демпсеј Њујорк Тајмс*, 19.11.2006, према “Политика” 2.12.2006.

20 Лазаревић М. *Политика*, 24.6.2006.

тима, око 60 посто не жели да се врати у Пољску.²¹ На пример, један Пољак из Хорзова на раду у Ирској истиче: “Радећи на линијама високог напона, зарадићу довољно за нормалан живот. Са пољском платом у мојој струци то је незамисливо”.

У том контексту, у Пољској је након уласка у ЕУ дошло чак и до дефицита квалификованих кадрова. У извештају Светске банке из 2006. године се констатује да у Пољској постоји мањак радника (и упозорава се да то утиче на развој привреде). Такође, према подацима пољског Министарства привреде, економска миграција Пољака ће у периоду од 2006. до 2025. године проузроковати кумулативни пад БДП од 45 %.²²

Истовремено, док је трајао егзодус (и раст незапослености) Пољска се задуживала скоро невероватном брзином. Следећа табела то показује.

Раст спољног дуга Пољске у милијардама долара након потписивања Споразума о стабилизацији и приступања ЕУ у периоду 1992-2005.²³

Година	У милијардама долара
1992	48
2005.	76

Спољни дуг Пољске је наставио да расте и након ступања ове земље у ЕУ. Тачније, 31. децембра 2006. године је износио 121 милијарду долара. Шест година касније (у децембру 2012) спољни дуг Пољске је достигао 310 милијарди долара.

Раст спољног дуга Пољске у милијардама долара након уласка у ЕУ у периоду 2006-2012.

Година	У милијардама долара
2006	121
2012.	310

21 НИИ, 17.8.2006.

22 <http://www2.pressonline.rs/svet/globus/6194/masovna-emigracija-ugrozava-pri-vredni-rast-poljske.html>

23 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

Отплата овако колосалног спољног дуга је неминовно довела и до раста буџетског дефицита. Следећа табела то показује.

Раст буџетског дефицита Пољске у америчким доларима након потписивања Споразума о придруживању и приступања ЕУ у периоду 1992-2012.²⁴

Година	У милијардама долара
1992.	2,5
2012.	10

Такође, укидање царине због примене Споразума о придруживању је довело и до појаве спољнотрговинског дефицита у Пољској. Године 1992. Пољска је имала суфицит од око 100 милиона долара. Године 2012. забележен је дефицит од око 14 милијарди долара

Спољнотрговински салдо у америчким доларима након потписивања Споразума о придруживању и приступања ЕУ у периоду 1992-2012.

Година	У америчким доларима
1992.	+ 100 милиона
2012.	-14 милијарди

Вероватно је и овакав раст спољнотрговинског дефицита (као и буџетски дефицит и дужничка криза праћена социјалним немирима у јужним земаља евро зоне), довео до негативног става Варшаве у вези са усвајањем евра као званичне валуте. Пољска је одустала од ранијег плана да уведе евро у 2012. години. Пољски министар финансија Јацек Ростовски је чак изјавио да најмање до 2015. године Пољска неће увести евро.²⁵

Новим чланицама из источне Европе и Пољској је 30. децембра 2002. године у Копенхагену забрањено да у периоду од најмање 10 година имају више од 25% субвенција у односу на субвенције које ЕУ даје старим чланицама.²⁶ Омиљено оправдање присталица ЕУ је било да је то тежак али неопходан услов, за слободну трговину која доводи до ни-

24 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

25 http://www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2011&mm=07&dd=25&nav_id=527578

26 О контексту тих правила уочи доношења Устава за Европу *Лопандић Д., Оснивачки уговори Европске уније*, Канцеларија за придруживање Србије и Црне Горе Европској унији, Београд, 2003.

жих цена хране. Али, ни такво "жртвовање" сопствене пољопривреде није довело до смањивања цена хране у Пољској. Напротив, по уласку у ЕУ од 1. 5. 2004. године поскупели су готово сви прехранбени производи: шећер – 50 одсто, пилетина – 40 одсто, свињско месо – 30 одсто, јаја – 30 одсто.²⁷ Процењује се да су трошкови за прехрану четворочлане породице у 2004. години порасли за најмање 20 одсто, са 730 на 880 злота.²⁸

Истовремено, док се Пољска задуживала и губила радно способно становништво, обећана помоћ из такозваних европских фондова је углавном одлазила страним компанијама. На пример, аустријски професор Хофбауер наводи да је највећи део средстава из PHARE фонда уплаћен пројектима ФИАТ-а у Пољској.²⁹

Такође, и након уласка у ЕУ, Брисел је волунтаристички блокирао обећана средства. На пример, у јануару 2013. године је блокирано 890 милиона евра намењених Пољској. Одлука је донета због наводног стварања "картела" компанија које граде путеве у Пољској.³⁰ Варшава је протестовала због оваквог поступања Брисела. Министар надлежан за регионални развој, Елжбјета Бјенјковска је изјавила да је овакав поступак ЕУ "Неразумљив и чудан, јер у тој афери је оштећена Пољска". Такође, и обећана помоћ Пољској ће бити све мања ако се узме у обзир чињеница да ЕУ први пут у својој историји смањује буџет (буџет у периоду 2014-2020. ће за 3 % бити мањи од оног 2007-2013). Пољска је била у групи земаља које су се противиле том предлогу. Такав став Варшаве је разумљив ако се зна да већина која је захтевала смањење буџета то образлаже фразом да треба смањити дотације "сиромашнијим земљама и регионима" у ЕУ.³¹

Имајући у виду претходне чињенице, није изненађење што расте отпор према ЕУ у Пољској и код оних који су безалтернативно подржавали чланство у тој наднационалној организацији. На пример, један од највећих заговорника

27 *Политика*, 10.7.2004.

28 Исто.

29 Хофбауер Х., *Проширење ЕУ на Исток*, "Филип Вишњић", Београд, 2004, стр. 92.

30 *Привредни преглед*, 31. јануар 2013

31 Радичевић Н., *Политика*, 8. 2. 2013.

“придруживања” Пољске ЕУ, Лех Валенса, признао је јавно да се нису испуниле његове наде: “Ми смо одувек веровали да ће Запад, после окончања комунизма донети неку врсту Маршаловог плана, да би се помогло овим земљама овде. Но, то се није десило. Због тога код нас постоји и даље дубока подозривост према ЕУ... у ствари биће нам потребни јаки живци. И ја бих, на пример, данас поново рекао људима: изађите на улице – овога пута нашој земљи лоше иде, зато што нас Унија не схвата озбиљно”.³²

Али, више нема ни Валенсиног моћног синдиката који би могао да изађе на улице и протестују против ЕУ. Синдикат “Солидарност” је на “европском путу” са 10 милиона чланова спао на 0,8 милиона.

У том контексту је било могуће гашење познате пољске бродоградње (и отпуштање радника који су некада чинили основу “Солидарности”). Такође, бродоградилишта у Шећињу и Гдињи су продата управо због захтева ЕУ. Такође, чувено бродоградилиште у Гдањску је због захтева ЕУ било принуђено да отпусти око 4/3 радника.³³ Данас се између осталог, због такве политике ЕУ, у бродоградилишту у Гдањску производе и ветрењаче.³⁴

Естонија

Република Естонија је 1995. године потписала Споразум о придруживању са ЕЗ.³⁵ Преговори о чланству са Бризелом су трајали од 1998. године до 2002. Године 2003. Естонија је потписала Уговор о приступању са ЕУ. Коначно, 2004. Естонија је постала чланица ЕУ. Због овакве брзе трансформације из совјетске републике у чланицу ЕУ, у западној (и нашој) јавности се Естонија представљала као пример који

32 НИИ, 6.5.2004.

33 http://www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2009&mm=05&dd=15&nav_id=360763

34 Бродоградилиште у Гдањску је некада носило име Лењина. Сада се поново појављују захтеви да добије старо име. Више о том повратку марксизма у Европу види види Кнежевић М. *Евроскептицизам: где је Европа: 111 евроскептичних фрагмената*, Заслон, Шабац, 2008, стр. 141.

35 Више о томе Динан Д., *Мењање Европе - Историја Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2010. Јовановић М., *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2006.

треба безусловно следити.³⁶ Или, Естонија је била један од “Балтичких тигрова” у вокабулару бриселских интеграција. На пример, Ким Холмс из фондације Хертиц је тврдила (пре само неколико година) да је успех “Балтичких тигрова” показатељ да : “Економска слобода није само идеја, него права идеја, не само принцип, него одговарајући комплет принципјелних правила која претварају затворена друштва у живе напредне, слободне државе”.³⁷ Такође, у једним српским дневним новинама је 2007. године објављена тврдња да ће Естонија убрзо заменити Словенију на првом месту листе најуспешнијих транзиционих земаља.³⁸

Међутим, у стварности, “жива и напредна “Естонија је у већини економских и друштвених показатеља назадовала (а привреда је доживела слом у задњих неколико година).³⁹

На пример, незапосленост у Естонији је порасла у периоду након уласка ове земље у ЕУ. Следећа табела то показује.

Стопа незапослености у Естонији након приступања ЕУ у периоду 2004-2011.⁴⁰

Година	У процентима
2004.	9,6
2011.	12,5

Овим упоредним подацима треба додати и да је 1994. године стопа незапослености у Естонији износила око 4 %. Дакле, у периоду након потписивања Споразума о придруживању, па све до 2011 године., незапосленост је у Естонији порасла са са 4 % на 12 %.

Стопа незапослености би била још већа да није било емиграције из Естоније након ступања ове земље у ЕУ. Пре-

36 О нереалним очекивањима од ЕУ у Србији види Кнежевић М. *Евроскептицизам: где је Европа: 111 евроскептичних фрагмената*, Заслон, Шабац, 2008, стр. 64.

37 <http://www.economy.rs/vesti/4143/ATBalticki-tigroviAt-imaju-neke-od-najvisih-ekonomskih-pokazatelja-u-Evropi.html>

38 http://www.danas.rs/dodaci/biznis/balticki_tigrovi_za_petama.27.html?news_id=115432

39 О промени економског и политичког система у свету након 2008. године али и о затвореност Србије према тим променама види види Кнежевић М. *Евроскептицизам: где је Европа: 111 евроскептичних фрагмената*, Заслон, Шабац, 2008, стр. 207.

40 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

ма руским експертима, само 2006. године је Естонију напустило око 6 % укупног становништва. Естонци су углавном одлазили у Финску, Велику Британију и Ирску. Најчешћа заповеља су им била у услужној делатности (конобари у ресторанима, носачи кофера у хотелима) и у грађевинској индустрији. Радиле су и као шофери у аутобусима, надничари на сеоским газдинствима.⁴¹ Преко 50 % емиграната је било у узрасту од 24-31 г. Скоро 80 % емиграната је изјавило да су били принуђени да напусте Естонију због социјалних проблема.⁴²

Ипак, и поред овакве масовне емиграције, након уласка Естоније у ЕУ дошло је и до пораста сиромаштва. Следећа табела то показује.

Раст сиромаштва/популација испод границе сиромаштва у Естонији пре и после уласка у ЕУ;⁴³

Година	У процентима
2003.	5
2010.	17, 5

Дакле, број становника који живе испод линије сиромаштва у "Балтичком тигру" и "живој и напредној" земљи је порастао неколико пута након уласка у ЕУ.

Такође, европске интеграције су Естонији (као и осталим новим источноевропским државама чланицама ЕУ) доделе и пораст спољног дуга. Следећа табела то показује.

41 Овај процес се истовремено одвија и са обрнутим смером када се ради о степену демократије на Западу и истоку, види Кнежевић М. *Евроскептицизам: где је Европа: 111 евроскептичних фрагмената* Заслон, Шабац, 2008, стр 121.

42 На пример види: *ЭТНОГРАФИЯ* (Специальность 07.00.07) © 2010 г. О.О. Лукьянова *МИГРАЦИЯ В ЭСТОНИИ ПОСЛЕ ВСТУПЛЕНИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ*: "Так, согласно данным сравнительного исследования за 2007 г. [3, с. 5], миграционный поток из Эстонии в 2004 г. увеличился на 2,8 % пункта, составив 5,3 % от всего населения страны, в сравнении с предыдущим 2003 годом, когда он составлял 2,5 % от всего населения. В среднем за 2004-2007 гг. эмиграция из Эстонии составляла 5,3 %, а пик миграционной активности пришелся на 2006 г., когда общее число эмигрантов пересекло отметку в 6 % от общего числа жителей". http://www.hses-online.ru/2010/04/07_00_07/3.pdf

43 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

Раст спољног дуга Естоније након потписивања Споразума о придруживању и отпочињања преговора о чланству у периоду 1991-2003.⁴⁴

Година	У америчким доларима
1991.	650 милиона
2003.	5,8 милијарди

Спољни дуг Естоније је наставио да расте и након ступања ове земље у ЕУ. Тачније, 31. децембра 2004. године је износио око 8 милијарди долара. Осам година година касније (у децембру 2012) спољни дуг Естоније је достигао скоро 26 милијарди долара. Када се има у виду податак да Естонија има око 1,3 милиона становника, јасно је да се ради о великом дужничком оптерећењу по глави становника.

Раст спољног дуга Естоније у милијардама долара након уласка у ЕУ у периоду 2004-2012.

Година	У милијардама долара
2004	8,3
2012.	25,9

Отплата овако колосалног спољног дуга (за земљу која је по броју становника упоредива са Београдом) је неминовно довела и до појаве буџетског дефицита. Следећа табела то показује.

Буџетски салдо Естоније у периоду 2004-2012.

Година	У америчким доларима
2004.	+ 20 милиона (суфицит)
2012.	-524 милиона (дефицит)

Дакле, Естонија је пре уласка у ЕУ имала буџетски суфицит, а само 8 година касније се суочила са скоро 30 пута већим дефицитом.

Али, прави економски слом Естонија доживљава 2008. године. Само у периоду 2008-2009. године БДП је опао за око 19 %. Такође, БДП се по глави становника смањио за око 3.000 долара у периоду 2007-2009. Индустијска производња је опала за око 24,3 % 2009. (Већи пад индустријске производње се догодио само у Туркменистану). Извоз је 2009. године опао за око 25 %. Такође, године 2009. просечна плата

44 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

је смањена за 11 %. Банкротирала је позната компанија за производњу машина TMT Group. Године 2008. 632 предузећа су објавила да нису платежно способни. Следеће године 1055 предузећа. У истом периоду су повећани порези и акцизе. Истовремено, 2009. године Естонија је била дужна да уплати око 150 милиона евра у буџет ЕУ. Преко 90 % банкарског сектора је те године било у рукама страног капитала, углавном из Скандинавије. Скоро 80 % спољнотрговинске размене се обављало са ЕУ.⁴⁵

У том контексту, у априлу 2010. године су економисти Л. Григорјев и С. Агилалов изнели тезу да је криза која је наступила у прибалтичким земљама у суштини значила, потпуни "крах развојног модела" који се до тада примењивао у Естонији, Литванији и Летонији.⁴⁶

Ипак, западни експерти и Европска комисија су прогласили 2010. године да је Естонија изашла из кризе (иако, више није помињана парола о "Балтичком тигру"). Та оптимистичка тврдња је била заснована на минималном расту БДП од 0,9 % (према подацима Еуростата). У том контексту, Естонија је чак 2011. године одбацила своју националну валуту и прихватила евро. Председник ЕК Жозе Мануел Барозо је тим поводом изјавио да је прихватање евра од стране Естоније "снажан сигнал привлачности евра и стабилности коју доноси".⁴⁷ (Такође, 2012. Естонија је постала чланц OECD-а, као прва од постсовјетских држава).

Међутим, обични људи који живе у Естонији нису делили тај оптимизам чиновника Европске комисије који се заснивао само на једном макроекономском показатељу (који укључује и стране фирме које раде на териотрији Естоније). Они су наставили масовно да беже из своје земље слично као и у периоду 2004- 2007. На пример, немачки медији су крајем 2012. године запазили ту контрадикцију између парола ЕК и стања у пракси. Дојче веле, у једној репортажи из Естоније објављеној крајем 2012. године, признаје да "због малих плата и пензија, а све већих трошкова живота, ова зе-

45 <http://www.webeconomy.ru/>

46 <http://www.pircenter.org/data/SS/Baltic.pdf>

<http://elibrary.ru/item.asp?id=13120837>

47 <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/227034/Estonija-presla-na-evro>

мља доживљава незапамћени егзодус”.⁴⁸ Затим се износи да је посебно тешка ситуација у провинцији где “становништво једва саствља крај са крајем” али и у јавном сектору (цене “европске “а плате мале). Такође, и естонски пензионери живе у беди наводе немачки медији.

У том контексту, велики број је Естонаца је након (наводног “опоравка”2010) отишао у Финску и Канаду(само у Хелсинкију живи око 40.000 Естонаца). Покушавајући да објасни *contradictio in adjecto*(или тезу ЕУ да су реформе у Естонији успеле док народ бежи из те земље) естонски министар образовања Јирген Лиги је признао да је је Естонија “узорни ученик ЕУ”, али и да је стандард све гори. Са друге стране, за разлику од министра, обични људи који беже из Естоније немају никаквих дилема (и не користе софизме). Младић Demis Voll је изјавио за немачке медије крајем 2012, да жели да оде у иностранство, јер не види никакву перспективу за себе ако остане у Естонији.

*

* *

На основу претходно изнетог може се закључити да је процес придруживања источне Европе ЕУ донео новим чланицама више негативних ефеката него позитивних. У Пољској, Мађарској и Естонији је дошло до великог раста спољног дуга. Сличне тенденције су се испољиле и када се ради о параметрима попут стопе незапослености, буџетског и спољнотрговинског дефицита и раста популације испод границе сиромаштва. Да се не ради о изузетку говоре и подаци о броју становника анализираних држава нових чланица ЕУ. Пољска је најмногољуднија нова чланица ЕУ источне Европе са око 40 милиона становника. Са друге стране, Естонија има око 1, 3 милиона становника и једна је од најмањих у популационом и територијалном смислу, нових држава чланица ЕУ.⁴⁹ Ипак, и у Пољској и у Естонији се запажају исте негативне тенденције. За Србију је посебно интересантан

48 Сајт Б92, среда 24.10.2012. Естонија рањени тигар / Дојче веле

49 Милош Кнежевић користи и израз европски “мрави и слонови”, јасно је у коју групу спада Естонија. Види Кнежевић М., *Евроскептицизам: где је Европа: 111 евроскептичних фрагмената*, Заслон, Шабац, 2008, стр. 51.

пример Мађарске пошто се ради о суседној држави. Ипак, све те негативне тенденције које су се испољиле у источној Европи се покушавају прикирити подацима о расту БДП-а. Али, треба имати у виду да је БДП вредност финалних добара и услуга произведених током неког временског периода (годину дана) на територији једне земље.⁵⁰ Дакле, у БДП улази и профит страних компаније који се трансферише њиховим матицима. Дакле, много би било реалније када би се као показатељ успешности узимао Бруто национални доходак (БНП) који показује колику вредност од продаје финалних добара и услуга и услуга имају становници једне земље. Или, сама вредност БДП не може бити аргумент који показује да има више позитивних ефеката за источну Европу када се ради о њеном придруживању ЕУ. Сви претходно наведени подаци указују да Србија мора да има озбиљну стратегију на такозваном европском путу. Ова чињеница је још очигледнија када се има у виду и да се од Србије тражи да призна такозвано Косово уз помоћ преговора на "дуплом колосеку".⁵¹ Србија мора имати у виду негативна искуства и ефекте који су се испољили за време придруживања Естоније, Мађарске и Пољске ЕУ. Некритички приступ, глорификовање ЕУ, неће довести до реалног сагледавања ситуације. Само анализа која се заснива на чињеницама, може довести до избора праве стратегије. У супротном, Србија ће суочити, слично као и Естонија, Мађарска и Пољска, са негативним параметрима попут раста стопе незапослености, буџетског и спољнотрговинског дефицита и раста популације испод границе сиромаштва.

50 Деветаковић, С., Јовановић-Гавриловић Б., Рикаловић Г., *Национална економија*, ЦИД, Економски факултет, Београд, 2006, стр. 31.

51 Види Кнежевић М., *Евроскептицизам: где је Европа: III евроскептичних фрагмената* Заслон, Шабац, 2008, стр 160.

Dejan Mirovic

*THE CONSEQUENCES OF EASTERN
EUROPE JOINING THE EU*

Summary

The process of Eastern Europe joining the EU lasts for over twenty years. With the exception of the Russian Federation and Belarus, all the Eastern European countries are in the joining process, or have already become the EU members. Comparative data from new Eastern European EU members like Poland, Hungary and Estonia show that several trends can be defined in the legal, social and economic sense when it comes to the process of Eastern Europe joining the EU. These include rising the foreign debt, unemployment, budget and trade deficits, emigration and the population living below the poverty line.

Keywords: EU, Eastern Europe, foreign debt, unemployment, budget and trade deficits, immigration, poverty.

Литература

- Craig P., De Burka G., *The Evolution of EU Law*, Oxford University Press, 2011.
- Кошутић Б., *Основи права Европске уније*, Правни факултет, Београд, 2009.
- Кнежевић М., *Евроскептицизам: где је Европа: III евроскептичних фрагмената*, Заслон, Шабац, 2008.
- Васиљевић М., *Компанијско право: Право привредних друштвава Србије и ЕУ*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Вајфелед В., Веселс В., *Европа од А до Ш: Приручник за европску интеграцију*, Фондација Конард Аденауер, Београд, 2003.

- Јовановић М., *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2006.
- Динан Д., *Мењање Европе - Историја Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2010.
- Динан Д., *Све ближе Унија*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Лопандић Д., *Оснивачки уговори Европске уније*, Канцеларија за придруживање Србије и Црне Горе Европској унији, Београд, 2003.
- Лопандић Д., Јањевић М., *Уговор о Европској унији, од Рима до Мастрихта*, Београд, 1995.

Resume

The process of Eastern Europe joining the EU brought to the new members more negative than positive effects. There has been a large increase of foreign debt in the Eastern Europe. Similar tendencies have also manifested when parameters such as unemployment rates, budget and trade deficits and the growth of the population below the poverty line are considered. The data on the population count of the analyzed new EU member states suggest that this is not an exception. The current paper analyzes both large Eastern European states, such as Poland, and small ones, such as Estonia. However, in both Poland and in Estonia the same negative tendencies were observed. For Serbia, a particularly interesting example is Hungary, since it is a neighboring country. However, all the negative tendencies which have emerged in the Eastern Europe are being covered by the data on the GDP growth. But it should be borne in mind that the GDP is a value of final goods and services produced over a period of time (a

year) at the territory of one country. Thus, the GDP includes the profits of foreign companies that are transferred to their centrals. Therefore, it would be much more realistic to use Gross National Income (GNI) as a success indicator, since it demonstrates the value of sales of final goods and services for the residents of one country. Or, the very value of GDP cannot be an argument showing that there are more positive effects for the Eastern

Europe in terms of its accession to the EU. All the above data indicate that Serbia must have a sound strategy at the so-called European way. This fact is even more evident when one takes into account that it is required from Serbia to recognize the so-called Kosovo through "dual track" negotiations. Serbia must take into account the negative experiences and effects that have emerged during joining of Estonia, Hungary and Poland to EU. An uncritical approach and glorification of the EU, would not lead to a realistic assessment of the situation. Only an analysis based on facts could lead to choosing the right strategy. Because that, the experiences of Poland, Estonia and Hungary can be an indicator of what awaits Serbia in further "European integrations".

Овај рад је примљен 20. јануара 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Владимир Димитријевић*

ИСПОВЕСТ ЕВРОСКЕПТИКА**

Сажетак

Оглед се бави евроскептицизмом његовог аутора, мр Владимира Димитријевића, који објашњава хришћанске корене свог неприхватања ЕУтопијске замисли, засноване на читању источноправославне традиције и њеног односа према Западу. У тексту је дат преглед Димитријевићевих ставова о „Европи Уније“ (Милош Кнежевић) од 1999. године наопамо. Нарочит нагласак стављен је на утицај кнеза Николаја Трубецког, и његове књиге „Европа и човечанство“ (Логос, Београд, 2001), која је, још почетком двадесетих година прошлог столећа, указала на све мане европоцентричног погледа на свет.

Кључне речи: евроскептицизам, евроунијаћење, хришћанство, традиција, Србија

Социолог политике, Слободан Антонић разликује три става пре ЕУ интеграцијама – евроентузијазам, који заговара тезу да је улазак Србије у ЕУ и нужност и благодет, еврореализам, који стоји иза тезе да Србија и може и не мора ући у ЕУ, јер за то постоје озбиљне препреке, и евроскептицизам, као „залагање за то да Србија не уђе у ЕУ, односно, експли-

* Професор књижевности Гимназије у Чачку

** Повод за овај текст: Антонићева студија о Евроскептицизму, Непосредан повод за настанак овог текста је поглавље књиге Слободана Антонића „Лоша бесконачност / Прилози социологији српског друштва“ (Службени гласник, Досије, Београд, 2013), под насловом „Евроскептицизам у Србији“, у коме овај наш угледни социолог разматра појаву евроскептицизма у србском друштву на почетку 21. века.

цитан или имплицитан став да је интеграција Србије у ЕУ непожељан процес који има алтернативу (тј. процес који може бити избегнут“) (1,143). Антонић је уочио да је подршка уласку Србије у ЕУ спала са 75% у години 2008. на 28% у години 2011. По њему, кључни узрок је отимање Косова Србији, што је већина држава под влашћу Брисела поздравила, као и наметање става да Србија треба да призна „независно Косово“ и да са њим живи као са суседном државом. У истраживању спроведеном 2011, преко 75% грађана сматрало је, сасвим „евроскептички“, да одрицање од Севера Косова ради уласка у ЕУ представља нешто што треба одбити. Антонић се подробно осврнуо на односе политичких странака према ЕУ, уочивши да се и Српска радикална странка и Демократска странка Србије до 2011. нису противиле уласку у ЕУ, али да је, после притисака да се призна независно Косово, дошло до промене њиховог става, па су обе сасвим промениле оријентацију. Евроскептицизма је било и у публицистици: Мирослав Јовановић, стручњак у Економској комисији за Европу при УН у Женеви, објавио је на сајту Нове српске политичке мисли 2006. године текст у коме је упозорио Србе да нова проширења нису приоритет за ЕУ, јер она и сама улази у кризу. Еврореалистичке текстове у то време пишу и Слободан Антонић и Ђорђе Вукадиновић, у НИНу се оглашавају новинари попут Зорана Ћирјаковића, а НВО „Двери српске“ 2008. године објављују специјални темат „ЕУ – мит или стварност“. Бошко Мијатовић у „Политици“ 2009. указује на то да се Брисел вара ако мисли да ће се Србија одрећи Косова ради уласка у ЕУ. Синиша Љепојевић, у истим новинама, указује на недостатак демократије у ЕУ, то јест на чињеницу да се 70% одлука доноси на затвореним седницама око три стотине радних група Савета ЕУ, 15% одлука доноси Комитет сталних представника чланица ЕУ и преосталих 15% решења су плод договора Савета министара. Европски парламент се ту, у суштини, ништа и не пита. По Ненаду Вукићевићу, који је на сајту „Српски националисти“ објавио неколико текстова о привиду демократије у ЕУ, бриселска творевина је бирократско чудовиште чијих 170 хиљада чиновника годишње „прождире“ око осам милијарди евра, при чему су исти плаћени да обаве, упркос декларативној причи о децентра-

лизацији, највећу централизацију државне моћи у историји Европе.

Иако су ЕУ интеграције у великом делу академске елите доживљене као неминовност (а државни издавач, „Службени гласник“, чак је покренуо и часопис „Изазови европских интеграција“ да ту неупитност докаже), ипак се и у научним круговима јављају критички гласови: Радмила Накарада, Богдана Кољевић, Слободан Самарџић, Срђа Трифковић, Мирослав Ивановић, Милош Кнежевић, Зоран Милошевић, Миломир Степић, Момчило Суботић, Миша Ђурковић и други указују на низ мањкавости у аргументацији да је ЕУ својеврсна „остварена утопија“ у којој се треба утопити.

Појављују се и књиге, попут студије Дејана Мирковића, посланика Српске радикалне странке, „Аргументи против Европске уније“, у којима се подробно разобличавају ЕУ митови у нас. Основни аргументи Дејана Мирковића, како их излаже Антонић, су следећи:

1. “Европском унијом не владају демократске институције, већ богата и отуђена бирократија, која доноси све најважније одлуке“ (1, 175)
2. „Други Мирковићев аргумент против ЕУ јесте управо величина, неконтролисаност и паразитизам бирократије ЕУ“ (1, исто). Само посланици ЕУ парламента, који ни о чему суштински не одлучују, потроше на заседања преко 200 милиона евра годишње.
3. Бирократизација води нормирању свега и свачега, па и сасвим суманутим решењима, попут одлуке да на фармама које се баве узгојем свиња морају да постоје „играчке за свиње“. Уредбом 2257/94 наређује се да банане које се продају у ЕУ морају бити 13,97 центиметара дугачке и 2,69 центиметара дебеле, без „ненормалних девијација“. Постоји и уредба која дефинише ноћну кошуљу, уз тврдњу да се ноћна кошуља сме носити само ноћу и само у кревету. Бриселска бирократија наређује земљама ЕУ чиме се и како могу бавити у области пољопривредне производње, па је Бугарска, некад највећи источноевропски произвођач поврћа, постала увозник краставаца и кромпира. Споразум о стабилизацији и придруживању Србије ЕУ донео је страховите штете србској пољопривре-

- ди, која је, сасвим незаштићена, изложена моћној ЕУ конкуренцији. (Што се тиче субвенција ЕУ за пољопривреду, само 20% иде малим произвођачима, а 80% концернима, типа Нестле и Унилевера).
4. И стране инвестиције као извор напретка државе подвлашћене Бриселу су мит. Јер, странци купују домаће фирме и онда се збива следеће: “Тако преузето предузеће бива затим сурово истргнуто из мреже националне привреде чији је саставни део, те постаје део репродуктивног ланца мултинационалне компаније која је то предузеће купила. Оно тада више не даје посао привреди око себе, већ другим деловима матичне мултинационалке. Национална држава сада служи само томе да узима кредите како би домаће становништво имало какву – такву куповну моћ и могло да троши страну робу“ (1, 180).
  5. Излазак домаће робе на ЕУ тржиште опет је мит; то тржиште је већ одавно запоседнуто: “Зато се предузећа из Словеније, Чешке или Пољске, уместо ка Немачком или француском, окрећу ка српском, руском или украјинском тржишту“ (1, исто).
  6. Повећање плата у ЕУ је мит. Године 1996. „Фолксваген“ је купио „Шкоду“ и почео да зарађује од продаје чешких аутомобила 100 милиона евра годишње. Радницима из Чешке су плате остале исте – три пута мање него Немцима. Повећане су после серије штрајкова, али и даље су мање него „Фолксвагеновим“ произвођачима у Немачкој.
  7. Улазак у ЕУ не смањује, него повећава емиграцију. Из Пољске је емигрирало, после уласка у ЕУ, два милиона људи, као и из Румуније, а из Бугарске – милион.
  8. Помоћ Европске уније је такође мит: “Мировић објашњава да се помоћ из ЕУ мери пре милионима него милијардама евра, те да је помоћ намењена пре свега јачању „пријатељских“ институција, медија, организација. Када је, међутим, реч о привреди, највећи део помоћи Европске уније на крају заврши заправо на рачунима европских фирми./.../ Европска комисија је Хрватској доделила 227 уговора за консултантске

услуге у вредности од 86 милиона евра, а више од 97% тог износа опет су добиле фирме из Европске уније/...(1, 182)“

9. У ЕУ, тобож, нема корупције. То је лаж: 1999. цела Европска комисија је, због корупције, поднела оставку. Европска агенција за борбу против корупције открила је, у првих пет година свог рада, преваре ЕУ бирократије у вредности од ПЕТ МИЛИЈАРДИ ЕВРА!

Антонић је, као значајан прилог домаћем евроскептицизму, указао и на рад правника и политиколога Милоша Кнежевића, који је против ЕУ употребио низ „културно – политичких аргумената“. Основна тврдња Милоша Кнежевића могла би се свести на став да управо љубав према целини Европе спречава човека да постане ЕУ поклоник; јер Европска унија није целина Европе. ЕУ није демократска, него империјална творевина, сматра Кнежевић, чији став Антонић овако излаже: „По том концепту, проширење се не схвата као плуралистичко богаћење Федерације новим, самосвојним народима, већ као пуко проширење Царства новим, културно унификованим и хомогенизованим поданицима, потрошачима – пореским главама. Отуда проширење ЕУ има облик унутрашњег колонијализма, тачније, културно – цивилизацијског унификовања сваке различитости и самосвојности. За бриселске културтрегере, источноевропске нације јесу једно велико ништа, пука сировина која тек треба да буде прерађена у некакав културни фабрикат. За Брисел, Источну Европу чине дивљаци који се тек дуготрајним процесом „култивације“ могу претворити, најпре, у „полу-Европљане“ (тј. у „кандидате“ и „нове чланове“ ЕУ), да би тек у неодређеној будућности могли постати „прави“ и „истински“ Европљани. И, као што се колонијализам 19. века одигравао под кринком ширења „цивилизације“, „трговине“ и „хришћанства“, тако се и овај унутрашњи колонијализам 21. века одиграва под маском ширења „европских стандарда“, „слободног тржишта“ и „људских права““ (1, 188).

По Кнежевићу, домаће издајничке елите, које једине имају озбиљну материјалну корист од чекања Годоа званог ЕУ, покушавају да свом народу наметну осећај да припада полуљудској врсти „још-не-ЕУропејаца“, што их ставља у не-

посредну улогу извршавања расистичких налога ЕУ олигархије. Еврорасизам има за циљ промену србског идентитета (православног по вери и балканског по историјском искуству, при чему је јелинско – ромејски Балкан колевка Европе), јер, „Европа Уније“ (израз Милоша Кнежевића) „подразумева слободу само за капитал и радну снагу, а не за слободе и уверења“ (1, 192).

Тако смо, захваљујући књизи Слободана Антонића „Лоса бесконачност“, добили, на једном месту, попис аргумен- тације домаћих евроскептика, ојачан стварношћу коју сваког дана видимо у ЕУ.

Где је ту Димитријевић?

Антонић у својој студији напомиње да су у специјал- ном броју „Двери српских“ („ЕУ:мит или стварност“) ве- ћина текстова били еврореалистички, а да су „само двоји- ца аутора изразила отворено противљење уласку Србије у Европску унију“, при чему су „обојица долазила из покрета хришћанских традиционалиста“ (1,151). Антонић излаже њи- хове ставове: „Јеромонах Петар (Драгојловић) у тексту „Бо- гочовек Христос или Европска унија“/.../тврдио је да „тзв. ЕУ почетком ове 2008. године Србији и српском народу не нуди ништа друго до оно што је и сам Сатана нуди Богочове- ку Христу на Гори кушања. Бриселска унија нуди нам да се, због тренутних економских проблема/.../ одрекнемо Живога Бога, и уђемо у „BIG DEAL“ са новим светским поретком и његовим идејним творцем Луцифером/.../ А Владимир Дими- тријевић је упозоравао да је „Европска унија глобалистичка творевина, у којој Србе чека несрећа и пораз“, оптужујући Унију да је „српску индустрију уназадила за четрдесет годи- на“, да „допушта Шиптарима да некажњено спаљују цркве и манастире“, односно, да „тим злотворима помаже да Косово „етнички очисте“ од Срба/.../“ (1, 152).

Прочитавши Антонићев оглед о ЕУ скептицизму у нас, и постајући свестан да сам, макар и најскромније, са своје „лајаве маргине“, допринео да се у Србији чују и други и другачији гласови од ЕУтопијских, каткад агресивно дру- госрбијанских, а понекад маскираних у бриселски новогovor са шајкачицом („И Косово и ЕУ!“), решио сам да погледам

понешто од онога што сам писао на ту тему, истичући: никад нисам био ни евроентузијста, ни евроеалиста, него увек и свагда евроскептик. Година отимања Косова и Метохије, 2008, коју Антонић сматра пресудном за повећање евроскептицизма у нас, мени је била само потврда онога што сам од почетка знао: Брисел је, скупа са Вашингтоном (а Брисел и Вашингтон су Империја у служби глобалистичког утопизма, који је, као и сваки утопизам, по Георгију Флоровском, заснован на “патосу насилног даривања среће”), непријатељ Србије и србског народа. Ево доказа из мојих текстова.

Читајући самог себе

Године 1999, у предговору за књигу „Кроз огањ апокалипсе“, записао сам: “Чињеница је да „нови светски поредак“ жели да збрише са лица земље све верске, националне и историјске разлике, и да од света направи „међународно тржиште“. Тако је на скупу у Берлину, одржаном 3. и 4. јула 1998. године, у организацији „Бертелсман фондације“, Клаус Кинкел, после говора Владике рашко – призренског Артемија, истакао да Европска унија није никаква „хришћанска заједница“ (на чему је српски епископ настојавао) и да ће Срби бити губитници и у будућим догађајима. Кинкел, министар спољних послова Немачке, сигурно је добро знао шта говори. Уопште, у документу „Доусавршавање Европске Уније“, понуђеном на овом скупу, Украјина, Русија и православно Словенство проглашени су „СИВИМ ЗОНАМА“ неуклопиви у „Уједињену Европу“. Србија је (како записује Владика Артемије у брошури „Савремена документа / Берлинска конференција, јули 1998. године) проглашена ЕНКЛАВОМ - РЕЗЕРВАТОМ у уједињеној Европи. Срби су парије у поретку који се саздава“ (2,7)

Године 2003, усред кампање Владе Зорана Живковића о неопходности наших ЕУ интеграција, написао сам чланак „Шта чека Србију? / Поводом Кори Удовички, кампање „Ми смо Европа“ и „Партнерства за мир““, у коме, између осталог, стоји да је прича о новим радним местима „бајка исто колико је бајка и пропаганда о нашем уласку у Европску унију до 2007. Ускоро ће у Србији сваки трећи радно способан човек бити незапослен./.../ Једина извесност је да ће дугови земље

расти, а да их нећемо моћи отплаћивати.“ (3, 352).“ Додао сам и ово:“Шта, у ствари, чека Србију? Чека је епоха дивљачког неолибералног капитализма који ће људе претворити у робове. Јер, неолиберални капитализам значи, између осталог/.../ одбацивање могућности да држава, у складу са интересима својих грађана, одлучује о стратегији развоја; масовну незапосленост (20% радно способних у Аргентини 1996); сукоб унутар једног народа, који се деле на „успешне бизнисмене“ (типа Јањушевића и Колесара, који су од „бродоградње“ и „саветодавних активности“ инкасирали милионе и пребацили их себи на рачун) и поштене, али убоге, “проле“ (сетимо се Џорџа Орвела), који претурају по „контејнеру са пет звездица“; даље разарање породице, које је већ достигло критичну тачку (у Крагујевцу многи очајни родитељи дају децу у домове за незбринуте јер немају чиме да их хране, а новине сваки дан доносе вести о убиствима у најужем породичном кругу, углавном због беде у којој се живи.) Наравно, ту је и неизбежно изумирање народа (већ сада се налазимо на ступњу дубоке демографске старости, и спадамо у најстарије народе на свету.) У либералном капитализму незапосленост се намерно увећава да би незапослени могли бити уцењивани послом и да би им се плате смањивале на минимум. неће бити синдикалних протеста, неће бити радничке побуне, неће бити наде/.../ Према томе, Србине, припремај се за јад и глад, и за велико трпљење и велико чекање. Јер, како каже народна песма: “Жари,пали, удбински диздаре,/ред ће доћи и на твоју кулу.“ Треба сачекати тренутак да се силни овог света забаве својим јадом (а биће га, тек почиње), па да слободно градимемо своју државу и своју наду“ (3, 353-354).

Године 2004, у 24. броју „Двери српских“, часописа за националну културу и друштвена питања, објавио сам свој зборник огледа о „другосрбијанштини“, под насловом „Паланка философије или Књига о говору мржње на све што је српско“. Наравно, није могло без евроскептицизма. У тексту „Хришћански одговор глобализму“, писаном у јесен 2003, указао сам на настојање ЕУтописта да избаце сваки помен Христа и Хришћанства из будућег ЕУстава; у тексту „Између тоталитаризма и демократије“ говорио сам о тоталитаризму САД, ЕУ и других глобалних играча, у коме сам наводио чешког мислиоца Вацлава Бјелоградског, што је упозорио да

појам „глобализације“, тако присутан међу ЕУ елитом, данас јесте оно што је у марксизму био појам „историјске нужности“, и даје потенцијал таквог схватања света веома опасан (јер, по Бјелоградском, реч је у уводу у „тоталитарну реконструкцију друштва“, какве су, недавно, биле комунистичка и нацистичка реконструкција). У чланку „Лични разлози“ истакао сам: “Господа глобалисти, очито, праве своје „петогодишње планове“, и верују у победу „тржишта“. На том тржишту ми, слободни људи, треба да будемо стока која се купује и продаје, под непрестаним надзором. Зар Леонтјев није био у праву кад је просечног Европејца доживљавао као „идеал и оруђе свеопштег разарања“? Зар је Достојевски лагао ка је видео да Европљани свет желе да уреде као мравињака?“(4,25). У тексту „Шта чека Србију?“ писао сам: “Једна од највећих лажи које нам се подмећу, исто као што је у социјализму тврђено како ће доћи комунизам, јесте прича о томе како ћемо ускоро у Европу, а до тада треба да се стрпимо. У тој причи нема ни трунке истине./.../ У Румунији и Бугарској је тако добро да у Србију, која је преживела санкције, Румуни и Бугари долазе да надниче./.../ Према подацима Бугарског завода за статистику, 40% људи живи са мање од 49 долара месечно. Скоро 40% деце рођене после 1989. никад није било на мору. Свако пето дете има покварене зубе јер родитељи немају паре да му плате зубара. По извештају УНИЦЕФА, трећина бугарске деце жели да оде из земље и живи у иностранству. Цене животних намирница су као у Немачкој, где су плате 30 до 40 пута веће. Бугарску је напустило пола милиона младих, у потрази за бољим животом.“ (4, 29) Додао сам и ово: “Јер, ММФ и Светска банка уништавају земље које им дају своју судбину у руке. Кредите одобравају тако да се привреда „преоријентише на тржишну“, то јест, да се распрода и уништи сав привредни потенцијал земље. А кад људи постану просјаци, онда морају бити и робови Великог Брата са Запада. У Србији ће се странцима продавати и природни ресурси: од руда до чистих и незагађених извора воде. Наша деца ће се суочити са судбином робова довозених у Америку из Африке, или пак Индијанаца који су сва своја „људска права“ могли да упражњавају у резерватима (сетимо се, Северна Америка је некада припадала њима). Да не говоримо о даљем распарчавању земље (Црна Гора, Војводина,

Рашка област – ко зна шта су господари „штапа и шаргарепе“ смислили?) Но, оно најважније ће бити рат против Христа и Светог Саве, против Цркве Божје међу Србима. И наши непријатељи ће то свим силама радити, јер народ има највише поверења у Цркву“ (4, 30).

У додатку „Паланке философије“ објавио сам текст др Срђе Трифковића, један од најранијих манифеста евроскептицизма у нас - „Европска унија није ни нужност ни благодет Србије (али може да јој буде усуд и проклетство)“. У овом упутном чланку, Трифковић је истакао: “Током протекле три деценије Европа је метаморфозирала од Шумановог и Монеовог модела Заједнице „унутар које свака чланица остаје суверена“ у бирократског монструма којим диригују неизабрани технократи и чиновници поникли на тековинама грамшијевске постмодерне. Устав ЕУ показује да је идеологија Уније до корена прожета потенцијално тоталитарним духом политичке коректности и милитантног секуларизма. Она одражава тежње и интересе постхришћанских владајућих елита кључних земаља ЕУ, али не тежње и интересе већине од садашњих 450 милиона житеља земаља-чланица“ (4, 154). Када је посетио Праг уочи уласка Чешке у ЕУ, Трифковић је разговарао са једним од учесника антикомунистичко-демократског покрета, Михалом Семином, који је још као малолетник, под Густавом Хусаком почео своју дисидентску каријеру, и био суоснивач Грађанског института у Прагу. Семин је рекао Трифковићу: “Више нисмо господари будућности сопствене земље, јер немамо утицаја на одлуку ко ће у њој да живи. Мораћемо да водимо исту имиграциону политику као Немачка или Француска, несумњиво са истим резултатима у току неколико година. У Француској већ сада муслимани чине десет посто становништва, а у Немачкој се ближе истом проценту, и нико не сме да се побуни, јер не само што би одмах био оптужен за расизам и нетолерантост, већ би дошао под удар кривичних прописа ЕУ о тзв. говору мржње./.../ За све народе Европе, а поготову за оне у источном делу континента који су успешније од Западњака очували наслеђене институције породице, Цркве и традиционалног морала, ипак је најопаснија Повеља Европског устава. Она инсистира на постмодерном концепту права и антидискриминације, уз инсистирање на посебним правима расно-етничких мањина попут Цигана

(Рома), хомосексуалаца, имиграната итд“ (4, 154-155). Семин је Трифковићу рекао и шта чека оне који се са овим не слажу, тврдећи да је епоха ЕУ слична епоси комунизма: “Једина разлика у односу на комунизам је да нисмо у затвору, бар за сада. Родољубима, конзервативцима, Хришћанима, немогуће је да добију неку катедру или уредничко место, о стипендијама за истраживачки рад да и не говоримо. Раније смо имали поборнике Сороша као слободне стрелце, са парама додуше, али без икаквог упоришта у народу и без неког утицаја на државну политику. Сада они ликују, јер у Европској Унији виде свог савезника који ће их преко Брисела и Луксембурга довести на власт“ (4,154).

Трифковић је био више него јасан: “Бити ЗА или ПРОТИВ Србије у сатанској, смроносној, христофобној Европској Унији може да постане литмус тест личне зрелости, културне заокружености, политичке писмености и хришћанске изграђености сваког Србина“ (4,154).

Године 2005, објавио сам књигу „Нови школски поредак/Глобална реформа образовања и коначно решење „српског питања““. И у њој сам подвукао да нас чека доба разградње основних вредности нашег друштва, онога што је, нешто касније, Борис Тадић у интервјуу Светиславу Басари назвао „преобразбом“ нашег идентитета. О будућности образовног система забележио сам: “У школству следе масовна отпуштања/.../ Гасиће се сеоске, али и градске школе, због недостатка деце. Насиље у школском простору биће спречавано увођењем камера и полицајаца, а не васпитањем. Разуларени психо-експериментатори добиће нашу децу као покусне куниће. Ниво знања у државним школама страховито ће опасти, а у приватним ће се школовати само деца „нових Срба“, верних слугу Вол Стрита и њиховог наци-глобализма“ (5, 352).

У књизи „Оклеветани светац/ Владика Николај и србофобија“ бавио сам се, између осталог, и нацистичким пројектом Уједињене Европе, као и борбом Владике Николаја против тог и таквог, на антихришћанству заснованог, уједињења. Подсетио сам на кључног економског теоретичара нацизма, Хајнриха Хункеа, који је 1942. објавио студију „Европска економска заједница“, истичући неопходност стварања јединственог привредног простора Европе под вођством Не-

мачке. Тада сам и објашњавао зашто Владика Николај смета домаћим и страним ЕУфоричарима: “Свети Николај Жички је одбрана Срба од свих лажи овог доба, од економских, преко политичких, до религиозних. Ударио је, смело и одлучно, на „картеле богаташке“ (читај: мултинационалне компаније), и у свом делу „Средњи систем“ подсетио Србе да, поред личне, негују и заједничку својину, не дозвољавајући капитализму да у њиховим душама убије правду и милосрђе; показао је, у „Србском народу као Теодулу“, да Црква и држава треба да буду у симфонији (сагласју) зарад добра свију; у „Речима српском народу“ подсетио да је Европа без Христа – Бела Демонија; у „Жетвама Господњим“ рекао да ће последња глобализација бити антихрстова обмана која ће ратовати против Богочовека, „Неуједначитеља и Неуједначивог...“ (6, 135).

У зборнику „Чувајте се да вас ко не превари / Православље на међи миленијума“, објавио сам текст „Не липши, магарче, до зелене траве/Србија и ЕУ“, у коме наглашавам: “У овом тренутку, Србија је ближа Марсу него Европској унији.../ Једино што од евроунијатских моћника добијамо су лепа обећања и „студије о изводљивости“. Србин може рећи, као негда Хамлет: “Живим од ваздуха, хране ме обећањима“ (7,491). У истој књизи, читаоцима је понуђен и разговор са Татјаном Горичевом, руском хришћанском мислитељком која деценијама живи на Западу. Она је из непосредног искуства поручила ЕУфоричним земљацима: “Сада се на улицама свих великих европских градова може видети све више лепо одевених људи који копају по ђубриштима – то су незапослени. Транснационалне корпорације уништавају економију појединих земаља, а резултат тога постаје масовно отпуштање радника. При томе се то чини са таквим цинизмом којег никада раније није било. Човек може мирно да ради, али једног „лепог“ јутра он добије поштом обавештење да више нигде не ради зато што су његова канцеларија или фабрика затворени. Осим тога, свуда су већ двоструко смањене пензије и то се објашњава тиме да треба мислити и на будуће нараштаје, те им зато сада треба дати половину своје пензије. Укида се медицинско осигурање. А лекови и уопште медицинске услуге на Западу су ужасно скуп. Људи не могу да себи купе лекове и при томе они стално поскупљују. У Немачкој, у Француској током последње две године видим

сувише много људи без зуба – то су они који немају новца да плате протезе. После увођења евра готово су сви Европљани, нарочито Немци, изгубили знатан део својих уштеђевина зато што је претварање националних валута у евро извршено страшно неправедно. А цене робе су после увођења евра порасле просечно два пута. Сиромашење народа се примећује у готово свим европским земљама. Људи почињу да протестују. У Немачкој, где више десетлећа није било демонстрација, оне су постале уобичајене. Али демонстрације, наравно, не дају ефекте“ (7, 485).

Онда је 2008. изашла књига потписника ових редова „Евроунијаћење/ Православље и папизам на крају историје“. Овде је појава превођења православних на унију са Римом (очуваш спољашњи обред византијског типа, али папу признаш за врховног поглавара) употребљена, између осталог, ради лакшег објашњавања процеса разградње националног идентитета православних, који се на силу утерују у ЕУ тамницу. Писао сам, објашњавајући пропаганду домаћих евроунијата: “Нисмо у Европи ако нисмо у Европској унији. Сви злочини које је Европска унија, скупа са САД, починила приликом распада СФРЈ, протерујући Србе са њихових вековних огњишта, заборављају се да би се „ушло у Европу“!.../ И сад, кад Брисел Шиптарима поклања Косово, и даље се чују покличи: “Европа или смрт!“!.../ Кад Србин чује реч „унија“, одмах му пада на памет унијаћење његових предака које је Ватикан спроводио уз помоћ Млетака и Хабзбурга, приморававујући децу Светог Саве да признају папу римског, а нудећи им, заузврат, да сачувају свој „гркоисточњачки обред“. Реч „унија“ нас подсећа на Матавуљевог Пилипенду, који неће да пређе у „царску виру“, макар умро од глади; такође, не можемо ни изговорити ову реч, а да се не сетимо свих лукавстава и подлости којима су се служили латински мисионари да би Србе проверили“ (8, 35, 36).

Године 2011, са др Зораном Милошевићем у коауторству, објавио сам књигу „Европска унија, Русија и нови фашизам / Где су ту Срби?“. У њој је изашао мој оглед „Хитлер се поново рађа“, у коме сам, опет и опет, подвукао сличности између неких од идеја нациста и садашњих ЕУ комесара, наглашавајући да Хитлер није био случајна појава у историји

Запада, него једна од могућих последица капиталистичког развоја привреде и слабости демократије.

И тако даље, и томе слично; читалац се, ако жели, може уверити у мој евроскептицизам, који није „букнуо“ 2008, него је био присутан у ономе што сам радио од самих почетака.

Извори мог евроскептицизма

Наравно да ово не пишем у своју похвалу, нити да бих остварио славу „врача – погађача“ који је најмудрији, најаналитичнији, најпрецизнији у тумачењима „мегатрендова“, и који је све то сам открио. Наиме, оно што сам о ЕУ знао (а знао сам да је ЕУ утварна у својој „вавилонској журби“ још пре пада Милошевића, док овде није ни било захуктале ЕУфорије), нисам „доконао“ сам, него захваљујући традицији, тој, како рече Честертон, демократији покојника (ако су древни Атињани гласали каменчићима, наши покојници гласају својим надгробним камењем, говорио је омиљени Борхесов писац). Наиме, као православни хришћанин, пред собом сам имао традицију критичког читања западноевропског покушаја да се изгради нова Вавилонска кула, свет остварене утопије (Нигдине, Недођије). Сви су ми били пред очима: од Светих, попут Игнатија Брјанчанинова, Теофана Затворника, Владике Николаја, Оца Јустина, преко словенофила, Достојевског, Данилевског, Леонтјева, до савременика, попут Александра Дугина и Александра Панарина. Још 1992. године сам, у часопису Митрополије црногорско – приморске, „Светигора“, објавио свој програмски чланак „Од мита о Гралу до Новог светског поретка“, у коме сам, на основу православног предања, учео континуитет између старих и нових западних „великих инквизитора“, оних из папског Рима и оних из ЕУ Брисела. Једноставно, знао сам зато што сам, макар интелектуално, припадао великој хришћанској традицији коју блесак ЕУ ђинђува није мога да заслепи, јер је њено језгро древно злато битијне истинитости.

Литература

- Слободан Антонић: *Лоша бесконачност - Прилози социологији српског друштва*, Службени гласник, Досије студио, Београд, 2012.
- Кроз огањ апокалипсе*, приредили Владимир Димитријевић, Јован Србуљ, Светило, Београд, 2000.
- Владимир Димитријевић: *Зашто плаче Свети Сава?*, Штампа, Чачак, 2006.
- Владимир Димитријевић: «Паланка философије или Књига о говору мржње на све што је српско», *Двери српске*, 4/2004.
- Национални интерес бр. 2 за 2011, Тематски блок „Размеђе европске америчке политике“, Институт за политичке студије, Београд, стр. 9-84
- Владимир Димитријевић: *Нови школски поредак - Глобална реформа образовања и коначно решење „српског питања“*, Легенда, Чачак, 2005.
- Политичка ревија бр. 4/2012, Тематски блок „Европски стандарди и српска транзиција“, Институт за политичке студије Београд, стр.1-88.
- Владимир Димитријевић: *Оклеветани светац - Владика Николај и србофобија*, Лио, Горњи Милановац, 2007.
- Чувајте се да вас ко не превари - Православље на међи миленијума*, приредили Владимир Димитријевић и Јован Србуљ, Образ светачки, Београд, 2007.
- Владимир Димитријевић: *Евроунијаћење - Православље и папизам на крају историје*, Лио, Горњи Милановац, 2008.
11. Зоран Милошевић, Владимир Димитријевић: *Европска унија, Русија и нови фашизам - Где су ту Срби?*, ЗМ и Клуб српских родољуба, Београд, 2011.
12. Српска политичка мисао бр. 4/2011, Тематски блок „Противречности европеизације, Институт за политичке студије, Београд, стр. 131-213.

Овај рад је примљен 25. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

Оливер Александар Андонов

ОЧУВАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА
НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА
КРОЗ ПРИЗМУ ЕВРОПСКЕ
БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ 169-200

Ратко Љубојевић

КОРЕНИ САВРЕМЕНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ
ПОДЕЛА НА БАЛКАНУ 201-219

Богдан Стојановић

ПРОБЛЕМ КОНВЕРЗИЈЕ МОЋИ
У ПОЛИТИЦИ: ОД РЕСУРСНОГ
ДО РЕЛАЦИОНОГ КАРАКТЕРА 221-245

Душан Гујаничић

ЛЕГИТИМИТЕТ У ПОЛИТИЧКОМ
ЖИВОТУ СРБИЈЕ - ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ 247-262

Небојша Вуковић

ОДРЕЂЕЊЕ КУЛТУРНО-ГЕОГРАФСКОГ
И ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСКОГ
ИДЕНТИТЕТА РУСИЈЕ У ДЕЛУ
ВЛАДИМИРА ЛАМАНСКОГ 263-283

Оливер Александар Андонов*

ОЧУВАЊЕ И РЕАЛИЗАЦИЈА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА КРОЗ ПРИЗМУ ЕВРОПСКЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ

Сажетак

Циљ истраживања повезаности националних интереса и Европске безбедносне политике јесте сагледавање могућности држава из региона да сачувају свој идентитет и остваре своје виталне и трајне националне интересе кроз чланство у Европску унију. У исто време, да кроз практично спровођење Европске безбедносне политике активно доприносе и учествују у изградњи Европског безбедносног идентитета, као база очувања националних интереса земаља чланица Уније и виталних интереса саме Уније.

Чланство у Европску унију представља искључиво велику обавезу у спровођењу Европске безбедносне политике. Ово спровођење често пута може да представља супротстављеност националним интересима, али је у сваком случају прагматично политичко решење самих политичких лидера. Исти лидери, сигурно ће се суочити са потребом решавања дилеме: „дали је створени Европски идентитет или боље речено Европски безбедносни идентитет, битнији у датом тренутку, него очување и реализацији моменталних или неких трајних националних интереса”?

* Доцент др Александар Андонов, МИТ Универзитет, Факултет безбедности и финансиске контроле, Скопје, Република Македонија

Да би могли утврдити релевантна научна сазнања током истраживања користићемо компаративну анализу дефинисања и појмовног опредељења националних интереса, као и њихову важност за поједине земље. Кроз цео рад, прожима се дискусија о дефинисању, детерминацији и појмовног опредељења националних интереса, са становишта националне безбедносне политике неких значајнијих држава и Европске уније, и модел претварања њихових националних интереса у прихваћени интерес већине држава у међународној заједници.

Други део истраживања, представља *case study* који приказује резултате теренског истраживања у односу на експертске ставове повезане са очувањем и реализацијом националних интереса, како и поимање Европске безбедносне политике кроз Европски безбедносни идентитет и њен утицај на остварење националних интереса на случају Републике Македоније.

Кључне речи: национални и витални интереси, Европска безбедносна политика, Европски идентитет.

Национални интереси, представљају специфично поље политичког деловања. Чврсто су повезана са међународним односима, циљевима и ставовима политичких елита и најчешће су продукт политичке стратегије државе. Односе се углавном на међународне односе и позицију државе у међународној политици, а кроз тенденцију остварења постављених циљева и њихове употребе као средство за боље позиционирање држава у међународним оквирима.

Основе постављења националних интереса у политичкој агенди, као безбедносни, економски, политички или други циљеви, даје процену државе што представља приоритет у креирању и остваривању њене политике, пре свега спољне, а затим и унутрашње. У основи, то зависи од тога каква је политичка и безбедносна процена од већ унапред одређених посебних и виталних интереса државе, а посебно што за сваки историјски период постоји посебно оправдање у остваривању циљева државе, која је представљена управо са стране политичких елита. Понекад је изражен покушај да се интереси политичких елита прикажу као врхунски национални интерес.

Савремени политички односи и глобализација намећу државама прикључење савезима или међународним организацијама. Кроз те савезе и других облика међународне сарадње, државе процјењују могућност остварења својих националних интереса, а кроз њих и јачање свог утицаја на међународној позорници на регионалном или глобалном нивоу. Управо, Европска унија представља међународни савез са израженим интергаверментализмом и регулисаним односима који земљама чланица омогућава да остваре своје интересе, како у оквирима Уније, тако и у међународним односима, узимајући у виду да је Европска унија глобални играч. Већином држава чланица Уније, није у стању да самостално буду на нивоу глобалног играча. Зато, изградња заједничких институција и јединственог наступа Уније на светску политичку, економску и безбедносну сцену јесте реализам у остваривању националних интереса мањих Европских земаља. У том контексту, јесте и Европска безбедносна политика, кроз коју чланице Уније остварују своје националне интересе и спречавају њихово безбедносно угрожавање у свим секторима безбедности, онако како их је дефинисао Бери Бузан. При томе предвиђајући претњу и стварајући адекватни егзистенцијални одговор на настале претње и угрожавање безбедности у било ком облику¹. Заједничка спољна и безбедносна политика успоставља систем размене информације, података и мишљења о међународној политици, приближавајући ставове и интересе земаља чланица и претварајући их у заједничке акције², које су усмерене насупрот насталих претњи.

Сувремени односи у Европској унији и третирање Европске безбедносне политике, подигнути су на још вишем ступњу и у чврстој су корелацији са политиком у међународним односима достижући ниво Сталне структурне сарадње (ССС). Посебно после Лисабонског уговора, ово ниво је на веома високом месту у политици Уније.

Кроз призму Европске безбедносне политике, земље чланице утичу на креирање безбедносне политике Уније, а

1 Bery Buzan, Ole Waever, Jop de Wild, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado-USA, 1998, pp21-22

2 Вернер Вајденфелд, Волфганг Веселс, *Европа од А до Ш* (прирачник за европска интеграција), Сојузна централа за политичко образование, Фондација Конрад Аденауер, Секретаријат за европски прашања на Владата на Република Македонија, (второ издание), Скопје, 2009, стр.193

самим тим , уносе своје националне интересе, старајући се да их сачувају и остваре.

*Национални интереси – концепт,
дефинисање и појмовно опредељење*

За државу, савез, или други облик друштвено-политичког уређења, национални и витални интереси представљају једнаке вредности у односу на циљеве које је потребно до-стићи, посебно у делу безбедности и њеног очувања.

Опште узето, појам национални интерес има изузетно важну улогу у односу на имагинарност националних циљева, а теоријски и практично се изражава у политичкој реторици, где представља кључни сегмент у односу на формулисање националних циљева, политичко деловање, и у самом процесу доношења политичких одлука. У току људске историје, стварање држава, нација и развоја међународних односа, створиле су се различите теоријске и емпиријске основе за дефинисање појма „национални интереси“, а који нису увек били срећно имплементирани у пракси, изазивајући драматичне последице по међународне односе. На жалост, ове последице најчешће припадају области безбедносних студија и међународних односа, а некомпатибилни национални интереси утичу кроз стварање нових извора угрожавања или експанзирајући постојеће. Веома често, саме државе које су дефинисале своје националне интересе, а при томе ти интереси нису били у компатибилности са интересима друге или других држава, посебно оних из непосредног окружења, постали су извор нестабилности и угрожавања шире безбедности.

Дефинисање националних и виталних интереса представља специфично питање, које се разликује од државе до државе. Ово је посебно изражено у оквирима консолидације националних интереса државе са виталним интересима савеза у коме чланује. Концепт националних интереса који има стратегијску и политичку основу, пуно ширу од националних граница, представља добар корак ка успешном дефинисању националних интереса, њиховог очувања и реализације. Приликом овако постављених стратегијско-политичких основа националних интереса, потребно је поставити и темељне вредности на којима ће се градити национални интереси.

Углавном, не постоји пуно разлика у теоријском дефинисању појма националних интереса и они се најчешће повежују са очувањем националне безбедности, темељним друштвеним вредностима, али и са дилемом о моралним начелима у међународним односима и остварењем националних интереса.

Сувремени национални интереси, чак и великих сила како што су Сједињене државе, углавном се дефинишу кроз безбедносне ризике и највише су угрожени од немилитарних извора угрожавања као:

- терористички напади,
- пролиферација нуклеарног оружја и технологије,
- организованог криминала,
- изложеност несрећама и катастрофама и
- напад на институције система у свим облицима.

У основи националних интереса САД-а садржане су три референтне тачке које су заинтересирани за промоцију америчких интереса у међународној заједници, неограничавајући безбедносну стратегију само на територију САД-а, наглашавајући да је Председник најодговорнија институција у дефинисању и артикулисању америчких националних интереса³.

Кроз ове три тачке пресецања, може се сагледати компоновање националних интереса, институционалне одговорности за њихово остваривање и опсег активности, као и територија на коју се простиру, заштићују и реализирају.

Национални интереси се карактеришу према својим приоритетима остварења:

- *витални интереси*, који су најважнији и укључују ангажман свих постојних капацитета државе,
- *критични интереси*, који на дужем временском року могу постати витални,
- *озбиљни интереси*, према којима се преузимају мере за стварање повољних услова, да не би дошли у фазу критичних и високо угрожених.

3 Sam C.Sarkesian, Johan A. Williams, Stephen J. Cimbala, *US National Security: Policy makers, Processes & Politics*, fourth edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008, pp 3-4

Реализовање приоритета у одређивању националних интереса, најбоље се може разумети у оквирима геополитичких односа, циљевима и границама деловања сваке државе. Ова констатација важи и за савезе, посебно уколико као Европска унија имају циљ да израсту у глобалне безбедносне играче.

Сједињене Америчке Државе, своје националне интересе дефинишу кроз опстанак државе и политичког уређења приликом различитих видова претњи, посебно када се угрожавања веома тешко могу идентификовати и операционализовати.

Дефиниција националних интереса САД-а, при чему би угрожавање периферних интереса, довело до угрожавања виталних интереса, представља такозвани *домино ефекат* изазивања већих нивоа угрожавања безбедности, а самим тим и националних интереса, како што је био случај са ратовима у Кореји и Вијетнаму⁴.

Једна веома суштинска дефиниција националних интереса, а како комбинација националне безбедности, морала и међународних односа дао је Петер Пам: „*Национални интереси једне нације која је свесна на само сопствених интереса, већ исто тако да и други народи имају своје националне интересе, морају бити дефинисани у компатибилном односу са њима, у мултинационалном свету ово представља реализацију политичког морала, али у времену тоталног рата представља један од кључних услова за преживљавање нације*”⁵.

За разлику од америчког дефинисања националних интереса, Руска Федерација своје националне интересе дефинише у оквирима „Руске националне безбедносне стратегије до 2020 године“⁶. При томе се говори о политици националне безбедности усмереној ка стварању стратешких националних приоритета, а у првом реду очувању територијалног ин-

4 Henry W.Brands, „The Idea of the National Interest”, *The ambiguous legacy: U.S. foreign relations in the American century*, (Michael J. Hogan), Cambridge university, Cambridge, 1999, part 4, pp 148

5 Pither J. Pham, „What Is in the National Interest?”, *American Foreign Policy Interests*, National Committee on American Foreign Policy, Washington D.C., 2008, pp 262

6 Национална стратегија је утврђена 12-ог маја 2009 године Декретом председника Руске Федерације бр. 537.

тегритета и суверенитета Русије, уставних права и слобода руских држава и стабилни развој земље.

Национални интереси Руске Федерације су дефинисани како: „*скуп унутрашњих и спољних потреба државе у обезбеђењу заштите стабилног развоја појединца, друштва и државе*”⁷.

Ова кратка дефиниција поимања националних интереса Русије, даје једну сублимирану слику разумевања основних циљева које треба остварити и заштитити, да би се обезбедио стабилни развој државе, што представља врхунски циљ. Свакако, ови интереси се надопуњују са инструментима и механизмима неопходним за њихово остваривање, посебно у односу на безбедносни систем и његове структуре.

Што се тиче европског погледа и дефинисања националних интереса, постоји више разноликости од америчког приступа. Најзначајније у оквирима Европске уније, јесте поистовећивање националних интереса земаља-чланица са виталним интересима Уније. При томе све земље-чланице сагласне су да где постоји могућност, Унија може деловати заједнички, а то треба и учинити, што је довело до практичног развоја механизма помоћу којих Унија делује у међународним односима. *Уколико једна земаља-чланица мисли да су њени национални или витални интереси угрожени и постоји озбиљан притисак са стране домаћег јавног мишљења или њеног националног парламента, може тражити да Унија предузме акцију*⁸.

На овај начин дефинисано очување националних интереса представља основу за опредељење једног од виталних интереса Европске уније, а то је придржавање земаља-чланица принципу солидарности и то у свим условима, посебно када нека од чланица инсистира да се урушава њена национална безбедност неком активношћу са стране Уније или појединих земаља чланица, а посебно треће земље. Овај принцип који се може дефинисати као витални интерес Уније, представља прагматично дефинисање националних инте-

7 Више видети на: www.rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020

8 Mario Telo, *The European Union and global governance*, Routledge, New York, 2009, pp 251

реса у оквирима међународних односа са аспекта државе и савеза.

Теоријско-практични приступ дефинирања националних интереса

Теоријске дефиниције углавном се односе на опредељивању националних интереса у оквирима безбедносних и политичких студија са посебном важношћу у међународним односима, психологије и социјалних области, у односу на специфична безбедносна угрожавања, теорије студије мира и конфликта, и других области које се односе на функционалност и опстанак државе. Веома је тешко да набројимо све различите дефиниције, али можемо да створимо једну дефиницију националних или виталних интереса, која се у пракси односи на исти појам и циљ.

„Национални или витални интереси, представљају морално ограничени, свесно опредељени, компатибилни, стратешко-политички циљеви државе са другим државама у међународним односима, а кроз које се остварују циљеви намењени опстанку нације, очувању суверенитета државе, територијалног интегритета и целокупне независности, преко остваривања одрживе безбедности и успешног одрживог развоја државе, утичући на благостање њених грађана”.

Држава примењује и адекватну политичку реторику у функцији остваривања националних интереса, примењујући механизме који су њој на располагању у међународним односима или креирањем унутрашње политике.

Управо, анализа претњи националним или виталним интересима може дати рационални одговор на питање, дали се ради о реално угроженом националном интересу, или је можда у питању примена теорије игара, намењену за унутрашње потребе или позиционирања у међународним односима.

У безбедносним студијама, ова појава јаке политичке реторике и подизања појединих безбедносних или политичких питања на нивоу националних интереса, а уз то мобилизирајући нацију и уједињујући је, назива се секуритизација. Полазећи са базичних теоретских основа безбедносних студија, можемо направити повезивање са ризицима и претњама и њихове анализе. Према Копенхашкој школи безбед-

носних студија, секуритизација представља један од нивоа анализе претњи усмерених ка референтном објекту безбедности, а које могу бити ратне и не ратне, при чему указују на референтни објекат заштите и какав је облик претњи. Основни циљ овог приступа, јесте конструкција концепта безбедности који ће значити нешто више него сама специфична претња или конкретни проблем, зато што претње и повреде безбедности могу се догодити не само у ратној области, већ и у другим безбедносно изложеним подручјима⁹. Зато, национални интереси нису угрожени једино од стране ратних претњи, већ су подложни различитим изворима угрожавања. Овај теоријски концепт постављања националних интереса у оквирима безбедносних студија, даје потребу да нагласимо да у теоријама безбедности и међународних односа није заступљен појам „међународна безбедност“, али се исти употребљава у практичној реторици како синоним, без јасно одређеног значења¹⁰. Међународна заједница употребљава функционисање међународне безбедности у пракси по принципу *ad hoc* ангажмана УН-а, а на основу члана 51 Повеље Организације Уједињених народа. *Како и да покушамо да успоставимо теоријски оквир, није могуће успоставити глобални теоријски модел који ће дефинисати националне или виталне интересе, а да истовремено буду обухваћени сви индикатори које ће издиференцирати националне интересе државе, земље-чланице Уније или савеза створеног на основама заједничких вредности и принципа у појединим регионима.*

Управо зато, од свих концепта заступљених у међународним односима, концепт националних интереса, посебно у њиховом дефинисању и детерминирању јесте најнејаснији и подложен политичкој злоупотреби. Тврдња, да је одређена политика, посебно у спољним односима искључиво ва-

9 Лидија Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Југореклам, Скопје, 2006, стр. 25

10 Устаљени термин „међународна безбедност“ који се употребљава приликом дискусија о безбедности у међународној заједници, не представља научно детерминирани поим, већ само синоним који указује на моментално стање веће безбедносне угрожености неког региона или веће групе држава од неког облика угрожавања. При томе није нужно да то буде војно угрожавање или ескалација насиља. Може се радити и о пандемији болести, недостатка хране, воде, енергенса или неког другог ресурса који утиће на безбедносно понашање држава или региона, а актери могу бити и такозвани недржавни.

жна за национални интерес, даје високи степен ауторитета и легитимности такве политике¹¹. То уопште не мора да буде тачно, али представља практичан приступ дефинисања националних интереса и отвара пут политичкој реторици, која политичке ставове треба реализовати у пракси.

Концепт националних интереса уобичајено се употребљава на два повезана начина. Кроз реч „интерес” која се односи на потребу и оправдава неке стандардне или не стандардне поступке или понашања како нешто што се ради у има државе. Са друге стране постоји реч „национални”, а која се односи на идеолошку матрицу у политици и употребљава нацију како синоним заједништва усмерен ка остварењу интереса. Основно питање овог теоријског модела јесте: *Како утврдити критеријуме успостављања националних (за Европску унију виталне) интереса, ко може да их утврди и како да успостави везу између националних интереса изражених како принцип и политички прагматизам преко кога се реализирају, али многи чешиће и измештају са њихових основних замисли?*

Можемо идентификовати два атрибута националних интереса у односу на реализацију теоријског модела.

Први се односи на *инклузивност* националних интереса, односно да се национални интереси стварно односе на целу државу како целину или на најмање довољно важну групу грађана или већину грађана, што надилази посебне интересе других група.

Други се односи на *ексклузивност*, како антипод првог, у коме се национални интереси поистовећују са интересима политичких лидера или мањих група.

Теоријски модел националне безбедности, заснован на демократским принципима политичких процеса има опште вредности и утемељен ја на демократским процедурама. Демократске процедуре зависе од нивоа демократског капацитета институција система, а кроз њих и реалну моћ за имплементацију одрживог развоја и безбедности. У недостатку демократских процеса и капацитета, неопходна веза између реалне и успешне спољне политике у циљу остварења нацио-

11 <http://www.csseguide.com/showthread.php/2976-definition-quot-NATIONAL-INTEREST-quot>

налних интереса, у основи детерминираних интереса постаје непозната.

Због тога, национални интереси недефинирани у демократској процедури остају измештени теоријски модел националних интереса подложен злоупотреби у политичкој реторици, а која у пракси постаје антидемократски друштвени режим усмерен према тоталитаризму.

Ипак, морамо истаћи да национални интерес државе, јесте дефинисан са стране Владе, а при чему може да буде употребљен од политичких лидера у правцу тражења подршке за спровођење политика, посебно спољних, али веома често не искључује и унутрашње политичке потребе, представља моћно средство за мобилизацију нације и политичког инструмента тражења подршке¹².

Безбедносна политика кроз призму националних интереса

Потребу за одржавање минималног, такозваног стабилног *sustainable security*¹³ безбедносног стања, представља приоритет безбедносне политике сваке државе. Различити видови угрожавања безбедности у свим областима друштвеног живота и посебно кризних стања, јесте поље сталног интереса држава. Један од циљева држава, и уопште свих савремено организованих друштава јесте усмереност према изградњи стабилне безбедносне средине. Тако детерминирани циљеви траже специфично креирање безбедносне политике. Пре свега, безбедносне политике која се карактерише динамичношћу и способностима да утиче на непосредно окружење државе, региона и по могућности глобално. У том смеру, државе су одувек показивале интенцију анализе и процене стања, актуелних или наилазећих претњи, ризика и криза.

12 <http://www.highbeam.com/doc/1086-nationalinterest.html>

13 *Sustainable security-стабилно безбедносно стање*, или одржљива безбедност, која се односи на повезивање националне безбедности, човјекове (личне) безбедности и колективне безбедности у односу на заштиту државе или региона, како јачање идеја о прогресу, правди и слободи. Она представља нови приступ у подршци анализе и практичних препорука у односу на ризике и претње по безбедност. Омогућава успешни развој у свим областима друштва у стању мира и безбедности.

У оквирима глобалног света, одржива безбедност је веома неопходна. Савремена безбедносна парадигма намеће приступ према ризицима и претњама који је угрожавају, а тиме и према остварењу националних интереса. Овај приступ у научној јавности је познат како „одржива безбедносна парадигма“ Оксфордске истраживачке групе, а представља критички приступ у односу на решавање безбедносних претњи и ризика у 21. веку¹⁴. При томе потенциране су глобалне претње како:

- утрка за ресурсима,
- климатске промене,
- маргинализација светске већине,
- међународни тероризам и
- глобална миграција,

који несумњиво утичу на остваривању националних интереса, при чему представљају озбиљну претњу за безбедност мањих држава, посебно оних на Балкану. При томе, директно утичу на могућност стварања одрживе безбедности и то дугорочно.

Сам појам националних интереса, Венди Браун дефинише како „одобрење држава да се одрекну бриге о животу својих грађана, тврдећи да извршавају циљ већи од живота”¹⁵.

Полазећи са ове тачке гледишта и поимања националних интереса, можемо рећи да су зависни од концепције безбедносне политике, али да они сами утичу на креирање безбедносне политике, како по питању унутрашњих, још више у односу на међународне односе саме државе или савеза. Безбедносна политика и национални интереси су чврсто повезани и међузависни, а то је посебно изражено у међународним односима који утичу на унутрашњу политику државе. Призма кроз коју можемо да гледамо безбедносну политику, посебно процес њеног креирања и доношења безбедносних одлука сигурно је повезан са постављеним националним интересима, који су у основи сваке државе, без разлике на идеолошко и државно уређење.

14 Билјана Ванковска, *Међународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 251-252

15 Jutta Weldes, *Constructing National Interests-The United States and Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999, pp 2

Национални интереси као правац за конципирање безбедносне политике

Опредељење националних интереса представља сложену и велику активност свих сегмената државе. Она пре свега, зависи од постављених циљева унутрашње политике, условљени геополитички положај државе, дефинираног националног идентитета или његовог улагања у савезима или федерацијама. Свакако, у опредељењу националних интереса присутан је историјски контекст, изражен као искуство-емпирија и колективна меморија нације о преживљеним ризицима и претњама у периодима када јој је био угрожен опстанак, а посебно уколико је био угрожен национални идентитет. Са тог аспекта, можемо рећи да постоји више значајних националних интереса рангираних на различитим нивоима, али и размештених у разним секторима државе.

Свака од области има своју важност рангирану на вишем или нижем нивоу важности за државу, њен опстанак или очување минимално одрживе безбедности или одрживог развоја, али ниједна није у стању да самостално функционише, при чему је посебно карактеристично њихова међусобна интеракција. Ова интеракција, их не искључује међусобно, управо супротно, надопуњује их, издвајајући комбинацију националних интереса битних за опстанак нације и државе, или дефинисања и очувања националног идентитета.

Опредељење и дефинисање националних интереса, пре свега зависи од тога каква је међународна позиција државе и њених стратешких циљева, али у контексту безбедносне политике и уопште политике државе. Према томе, поставља се једно кључно питање: „Да ли се ради о националним интересима или су то само фразе, које прикривају стварни циљ политике“? Свакако у контексту демократских вредности и људских права који се могу злоупотребљавати под изговором заштите националних интереса¹⁶.

У оквирима међународног поретка, национални интереси су неопходни за стварање међународне политике и то

16 James F. Miskel, „National interests (Grand proposes of Catchphrases)”, *Naval War College Review*, vol. LV. N0 4, Naval War College, New York, 2002, pp 95

у два правца. *Прво*, кроз концепт како актери који креирају политику разумевају циљеве које извршавају у надворешној политици државе. На тај начин, успоставља се основна практична форма за акцију (дјеловање) државе. *Друго*, то је функција, како реторичка дилема, покретања легитимитета и политичко подржавање државе у спровођењу акције¹⁷.

Национални интереси, у пракси играју виталну улогу у креирању спољне политике и детерминирању државних активности, са циљем добијања важног места на рачун међународне политике. Процена детерминирања националних интерес у односу на краткорочни или дугорочни период налази се под утицајем процена свих појединачних друштвених области. Посебно, како израз одређености у остваривању и очувању националних интереса, актуелних у датом тренутку, краткорочних, дугорочних или трајних, утиче одлука државе о њеном приступању савезима, чланство у Уједињеним народима и разним међународним организацијама, које не мора увек да буду политичке или безбедносне.

Национални интереси и учлањење у међународне организације и савезе

Током теоријског приступа истраживања за потребе овог рада сагледан је приступ САД-а ка сопственим националним интересима. Тај приступ представља један веома интересантан историјски развојни процес у дефинисању и реализацији националних интереса, тако што и данас има своје импликације у политичкој прагми и реторици Сједињених Држава, посебно у односу на чланство у савезима или међународним организацијама. Историјски је познато да у периоду пре Другог светског рата како део својих националних интереса, САД су примењивале „изолационизам“, који је уједно био и механизам за остварење националних интереса. Прелазак у отвореност и директно повезивање националних интереса са својим утицајем у међународним односима представља нови приступ који како кључни механизам подражава активно укључење у савезе, пре свега безбедносне, примењујући концепт колективне безбедности како сигуран

17 Jutta Weldes, *Constructing National Interests-The United States and Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999, pp 4-5

модел за остварење националних интереса у регионалним и глобалним размерима. На овај начин САД своје националне интересе преформулирају у „међународне интересе“, што је нови приступ у практичној политичкој реторици примене националних интереса, а кроз чланство у савезе и међународне организације.

Управо зато, пример САД-а о поимању националних интереса, за пуно земаља, посебно у односима са УН-ом не представља изненађење са тачке прагматизма и приступа безбедносним питањима. За већину земаља, остварење националних интереса, посебно у вези безбедносних питања, представља основна мотивација за учлањење у Организацију уједињених народа. Поента САД-а да буду чланице савеза или међународне организације јесте у идентификацији моралних вредности које представљају политички интереси¹⁸. Због тога амерички национални интереси су дефинисани и како међународни интереси чије остварење подржавају остале земље које прихватају ове вредности, али кроз чланство у савезе. У контексту УН-а, ови интереси су посебно изражени у спровођењу мировних операција, где углавном учествује већина држава. За америчке националне интересе, кроз правилно конструисане мировне операције, у којима би учествовале скоро све чланице могуће је успоставити добар механизам који би реализовао и унапредио америчке националне интересе и објективан приступ ка националној безбедности.

Нити једна држава никада не би ушла у неки савез који угрожава њене основне и трајне националне интересе. Свакако, држава ће настојати да се придружи савезу преко кога ће сачувати и гарантовати остварење својих националних интереса. У том контексту треба се гледати и на интерес других земаља-чланица таквог савеза, како и на интересе самог савеза, а то је део креирања политике у процесу доношења одлука, односно примена политичког реализма. У основи, савремени реализам оправдава инволвирање у решавању међународних или билатералних проблема, а које се односи на остварење националних интереса. Ово се види како нови об-

18 Jean-Marc Coicaud, *Beyond the National Interest – the future of UN peacekeeping and multilateralism in an era of U.S. primacy*, United State Institute of Peace, New York, 2007, pp 114

лик реализма прихваћен у мултилатералним активностима, посебно уколико се ради о безбедносним питањима.

Улазак у савезе може представљати повезивање и изградња новог идентитета, који у неким условима, посебно предстојећих ризика и претњи по савезу (на све земље-чланице), представља приоритет интереса и деловања. При томе, превазилазе се утврђени национални интереси земаљчаница и усмеравају се према изградњи новог идентитета, а који на политичком плану може и треба да представља нови и снажни фактор повезивања. Свакако, политички и безбедносни изазови највише утичу на дефинирање савеза, њихово опстајање и остваривање циљева због којих су формирани.

Управо ту се конституише политика функционисања и остваривања циљева, а кроз стварања процеса доношења одлука. Ипак, то не значи да политички актери немају ограничења у односу на примену начина и механизма кроз којих ће остваривати и очувати националне интересе. Ови поступци могу да претпоставе и излазак напоље из збира опција садржаних у референтним оквирима националног идентитета.

Европски идентитет и изградња безбедносног идентитета

Примери створеног идентитета, пре свега кроз безбедносна питања и безбедносну политику представља политику Европске уније, са свим својим вредностима и интереса који су прихваћени са стране свих земаља - чланица. Ту се укључују и правци политичког опредељења о стварању Европског идентитета. Последице, настале из посвећености вредностима које је успоставила Европска унија, увек су у релацији са специфичним описима националног идентитета. Јачањем политичких учесника, Европски идентитет биће опредељен на релацији између националног идентитета и основних европских вредности. Ове европске вредности, употребљавају се са стране политичких учесника како повезивање или супротстављање трансферу главних националних-државних функција на нивоу Европске уније¹⁹.

19 Pawel Kardwski, Viktoria Ireneusz Kaina, *European Identity, Theoretical Perspectives and Empirical Insights*, Lit Verlag, Berlin, 2006, pp 185

Управо Европски идентитет може да се дефинише како безбедносни идентитет. Иако, Европска унија је формирана како Заједница за угљен и челик, њени крајњи циљеви су безбедносни и то како глобални играч, али у чијим оквирима мора опстати заједнички или Европски идентитет који ће бити препознатљив у међународним односима. Издвајајући разумевање Европског идентитета као саставни део обавеза земаља чланица, то представља круцијалну дебату у теорији међународних односа, опредељујући чак што више и практичне односе између самих земаља чланица.

Ипак, дефинирање Европског идентитета представља дефинирање заједничког безбедносног идентитета, а о чему говори Дојч, дефинишући да је безбедносна заједница: „Достигнуће у рањивој заједници и институционално и практично јачање које је довољно и широко распрострањено и довољно уверљиво на дужи период да изазове сигурна очекивања за одржавање мира“²⁰. Продужавајући у теоретизирању и дефинирању Дојча, 1996 године Оле Вивер истиче и заступа практично мишљење да: „Остварење безбедносног идентитета је могуће кроз стварање европских институција и организација, при чему се повезује са њиховим дјеловањем у пракси усмерено према претњама и ризика, али уједно усмерава према интересима и уверења влада у очувању мир“²⁰. Можемо речи, да са теоријског аспекта у међународним односима, очување мира представља највиши национални интерес влада, што у оквирима савеза и изградње заједничког безбедносног идентитета представља врхунски приоритет. Овај безбедносни идентитет је прва и најјача карика повезивања приликом изградње Европског идентитета како пандан националних идентитета у Унији и њихова важност на лествици националних интереса за земље чланице. У ствари, Европска унија у оквирима својих интереса за спровођење безбедносне политике и очувања безбедности у Европском безбедносном простору, настоји да сада али и у перспективи укључи поред своје земље чланице и земље кандидата у остварењу циљева Европске безбедносне политике. Ови циљеви, представљају највећи интерес у безбедности земаља

20 Christie Kennet, *United States Foreign Policy&National identity in the 21st Century*, Routledge, New York, 2008, pp 43

чланица. У исто време, све земље на Европском безбедносном простору и у најближем суседству, нису имуни на ризике и претње по њихову безбедност, посебно у контексту могућности појаве унутрашњих ризика и претњи. Компатибилност националних интереси у међународним односима је неопходна, пред свега због избегавања конфликта међу државама. Ипак, то није могуће да се у потпуности реализује. У контексту Европске уније треба се имати у виду различити политички и културни идентитет европских народа и историјска искуства. При томе је очување националног идентитета веома висок приоритет у рангирању националних интереса.

Како резултат потребе стварања заједничке безбедности у Европској унији између различитих нација, њихових култура и политичких идентитета дефинираних у националним интересима, а као супститут заједничких националних интереса земаља-чланица, створени су витални интереси Уније. На тај начин приступа се Европеизацији, изградњи европског културног и политичког идентитета у светлу социјеталне безбедности (узајамне безбедности) између земаља-чланица²¹.

Детерминиране виталне вредности Уније, како супститут националним интересима представљају израз заједничких вредности које Европа треба да заштити како универзалне, а који ће ојачати социјалну безбедност посебно у оквиру Европског безбедносног простора.

Безбедносна политика у остварењу виталних интереса Европске уније

У својој безбедносној политици, Европска унија је детерминирала основне интересе, који се односе на елиминацију безбедносних претњи. Како глобални безбедносни играч, Унија је у оквирима своје заједничке безбедносне и одбрамбене политике деловала у односу на очување своје и безбедности земаља чланица у различитим регионима, на својој територији и глобално. При томе, Унија се фокусира

21 Оле Вивер, Бери Бузан, Мортен Калstrup, Пјер Леметр, *Идентитет, миграција и Новата безбедносна агенда во Европа*, Академски печат, Скопје, 2010, стр. 93-94

на регионе и питања која најдиректније угрожавају њене виталне интересе како:

- одбрана од било какве оружане-ратне претње на територију Европске уније,
- контрола отворених комуникацијских линија (у физичком и сајбер простору),
- сигурно снабдевање енергентима и другим природним ресурсима који су од виталног значаја,
- одржива животна средина,
- контрола и заштита од миграцијских кретања,
- одржавање међународног права (укључујући Повељу УН-а), његово усаглашавање на универзалном нивоу и
- очување аутономије Европске уније и њених земаља чланица приликом доношења одлука²².

Имајући у виду да Унија не представља посебна национална држава која има националне интересе, већ је изграђена на принципу интергаверментализма и солидарности због чега подржава националне интересе земаља чланица. При томе се можемо сложити да су у њеној безбедносној политици или спровођењу ЗБОП, заступљени и формулисани витални интереси Уније, а како супститут националних интереса земаља чланица. То је изражено и кроз механизме Уније који како политички, војни или цивилни капацитети утичу на реализацију Заједничке спољне и безбедносне политике и спровођењу Европске безбедносне стратегије, како механизам реализације Европске безбедносне политике. Одавде почиње увод у изградњу и подршци Европског идентитета, пре свега израженог како Европски безбедносни идентитет.

Ово детерминисање виталних интереса Уније, указује на многе аспекте у односу на Европску безбедносну политику у утицаја на земље-чланице. Детерминисани витални интереси не значе да Европска унија нема интереса у другим регионима сем Европског безбедносног простора или територије Уније, већ даје импулс да се фокусира на ризике и претње који се однесе на виталне интересе и константно ра-

22 Sven Biscop, Jan Coelmont, „Europe deploys, Towards a Civil-Military Strategy for CSDP”, *Egmont paper 49*, Royal Institute for International Relation, Brussels, 2011, pp 3-4

но упозорење и превенција ових претњи, кроз припремљени планови за:

- суседство од Балтика до Црног мора,
- на југу Европе, у региону Гибралтара и Медитерана, као непосредно суседни региони,
- у Персијском заливу,
- Централна Азија,
- Суб-Сахарска Африка,
- одржавање поморске безбедности,
- подршка колективне безбедности у оквирима УН-а, посебно у односу на одговорност у заштити од претњи²³.

Кроз ово, се могу дефинисати витални интереси Уније како глобални, али се не могу одвојити од комплементарности у очувању унутрашње безбедности како кључни фактор, укрштајући се у тачци која се односи на клаузулу Лисабонског Уговора о солидарности између земаља-чланица²⁴. Унија припрема своје војне и цивилне капацитете потребне за реакцију у очувању виталних интереса и остварење Европске безбедносне политике, уколико политичким активностима у оквирима Заједничке спољне и безбедносне политике то не буде могуће да се реализује. Окретање ка активирању војних и цивилних капацитета, подразумева планирање и усмерење реакција у односу на предвиђена сценарија. Развој војних способности, војних тела Уније има пет могућих претходно разрађених сценарија у којима би се употребиле војне снаге и капацитети за заштиту угрожених виталних интереса. На ових пет сценарија који не могу да обухвате сва угрожавања виталних интереса додани су:

- сценарио за реакцију приликом угрожавања поморске безбедности,
- реакција приликом угрожавања сајбер безбедности,
- подршка цивилним операцијама,
- борба против тероризма и

23 Ibid, pp 4

24 Део Лисабонског уговора, преузет из македонске верзије у оригиналу – „Договор од Лисабон-консолидирана верзија”, Општи одредби, Член 3, точка 2 и точка 3, став 3 и Член 4, точки 2 и 3, *Konrad-Adenauer-Stiftung* во Република Македонија, Скопје, 2011, стр. 37-38

- реакције приликом угрожавања унутрашње безбедности.

У основи, витални интереси Европске уније, као супститут посебних националних интереса земаља чланица оформљени су у облику заједничких вредности политичког и друштвеног модела Уније и њено функционисање у чијим основама су утемељене основне безбедносне вредности како просперитет, демократија и једнакост.

Иако, различито представљени, витални интереси Уније и питања која су од трајног интереса за земље-чланице или кандидати, како и њихови витални интерес комплементарни су и по ничему се не разликују у односу на достизању крајњих циљева. Главни крајњи циљ за све државе јесте очување државне унитарности, њена сувереност и у тим оквирима опстајање нације и њене културе. Историјска искуства која има Европа, а која су повезана са нарушавањем појединих виталних интереса како што су на пример, човекова права и права националних мањина које утичу на постављање ових интереса у фокусу националних интереса. То, се не ради једино због заштите ових интереса, већ и због заштите од злоупотребе човекових и мањинских права са стране неке државе, а на штету друге државе, како што је био случај са немачком мањином у Чешкој пре Другог светског рата, када је било употребљено у интересу оправдања немачке освајачке политике²⁵.

Компарирајући виталне интересе Уније и националне интересе држава, може се закључити да они представљају основни индикатор, преко кога можемо да анализирамо остварење националних интереса земаља-чланица или кандидата, а кроз призму Европске безбедносне политике.

25 Владимир Ортаковски, „Правата на малцинствата во рамките на Советот на Европа и во Република Македонија”, *Зборник*, Македонска Академија на Науките и Уметностите, Скопје, 2008, стр. 78

*Емпиријска искуства - истраживање
експертских ставова на примеру Републике
Македоније*

Пример Републике Македоније у остварењу националних интереса кроз призму Европске безбедносне политике, пре свега је повезан пуноправним чланством у Европску унију. Могућност остварења националних интереса кроз Европску унију јесте практично реализовање Европске безбедносне политике, а помоћу инструменте и механизме које она ставља на располагању. Основно прагматично питање јесте: „Да ли се национални интереси могу уградити у европске виталне вредности и самим тим реализовати кроз призму Европске безбедносне политике”? Управо кроз истраживање које је део овог рада можемо да сагледамо како експерти гледају на могућност остварења националних интереса у међународним односима, а кроз чланство у Европску унију. Исто тако, веома је интересантно сагледати могућност очувања националног идентитета како основног националног интереса, а кроз европски идентитет који је део европских виталних вредности. Ово истраживање је спроведено на истраживачком примерку од 128 експерата у осам институција Републике Македоније, и приказана су само три кључна питања од којих можемо добити одговор на то дали је могуће остварење националних интереса кроз чланство у Европску унију. Поред тога приказани су ставови повезани са очувањем националног идентитета како основни национални интерес сваке државе и ставови о утицају европског безбедносног идентитета на Европску безбедносну политику. Добивене ставове, компарираћемо са теоријским опредељењима о којима смо говорили у теоријској дискусији, а онда можемо дати заједнички изведене теоријско-емпиријске закључке како научни допринос, теоријског и практичног значаја.

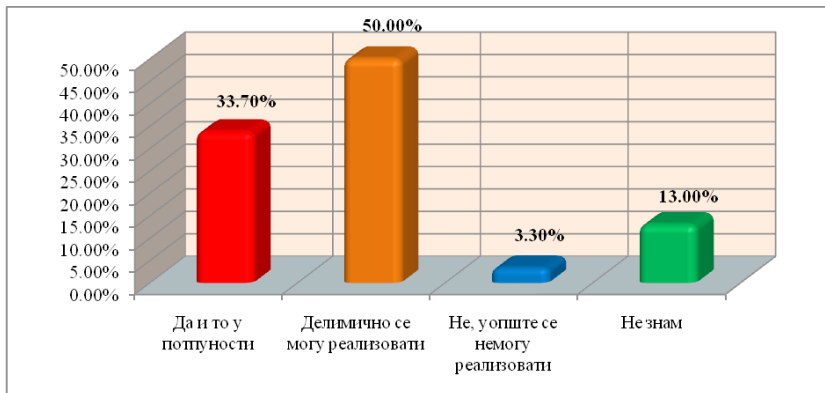
Национални интереси и чланство у Европској унији – могућност практичног реализовања европске безбедносне политике

Дистрибуција одговора експертских мишљења на питање: „Да ли мислите да национални интереси у савременим међународним односима могу да се реализују кроз чланство у Европској унији“?, представљени су на слици 1.

Дистрибуција одговора, даје слику ставова испитаника-експерата у Републици Македонији, при чему одговара на једно веома интересантно теоријско питање, а које у оквирима истраживања, можемо назвати и научно питање. То питање гласи: „Да ли се национални интереси као безбедносни изазови, могу уградити у оквире Европског безбедносног идентитета“? Одговарајући на ово питање добићемо и сазнања о могућности да се национални интереси препознају у оквирима Европског безбедносног идентитета поистовећујући се са виталним вредностима Европске уније.

Слика 1

Приказ дистрибуције одговора на питање:
„Да ли мислите да национални интереси у савременим међународним односима могу да се реализују кроз чланство у Европској унији“?

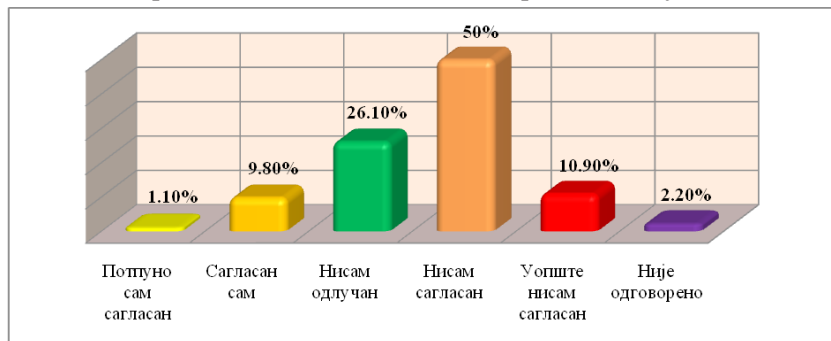

Анализа истраживања усмерава нас ка закључку да експертска јавност у Македонију највећим делом мисли да се национални интереси могу само делимично реализовати кроз чланство у Европску унију. Скептични по овом питању су мали проценат експерата од 3,3%, док 1/3 испитани-

ка мисли да се национални интереси у потпуности могу реализовати кроз чланство у Европску унију. Сагледавајући резултате истраживања по овом питању, можемо речи да је експертска јавност у Македонији свесна могућности остварења националних интереса кроз Европску безбедносну политику. То остварење је углавном по мишљењу експерата делимично. Веома мали број испитаника мисли да је могуће потпуно остварење националних интереса. Овакви ставови имају основу у повезаности са изградњом Европског безбедносног идентитета, јер очекују потпуну подршку Европске уније у реализацији националних интереса или у највећем делу очекују прилагођавање националних интереса у оквирима Уније, а у сагласности са њеним виталним интересима, што доводи до делимичног остварења националних интереса.

Приликом истраживања, у оквирима Ликертове скале, испитаницима је постављена тврдња: „Остварење националних интереса у Европској унији је у супротности са виталним интересима Уније”. Одговори на ово питање треба да дају слику супротности европског безбедносног идентитета како кохезивног фактора у остваривању виталних интереса Уније и националних интереса земаља чланица. При томе и да укажу на могућност развоја или компромисног опстајања европског безбедносног идентитета насупротив националних интереса. Дистрибуција одговора на ово питање представљена је на слици 2.

Слика 2
Приказ дистрибуције одговора на питање:
„Остварење националних интереса у Европској унији је у супротности са виталним интересима Уније”

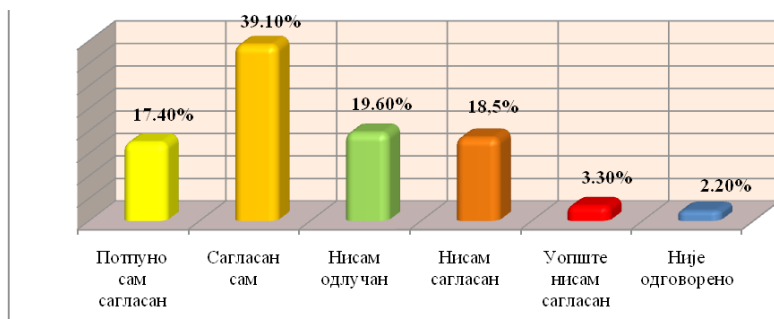

Управо се кроз одговоре на ово питање потврђују ставови експертске јавности у Македонији изложени у претходном питању. У основи, експертско мишљење је да се национални интереси могу реализовати у оквирима Европске уније и да они нису у супротности са виталним интересима Уније. Оваква дистрибуција одговора где имамо само 11% испитаника који мисле да се кроз Европску унију и тиме кроз Европску безбедносну политику не могу остварити национални интереси, одсликава глобалну тенденцију усмеравања држава према чланству у савезу. Управо чланство у савезу какав што је Европска унија омогућава реализацију националних интереса и њихово уграђивање у виталне интересе Уније. Ово је експертски став који свакако утиче на креирање националне политике, посебно безбедносне политике.

Задње питање које ћемо да размотримо у овоме раду је исто тако постављено како тврдња и гласи: „Укључење у европски безбедносни идентитет је кључно за очување националног идентитета“.

Ово питање је повезано са тестирањем познавања експерата о појму и значењу Европског безбедносног идентитета и конкретних могућности за очување националног идентитета у оквирима Европске уније, а кроз спровођење Европске безбедносне политике. Свакако, наш став је да познавање овог појма у оквирима међународних односа утиче на креирање безбедносне политике државе. Поред тога, експертско познавање и разумевање европског безбедносног идентитета утиче на креирање политика повезаних са конструкцијом националних интереса и њихово остваривање, што је свођење реализације националних интереса на политички реализам. Дистрибуција одговора дата је на слици 3.

Слика 3
 Приказ дистрибуције одговора на питање:
 „Укључење у европски безбедносни идентитет је кључно
 за очување националног идентитета“

У одговорима на ово питање, експерти потврђују да је укључење у европски безбедносни идентитет, кључно за остварење националних интереса. Добивени одговори нас усмеравају према закључку да 56% испитаника препознаје европски безбедносни идентитет како инструмент за очување националног идентитета, а национални идентитет, јесте један од кључних националних интереса. Према томе, можемо да закључимо да углавном креирање безбедносне политике може да се уклопи и реализује кроз европску безбедносну политику.

Oliver Aleksandar Andonov

*PRESERVATION AND REALIZATION OF
 NATIONAL INTERESTS THROUGH THE
 PRISM OF EUROPEAN SECURITY POLICY*

Summary

The aim of the research association of national interests and European security policy is evaluating opportunities in countries of the region to preserve their identity and achieve your vital and enduring national interests through membership in the European Union. At the same time, through the practical imple-

mentation of the European security policy actively contribute and participate in building a European security identity, as the basis of preserving the national interests of the member states and the vital interests of the Union.

EU membership represents only a major commitment in the implementation of European security policy. This implementation can often times represents opposition to the national interest, but in any case the very pragmatic political solution to the political leaders. The same leaders will surely face the need to resolve the dilemma: "Dose it European identity is created, or rather the European security identity, the more important at a time, but the preservation and realization of some instantaneous or enduring national interests"?

In order to determine the relevant scientific knowledge during the research will use a comparative analysis of the conceptual definition and determination of national interest, as well as their importance to each country. Throughout the work, permeating the discussion on the definition, determination and conceptual orientation of national interest, from the standpoint of national security policy of some major countries and the European Union, and the model transformation of their national interests in the interest of the majority of states accepted in the international community.

The second part of the study, presents a case study that shows the results of field research in relation to experts attitudes associated with the maintenance and implementation of national interest, as well as the concept of European security policy of the European security identity and its impact on the achievement of national interests in the case of the Republic of Macedonia.

Keywords: national and vital interests, European security policy, European identity

Литература

- Bailes, J. K. Alyson, *A world of risk*, SIPRI Yearbook 2007, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Biscop, Sven, Coelmont, Jan, „Europe deploys, Towards a Civil-Military Strategy for CSDP”, *Egmont paper 49*, Royal Institute for International Relation, Brussels, 2011.
- Biscop, Sven, Andersson, J. Jan, *The EU and European security: forging a global Europe*, Routledge, New York, 2005.
- Brands, W. Henry, „The Idea of the National Interest”, *The ambiguous legacy: U.S. foreign relations in the American century*, (Hogan, J. Michael), part 4, Cambridge University, Cambridge, 1999.
- Buzan, Bery, Waeber, Ole, de Wilde, Jop, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado-USA, 1998.
- Coicaud, Jean-Marc, *Beyond the National Interest – the future of UN peacekeeping and multilateralism in an era of U.S. primacy*, United State Institute of Peace, New York, 2007.
- Drulak, Peter, Braun, Mats, *The Quest for the National Interest: a Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*, Peter Lang Ltd., Frankfurt am Main, 2010.
- Георгиева, Лидија, *Менаџирање на ризици*, Југореклам, Скопје, 2006.
- Георгиева, Лидија, *Европската безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2010.
- Гоцевски, Трајан, Котовчевски, Митко, Нацев, Зоран, Начевски, Ратко, *Дефендологија*, Македонска ризница, Куманово, 2002.
- Laursen, Finn, *The EU and Federalism: Politics and Policies Compared*, Ashgate Publishing, Burlington, 2011.
- Merlinger, Michael, Ostrauskaite, Rasa, *European security and defence policy: an implementation perspective*, Routledge, New York, 2008.
- Miskel, F. James, „National interests (Grand proposes of Catchphrases)”, *Naval War College Review*, vol. LV, No 4, Naval War College, New York, 2002.

- Kardwski, Pawel, Ireneusz, Kaina, Viktoria, *European Identity, Theoretical Perspectives and Empirical Insights*, Lit Verlag, Berlin, 2006.
- Kennet, Christie, *United States Foreign Policy & National identity in the 21st Century*, Routledge, New York, 2008.
- Ортаковски, Владимир, „Правата на малцинствата во рамките на Советот на Европа и во Република Македонија”, *Зборник*, Македонска Академија на Науките и Уметностите, Скопје, 2008.
- Ортаковски, Владимир, *Меѓународната положба на малцинствата*, Мисла, Скопје, 1996.
- Ortakovski, Vladimir, *Minorities in the Balkans*, Transnational Publishers, Inc., Ardsley, New York, 2000.
- Pham, J. Pither, „What Is in the National Interest?”, *American Foreign Policy Interests*, National Committee on American Foreign Policy, Washington D.C., 2008.
- Sarkesian, C. Sam, Williams, A. Johan, Cimbala, J. Stephen, *US National Security: Policymakers, Processes & Politics*, fourth edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008.
- Таталовиќ, Синиша, Гризолд, Антон, Цвртила, Влатко, *Современе сигурносне политики – државе и национална сигурност почетком 21. столетја*, Голден маркетинг-Техничка књига, Загреб, 2008.
- Telo, Mario, *The European Union and global governance*, Routledge, New York, 2009.
- Weldes, Jutta, *Constructing National Interests - The United States and Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999.
- Ванковска, Билјана, *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011.
- Ванковска, Билјана, *Институциите на Европската унија*, Филозофски факултет, Скопје, 2008.
- Вивер, Оле, Бузан, Бери, Калструп, Мортен, Леметр, Пјер, *Идентитет, миграција и Новата безбедносна агенда во Европа*, Академски печат, Скопје, 2010.
- Вајденфелд, Вернер, Веселс, Волфганг, „Европа од А до Ш” (*прирачник за европска интеграција*), Сојузна централа за политичко образование, Фондација Конрад Аденауер, Секретаријат за европски праша-

ња на Владата на Република Македонија, (второ издание), Скопје, 2009.

Договор од Лисабон-консолидирана верзија, Konrad-Adenauer-Stiftung во Република Македонија, Скопје, 2011.

Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World-Brussels, 11 December 2008, S407/08.

Treaty on European Union (Maastricht Treaty on 7 February 1992), Official Journal C191, 29 July 1992.

Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union (Amsterdam, on 2 October 1997), Official Journal C340, 10 November 1997.

Treaty of Lisbon (Lisbon, 13 December 2007), Official Journal C 360, 17 December 2007

<http://www.csseguide.com/showthread.php/2976-definition-quot-NATIONAL-INTEREST-quot>

<http://www.highbeam.com/doc/1086-nationalinterest.html>

Resume

Looking at this text, we can say that the preservation and realization of national interests through the prism of European security policy area it is large theoretical and practical comparisons. First of all, in terms of international relations, national interests and European security policy are highly related. This connection is exploited in particular in terms of the functioning of alliances, the principles of policy, especially security policies that are related to the direct orientation of national interests. Creating a security policy associated with the national interest is political pragmatism commitment to national interests and consideration of their feasibility. Essential national interests are generally based on the preservation of national identity and integrity, independence and integrity of the state, and how the national jadra which represents a prerequisite for the realization of all other national or vital interests.

Summarizing already reported in the paper comparing the theoretical orientation and research results we can determine the following:

1. *National interests are the represent of theoretical and practical political concept that includes several segments of state policy.*

2. *The most important of national interest is to preserve the state and national identity.*

3. *National interests are to determined the interests of the political elite.*

4. *Political elites may use their national interests in order to achieve political goals.*

5. *This goals may be internal or international in state policy.*

6. *For implementation of their national interests, the state may enter into alliances.*

7. *With entery on alliances, countries can transform their national interests or to comply with the vital interests of the alliance.*

8. *Empirical, the Republic of Macedonia, indicate that national interests can be achieved in part by the Alliance, or more specifically the European Union.*

9. *Such, experts in Macedonia believes that national interests are not in conflict with the vital interests of the European Union.*

10. *Exsercise national interests within the framework of the European Union to preserve national identity.*

11. *Inclusion the European identity or European security identity, allowing for the national interest, thereby preserving national identity.*

12. *European identity-European security identity does not challenge national identity.*

13. *European security identity represents an instrument for the preservation of national identity.*

14. *European security policy is the foundation of building a European security identity.*

15. *European is determined by the identity between national identity and fundamental European values, and pragmatizovan through European security identity, as a result of the policy of European political actors.*

16. *Preserve the national identity constitutes a vital national interest of each state, and national interests that can be developed and preserved through the prism of the European Security*

Strategy, through which practically represented by European security identity. European security policy instrument that represents operational European security strategy.

Therefore European security policy and allows fully impact the achievement and realization of national interests within the EU, in particular through a policy in international relations, defined as the European Common Foreign and Security Policy.

In his theoretical concept of European security policy is represented by both the European Security Strategy does not reject the realization of national interests of member states. National identity is a fundamental national interest, not only for the countries of the Union, but also for the countries in the Balkan region. Therefore, the countries of the Balkan region can count on real realization their national interests, primarily to preserve their national identity.

Practical and political rhetoric achievements operationalization of these objectives in international relations is the Common European International and Security policy and performance in Europe's external relations.

Овај рад је примљен 4. децембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Ратко Љубојевић*

КОРЕНИ САВРЕМЕНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ПОДЕЛА НА БАЛКАНУ

Сажетак

Аутор полази од хипотезе да су корени савремених геополитичких подела на Балкану настали као плод моћи и надмоћи Великих сила, чији је резултат насиље и подела. Предиспонирана природним и рудним богатством, територија Балкана била је и остала занимљив и пожељан плен свим освајачима. Развезивање балканског чвора, аутор препознаје у владавини права, а никако у брзом и насилном решењу, као што нам чувени филозоф Николај Берђајев шаље поруку: “Свако добро које се уводи на силу постаје зло”.

Кључне речи: моћ, сила, насиље, империјалистичка власт, геополитичка подела, Балкан

Европа је након завршетка Првог светског рата, а нарочито после Октобарске револуције, попримила нове политичке облике. Последице одлука, које су донете ратним збивањима, била су плод унутрашњих социјалних кретања у читавом низу тадашњих европских држава. Нарочито су изражена збивања у царевинама чији су социјални процеси и класна борба, продубили националне интересе и довели до великих политичких промена.¹ Таква политичка кретања резултат су распада неких држава, стварања нових, прекра-

* Безбедносно информативна агенција, Београд.

1 А. Ј. Р. Taylor: *Habsburška Monarhija 1809-1918*, Znanje, Zagreb, 1990, стр. 92.

јање граница, промена облика владавине, а у Русији чак промена и друштвеног уређења. Након завршених ратних збивања, уместо двадесетосам држава створене су тридесеттри европске државе.²

Иако је Дејвид Лојд Џорџ (1863-1945), тадашњи премијер британске владе, почетком 1918. године јасно и недвосмислено изнео да уништење Аустро-Угарске Монархије није савезнички ратни циљ, по завршетку Првог светског рата дошло је до нових територијалних прекрајања. Аустро-Угарска Монархија, која се простирала централним областима Европе и великим делом југоистока, распала се на више делова. Немачка, а нарочито Русија, изгубиле су велике делове својих територија, а Турска, некада моћна царевина, успела је да очува своју европску територију али је зато претрпела велике губитке на афричком и азијском континенту. Овако велике промене, које су задесиле Европу, нису створиле једну нову политичку силу. То је био резултат стварања више малих и средњих држава старог континента.³

Између Беча и Цариграда створено је осам нових држава. Територијалне промене које су настале распадом Хабсбуршке монархије довеле су до стварања две националне државе: Мађарске и Аустрије. Уједињењем независних држава Србије и Црне Горе и областима подељене Хабсбуршке монархије Словеније, Хрватске, Далмације, Славоније, Срема, Босне, Херцеговине и Војводине створена је нова територијална целина - Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Бугарска територија била је умањена у односу на ону пред рат, услед корекције дела територије која је припала Краљевини СХС.⁴

Грчка и Албанија су, након велике међународне борбе, успеле да очувају своје територије које су им признате на Лондонској конференцији 1913. године. Румунија је увећала своју територију а из некадашње Двојне Монархије, на простору средње Европе издвојила се Чехословачка. На северу

2 А. Митровић: *Време нетрпељивих*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974, стр. 43.

3 Љ. Петровић: *Југословенска привреда и друштво у периоду 1918-1991*, Београд, 2000, стр. 11.

4 И. Божић, В. Дедијер, С. Ћирковић, М. Екмечић: *Историја Југославије*, Београд, 1972, стр. 19.

Европе простирала се новообновљена Пољска која је у основи створена на својој историјској територији коју су крајем 18. века поделиле Аустрија, Русија и Пруска. Новим територијама припојен је Познањ и западна Пруска, који су до тада били део немачког царства. Област средње Висле са Варшавом, Вилна, Бјелисток, Брест-Литовск и Ковно припојени су Пољској од предратних руских територија а од територија некадашње Хабзбуршке Монархије припојена је Галиција.⁵

На подручју Балтика такође је било промена. Настале су три нове мале државе: Литванија, Летонија и Естонија. Гдањск, претходно немачки Данцинг, постао је слободан град под управом Друштва народа који је Пољској служио као излазна лука. Литванија је створена од дела територија бивших царевина Русије и Немачке а Летонија и Естонија створене су на простору бивше територије Руске Царевине. Данска је своју територију проширила на рачун предратне Немачке а припало јој је и острво Исланд. Финска, коју је на Бечком конгресу 1814-1815. добио руски цар, постала је независна држава.⁶

Значајну улогу и свакако водеће политичке позиције у Европи имале су земље које су из рата изашле као победнице док је Немачка, која је из рата изашла умањена, економски истрошена али не и војнички поражена, изгубила примат. Што се тиче Совјетског Савеза, он је и поред губитка дела своје територије и даље био друга земља по величини, одмах после Британске Империје.

Наиме, стожер европског политичког, социјалног, економског и културног живота постале су земље победнице, у првом реду Француска, Велика Британија и Италија. Француска је успела да поврати области Алзас и Лорен, територије које је изгубила 1870-1871. године. Велика Британија, у то време најмодернија индустријска сила и водећи светски банкар 19. века, остала је без отцепљене Ирске а Италија, иако најмања од европских сила, изашла је из рата увећана територијом Јужног Тирола, Истром, Задром и неким острвима на Јадранском мору.⁷

5 А. Митровић: *op. cit.*, стр. 44.

6 Исто, стр. 46.

7 *Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине СХС*, Београд, 1919.

Немачка се и даље наметала у политичком смислу, ма да јој силе победнице нису у прво време признале равноправност. Подређен статус имао је и СССР који је створен првом социјалистичком револуцијом на свету. Ипак, због општих политичких прилика, Немачка и СССР су привлачиле пажњу међународне заједнице. Оне су, заједно са силама Антанте и САД, утицале на међународне односе, а не ретко, и на креирање унутрашњих политичких прилика у неким европским државама.⁸

Међународна Конференција мира у Паризу 1919-1920. године изнедрила је нове идеје. Међу најзначајнијом била је идеја “трајног и праведног мира”. Основна начела која су проистекла из идеје о “праведном миру” су да *сви народи морају бити изједначени у својим правима* и да *народи имају права да сами себи одреде своју судбину*. Допунско начело било је начело о *стварању природних или стратегијских граница* у шта се морало водити рачуна да се ни етничком ни стратегијском границом не смеју повредити неопходне економске претпоставке живота једног народа, из чега је произашло начело *животног економског интереса*.⁹

Склапање Кучуккајнарџијског мира и нове империјалне тежње

То је био резултат империјалних тежњи, жеља и могућности чији су се интереси сударили на Балканском полуострву још крајем XIX века. Наиме, како је Херфрид Минклер приметио, империје се разликују од државе по различитој логици понашања. Државе су интегрисане сопственим становништвом унутар својих оштрих, јасних и упадљиво омеђених граница. У случају империја, тако прецизне линије раздвајања представљају изузетак. Империјалне границе не одвајају равноправно политичке јединице, већ су израз степена моћи и утицаја, не само у политичком, већ у економском, културулошком, а не ретко и у религиозном смислу.¹⁰ У том контексту, конкуренција тадашњих европских сила

8 А. Митровић: *op. cit.* 37.

9 Исто, стр. 37.

10 Х. Минклер: *Империје - логика владавине светом - од старог Рима до Сједињених Држава*, Београд, 2009, стр. 15.

била је од одлучујућег значаја. Ако би која од сила застала у трци за повећањем политичке и економске моћи, не само да је територију препуштала конкурентима већ јој је претила потпуна пропаст.¹¹

И теорија политике на исти начин дефинише моћ. Наиме, основа политичке моћи је економска моћ која се препознаје као поседовање личног или као могућност располагања друштвеним богатством. Из овога закључујемо да политичка моћ служи увећању економске моћи. Отуда, политичка моћ изведена из економске моћи утиче на кључне токове развоја међународних односа надређености и подређености а који се препознају кроз империјалистичке тежње.¹² Како Опенхајмер дефинише “моћ је способност утицања, ограничавања или кажњавања” што нас наводи на закључак да “моћ као надмоћ у клици садржи насиље”. Извођење насиља је манифестација моћи, али може бити и манифестација немоћи. То може бити и знак нестанка ауторитета, што је по Милсу „последњи облик моћи“.¹³ Француски филозоф Ален Бадју сматра да империјална политика има за циљ слабљење свега што може бити препрека доминацији. Он додаје да су и Римљани античког доба били мајстори овакве политике, где је било далеко интересантније имати локално подређене сараднике него бити приморан на окупацију територије сопственим снагама.¹⁴

Османска Империја је након шестогодишњег рата са Русијом склопила 1774. године Кучуккајнарџијски мир. Тиме је започето постепено комадање Османског царства а сасвим тим настао је ривалитет великих сила, у првом реду Русије, Француске и Енглеске, које су желеле што већи комад територије, на којој би шириле сопствени империјални утицај.

Русија је имала потребу да успостави доминацију и прошири утицај на Балкан где је већинско становништво било православне вере. На тај начин би поред политичког и економског утицаја имала слободан приступ ка отвореном мору.

11 Исто, стр. 31.

12 Р. Љубојевић: “О политичком насиљу у Србији у време распада османског царства”, *Политичка ревија*, бр. 4, 2009. стр. 307-330.

13 Д. Симеуновић: *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989. стр. 7.

14 М. Кнежевић: *Србија и Русија*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 143.

Са друге стране, Енглеска је имала потребу да заштити морски пут за Индију, односно да контролише превлаку која је раздвајала Средоземно море од Индијског океана, па је из тог разлога почела да се интензивније интересује за арапске земље у региону Медитерана али и за територију Балкана чије су државе такође излазиле на Медитеран. Француски интереси били су очување трговачке и културолошке позиције код хришћанског становништва источних земаља па су се самим тим, француски интереси врло често налазили насупрот интереса Русије или Енглеске.¹⁵ Аустроугарска је због страха од ширења руског утицаја покушала да на територији Балкана успостави границу. Касније се и Немачка заинтересовала за територију Балкана у оквиру сопствене геополитичке стратегије “*Drang nach Osten*”, чији су се интереси скоро увек поклапали са интересима Аустроугарске Монархије.¹⁶

Политичке идеје о државном уједињењу и разједињавању балканских народа

Неизоставни чинилац балканских дешавања, крајем XIX века, била је идеја о уједињењу словенских народа и стварање заједничке државе, која је нарочито била изражена након свршетка Балканских ратова (1912-1913). Идеја је настала као плод модерног доба, након нестанка феудализма и економског јачања грађанства а у циљу политичког и економског осамостаљивања. Словенска идеја се развијала у више праваца. На територији Аустроугарске Монархије идеја политичког осамостаљивања развијала се у виду националног препорода, нарочито међу православним живљем док се на територији ослобођене Србије клица овакве идеје развијала у два правца. Први као визија уједињења Срба и Бугара у заједничку државу и други, о стварању јединствене државе под вођством Србије. Идеју о стварању јединствене државе развио је тадашњи српски министар унутрашњих дела Илија Гарашанин, 1844. године. Под његовим родоначелством скриван је тајни план и сачињен документ под називом *Начертаније* који је у то доба био тајни документ и уједно програм

15 Р. Мантран: „Почеци источног питања 1774-1839”, *Историја Османског царства*, Р. Мантран, ур., Београд, 2002, стр. 509.

16 Исто, стр. 513.

тадашње српске владе по коме је Србија требало да води политику ослобођења и уједињења свих Словена са простора Балкана. Развојем овако замишљене међународне политике, Србија је планирала припајање територија Босне, Херцеговине, Црне Горе, Северне Албаније, Срема, Бачке и Баната. Социјалиста Светозар Марковић је ишао још даље. Он је са својом револуционарном идејом за уједињењем балканских народа предвиђао стварање балканске федерације. Поред ових идеја постојала је и концепција о подунавском удруживању народа на федеративној или конфедеративној основи.¹⁷

За геополитичко решење на принципу конфедерације балканских народа залагали су се и неки политичари великих сила. Један од њих био је Британац Виљем Еверт Гледстон.¹⁸ Он се залагао за неутрално решење стварањем тзв. тампон зоне, која би могла да одоли притисцима Русије, Аустроугарске и Османског Царства, великим силама које су се природно и географски наслањале на ову територију и свака на свој начин заговарале империјалистичке идеје. Наиме, Гледстону мишљење било је да конфедерацију балканских држава треба да сачињавају Србија, Црна Гора, Бугарска, Хрватска, Босна и Херцеговина.¹⁹

Бењамин Калај (1839-1903) аустроугарски политичар имао је сасвим другачије мишљење. Он је у својим мемоарима *О источним задацима Аустроугарске* указао на неизбежност распада Османског Царства, чије место на Балкану треба да заузме Аустроугарска Монархија. Да би се оваква замисао спровела у дело, Дунавска Монархија би морала да постигне доминацију у Подунављу и на Јадрану. Из тог разлога, моћна Аустроугарска се залагала за стратегију стварања малих и међусобно непријатељских држава, без могућно-

17 Б. Петрановић: *Историја Југославије 1918-1988*, Нолит, Београд, стр. 3-4.

18 Виљем Еверт Гледстон (William Ewart Gladstone) рођен је 1809. године у Ливерпулу. У двадесет трећој години постао је члан британског парламента као торијевац. Након политичког пораза 1874. године напустио је место лидера либералне партије и активно учешће у политици. Бавио се источним питањем и дао своје виђење у делу под називом *Бугарски ужаси и источно питање* где је описао зверства отоманских власти над бугарским народом, осуђујући отоманску и Дизраелијеву политику на простору Балкана. Умро је 1898. године. С. Јовановић: *Гледстон*, Из историје књижевности II, Београд, 1991, стр. 34.

19 А. Растовић: *Велика Британија и Србија 1903-1914*, Историјски институт, Београд, 2005, стр. 43.

сти да се супротставе моћној сили а са друге стране, сужавала је сферу руског утицаја у Југоисточној Европи.²⁰ У сваком случају, балканска социјално-економска превирања дала су тон наступајућим међународним односима.

Ратна збивања као инструмент геополитичких прекрајања

Философ Карл фон Клаузевиц, дефинише рат као наставак политике неким другим средствима и сматра га сложеним политичким процесом. Заправо, најсложенијом формом политичког насиља. Рат је за њега наставак политике насилним средствима која је започета ненасилним. Клаузевиц закључује да до рата долази оног тренутка када се друштвене противуречности заоштре до граница да сва остала политичка средства постану недовољна за њихово разрешавање.²¹ Поред ратова које су водиле Велике силе и мале балканске државице, учествујући у сложеним међународним политичким процесима биле су готово приморане да воде ратове. Након устанка у Херцеговини који је избио 1875. године, српски Књаз Милан Обреновић (1854-1901) као поглавар земље издао је Прокламацију 18. јуна 1876. године којом је објавио рат Османској империји. Три дана пре тога и црногорски Кнез Никола I Петровић Његош (1840-1921), на Видовдан издао је своју Прокламацију. Прокламације нису биле само војнички акт већ су садржале и дипломатски тон. У њима се наводи да улазак српско-црногорске војске на територију османске државе не представља акт агресије већ начин да се коначно успокоје крајеви због којих Србија и Црна Гора трпе у моралном и у економском погледу. Немири и периодични устанци који су се дешавали на територијама где је већинско становништво било православне вере, били су насупрот државних интереса и народног благостања. Наступајући рат, према најави објављеној у Прокламацији, није носио преврат, ватру и опустошење, но правду, ред и безбедност. Српски Књаз је у својој прокламацији навео да су у борбеним редовима са Србима “храбра браћа Црногорци, дивни јунаци Херцегов-

20 С. Терзић: *Стара Србија (19-20. век) драма једне цивилизације*, Православна реч и Историјски институт, Нови Сад-Београд, 2012, стр. 222.

21 Д. Симеуновић: *Политичко насиље*, стр. 171.

ци као и многобројни паћеници Босански” и да он, очекује подршку православног живља на Балкану, и у Прокламацији додаје: “Наша вредна браћа Бугари чекају нас а од слободоумља поноситих Грка можемо очекивати, да неће иза нас дуго заостати, ти славни потомци Темистокла и Бочариса”.²² Рат је замишљен као свесловенски и ослободилачки али без сумње да се наступајући политички процеси нису могли решити без оружја и људских жртава. Природно-географски детерминизам често је основа геополитичких, идеолошких и војностратегијских настојања да се побољша квалитет самог географског положаја. Освајање територија, пољопривредно богатих простора, рудног богатства, енергетског и хидрографског потенцијала представља најважнији задатак и *право јачега*, коме он приступа ради очувања и увећања својих позиција. Стога, физичко-географски фактор можемо свести на ниво *арене* у којој крајњи резултат профилише друштвено-географски фактор.²³

Наизглед мали рат Србије и Црне Горе, против моћне османске државе војно су помагали, у добровољачким одредима, Срби из Војводства Срема, Бачке, Баната, Далмације, Горње Крајине али и Руси, који су се бројчано највише одазвали. Поред војничке помоћи, из Русије су стизала значајна новчана средства. Руска влада је наложила Руској банци за спољну трговину, Петроградској међународној трговачкој банци и Волжско-Камској банци да одобре српској Влади зајам у износу 3,75 милиона рубаља.²⁴ Поред новца, који је био неопходан за вођење ратних операција, помоћ је стизала и у санитетском материјалу. Она је стизала преко поглавара Српске православне цркве, Митрополита Михаила који је био на челу новоформираног Српског црвеног крста. На војном бојишту, храбром руском генералу Михаилу Глигоријевичу Черњајеву (1828-1898) била је предата команда над Моравском војском, која је у том тренутку била једна од најважнијих војних српских јединица. Са друге стране, осман-

22 Ж. Живановић: *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, књига прва, Геца Кон, Београд, 1923, стр. 338-339.

23 М. Степић: *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001, стр. 27.

24 Д. Гњатовић: *Стари државни дугови*, Економски институт, Београд, 1991, стр.21.

ску државу помагала је енглеска влада. У првом реду војно али и материјално, снабдевајући војску ратним материјалом и стручном асистенцијом високих енглеских официра који су седели у главнокомандном штабу.²⁵ Османској царевини била је неопходна новчана помоћ због банкрутства који је држава прогласила у јесен 1885 године, чиме је у потпуности пртестала да извршава своје финансијске обавезе у земљи и иностранству.²⁶ Чувени амерички економиста Харви Фиск приметио је, да нас економисти уче да је рат финансиран онда када је вођен а да финансијски терет рата увек пада на плећа будућим генерацијама.²⁷

Пуна четири месеца трајао је тежак и крвави рат. Нарочита пажња зарађених страна, војске и дипломатије била је усредсређена у долини Мораве где је требало и да се реши рат. Решење се није назирало ни на војном ни на дипломатском пољу.²⁸ Оно је стигло са треће стране. Генерал Черњајев обавестио је српског Књаза да је стање војно критично и да је једина нада српског спасења у брзом примирју. Он је даље сугерисао: “Телеграфишите искрено руском Цару, иштите примирје у року од 24 сата”. Након овога, руска царска влада ултимативно је саопштила Високој Порти у Цариграду да у року од 48 сати заустави све војне активности. Исти став имале су и остале Влике Силе, које су дипломатским притиском довеле до закључења Мировног уговора, где је мешовита међународна комисија одредила демаркациону линију. По завршетку Цариградске конференције, одржане крајем 1876. године Велике Силе су се повукле а зарађене стране остале су саме лицем у лице, обе уважавајући геополитички став Велике Русије, према коме су се обе морале управљати.²⁹

Мир на бојном пољу који је српска либерална влада закључила уз помоћ моћног заштитника није био крај невоља. Власт је добила новог непријатеља, конзервативце који

25 Ж. Живковић: *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, стр. 344.

26 Д. Ђатовић: *Стари државни дугови*, стр. 27.

27 Harvey E. Fisk: *The Inter - Ally Debts*, Bankers Trust Company, New York, 1924, str. 3-4.

28 Ж. Живковић: *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, стр. 340.

29 Исто, стр. 341.

су свим средствима покушавали да смене владу која је ушла у рат. Чак су и предлагали да им се суди, уколико то буде могуће, што је субверзивно деловало на политичке прилике у земљи. Према дефиницији теорије политике, субверзија је сложени облик институционализованог насиља чији је стратешки циљ дестабилизација друштва изнутра извођењем разних рушилачких техника широког спектра без војне интервенције.³⁰ У ширем контексту, долазимо до препознавања империјалне политике, чији се појам посматра још од Луја Бонапарте а који је касније у свом чувеном говору одржаном 1872. године у Кристалној палати, проширио Бенџамин Дизраели. Он је заговарајући империјализам описао пројекат експанзивне спољне политике која је имала за циљ јачање енглеске Круне нарочито у спољнополитичком погледу, стварајући надмоћ која се пресликавала и на тадашње прилике на Балкану.³¹

И Аустроугарска Монархија је, после својих дипломатских и војничких пораза у Немачкој и Италији, пренела тежиште своје међународне политике на Балкан. То је било подручје на коме се она имала обештетити за губитке на западу. Наиме, при склапању Конвенције уз руско-аустроугарски Уговор од 15. јануара 1877. године, гроф Андраши је ставио до знања Русији, да је сфера интересних утицаја аустроугарске политике, територија до линије Тимок-Вардар-Солун.³²

Цариградска конференција из 1876. године и Конференција Великих Сила одржана у Лондону из 1877. године, готово да нису дале скоро никаквих резултата. Дипломатске акције, у погледу реформи економског и политичког стања хришћана на територији којом су владале османске власти, биле су безуспешне. То су увиђале све Велике Силе, између осталог и пријатељи Османског царства. Разрешење политичке ситуације пренешено је на Русију која је узела на себе главну улогу у расправи покренутих питања око положаја православног света на Балкану. Русија је након свих неуспелих покушаја објавила рат Порти, Царевим манифестом објављеним у

30 Д. Симеуновић: *Политичко насиље*, стр. 135.

31 Х. Минклер: *Империје - логика владавине светом - од старог Рима до Сједињених Држава*, стр. 46.

32 В. Ћоровић: *Односи између Србије и Аустроугарске у XX веку*, Штампa државне штампарије Краљевине Југославије, Београд, 1936, стр. 9.

Кишињеву 12. априла 1877. године. Уз предходно склопљен уговор са вазалном Румунијом, Русија је обезбедила несметан пролазак своје војске и пришла османској територији на Доњем Дунаву. У исто време Румунија је прогласила независност што је уједно била и објава рата Османској царевини. Тиме се продужило Источно бојиште. Русија је гомилала војску у Румунији где је била Врховна Команда руске европске операционе војске, док је у Закавказју оперисала друга руска војска која је наступала у правцу Карса, Ерзерума и других места Мале Азије.³³

Српски Књаз Милан и министар спољних послова Јован Ристић (1831-1899) искористили су ову ситуацију и упутили су се у Главни стан, лично руском Цару, који их је примио 5. јуна 1877. године у граду Плојешће, у Румунији. Том приликом вођени су разговори о свршеном српско-турском рату али и о наступајућем руско-турском рату. Јован Ристић описао је овако сусрет “Руси нас формално не позивају у рат, али дају разумети, нарочито Цар и Велики Кнез Никола, Главни командант дунавске војске а и генерал Игњатијев, да желе да заратимо с тим да цео покрет не изгледа да је задахнут од стране Руса”.³⁴ Овакви разговори а нарочито српски став нису наишли на одобравање британске политике. На Србију је вршен отворени притисак да не размишља о уплитању у руско-турски рат, јер би у противном изгубила британску наклоност и подршку у међународним круговима. Када је средином децембра 1877. године Србија ипак ушла у рат као савезница Русије жестоко је реаговао британски амбасадор у Цариграду Хенри Лајард. Он је српску одлуку оценио као “нитковски и најкукавичкији чин”.³⁵

Овако доминантан британски став у геополитичком смислу и страх од руског изласка на топла мора, можда је најбоље објаснио угледни научник Алфред Мехен (1840-1914). Он је ставио посебан значај и акценат на контролу поморских комуникација којима се одвија трговина. Изучавајући историју, Мехен је закључио да је Британија увек имала предност у односу на супарнике због свог географског поло-

33 Ж. Живановић: *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, стр. 354.

34 Исто, стр. 355.

35 А. Растовић: *Велика Британија и Србија 1903-1914*, стр. 39.

жаја и других карактеристика, чија је контрола над морима и кључним тачкама на поморским комуникацијама обликовала историју и судбину света. Он наглашава да комбинација поморске трговине прекоморских земаља и приступ страним тржиштима, ствара национално богатство и у највећој мери одређује моћ нације у међународним оквирима. С тим у вези, остваривање војнопоморске супериорности у акваторији, представља основни предуслов за остваривање поморске трговинске моћи. Као посебно доминантне и геостратешки важне тачке Мехен је издвојио контролу над босфорским и гибралтарским мореузом.³⁶ Насуопрот томе, Руси су одувек имали другачији поглед на геополитичке односе на Балкану. Можда се најсликовитије изразио Николај Трубјецкој (1890-1938) када је рекао: “Да је по својој правој природи, Евроазији историјски одређено да буде обухваћена једном државном творевином”.³⁷

Практично, руско-турски рат започео је војним операцијама 10. јуна 1877. године. Руска војска и њене савезнице имале су велике војничке победе. Са Балкана и Мале Азије протеране су османске власти па је исход овог рата решен пред Цариградом. Војне операције су званично престале 19. јануара 1878. године, након што су у Једрену потписани услови за склапање прелиминарног мира. Након месец дана, 19. фебруара 1878. године званично је у Сан Стефану потписан мировни Уговор, који је добио име по месту где је и склопљен. Тим уговором Румунија је стекла независност, Србија је добила независност у проширеним границама, Црна Гора је увећана, створена је нова држава Кнежевина Бугарска, Босна и Херцеговина су добиле аутономију а Русија је добила знатне територије у Малој Азији и велику ратну одштету. Поред овога, Русија је узела искључиво право да сама преговара са османским властима, искључујући своје савезнике али и силе потписнице Париског уговора из 1856. године.

36 И. Зарић: “Моћ мора у геополитици и геостратегији САД”, *Национални интерес*, бр. 3, 2009, стр. 135.

37 М. Кнежевић: “Фантазма дерусификоване Евроазије”, *Национални интерес*, бр. 3, 2009, стр. 152.

*Дипломатија као инструмент
геополитичких прекрајања*

Приликом склапања Санстефанског уговора о миру, империјалистички став руских преговарача изазвао је негодовање и отпор свих осталих европских сила према Русији. Изгубивши благонаклоност Немачке, традиционалног пријатеља, ситуација на терену нагло се променила. Притешњена са свих страна, у првом реду од Енглеске, Аустроугарске а посебно Немачке, Русија је била приморана на ревизију Санстефанског уговора о миру. Дипломатским путем и наставком преговора, овог пута свих Великих сила заједно, требало је разрешити питања која су изазвала Источни рат.³⁸

Конгрес Великих сила на коме је вршена ревизија Санстефанског уговора започет је свечано 1. јуна 1878. године у Берлину, граду по коме је Конгрес и добио име. Ревизијом је донет нови међународни акт који је назван Берлински уговор из 1878. године. Он је поништио одредбе Санстефанског уговора о миру и определио нове међународне односе на простору Европе и Азије. Што се тиче Балкана, Србија је просторно увећана, границе санстефанске Бугарске сведене су на етнографски природне линије а Турској су враћене територије новостворене аутономне области Источне Румелије, која је Санстефанским уговором припала Бугарској.³⁹ Руска визија Балкана видно је измењена. Примењено је основно начело енглеског политичара Гледстона, да Балкан треба да припадне народима оних земаља који га вековима насељавају.⁴⁰ Председавајући на Берлинском конгресу принц Отто фон Бизмарк (1815-1898) закључио је да Европа жели да створи трајно стање мира и сигурности свих народа на Истоку. Он је додао да се Конгрес није састао да ограђује целину Османске државе, него да осигура европски мир за сад и од сад. Русија се по овом питању није изјаснила а како Конгрес није гласао, решење је прећутно примљено.

38 Ж. Живановић: *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, стр. 369.

39 Исто: стр. 371.

40 А. Растовић: *Велика Британија и Србија 1878-1889*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000, стр. 124.

Наиме, Берлински конгрес је на Балкану требало да *de jure* установи стање *status quo* на неограничено време али се *de facto* ово стање никада није поштовало. Само годину дана доцније, 1879. године Ото фон Бизмарк је изјавио да су на Балкану само Србија и Црна Гора камен спотицања на путу Аустроугарске монархије.⁴¹ Овакав став утицао је и на политику Немачке према државама Балкана која је у много чему била заједничка са политиком коју је водила Аустроугарска.

Само девет година након Берлинског конгреса, после пада бугарског кнеза Александра Батенберга (1857-1893) и доласком Фердинанда Кобуршког (1861-1948) за новог кнеза 1887. године, Бугарска је изгубила политичку подршку Русије. Са друге стране, Бугарска је добила подршку Енглеске, Аустроугарске и Немачке, које су имале нарочити утицај код Османских власти у Цариграду.⁴² Овом, наизглед обичном политичком сменом, дошло је до нових геополитичких пре-крајања, прерасподеле моћи и политичког утицаја империјалних сила на Балкану. Као потврда свега овога, говори став тадашњег министра иностраних дела Аустроугарске, Грофа Голуховског који је 1903. године изјавио, да без обзира ко у Србији влада, Дунавска монархија неће дозволити стварање једне Велике Србије или Велике Црне Горе, нити да постоји могућност да Цариград припадне Русији. Он је сматрао да ако би Русија освојила Цариград, Аустроугарском се не би могло даље управљати, јер би је у том случају, центрифугални словенски елементи потпуно растргли. Решење балканског питања Голуховски је видео у што дужем одуговлачењу, колико год је то могуће. Он је замишљао да се Османска држава замени, што је могуће спорије, новим аутономним државама. Да се створи, што је могуће већа Грчка, велика Румунија, Велика Бугарска, слаба Србија, мала Црна Гора и на крају слободна Албанија.⁴³

41 В. Ћоровић: *Односи између Србије и Аустроугарске у XX веку*, стр. 29.

42 С. Терзић: *Стара Србија (19-20. век) драма једне цивилизације*, стр. 136.

43 В. Ћоровић: *Односи између Србије и Аустроугарске у XX веку*, стр. 29.

*
* *

Решење балканског питања ни данас није заокружено. Њега можемо препознати у Хераклитовом учењу да је свет пре свега тоталитет свих догађаја, промена и чињеница, вечна борба супротности које изазивају несклад, сукоб и рат. Хераклит у свом 53. фрагменту каже: «Рат је отац свега и краљ свега... а треба знати да је свеопшта појава, да је правда добра и да све настаје кроз борбу и по нужди». Међутим, Хераклит види и одређене границе а прекорачење тих граница назива неправичност. Он додаје да ни Сунце не сме прећи своје границе, јер ће га Еумениде, правдине помоћнице, због тога казнити. Јер све што прелази одређену меру мора бити кажњено. Хераклит закључује: «Закон је краљ света и људи и богова».⁴⁴

Ratko Ljubojevic

ROOTS OF CONTEMPRARY GEOPOLITICAL DIVISIONS IN THE BALKANS

Summary

The author starts with the hypothesis that the roots of contemporary geopolitical divisions in the Balkans, created as a result of power and supremacy of the Great Powers, resulted in violence and divisions. Predisposed with natural and mineral resources, the territory of the Balkans was and is interesting and desirable prey to all invaders. Unbinding Balkan node, the author recognizes in the rule of law and not in the rapid and violent solutions, such as famous philosopher Nikolai Berdyaev sends us the message: "All the best, which is brought by force becomes evil."

Key words: power, force, violence, imperialist power, geopolitical divisions, the Balkans

44 Р. Милашиновић, С. Милашиновић: *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007, стр. 35.

Литература

- Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине СХС, Београд, 1919.
- Божић И., Дедијер В., Ђирковић С., Екмечић М.: *Историја Југославије*, Просвета, Београд, 1972.
- Ѓатовић Д.: *Стари државни дугови*, Економски институт, Београд, 1991.
- Живановић Ж.: *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, књига прва, Геца Кон, Београд, 1923.
- Зарић И.: “Моћ мора у геополитици и геостратегији САД”, *Национални интерес*, бр. 3, 2009, стр. 131-149.
- Кнежевић М.: *Србија и Русија*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Кнежевић М.: “Фантазма дерусификоване Евроазије”, *Национални интерес*, бр. 3, 2009, стр. 151-170.
- Љубојевић Р.: “О политичком насиљу у Србији у време распада османског царства”, *Политичка ревија*, бр. 4, 2009, стр. 307-330.
- Мантран Р.: „Почеци источног питања 1774-1839”,.: *Историја Османског царства*, Р. Мантран, ур., Београд, 2002.
- Милашиновић Р., Милашиновић С.: *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007.
- Минклер Х.: *Империје - логика владавине светом - од старог Рима до Сједињених Држава* Београд, 2009.
- Митровић А.: *Време нетрпељивих*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974.
- Петрановић Б.: *Историја Југославије 1918-1988*, Нолит, Београд,
- Петровић Љ.: *Југословенска привреда и друштво у периоду 1918-1991*, Београд, 2000.
- Растовић А.: *Велика Британија и Србија 1878-1889*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000.
- Растовић А.: *Велика Британија и Србија 1903-1914*, Историјски институт, Београд, 2005.

- Симеуновић Д.: *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.
- Степић М.: *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001.
- Taylor A. J. P.: *Habsburška Monarhija 1809-1918*, Znanje, Zagreb, 1990.
- Терзић С.: *Стара Србија (19-20. век) драма једне цивилизације*, Православна реч и Историјски институт, Нови Сад-Београд, 2012.
- Ђоровић В.: *Односи између Србије и Аустроугарске у XX веку*, Штампа државне штампарије Краљевине Југославије, Београд, 1936.
- Fisk E. Harvey: *The Inter - Ally Debts*, Bankers Trust Company, New York, 1924.

Resume

The roots of contemporary geopolitical divisions in the Balkans, created as a result of power and supremacy of the Great Powers, resulted in violence and divisions. Predisposed with natural and mineral resources, the territory of the Balkans was and is interesting and desirable prey to all invaders.

After the First World War and especially after the October Revolution, Europe had witnessed new political arrangements. Consequences of the decisions made during the war were the result of internal social developments in a number of then existing European countries. Developments in Empires whose social processes and class struggle deepened national interests and produced large political changes had been particularly pronounced. Such political developments were the result of dissolution of certain states, creation of new ones, redrawing of boundaries, and in Russia even changes in political system. After the war ended, instead of twenty-eight states, Europe witnessed thirty-three countries on its territory. Those newly created or enlarged Balkan states were of short life. Such developments endure because Great Powers express continuously divergent interests considering the solution of Balkan question. Almost a Century, numerous

violent, diplomatic and international legal attempts have been made to untie Balkan nod but their outcome has always been burdened with uncertainties.

In the first part of the paper, the author describes new geo-political situation in Europe that emerged after the dissolution of three Empires during the First World War. In the second part of the paper he reviews different political ideas on the state unification and detachment of Balkan nations. Attempts to find sustainable solutions through war and diplomacy are discussed in the third and in the fourth part of the paper. Unbinding Balkan node, the author recognizes in the rule of law and not in the rapid and violent solutions, such as famous philosopher Nikolai Berdy-aev sends us the message: "All the best, which is brought by force becomes evil."

Овај рад је примљен 23. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Богдан Стојановић*

ПРОБЛЕМ КОНВЕРЗИЈЕ МОЋИ У ПОЛИТИЦИ: ОД РЕСУРСНОГ ДО РЕЛАЦИОНОГ КАРАКТЕРА

*„Тамо где је живот, тамо је и воља за моћ“
Фридрих Ниче*

Сажетак

Аутор ће у раду анализирати различита одређења моћи у политичкој теорији кроз призму проблематике конверзије моћи као капацитета у релациону моћ. Рад ће покушати да одговори на питања попут: „да ли је неиспољена моћ уопште моћ?“, „како измерити искоришћеност капацитета за моћ“, „постоје ли универзалне стратегије конверзије моћи?“. Неопходна је проблематизација самог појма моћи који је углавном узиман као задат без правог увида у његову суштину. Постојеће теоријске апорије око суштине и обухвата појма моћи у политици, аутор ће покушати да надиде детаљном обрадом категорија моћи и издвајањем најадекватнијег схватања као постамента овог рада. Иако су теоретичари политике до сада били врло активни у анализирању моћи, силе, насиља, власти и других сродних појмова, нису много одмакли у разумевању феномена конверзије потенцијалне у реализирајућу моћ. Чини се, уз пар изузетака, да до сада није много речено на тему стратегија конверзије моћи у (међународној) политици. У раду ће бити речи о таквим стратегијама (не)употребе „тврдог“ и „меког“ вида

* Докторант на Факултету политичких наука у Београду; Министарство правде и државне управе; bogdan.stojanovic@uiks.gov.rs

моћи, уз анализу релативно новог концепта „паметне“ моћи. Аутор ће покушати да изнедри одговоре на питања која задају наведени феномени или макар утврди курс и прави пут у трагању за истим. Циљ рада се огледа у давању „наочара“ кроз које ће поглед на политику, где је моћ централна категорија, бити далеко јаснији.

Кључне речи: моћ, политика, сила, стратегија, конверзија, контекст, перцепција, понашање, интерес.

Увод

О моћи је до сада речено много, али још увек тај појам представља непознаницу како за оне који се баве науком, тако и за доносиоце политичких одлука. Тешкоћа у разумевању онтологије моћи представља препреку за даље анализе које захтевају употребу тог појма, и које га неретко узимају као нешто задато чију суштину није потребно пропитивати. На овом месту, учинићемо управо супротно. Вршићемо проблематизацију појма моћи како бисмо дошли у прилику да обрађујемо нешто чему теоретичари и практичари политике не придају довољан значај, а то је конверзија моћи из потенцијалне у релациону. Одговор на ово питање, представља окосницу рада и у ту сврху ћемо анализирати суштину, одређења, исходишта, функције, видове и начине мерења моћи, а све да бисмо схватили шта представљају стратегије конверзије моћи.

Егзистенција и есенција моћи

„Моћ је као и љубав, много лакше искусити него дефинисати или измерити.“¹ Заиста, то је један од феномена чије постојање и последице сви осећају али се мањи број људи упушта у разумевање онтологије моћи. Готово да нема друштвене научне дисциплине која се не бави овим појмом, али једино у политици и политичкој теорији моћ заузима централну категорију и место на трону предмета изучавања. Моћ је *conditio sine qua non* политике, нешто попут енергије у физици.² Ипак, енергија је константа коју можемо измерити

1 Џозеф Нај, *Како разумевати међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 92

2 Citirano u: Dacher Keltner, Cameron Anderson, Deborah Gruenfield, „Power,

док је моћ увезана за променљиве људске односе. Именица моћ проистиче од глагола „моћи“ што значи бити кадар или способан. Моћан човек је онај коме се нешто може (моћник).

Дакле, ми знамо да моћ постоји али истовремено нисмо сигурни шта је биће моћи. Први политички философ који се озбиљно бавио овом проблематиком био је Томас Хобс, за кога је највећа моћ државна (ауторитас), која се устројила друштвеним уговором чиме су се људи одрекли сопственог суверенитета у корист врховне власти (моћи). Хобс изједначава појмове власти и моћи, сматрајући да је политичка моћ тј. власт доминирајућа у односу на остале форме, и чија је функција да обезбеди опстанак како државе, тако и њених становника.³ „Највећа од људских моћи је она која се састоји од моћи највећег броја људи...таква је моћ државе...“⁴ Безбедност уместо слободе, представља основно начело овако схваћене есенције моћи. Власт је ипак само видљива и институционализована страна политичке моћи која укључује далеко више.

Неки аутори истичу значај економске моћи, сматрајући да се основа сваке политичке, заправо налази у економској моћи.⁵ Евидентно је да постоји нераскидива веза између политичке и економске моћи, али се не може тврдити да је процес исхођења једносмеран и да увек тече од економске према политичкој сфери. Неретко је политика основ за стицање економског богатства носилаца политичке моћи. Србија је можда веберовски идеални тип спреге економске и политичке моћи, где тајкуни индиректно утичу на политику контролом и усмеравањем политичара или директно када сами постају политичари.

Политичка моћ према Симеуновићу представља „могућност да се формалним и неформалним утицајем у сфери политике утиче на кључне токове развоја друштва, испољена кроз односе надређености и подређености“.⁶ Хана Арент тврди да моћ није својство појединца већ припада друштвеној групи и различита је од појмова силе и насиља.⁷ Сила је са-

---

Approach, and Inhibition“, *Psychological Review*, Vol. 110, No. 2, 2003, p. 265

3 Thomas Hobbes, *Leviathan*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 66

4 Исто

5 Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 99

6 Исто

7 Цитирано у: Милан Матић, ур., *Енциклопедија политичке културе*, Савре-

мо средство испољавања моћи, док је насиље активност којом се реализује моћ. Сила према томе представља средство као статичан појам, док је насиље више процесуалне природе јер укључује активизам (коришћење средстава моћи).⁸ Ипак, разлика између ова два појма се замагљује у случају претње силом која представља чин делања, и истовремено неупотребљену силу изједначава са актом психолошког насиља.⁹ Сила је појавност моћи тј. њен видљиви део. Насиље је често акт немоћи. Тамо где постоји моћ, није потребно посезати за насиљем, и обрнуто. Моћ и насиље су, дакле, супротстављени јер је насиље (активна употреба силе) одраз немоћи. Замислите диктатора попут Стаљина, Пола Пота или Мао Цедунга који апсолутно располаже монополом физичке силе, способном да истреби милионе својих поданика, али истовремено није способан да у одређеним ситуацијама оствари постављене циљеве. Моћ није само способност да се неко уништи или затвори, већ да се неко натера, принуди или приволи да се понаша на одређени начин. Лакше је истребити милион људи, него их усмерити да раде у циљу реализације интереса поседника моћи. Ту лежи кључни проблем јер употреба силе тј. насиље не може увек убедити објект моћи да се понаша на жељени начин. Стога, иако су сродни, није оправдано изједначавати ове појмове.

Карл Шмит је сматрао како је моћ објективна категорија која поседује сопствено значење у односу на носиоце моћи.¹⁰ То значи да есенција моћи није нужно везана за субјект тј. носиоца већ да моћ поседује одређену врсту властите самосвести. Међутим, моћ је увек везана за свог поседника и без њега не постоји. Она не може егзистирати у чистом облику, мимо поседника и објекта према коме је усмерена. Моћ може обузети свог поседника и на неки начин овладати њиме, али ипак се једино реализује кроз његове акције. Дакле, нема моћи без моћника.

Позната је дефиниција моћи од стране Макса Вебера који каже да моћ подразумева коришћење „сваке шансе

мена администрација, Београд, 1993, стр. 686. Више о томе у: Hannah Arendt, *On violence*, Allen Lane, The Penguin Press, London, 1970

8 Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, нав. дело..., стр. 99-100

9 Исто

10 Цитирано у: Часлав Копривица, „Онтологија моћи између феноменологије и генеалогije“, *Социолошки преглед*, број 1, 2010, стр. 39-40

да се сопствена воља спроводи у оквиру једног друштвеног односа, макар и против отпора и без обзира на чему се та шанса темељи¹¹. Подразумева се, дакле, наметање воље другогме што укључује одређену активност. Моћ није пасивна јер увек делује и усмерена је према објекту моћи. Без спровођења моћникове воље и без објекта она не постоји. У том односу субјект-објект постоји ограничена количина моћи, те се може рећи да увећавањем моћи једних узрокује умањење моћи других. То је схватање моћи као збир нула тј. неко је моћан онолико колико је други немоћан.¹² Следствено томе, појмови моћи и слободе су у колизији јер моћник („онај коме се може“) има вишак слободе у односу на „оног коме се не може“. Ипак, никада није могуће потпуно укинути нечију слободу (нпр. слободу мисли), те апсолутна моћ није реална. Најнеслободнији човек има одређену моћ коју није могуће искоренити. Дакле, апсолутна моћ не постоји, осим код Бога.¹³

Неки су одређивали моћ као могућност промене (Аристотел),¹⁴ као надмоћ (Ниче),¹⁵ као комуникацијски медиј или језик који сви разумеју (Луман)¹⁶. Неки су сматрали да је знање еквивалент моћи (Бекон)¹⁷ или да је моћ способност да се добије оно што се жели (Болдинг).¹⁸

Постоје бројна друга дефинисања моћи која на овом месту нећемо даље обрађивати. Битно је нагласити да су сва она релативно мањкава и да ниједна дефиниција не може

11 Цитирано у: Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, нав.дело..., стр. 99

12 Схватање Рајта Милса. Видети: Милан Матић, ур., *Енциклопедија политичке културе*, нав.дело..., стр. 686

13 Часлав Копривица, „Онтологија моћи између феноменологије и генеалогиче“, нав. дело..., стр. 44

14 Цитирано у: Милан Матић, ур., *Енциклопедија политичке културе*, нав.дело..., стр. 685

15 Цитирано у: Драган Симеуновић, *Теорија политике*, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2002, стр. 145

16 Цитирано у: Милан Матић, ур., *Енциклопедија политичке културе*, нав.дело..., стр. 687

17 „Људско знање и људска моћ се сусрећу у једном“. Видети: Francis Bacon, *The Novum Organum*, Part I, Aphorism III, 2008, p.8 (преузето са: <https://resources.oncourse.iu.edu/access/content/group/800abd97-71ef-49fe-800e-37a7e411eea3/Bacon,%20Novum%20Organum.pdf>)

18 Kenet E. Boulding, *Three Faces of Power*, Sage, London, 1989, p. 15

истовремено бити довољно прецизна и свеобухватна, те ниједна од њих не може бити стопроцентно способна да објасни суштину моћи. Изгледа у ком год смеру развијали анализу, увек се изнова враћамо на прву реченицу овог поглавља која говори о томе да је моћ истовремено феномен који можемо искусити али га никада до краја не можемо спознати и разумети.

За даљу анализу предмета овог рада битно је истаћи три ствари. Прво, моћ не постоји мимо субјекта и објекта. Друго, нема моћи без реализације неког циља или интереса тј. без спровођења моћникове воље. Треће, апсолутна моћ није могућа, те следствено томе сваки човек поседује макар зрнце моћи.

У раду је с намером коришћена синтагма „моћ у политици“, а не „политичка моћ“ јер се чини исправнијом и адекватнијом у приказивању комплексности појма. Наиме, политичка моћ је ужег смисла и неретко се ограничава на моћ носиоца политичке власти (позиције) или опонената тој власти (опозиције), било кроз институције државе, партије, разне неформалне и формалне групе. Моћ у политици је инклузивнији појам јер наглашава централну позицију политике али се при том не ограничава искључиво на политичку моћ по себи, већ укључује и друге „моћи“ којима је сврха остварење политичких циљева. Тешко је одвојити неодвојиво јер постоји чврста веза између политичке, економске, војне, информационе, па чак и духовне моћи. Чини се да је целокупна моћ, која проистиче из различитих исходишта (углед, богатство, знање, статус, располагање силом итд.), данас мобилисана у служби реализације политичких циљева јер је политичка заједница тј. држава још увек најзначајнија и најдоминантнија форма заједнице. Стога ћемо такву моћ одредити као „моћ у политици“.

Моћ је циљ сваког човека и државе. Свако од нас тежи различитим формама моћи, било да је реч о новцу, политичком утицају, знању, статусу, информацијама, физичкој снази итд. Слично је и са државама које теже што већем утицају у међународној политици, територијалним проширењима, контроли већег броја људи и ресурса. Човек, као „моћно“ биће жели да увећа моћ којом располаже. Тежња ка моћи је најјача потреба у човековом бићу, јача чак и од сексуалног

нагона јер представља компензацију свеприсутног осећања инфериорности. Оно што човека подстиче да складишти више него што му је потребно, а то је сигурна смрт, чини да се тај нагон изгуби. Дакле, човек вољу за моћ губи искључиво смрћу. Мада није прост збир људских интеракција, држава не постоји изван људи и такође поседује константан нагон за моћи. Код појединих држава које теже светској хегемонији тај нагон је израженији. Главни проблем представља дискрапанца између нагона и капацитета јер када држава жели да уграби више моћи него што је способна, онда се дугорочно налази у озбиљном проблему.

Следеће питање које морамо поставити односи се на исходиште моћи тј. одакле она извире. Амерички политиколог, Роберт Дал, је проширио Ласвелову листу извора моћи на којој се налазе: углед, честитост, просвећеност, морална исправност, наклоност, вештина, богатство, благостање, и придодео: информације, популарност, бирократско знање, контролу над радним местима, али и моћ као извор моћи.¹⁹ Иако ове листе извора пружају добру полазну основу за анализу, врло је тешко њима обухватити сва, па чак и већину, исходишта моћи у политици и друштву, нарочито у међународном систему држава и транснационалних аранжмана.

Утврдили смо да је моћ циљ коме људи теже али шта је циљ досегнуте моћи тј. моћника. У последњој инстанци моћ је ипак само средство за остварење других циљева те нема ларпурларистичке „моћи ради моћи“, јер као што смо споменули крајњи циљ сваког човека је да превазиђе своју инфериорност. Дакле, човек тежи моћи због „вишег циља“, а крајњи је саткан у његовом крхком бићу. Политичар може тежити моћи да би остварио личне циљеве попут економске користи, статуса или угледа који омогућавају лакши приступ појединим добрима. Истина је да у појединим ситуацијама људи теже политичкој моћи да би компензовали неке личне фрустрације или неуспехе било да је реч о томе што нису били популарни у средњој школи или што нису имали претерано успеха код жена. Разлози за сталну тежњу ка моћи могу бити многобројни и према категорији могли бисмо их поделити на

19 Robert Dahl, *Toward Democracy: A Journey, Reflections: 1940-1997*, Institute of Governmental Studies Press, University of California, Berkeley, 1997, pp. 834-835,

индивидуалне, групне и друштвене циљеве. Трећа врста је најређа у политичкој пракси, мада постоје и они који моћи теже ради остварења визије „општег добра“, што заправо и jeste права сврха политике.

Компензаторска функција тј. сврха моћи је само једна од многих, а поред ње људи и државе могу тежити моћи како би извршили или спречили одређену друштвену промену, како би подстакли интеграцију или дезинтеграцију неког политичког или друштвеног ентитета, могу јој тежити ради контроле или легитимизације одређених поступака. Бројне су функције моћи али се чини да је у самом језгру категорија „интереса“. Питер Галбрајт је исправно закључио да уз моћ увек иде интерес и да моћ заправо представља способност појединца или групе да своје интересе наметну другима.²⁰ Интереси су најразличитији, али онај примарни се односи на „самоодржање“ било појединца, групе или државе. Хобс је био у праву када је говорио да се основна функција моћи састоји у омогућавању опстанка државе и појединаца. Мета-интерес је гола егзистенција док га сви остали прате и служе му. Дакле, моћ је истовремено и циљ и средство за реализацију интереса поседника моћи, првенствено примарног који се односи на самоодржање, а потом и секундарних било да је реч о индивидуалним, групним, државним, регионалним или глобалним интересима дефинисаних од стране моћника.

Тема која посебно заокупља пажњу тиче се питања има ли моћи без намере тј. постоји ли ненамеравана моћ. Примера ради, када је Алберт Ајнштајн 1905. године формулисао чувену једначину $E = mc^2$, он свакако није имао намеру да успостави парадигму за изум најдеструктивнијег оружја које је човечанство икада видело. Његове идеје су промениле свет и створиле равнотежу страха од тоталног уништења, али Ајнштајн није имао намеру да створи такву ситуацију. Да ли је он у овој ситуацији моћан тј. постоји ли случајна моћ? Рекли смо да моћ подразумева наметање воље и реализацију постављених циљева, што подразумева умишљај да се нешто постигне. Према томе, намера је неодвојиви део моћи као способности да се добије оно што се жели.²¹ Ипак,

20 Цитирано у: Милан Матић, ур., *Енциклопедија политичке културе*, нав. дело..., стр. 686

21 Више о намерама и моћи у: Peter Morriss, *Power: A Philosophical Analysis*, 2nd ed., Manchester University Press, Manchester, UK, 2002, pp. 25-28

ако моћ схватимо шире као неку врсту узрока, онда би се под тим појмом могла сврстати и ненамеравана моћ тј. када се узрокује нешто за шта није постојала намера носиоца узрока (моћника). Питање које се намеће јесте да ли је само крстарећа ракета која погоди жељени циљ одраз моћи, док она која промаши и погоди цивилну мету без намере да се то учини, то није? Последица деловања (у овом случају кроз средство силе) је подједнака, с тим што у првом случају постоји намера да се погоди баш тај циљ док је у другом случају колатерална штета случајно узрокована. Ипак, моћ се не може схватити шире као узрок, већ је она увек узрок са намераваним последицама. Моћан је онај који постиже жељени исход, док се узроковани ненамеравани исходи морају издвојити. Такође, потребно је разликовати моћ и утицај у ситуацијама када неко утиче без намере, јер моћ не може постојати без намере за разлику од утицаја. Тако бисмо у случају крстареће ракете која погоди ненамеравани циљ могли рећи да се ради о употреби силе, или за Ајнштајнове идеје које су довеле до ненамераваног исхода, можемо рећи да је реч о врсти утицаја. Србија, као било која друга држава, мора имати намеру да реализује интересе. За то јој је потребна одређена количина ресурса моћи, о чему ће тек бити речи.

Осим без намере (воље), моћи нема без узрока. Такође нема дејства моћи у случају поклапања жељених исхода одређеног актера (држава, група, појединац) са деловањем моћника, а да тај актер није узроковао жељени исход. Једноставно, ако ми желимо да се нешто догоди и то се догоди без да смо ми деловали тј. узроковали такав исход, не може бити говора о нашој моћи. Наше воље су се само поклопиле са вољом моћника. Политичар „Б“ жели да смени директора јавног предузећа али нема довољно моћи да то учини. Уколико политичар „А“ смени директора без деловања политичара „Б“, намера је испуњена. Нема говора о моћи политичара „Б“, иако постоји отворена могућност за оно што Томас Хобс назива перцепцијом моћи. То значи да политичар „Б“ може презентовати као да је баш он узроковао жељени исход, и уколико други поверују у то, онда се може рећи да је он доживљен као моћнији него што то заиста јесте. Перцепција моћи је веома значајна јер се моћ кроз друштвену интеракцију субјективизује.

Ми смо заправо моћни, онолико колико други мисле да јесмо.²² Ако се други понашају у складу са нашим преференцијама и намерама мислећи да имамо моћ да их приволимо да се тако понашају (иако немамо), онда смо постигли циљ као да заиста јесмо толико моћни. Могућа је и обрнута варијанта, а то је када потценимо одређеног моћника и понашамо се на начин супротан његовој вољи, мислећи да није довољно моћан да нас приволи на деловање у складу са његовим преференцијама. Перцепција моћи је значајна у политичкој пракси јер отвара могућност онима који су вешти да остваре своје циљеве приказујући себе необјективно. Али, и то је моћ. Та вештина да другог натерамо да нас перципира моћнијим него што објективно јесмо, такође представља врсту моћи. Чини се да долазимо до зачараног круга јер је и сама перцепција у одређеној мери узрокована деловањем моћи. Иако често изједначаван са силом, утицајем, насиљем, ауторитетом и другим категоријама, још једном се показало да је моћ специфичан и потпуно аутархичан појам који не може постојати без намере о исходу и без узрока тј. акције (деловања). Следствено томе, закључујемо да моћ никада није пасивна, што отвара нову тему за расправу о природи моћи пре и после акције.

Ресурс или резултат: моћ „ex ante“ vs моћ „ex post“

Џон Лок је говорио да је моћ искључиво релациони појам јер када се о њему говори, увек постоји однос према „другом“.²³ Роберт Дал је такође тврдио да је моћ појам који постоји искључиво у односу према људима (искључујући однос према природи).²⁴ Моћ постоји увек наспрам неког, што значи да је релација инхерентна суштини овог појма. Видели смо да је тешко, ако не и немогуће, у потпуности схватити шта је моћ *per se*. Једини модус разумевања лежи у анализи последица које узрокује моћ. То значи да неиспољена моћ ни-

22 Више о перцепцији моћи у: Драган Симеуновић, *Теорија политике*, нав. дело..., стр. 147

23 Часлав Копривица, „Онтологија моћи између феноменологије и генеалогиче“, нав. дело..., стр. 37

24 Robert Dahl, *Toward Democracy: A Journey, Reflections: 1940-1997*, нав. дело..., р. 852

је никаква моћ. Из тога можемо закључити да неко ко поседује ресурсе моћи (новац, силу, статус и сл.), није моћан све док не почне да конвертује те ресурсе из потенцијала у деловање. Према томе, држава која поседује велику војну силу, није моћна ако ту силу не користи директно или индиректно. Политичар, који ужива углед и има потенцијал да победи на изборима, није моћан све док не мобилише ресурсе којима располаже и усмери их ка освајању власти. Све док пасивно располаже ресурсима без намере да реализује циљеве, нема говора о моћи.

Моћ „ex ante“ тј. пре акције и није права моћ. Схватање моћи као ресурса поставља бројна ограничења. Што више ресурса, то више моћи, према овом схватању. То једноставно није тачно јер потенцијал и резултат стоје на супротним странама, што се види у случају Србије који приказује дискрапанцу између ресурса моћи и остварених циљева. Иако не поседује завидне ресурсе моћи, Србија и оно чиме располаже није адекватно искористила. Потребан је поглед у будућност кроз развијање стратегија које утврђују могуће опције на основу постојећих података, а све у циљу остварења интереса. Стратегије конверзије моћи се базирају на процесу постављања хипотеза будућности према ресурсима којима субјект моћи располаже и контексту у коме пребива.²⁵

Потенцијална моћ се не мора нужно манифестовати у ону праву јер зависи од контекста и акција актера који учествују у „играма моћи“.²⁶ То је као кад имате најјаче карте у покеру, а опет изгубите партију. Покераш са најјачим картама није реализовао своју намеру да победи у игри, што имплицира да није извршио адекватну конверзију моћи из потенцијалне у реалну. Дакле, искључиво према резултатима меримо да ли је неко моћан или не. Дуг је пут од „могућег“ до спровођења, те је потенцијална моћ („ex ante“) веома варљива категорија, немерљива, неопипљива и безискуствена. Сједињене Америчке Државе (даље: САД) су поседовале далеко већу ресурсну моћ него Северни Вијетнам, али ипак нису успеле да реализују постављене циљеве и савладају ресурсно

25 Више о хипотезама будућности Србије и српског простора видети у: Милош Кнежевић, *Мозаик геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 91-94

26 Мишел Фуко је творац синтагме „игре моћи“.

слабијег непријатеља. Тако долазимо до друге врсте, тачније једине реалне моћи, а то је моћ „ex post“ тј. после акције. Исход често није онај какав је желео поседник ресурса моћи, у поменутом случају САД, што у онтолошком смислу не иде уз појам моћи јер он увек укључује реализацију моћникових намера. Чини се да су бихејвиоралисти били у праву када су понашање истицали у први план. Моћ зависи од понашања (акције) у одређеном контексту.

Контекст је веома битан јер представља арену у којој се „игре моћи“ одигравају. Споменули смо најјаче карте у покеру, али те карте у другој карташкој игри немају исти значај. Стаљин је једном приликом при расподели зона утицаја у послератном свету, упитао Черчила и Рузвелта: „Колико папа има дивизија?“, алудирајући на немоћ Ватикана. Ипак, скоро седам деценија од те изјаве, Ватикан и даље опстаје без армије док се Совјетски Савез дезинтегрисао иако је поседовао мастадонтску војну силу, вероватну највећу коју је свет икада видео. У контексту хладноратовске игре надмудривања, изазивања криза, ратова преко посредника али без намере директног оружаног окршаја због страха од нуклеарног холокауста на америчкој и совјетској страни, огромни војни арсенали нису играли пресудну улогу „игре моћника“ јер су победника одлучиле економска и идеолошка моћ које су у датом контексту биле значајније. Совјетски Савез је пропао и према наведеном исходу можемо рећи да заправо и није био тако моћан како се мислило јер је контекст наметнуо правила игре. Геополитички положај у коме се нека држава налази,²⁷ расподела моћи у међународном систему, технолошки ниво развоја, стање економског система и други фактори, одређују контекст у коме се одигравају „игре моћи“. Задатак државника је да тај контекст препознају и кроз најадекватнију стратегију максимално искористе ресурсе којима располажу.

Попут Фукоа кога је занимала „микрофизика моћи“, српски политиколог и правник Милош Кнежевић, анализира „игре моћи“ политичких партија у раздобљу до 2006. године приказујући невероватну сложеност процеса транзиције мо-

27 Више о геополитичком положају савремене Србије и оптималним стратегијама развоја спољнополитичке оријентације и остварења интереса у: Душан Пророковић, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2012

ћи у превишепартизму.²⁸ Микрофизика моћи је значајна али ипак представља само један сегмент комплекснијих „игара“ на вишим нивоима. Моћ је дифузна и еманирајућа, и прелива се на различите нивое (појединци, партије, државе, невладине организације, државне институције, паравојне формације, међународне организације, криминалне групе и др) у различитим контекстима.

Силеција који средњошколцима отима џепарац и који суверено господари у школском дворишту, у затвору постаје предмет малтретирања. Измењени контекст од школског дворишта као арене до затвора, утиче на потенцијал за моћ и мења понашање. Појавом коњице успостављена је вишевековна матрица војне моћи са коњицом као најзначајнијим елементом. У данашњем контексту, коњица наспрам софистицираних авиона или ракета нема много шансе и не представља значајан ресурс моћи. Чак и у време њеног значаја, коњица у појединим случајевима није била ресурс који се могао преточити у релациону моћ. У биткама на мочварном терену, она је била релативно бескорисна. Уранијум није био ресурс моћи у 17. или 18. веку, а нафта није имала запажену улогу све до индустријске револуције. Адолф Хитлер вероватно никада не би постао неприкосновени вођа да није деловао у контексту постверсајског народног незадовољства, тешке економске ситуације и анимозитета према западним демократијама. Такође, одређени модели практичара политике, скромних интелектуалних способности, слабог образовања и недоличног примитивног понашања, могу у одређеном контексту избити у први план и освојити политичку моћ (власт). Они супротни њима морају се прилагодити или чекати измену контекста како би своје ресурсе пројектовали у резултат тј. моћ. Контекст усмерава и истиче одређене облике моћи, у најопштијем смислу „тврдо“ или „меко“ лице, са њиховим најразличитијим врстама (економска, војна, политичка, информациона, духовна моћ и др.) и подврстама (моћ убеђивања, вештина лепог говорништва, контрола интернета, поморска моћ и др.) на разним нивоима (индивидуални, групни, државни, међудржавни, регионални, глобални). Све

28 Видети: Милош Кнежевић, *Подељена моћ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2006

претходно наведено представља основ анализе контекста и степена реализације ресурса моћи у случају Србије.

„Мекано“, „тврдо“ и „паметно“ лице моћи

У претходном делу приказали смо да онтологија моћи укључује ресурсе, понашање и контекст. Моћ као неутралан појам у нормативном смислу, може бити коришћена у добре или лоше сврхе, за партикуларне или групне интересе.²⁹ Џозеф Нај разликује два вида моћи, и то „тврду“ моћ (*hard power*) као командну која приморава другог да се понаша на одређени начин, која је заснована на ресурсима попут броја војника, бруто друштвеном производу, гласачкој моћи у међународним организацијама, и „меку“ (*soft power*) која је софистицирана, скривена и односи се на моћ привлачности када се други понаша у складу са преференцијама моћника из разлога што мисли да је то исправно и што подржава моћников систем вредности.³⁰ Српски правник и политиколог, Милош Кнежевић, говорећи о збуњујућем фактору времена парафразира Наја и користи термилошки исправнији превод, а то је тзв. „мекана“ моћ која егзистира већ четвртину века.³¹

Постоје три основна аспекта релационе моћи тј. активне и реализирајуће моћи која доводи до жељеног исхода. Први аспект је најбоље објаснио амерички политиколог са Јејла, Роберт Дал, који је дефинисао моћ као способност да се други приволе да делају на начин који је у супротности са њиховим почетним преференцијама и стратегијама.³² То је лице моћи које командује променама и тера друге да делују супротно својим почетним преференцијама. Ово лице је увек „тврдо“ јер командује и намеће своју вољу супротној страни. Други аспект релационе моћи који је Дал превидео, односи се на де-

29 Драган Петровић и Богдан Стојановић, *Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије (СССР)*, Пешић и синови, Београд, 2012, стр. 23

30 Више о томе у: Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004 и Џозеф Нај, *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд, 2012

31 Милош Кнежевић, *Неузвесни прелазак – демократија и транзиција*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 116

32 Robert Dahl, *Toward Democracy: A Journey, Reflections: 1940-1997*, нав. дело..., р. 854-855

финисање и постављање дневног реда. Ово лице може бити „тврдо“ у случају наметања дневног реда, али може бити и „мекано“ када објекти моћи сматрају да је таква агенда легитимна и подржавају је, а при том делују у интересу моћника који су је успоставили. Трећи, последњи аспект релационе моћи потпуно је кооптиван јер уобличава идеје и веровања објекта моћи. Овде моћник ствара и успоставља преференције и жеље објекта моћи који делује у интересу моћника, при том верујући да следи своја уверења и сопствене обрасце понашања. Стивен Лукс у свом тексту под називом *Моћ: једно радикално гледиште (A Power: Radical View)*, образлаже ово перфидно лице моћи и истиче несвесност објекта о намерама моћника који усађује веровања и идеје код објекта.³³ То обезбеђује континуитет и дуготрајност у понашању објекта у складу са замислима субјекта моћи, те овај аспект представља „најмоћнију релациону моћ“. Најуспешније стратегије конверзије ресурсне у релациону моћ, јесу оне које успевају да достигну трећи аспект. Најбољи пример за успешност и дуготрајност овог лица моћи јесте Ватикан који иако кроз различите форме опстаје вековима и који има стабилност у реализацији својих интереса и циљева, што је основ реализирајуће моћи. Ватикан је најбољи пример да за моћ нису неопходне ескадриле авиона, висока технологија или огроман бруто друштвени производ. Иако за основ поседује духовну моћ, папа је лако може пројектовати на политичку раван. Напоменули смо да је стога исправније говорити о моћи у политици, а не о политичкој моћи јер многе, ако не и све врсте моћи, могу имати утицај на политику. Папине „дивизије“ су се испоставиле ефикаснијим од совјетских.

Макијавели је говорио како је боље да вас се плаше него да вас воле, што и није сасвим тачно. Можда је исправно закључити да је страх дуготрајнији осећај од љубави али исто тако су људи орни пре да униште исходиште страха него љубави, што значи да ће искористити сваку прилику да се ослободе тог страха. Апсурдно је говорити о љубави у шмитовским политичким односима пријатељ-непријатељ али приврженост одређеном скупу идеја и понашање у складу са тим, има дугорочнију основу јер се не осећате да делујете

33 Видети: Steven Lukes, *A Power: Radical View*, Macmillan, London, 1974

противно сопственим преференцијама. Совјети нису Хладни рат изгубили због мањка војне силе већ због тога што нису успели огромне ресурсе да конвертују у релациону моћ, и то трећи аспект који се односи на усађивање уверења. Страхотвлада над источноевропским државама показала се крхком. Те земље су искористиле прилику која им се пружала да се ослободе командне моћи Совјетског Савеза, којом је утериван страх и наметана воља. Постоје мишљења по којима су Совјети изгубили Хладни рат када су Мекдоналд и Кока кола ушли у Источни блок, јер им је као једини ослонац преостала командна моћ.

Амерички председник Двајт Ајзенхауер је препознао: „Навођење људи да учине нешто, не само због тога што сте им ви тако рекли, већ зато што они то инстинктивно желе да учине за вас.“³⁴ Неоправдано је свакако пренаглашавати улогу свих појавних ефеката „мекане“ моћи јер је могуће да нечија војска истовремено пије кока колу, једе биг мек и пуца по Американцима, али није могуће да иста та војска буде агресивна уколико понашање САД сматра исправним. Друго (у одређеним случајевима) и треће лице моћи освајају срце и ум, док прво, командно тј. „тврдо“ осваја битку јер укључује отпор објекта моћи, макар и потиснут. Отпор моћнику кадтад може избити на површину, што се видело и у случајевима свргавања вишедеценијских диктаторских владавина.

Закључак је да је треће лице релационе моћи највиши степен конверзије потенцијала и оно чему би требало да тежи сваки поседник моћи. Способност комбиновања „тврде“ моћи присиле и „мекане“ моћи привлачења, назива се „паметна“ моћ (*smart power*).³⁵ Стратегије конверзије подразумевају схватање контекста и у складу са тим развијање најбољих начина за реализацију ресурса у релациону моћ. Пре даље анализе стратегија конверзије потребно је утврдити да ли је уопште могуће измерити моћ?

34 Цитирано у: Џозеф Нај, *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд, 2012, стр. 28

35 Термин „паметна моћ“, сковао је Џозеф Нај 2004. године. Видети: Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004

Како измерити моћ?

Као што не можемо рећи неком да га волимо 2,6 пута више него неког другог, тако је тешко измерити колико је неко моћнији од другог. Једноставно, не постоји универзална мерна јединица за мерење моћи јер је она неопипљива категорија, управо из разлога што ресурси моћи нису исто што и моћ. Лако је избројати војнике, авионе, ракете, премерити територију и израчунати бруто друштвени производ, али тешко је утврдити како ће се ти ресурси реализовати у одређеном контексту и ситуацији.

Потреба за мерењем моћи коинцидира са почетком бављења овим феноменом. Покушаји да се моћ квантификује су врло бројни али при том неуспешни. Реј Клајн, некадашњи високи званичник Централне обавештајне агенције (Central Intelligence Agency: CIA) САД, који је имао задатак да анализира америчко-совјетске односе моћи, 1977. године је објавио следећу формулу за мерење моћи: $\text{опажена моћ} = (\text{становништво} + \text{територија} + \text{економија} + \text{војска}) \times (\text{стратегија} + \text{воља})$.³⁶ Све елементе ове формуле, осим становништва и територије, врло је тешко квантификовати. Осим тога, квантитет није пресудан чак и уколико га је могуће изразити. Није значајан само број становника већ образовна, старосна, социјална структура и сл. Није битна само величина територије већ број суседа, дужина обала, рељеф, клима и многи други фактори које је тешко изразити цифрама. Математички једва да је могуће изразити поједине ресурсе моћи, док релациони појам моћи остаје неухватљив за тачно мерење. Ипак, према исходима можемо утврдити количину нечије моћи, али без да покушавамо пронаћи универзалну мерну јединицу. Моћ се осећа и доживљава, а тешко се изражава и мери.

Роберт Дал је формулисао три основна модела за мерење моћи. Први, математички модел, који се ослања на теорију игара и који служи за мерење моћи гласача. Други, тзв. Њутнов модел који мери моћ по количини промене у нечијем понашању. Иако је тешко са сигурношћу одредити количину

36 Ray S. Cline, *World Power Assessment 1977: A Calculus of Strategic Drift*, Westview Press, Boulder, 1977, p. 140

промене понашања, овај модел нуди одличне „наочаре“ кроз које можемо посматрати деловање моћи, на основу анализе последица тј. понашања објекта моћи. Трећи, економски модел који моћ мери према томе колико је моћник „зарадио“ деловањем на објект. Овај модел укључује анализу трошкови-користи на обе стране, код моћника и код објекта.³⁷

Јасно је да моћ није могуће математички приказати због дисперзије и разноврсности која постоји код овог феномена. Ипак, могуће је „измерити“ успех моћника према анализи понашања објекта. Да би се у потпуности измерила количина промене у понашању објекта, било би потребно располагасти свим информацијама о почетним преференцијама објекта пре дејства моћи (input) у компарацији са последицама узрокованим деловањем моћи (output). Ово једноставно није могуће те је мерење моћи осуђено на недостатак информација. Осим тога, да бисмо знали како би се одређени објект моћи понашао без да је на њега деловао моћник, морали бисмо посегнути за методом контрафактуалности који укључује замишљене сценарије. У преводу, „шта би било кад би било“, те никада са сигурношћу не можемо знати исход нечега што се није догодило. Када кажемо да би дошло до Трећег светског рата да није постојала нуклеарна равнотежа моћи између САД и СССР, ми замишљамо сценарио по ком би сигурно дошло до рата да то оружје није измишљено, иако то нисмо искусили. Проблем са контрафактуалним закључивањем је што смо осуђени на спекулације и што никада не можемо проверити своје тврдње које можда и јесу исправне.

Из до сада казаног, види се да моћ није могуће квантификовати, али исто тако знамо када смо под дејством моћи и када она мења или успоставља наше преференције у понашању. Такође, може се рећи да је сама моћ, иако неухватљива, мерна јединица за политику, попут новца у економији или енергије у физици. Следеће и најважније питање за ову анализу, односи се на то како одређену количину ресурсне моћи конвертовати у стварну?

37 Више о Даловом концепту мерења моћи у: Robert Dahl, *Toward Democracy: A Journey, Reflections: 1940-1997*, нав. дело..., р. 844-845

Стратегије конверзије и пројектовање моћи

Замислите да имате добар ауто паркиран у гаражи али не умете да га возите. Или да на полици имате гомилу ретких и скувих књига, које мало ко има, али да их нисте прочитали. На полици стоји ресурс (знање) које није пројектовано у реалну моћ. Слично је у унутрашњој и међународној политици, када одређене политичке партије, државници или државе, располажу ресурсима моћи које успевају или не, да претворе у релациону моћ.

Популарно је истицање НР Кине као изазивача Сједињеним Америчким Државама и земље која ће је по моћи врло брзо претећи. Овако поједностављено запажање је опасно и тера на велику грешку када се говори о моћи јер ограничава на ресурсни тип. Када се каже да ће Кина ускоро претећи САД по бруто друштвеном производу, броју авиона или производњи аутомобила, не истиче се да су наведени фактори, иако одраз моћи, ипак онај пасивни вид који не гарантује реализацију циљева. Кина још увек није пројектовала свој потенцијал у моћ, или јесте само мали део. Ради постизања жељених исхода, Кини су потребне адекватне стратегије конверзије моћи.

У претходном делу смо истакли најзначајније елементе моћи као што су субјекат, објекат, контекст, перцепција, понашање, циљеви, интереси, преференције. Стратегије конверзије узимају у обзир све ове елементе када презентују најбоље начине како ресурсе трансферовати у реалну моћ. Најбитније што мора урадити стратег тј. онај који формулише стратегију, јесте да препозна контекст, арену у којој се дешавају „игре моћи“. Свеобухватним увидом у арену игре, стратег препознаје ограничења која намеће контекст, као и оне факторе који имају компаративну предност управо јер се све одиграва у датом контексту. Понашање субјекта моћи мора бити у складу са препознатим контекстом и он мора посегнути за оним начинима реализације моћи који највише одговарају таквом окружењу. Моћник не сме покушавати да оствари своје интересе кроз употребу војне силе тамо где би економске санкције биле ефикасније и омогућиле исти исход без људских жртава на обе стране. Овде се враћамо на мерење моћи. Конверзија је боља ако је „јефтинија“ тј. ако је

мобилисано мање ресурса моћи, ако постоји мање трошкова (људске жртве, новац), а да је при том постигнут жељени циљ. Када погледамо исход америчке инвазије на Ирак, који своје понашање није ускладио са циљевима и интересима САД ни након војне интервенције и који је данас под иранском „шапом“, јасно је да стратегија конверзије није била адекватна. Стотине хиљада жртава, материјална штета у милијардама долара, исцрпљен амерички војни буџет, оштре критике јавности, приказују да је много ресурса мобилисано без остварења циља. Додуше, остаје питање, какав је заиста био циљ САД у Ираку. То је такође значајно за дефинисање стратегија конверзије јер без јасно формулисаних циљева моћника нема ни стратегије, ни моћи, већ само употребе „силе ради силе“.

Совјетски Савез, уместо да је улагао у реформу економије и идеологије, улагао је у ракете, авионе, обавештајну мрежу и нуклеарне арсенале који нису спречили крах државе. Хитлер је одличан пример добре стратегије конверзије моћи на унутрашњем, али у последњој инстанци лоше на међународном плану. Хитлер је искористио контекст и ресурсе који су му били на располагању и успоставио апсолутну власт у Немачкој, али је на међународном нивоу на одређеним местима, попут односа са Совјетским Савезом, покушао своју моћ да пројектује силом уместо кроз партнерство, иако је на овај други начин могао да оствари своје циљеве. Швајцарска је развила маестралну стратегију конверзије моћи тако што је искористила контекст учврстивши неутралност, наметнувши се као непристрасан играч на међународној политичко-економској сцени и сигурно складиште за капитал без залажења у његово порекло.

Бројни су искуствени примери лоших и добрих стратегија конверзије моћи у датом контексту, али се врло мало пажње посвећује теоријској анализи ових стратегија, уз пар изузетака. У САД постоји Комисија за паметну моћ при Центру за стратешке и међународне студије, која са експертског становишта прилази проблему конверзије моћи у политици.³⁸ Ова комисија тражи најбоље стратегије за одређене случајеве у датом контексту и покушава да створи услове за

38 Видети: Richard Armitage, Joseph S. Nye, *CSIS Commission on smart power: A Smarter, More Secure America*, Center for Strategic and International Studies, 2007

највећи „принос“ ресурса моћи, анализирајући најбоље моделе за што већу искоришћеност тих ресурса.

У будућем периоду, постаће јасно да ће се слична тела која се баве стратегијама конверзије моћи, умножавати јер су посебно значајна у контексту глобализације и дисперзије моћи. Комплексност се мултипликовала, а самим тим је моћ постала непредвидљивија и теже сазнатљива. Сваки практичар политике мораће доносити одлуке и користити своју моћ у складу са оптималним стратегијама, уколико мисли да оствари зацртане циљеве, и на крају крајева, опстане у гледијаторској арени у којој се одигравају беспштедне „игре моћи“.

*

Покушали смо да прикажемо комплексност феномена моћи који перманентно фасцинира и поставља тешко решиве загонетке. Приказали смо значај разликовања у схватању моћи као ресурса и моћи као реализације циља, и напоменули да прва врста заправо и није моћ према својој суштини. Моћ је увек релациона категорија која укључује однос субјекат-објекат, где постоји намера субјекта да реализује постављене циљеве и интересе. Видели смо да се тежња за моћи налази дубоко укореена у сваком човеку. Та тежња се не односи само на онолико колико је довољно већ константно нагони човека као „биће страха“ на вишак моћи.

Моћ има два основна лица, командно (тврдо) и кооптивно (меко), а разлика између њих утврђује се према начину понашања вољног објекта моћи. Привлачност је у практичном смислу дуготрајнија моћ и доносиоци политичких одлука јој морају тежити. Тврдо лице моћи може скренути у употребу силе која често није моћ, већ одраз немоћи. Иако ју је тешко измерити, знамо колико моћи неко поседује без њене квантификације универзалним мерним јединицама.

Препознати контекст је елемент без ког моћник не може адекватно „уновчити“ своју моћ. Перцепција и социјална конструкција о томе колико је неко моћан такође представља нешто на шта се мора озбиљно рачунати у „играма моћи“ и стратегијама конверзије.

„Паметна“ моћ пружа увид у најбољи избор тих стратегија којима моћник на најбољи начин мобилише ресурсе и претвара их у реализирајућу моћ тј. узрок остварења постављених циљева. Презентовани су одређени емпиријски примери добрих и лоших стратегија и дати практични савети како остварити најбољи „принос“ у искоришћавању потенцијала којима моћник располаже. Овај рад има циљ да подстакне даља истраживања проблема конверзије моћи у политици који могу истовремено допринети научно-теоријском знању, али и ефективнијем остварењу „општег добра“ као основне сврхе политике.

Bogdan Stojanovic

*POWER CONVERSION PROBLEM IN
POLITICS: FROM RESOURCES
TO RELATIONS ASPECT*

Summary

In this paper, author will analyze different interpretations of power in political theory through the prism of power conversion process from power capacity into relational power. The paper will try to answer the questions like: “Is the unmanifested power, power at all?”; “How to measure the utilization of power capacities?”; “Are there universal strategies for power conversion?”. It is necessary to put into perspective the very concept of power which was mainly taken for granted without real insight into its essence. The existing theoretical aporias regarding the essence and reach of the power concept in politics, author will try to overcome by a detailed analysis of the power categories and by separating the most adequate understanding of the concept as the category of this paper. Although the political theorists so far have been very active in analyzing power, force, violence, authority and other related concepts, they did not get very far in understanding the phenomenon of conversion from potential into a realizable power. It would appear, with few exceptions, that so far enough has not been said when it comes to power conversion strategy in (international) politics. In this paper, there will

be mention of strategies of use and non-use of “hard” and “soft” power, with analysis of relatively new concept of “smart” power. The author will try to give answers to questions imposed by these phenomena or at least to determine the course and the right path in searching for them. The aim of the work is reflected in putting on the “glasses” through which the view to politics, where power is the central category, will be much clearer.

Key words: power, politics, force, strategy, conversion, context, perception, behavior, interests.

Литература

- Arendt Hannah, *On violence*, Alen Lane, The Penguin Press, London, 1970;
- Armitage Richard, Joseph S. Nye, *CSIS Commission on smart power: A Smarter, More Secure America*, Center for Strategic and International Studies, 2007;
- Boulding Kenet E., *Three Faces of Power*, Sage, London, 1989;
- Cline Ray S., *World Power Assessment 1977: A Calculus of Strategic Drift*, Westview Press, Boulder, 1977;
- Dahl Robert, *Toward Democracy: A Journey, Reflections: 1940-1997*, Institute of Governmental Studies Press, University of California, Berkeley, 1997;
- Hobbes Thomas, *Levijatan*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2004;
- Keltner Dacher, Cameron Anderson, Deborah Gruenfield, „Power, Approach, and Inhibition“, *Psychological Review*, Vol. 110, No. 2, 2003, pp. 265-284;
- Кнежевић Милош, *Мозаик геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008;
- Кнежевић Милош, *Неизвесни прелазак – демократија и транзиција*, Институт за политичке студије, Београд, 2012;
- Кнежевић Милош, *Подељена моћ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2006;

- Копривица Часлав, „Онтологија моћи између феноменологије и генеалогije“, *Социолошки преглед*, број 1, 2010, стр. 37-62;
- Lukes Steven, *A Power: Radical View*, Macmillan, London, 1974;
- Матић Милан, ур., *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993;
- Morriss Peter, *Power: A Philosophical Analysis*, 2nd ed., Manchester University Press, Manchester, UK, 2002;
- Нај Џозеф, *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд, 2012;
- Нај Џозеф, *Како разумевати међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006;
- Nye Joseph S., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004;
- Петровић Драган и Богдан Стојановић, *Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије (СССР)*, Пешић и синови, Београд, 2012;
- Пророковић Душан, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2012;
- Симеуновић Драган, *Теорија политике*, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2002;
- Симеуновић Драган, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009;

Resume

In ontological sense, power is a term which is difficult to comprehend. Nevertheless, we have determined that it always implies subject- object relations, which means that it assumes a mode of activity. Resources of power constitute a passive, but the sole process of their activation with the pursuit of goals, essentially represents power. The physics of power is not absolutely determined, hence it is more easily felt than understood. Every person inclines towards power due to its sole essence, because it wishes to secure and strengthen its existence. This is why it seeks a greater amount of power than it actually suffices, even though it is difficult, if not impossible, to measure power. There are dif-

ferent kinds of power, on the basis of different criteria, of which two are most important (soft and hard), with the third combining previous two, so called smart (clever) power. Different kinds have a lower or higher efficiency in fulfilling goals, and it is determined that power based on force is shorter in duration when compared to coercive power, which is based on attractiveness.

Interests category is also placed in the core of power and constitutes a fundamental element of goals which the holder wishes to realize. This (non) realization is taking place in an arena called context, whose recognition is of paramount importance. The selection of methods, means, techniques and instruments has to be in compliance with a specific context, because in the contrary, the holder will not realize his/her goals, regardless of the resources at disposal. Conversion of power from resources (potential) to real represents the most important element of this analysis, and the paper gives a general insight into selection of the most appropriate strategy.

Not enough significance has so far been attributed to the power conversion problem, in spite of the demands of theoretical-, but especially practical core. Subjective aspect plays a major part as well, in the phenomena of perception of power, which in given context may come to the forefront. This paper constitutes a „triggering factor“ in further material research of the conversion problem, which is of essential importance for political theoreticians and practitioners.

Овај рад је примљен 17. децембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Душан Гујаничић*

ЛЕГИТИМИТЕТ У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ СРБИЈЕ - ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ**

Сажетак

Легитимитет је један од најчешће заступљених и истовремено најзначајнијих појмова у друштвеним наукама уопште. На темељу легитимитета који је мењао свој основ у историји почива целокупан друштвени, па самим тим и политички поредак. У тексту се после краће теоријске анализе разматрају посебно упечатљиви случајеви нелегитимног поступања различитих политичких актера и институција. Легитимитет је сложена категорија која је подложна непрестаној провери и учвршћивању, првенствено путем народног изјашњавања на изборима и референдумима, али и законитим деловањем институција као и одржавањем каквог-таквог додира са грађанима и реалношћу уопште. У тексту су одабрани одређени, по нашем мишљењу, врло битни појмови који у мањој или већој мери утичу на легитимитет једног државно-правног поретка и институција као његових саставних делова.

Кључне речи: легитимитет, легалитет, политичке институције, фактори легитимитета.

Етимолошки гледано, латинска реч *lex* (закон) је заједничка како појму легитимитета, тако рецимо и легалитета. Оба два сродна појма, иако заједничког језичког порекла,

* Институт за политичке студије, Београд.

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

имају јасно одвојена значења у домену правних и политико-лошких наука. *Легалитет* означава законитост, односно поступање у складу са важећим законским и правним нормама уопште. С друге стране, *леgitимитет* превасходно значи прихватљивост, допуштеност, оправданост и слично. Из овога недвомислено произилази да легалитет има претежно формалну димензију, тачније инсистира се на формалној страни односа - легално је оно за шта се утврди да је у складу с важећим правним нормама, независно од тога какве су дотичне норме. С друге стране, врло често није лако, односно по правилу је то увек теже него код легалитета, установити које понашање или поступање је легитимно или није. „Са становишта правне сигурности, неспорно је да легалитет треба да има предност у односу на легитимитет.”¹ Дакле, оно што је формално посматрајући легално не мора бити и легитимно и обрнуто, нешто што делује као оправдано или прихватљиво не мора истовремено бити у складу са законом.² Легитимитет се може одредити као „пристанак припадника једне политичке заједнице тј. државе, на постојеће институције власти и њихове вршиоце зато што су у сагласности са неким вишим начелима (правде, демократије, једнакости) или што су образовани по одређеним процедуралним правилима (на вишестраначким изборима, на слободним изборима, представљањем свих релевантних друштвених скупина).”³ Додуше, није згорег поменути и чињеницу да у појединим западним језицима се ова два израза употребљавају на начин који би у датој ситуацији у српском стручном изражавању изазвао можда забуну или конфузију. Тако на пример у француском језику се каже “*фils illégitime*” за ванбрачног сина, или у италијанском “*illegittimità*” за незаконитост, или пак у енглеском “*illegitimate action*” за незакониту радњу и сл. Јасно је дакле да је легалитет строго правни појам док легитимитет има једну ширу, пре свега социолошку и политиколошку димензију.⁴

1 Душан Гујаничић, „Референдум - облик народног изјашњавања против отуђења власти”, *Политичка ревија*, 2/2011, стр. 339.

2 Кад кажемо „закон” мислимо пре свега на тај појам у материјалном смислу, то јест на било који општи правни акт - устав, закон, уредбу...

3 Ратко Марковић, *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 192.

4 Као својеврсни доказ ове тврдње може послужити чињеница да одредница „леgitимитет” није објашњена нити наведена у познатој правној енцикло-

Оно што посебно одликује појам легитимитета јесте готово константна потрага за основном било да говоримо о некој институцији, праву, конкретном понашању или уопште целокупном друштвеном поретку (који се наравно даље може разложити на своје саставне делове, као што су правни, економски или други видови поретка). То онда значи да је „процес легитимисања политичког поретка знатно шири од простог изборног изборног потврђивања владајуће структуре.”⁵ Да би једна власт и политички режим у целини могли бити прихваћени од стране свих или (што је реалније) већег дела грађана, неопходно је, између осталог као један од услова легитимног поступања, њихово деловање сагласно важећим правним нормама. Законито поступање државних и политичких институција свакако јесте један од нужних предуслова за јачање њиховог легитимитета, али то није и довољно. Правни и државни поредак морају гарантовати и штитити минимум основних и општеприхваћених вредности да би могли претендовати на прихваћеност и самим тим стабилност и континуитет.

Сматрамо такође да се о појму легитимитета не може говорити без осврта на чувени концепт општег или јавног добра, у оном добро познатом русоовском смислу те речи (*bien public*). Спона са античким појмом демократије се управо огледа у идеалу грађанина-појединца који све своје духовне снаге, интелектуалне способности и морални интегритет ставља у службу општег, заједничког добра кроз учешће у јавном животу. Из ванвременске перспективе посматрано управо би остварење античког идеала самосвесног и друштвено ангажованог грађанина, кроз деловање у оквиру државних органа разуме се, допринело остваривању највећег могућег степена легитимности политичких институција и система. Притом, не треба изгубити из вида да је „било мало оних који су се предавали и жртвовали за опште и јавне интересе, односно да је било много теже постићи сагласност и удруживање за неки трајни циљ и вредност („за нешто”) него се груписати и удруживати насупрот или против неког.”⁶

педији, док неке чисто правне категорије истог етимолошког корена (леги-
тимација, легитимациони папири...) јесу.

5 Петар Матић, Ђорђе Стојановић, „Политичка подршка и утемељење демократских вредности”, *Српска политичка мисао*, 3/2011, Београд, стр. 207.

6 Милан Матић, *О српском политичком обрасцу*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000, стр. 102. Јасну потврду овога смо имали након 5. октобра 2000.

Случај Србије у обновљеном вишестраначком систему

Као оправдана полазна тачка у разматрању легитимитета у политичком животу Србије нам се чини тренутак успостављања вишестраначког живота у Србији и самим тим политичког плурализма. У претходном периоду током трајања једнопартијског режима тешко да би прича о легитимитету политичких институција и поретка имала превише смисла имајући у виду знатно ограничење основних људских права и слобода и непостојање политичког плурализма до '90-их година прошлог века. С обзиром на нестабилност демократије у Србији и дуготрајан (вишедеценијски) процес стварања стабилних институција који чека нашу земљу, јасно је да ми не можемо у оквиру једног чланка изнети листу свих познатих и мање познатих примера нелегитимног поступања политичких актера и институција. С тога смо се определили да само неке, прилично упечатљиве и карактеристичне случајеве овде изнесемо који илуструју на првом месту недостатак политичке (а врло често и државотворне) свести, па и политичке културе актера политичког живота у Србији.

У контексту питања о легитимности државних институција веома је занимљив и индикативан пример бившег председника Србије Милана Милутиновића (1997-2002). Сама његова изборна победа је од доброг дела јавности и друштвено-политичких чинилаца била оспорена са становишта законитости⁷, али те тврдње никада нису добиле званичан и институционални епилог. Но, поред оспореног легалитета његовог избора, још интересантнији је легитимитет његовог председниковања, нарочито након 5. октобра 2000. године.

кад је било очигледно да је разнородној и гломазној коалицији било лакше да се удружи против режима Слободана Милошевића, него да обнови земљу.

7 Сумњало се у првом реду на резултате проглашене у многим местима на Косову и Метохији. Фантазмагоричних 100% гласова за Милана Милутиновића у месту Јуник у Метохији где готово искључиво живе Албанци и где је морала чак и Војска Југославије да се ангажује у циљу елиминације оружане побуне говоре прилично сами за себе.

Наиме, у првом делу његове владавине од 1997. до 2000. овај политичар се налазио у дубокој сенци Слободана Милошевића као председника савезне државе. Готово ниједан његов значајнији политички акт није остао упамћен из тог времена, са изузетком преговора у Рамбујеу и Паризу непосредно пред почетак НАТО агресије 1999. године, када је наступао као шеф српске делегације. С друге стране, његова политичка скрајнутост је у пуном интензитету дошла до изражаја после петооктобарских промена. У оквиру потпуно нових политичких околности и нове политичке гарнитуре тог периода, председник Србије, сасвим изолован, се практично нашао у позицији „страног тела”. Његов легитимитет, ионако прилично окруњен већ од првог дана председничког мандата је потпуно нестало до истека његове функције. Остао је запамћен као политички најслабији председник Србије до сада који никад није озбиљније користио своја уставна овлашћења.⁸

Питање легитимитета у једном свом сегменту се поставило на прилично еклатантан начин и након превирања у Србији крајем 2000. године. Као што ћемо у наставку текста приказати, после 5. октобра исте године, новоуспостављене власти нису у потпуности прекинуле стару негативну праксу појединих нелегитимних видова понашања и изградње институција мањкавог легитимитета. Наиме, након великих петооктобарских промена 2000. године у јавности се појавила дилема да ли постојећи правни прописи (а на првом месту Устав) донети од стране такозваног претходног режима заслужују и даље поштовање и примену у пракси. Већи део победничке коалиције је заступао радикалан став готово револуционарног раскида са постојећим правним поретком, док је главни заговорник става о потреби поштовања важећих правних норми док се оне не промене на легалан, предвиђен начин био тадашњи савезни председник. Укратко, питање легитимитета правних прописа у том „постреволуционарном” периоду до првих избора се најдиректније поставило. То је фактички довело до тога да се јавност на неки начин подели на „легалисте” и „револуционаре”. Све ово наравно наводи на питање, по нашем мишљењу значај-

8 Парадоксално звучи чињеница да је чак и в.д. председника Републике после њега Наташа Мићић (2002-2003) деловала ауторитативније, и поред проблематичне уставности неких њених одлука (ванредно стање итд...).

но и са практичног и са теоријског становишта, о природи политичких промена почев од 5.октобра 2000. године и још значајније ширих друштвених последица које су оне оставиле. Сматрамо да ни револуција, а ни пуч, како се то може чути у делу наше политичке и шире јавности, не могу бити одговарајуће квалификације за ове политичке догађаје. Одговор би свакако захтевао како правни и политиколошки, тако и социолошки приступ; једном речју мултидисциплинарно проучавање дате појаве.

С друге стране, један од најфлагрантнијих случајева „повреде” легитимитета политичког и уставног поретка у целини је фактичко непостојање институције Уставног суда у периоду од краја 2000. године до почетка 2002. Ово није била једина блокада рада ове институције, али је свакако била најдужа и најизразитија. Делује готово невероватно чињеница да чак и држава „фасадне” демократије каква је Србија допусти толико дугачак институционални вакуум. Тим пре што су се у дотичном периоду дешавала крупна политичка превирања која су резултирала одузимањем преко 40 посланичких мандата посланицима владајуће коалиције који су на овај или онај начин дошли у сукоб са остатком владајуће већине. Када је најзад конституисан, Уставни суд је донео одлуку о неуставности дотичне одлуке о одузимању мандата зауевши правно схватање да су посланици а не странке власници мандата. Тадашња републичка влада и поред уставне обавезе да у случају потребе обезбеди извршење одлука Уставног суда је остала пасивна и свакако из дневнополитичких разлога одбила да допринесе стабилности поретка и законитости у понашању.

Поред тога, врло упадљив случај мањкавости институционалног легитимитета се збио 2006. године у периоду усвајања новог, тзв. „митровданског” устава. Само расписивање дводневног референдума о изјашњавању у вези новог највишег акта је крајње неуобичајена пракса⁹. И поред највећег напора, тешко је пронаћи адекватно оправдање за овакву одлуку, као и неко слично позитивно искуство у том смислу. С друге стране, питање химне, као једног од симбола држа-

9 Видети о томе детаљније у: Душан Гујаничић: „Референдум - облик народног изјашњавања против отуђења власти”, *Политичка ревија*, бр. 2/2011, стр. 325-348.

ве, рецимо у новом уставу је остало потпуно незапажено од стране стручне и шире јавности. едан, рекли бисмо „животнији” и обичном човеку свакако јаснији вид нелегитимног поступања политичке касте (реч „елита” би овде била верујемо претенциозна и неодређена) би могао бити пример усвајање песме „Боже правде” као државне химне. И поред неспорно велике популарности ове композиције у народу (изражене поготово на опозиционим окупљањима ‘90-их година), тешко се може са сигурношћу рећи да би она имала највећу подршку на евентуално расписаном референдуму у конкуренцији осталих песама, поготово имајући у виду неуспешан референдум у вези химне током 1992. године. Пример припадника средњих и нарочито старијих генерација људи у Србији који се још нису довољно „сживели” са овом песмом је прилично очигледан током многих званичних манифестација.

Изборни систем као фактор мањка легитимитета

Бројни политиколози су у својим анализама истакли један хроничан проблем српске демократије последњих година. Говори се наиме о растућој кризи легитимитета политичких институција, а повезано с тим и политичких странака. Један од свакако најважнијих узрока ове негативне појаве је и изборни систем Србије који кроз свој пропорционални вид у великој мери деперсонализује и обезмишљава институцију народног представника. Пропорционални систем, чија је главна (пре свега теоријска) вредност да обезбеђује равномерно и правично представљање странака у парламенту сразмерно њиховом изборном резултату, у случају Србије није дао превише позитивних ефеката. Прегломазне коалиције и „шлепање” малих или патуљастих странака уз велике партнере доводи до тегобних и дуготрајних преговора о састављању владе и често онемогућава стварање ефикасне извршне власти. Фрапантан пример нелегитимног поступања је именовање на поједина места у влади (министара иностраних послова или потпредседника владе¹⁰) оних полити-

10 Мисли се на Вука Драшковића као председника Српског покрета обнове и Жарка Кораћа, председника Социјалдемократске уније. Може се овде на-

чара чије странке су уживале народну подршку, како се то колоквијално каже, на нивоу статистичке грешке, врло често око 1% или чак и мање!¹¹ Како би се у будућности избегле такве аномалије предложено је са разних страна подизање изборног прага за политичке коалиције које учествују на изборима, слично постојећим решењима у неким другим државама, као у Чешкој, на пример. *Ratio legis* оваквог законског решења је жеља да се на одређени начин ојача, па и провери легитимитет политичких партија кроз исказану народну подршку. То значи да се од коалиција захтева да свој политички, па и друштвени легитимитет потврде на један неспоран начин, кроз постизање „довољног” нивоа подршке грађана на изборима. С тим у вези, озбиљно питање које се овде поставља је да ли политичке странке које никад самостално не учествују на пре свега парламентарним изборима могу претендовати на звање легитимног политичког, па самим тим и друштвеног субјекта? Одговор нам се намеће као негативан. Остаје наравно велики знак питања да ли ће у скороје време доминантна партократска свест у Србији омогућити спровођење дотичне реформе.

Други велики проблем директно везан за питање легитимитета политичког система је одсуство народних посланика у парламенту из свих делова Србије, односно колико-толико равноправна скупштинска представљеност свих грађана републике. Јер, уколико се наведе забрињавајући податак да из чак стотинак општина у Србији нема ниједног народног посланика, онда постају јасне размере проблема, па се говори и о „метрополитизацији представљања” (подвукао Д.Г.).¹² Уколико цела земља представља једну изборну јединицу као што је случај у Србији дуже од једне деценије, тешко да онда може реално остати простора и довољно политичког слуха

вести пример и Момчила Перишића, председника Покрета за демократску Србију. Читав низ осталих сродних случајева, поготово везаних за десетине функционера Југословенске левице ‘90-их година, би се овде могао низати без краја...

11 Додуше, истине ради треба подсетити да сличан проблем не заобилази у потпуности ни много развијеније, западне земље, али размере тога у тим земљама су ипак значајно мање.

12 Милан Јовановић, „*Политичке институције и консолидација демократије у Србији*”, *Србија: Противречности политичког система, Зборник радова*, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр. 41.

за уважавање потреба сваке локалне средине у држави и изнијансиран и темељан приступ решавању регионалних проблема.

Референдум као фактор легитимитета

Референдум као најизразитији облик непосредне демократије може на одређени начин и у одређеној мери бити чинилац легитимитета једне политичке власти, институција или политичких аката.

У историјском сећању ће као пример политичара у непрестаној потрази за потврдом легитимитета остати оснивач Пете републике, Шарл де Гол. Током своје једнодеценијске владавине овај државник је у четири наврата прибегавао народном изјашњавању у вези државних питања од првенственог значаја. Радило се о питањима проглашења новог устава, давања независности Алжиру, непосредног избора председника Републике и реформи сената. Радикално (у позитивном смислу рекло би се) доживљавање појма легитимитета и његово фактичко изједначавање са позитивним одговором на референдуму су временом постали „заштитни знак” Генерала. Током трајања изразито јаке председничке власти у Француској, такозваног президенцијализма (1958-1969), шеф државе, уверен у своју историјску мисију, инсистирајући нескривено на директном односу поверења грађана према његовој личности је сматрао да легитимитет његове политике може опстати само кроз непосредну народну проверу. Врло је индикативно напоменути да ниједан од његових наследника из исте политичке породице (а и шире) није имао такво доследно схватања појма легитимитета, те с тога не чуди због чега тадашњи шеф државе Жак Ширак није поднео оставку нити било који вид одговорности услед неуспеха референдума 2005. године у вези ратификације предлога европског устава. Тадашње убедљиво „не” (55%) јесте уздрмало легитимитет шефа државе, али то никакве практичне последице није оставило. Теоријски посматрано, овај политичар је три године пре тога био реизабран на председничку функцију са 82% гласова у другом кругу, те би се одатле могло закључити формалном логиком да је његов легитимитет био готово неисцрпан. Међутим, сасвим је јасно да је, иако зависи делом и

од субјективне визије, легитимитет једна „потрошива” категорија чија снага и обим готово никад нису заувек дати. Још драстичнији пример који би се без проблема могао сматрати врхунцем нелегитимног понашања је политички маневар каснијег председника Николе Саркозија који је претходно одбијени нацрт европског устава поднео парламенту 2008. који га је и усвојио.

У нашој земљи пажњу заслужује једна ситуација где је председник Републике консултовао грађане (први и једини пут) у вези једне мере своје унутрашње политике. Мисли се на референдум из априла 1998. на коме су грађани упитани одобравају ли мешање страних држава у погледу решавања проблема на Косову и Метохији. Плебисцитарно одбацивање страног мешања у решавању овог проблема (око 95% против на 75% одзива грађана) је било замишљено као несумњива подршка легитимитету тадашње државне политике у јужној покрајини Србије. Такав, готово једнодушан одговор грађана је требало да представља јак адут у рукама власти пред међународном заједницом.¹³ Наравно, каснији расплет догађаја је потпуно збрисао наведену логику услед виших политичких интереса.

Правна норма као фактор легитимитета

Од суштинског је значаја нагласити да не може бити ни легалитета ни легитимитета без вредносне димензије, имајући у виду да се право „може схватити само у оквиру понашања које се повезује с вредношћу.”¹⁴ Легитимно је свако оно понашање, акт или установа која је у најмању руку не противречи темељним вредностима за које постоји претпоставка да су прихваћене или блиске већем делу једне поли-

13 Додуше, противници тадашње власти су оптуживали председника републике који је персонализовао читав режим за тежњом према скривању иза народне воље и за пребацивање одговорности на грађане. Без улажења у политичке мотиве приговарача и дубљу политичку анализу, рекли бисмо да би онда по таквој логици свако расписивање референдума ван неких строго формално уставом предвиђених разлога (ревизија устава, промена државних граница...) могло да се окарактерише на сличан начин или пак као популизам.

14 Густав Радбрух, *Филозофија права*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2006, стр. 14.

тичке заједнице, конкретно државе. Ако би право требало да буде „морални минимум” како је то истицао немачки теоретичар Георг Јелинек (*Georg Jelinek*), онда би у том случају верујемо била остварена „критична маса” легитимитета једног правног поретка. У том контексту слично размишља и Ханс Келзен (*Hans Kelsen*) који каже „да би био „право”...позитивно-државни поредак мора имати неког удела у правди, било да мора да реализује етички минимум, било да мора да буде- иако само недовољан- покушај исправног права, то јест да буде управо праведан.”¹⁵ Наравно, питање односа права и морала је старо питање доктрине на које логично није, нити у основи може бити понуђен јединствен одговор. Грубо посматрано, три основна става се по том питању могу издвојити. Први, по коме је пожељно и потребно потпуно поклапање сфере права и сфере морала, односно право замишљено као свеобухватно средство заштите моралних схватања. Други став се налази на потпуно другом полу и истиче потребу тоталног раздвајања ове две сфере, верујући да право у свом животу и примени не треба да се обазире ни на какве моралне обзире. И трећи став као нека средишња позиција би био да је неопходно и довољно да право штити само она минимална, општеприхваћена морална схватања. Можемо на крају прихватити тезу да, идеално посматрано, „право свакако тежи да се што више поклопи с моралом, јер тиме обезбеђује своју потпунију примену с обзиром на снагу морала и његове унутрашње санкције.”¹⁶ Наравно, константан проблем остаје питање плурализма моралних схватања у друштву, али неспорно да ће свака правна норма имати јачи легитимитет што буде имала ширу моралну „базу” у друштву.

Тврдња или размишљање да правна норма (поготово она највишег ранга као што је устав) може да се „окамени” и на тај начин да спречава развој друштвеног живота је општепозната и веома дуго присутна у теорији. То би ефективно значило у таквом случају да правна норма губи свој легитимитет услед несагласја са стварним друштвеним збивањима. Анахроност или изобичајеност норми је не тако редак

15 Ханс Келзен, *Чиста теорија права*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2007, стр. 22.

16 *Правна енциклопедија 1*, Савремена администрација, 1985, Београд, стр. 833.

проблем, чак и у озбиљним и стабилним правним порецима. Додуше, таква правна норма не губи правну важност услед своје анахроности, формално опстаје у правном поретку, али је њена примена *de facto* или скроз обустављена или сведена на редак изузетак. Дobar пример у међународним оквирима једне такве одредбе је она која је још увек опстала у Повељи Уједињених нација где се још увек помињу Немачка, Италија и Јапан као „непријатељске државе”. О застарелости одредбе овакве садржине не треба превише трошити речи. Дакле, као што примећујемо, анахроност правних норми може у извесној мери утицати на легитимитет политичких институција, иако се ова појава објективно никада не може до краја елиминисати.

Парламент као фактор легитимитета

Легитимитет једног политичког поретка у целини се може посматрати и кроз призму односа грађана према парламенту као народном представништву и средишњој институцији демократије. Неспорна је чињеница да је тај однос у целини негативан и испуњен неповерењем, што показују бројна истраживања у овој области. Наведена тврдња има посебну тежину у Србији, али се ни у многим другим земљама парламент не може похвалити превеликом дозом поверења које бирачко тело има у њега. Негативна појава тим пре што „неразвијено друштво у Србији стоји само наспрам моћне егzekутиве и партијских врхова.”¹⁷ Многи стручњаци су склони да констатују да политички систем Србије има обележја тзв. полупериферног политичког система где „парламентарне форме и када постоје често су више фасада полудемократске институције, него што се у њима одвија стварни демократски живот.”¹⁸ Парламент је институција која по дефиницији подразумева сложена процедура дебатована и одлучивања, велики број учесника, као и велики број аката, изнад свега закона, које треба усвојити. Једно од питања које се с времена на време може чути у јавности и стручним круговима је питање броја народних посланика. Није мали број оних који сматрају да је 250 народних посланика преве-

17 Марко Пејковић, „Српски парламентарни одбори - компаративна анализа”, *Српска политичка мисао*, 4/2011, Београд, стр. 69.

18 Мирослав Печулић, Владимир Милић, *Социологија*, Номос, 2000, стр. 153.

лик број за земљу величине Србије, поготово имајући у виду ниво политичке културе и зрелости политичке касте у целисти, а и степен (не)ангажовања многих народних посланика. Са овим би се начелно могли сложити, мада сматрамо да је важније од питања броја народних представника квалитет и доступност информација о њиховом раду. У том смислу политиколог Марко Пејковић је посебно апострофирао корисну и важну улогу парламентарних одбора у раду скупштине, као ужег тела, још увек недовољно организационо, технички и стручно развијеног у нашој пракси и парламентарном праву. Несумњиво да подизање квалитета рада овог тела може значајно да допринесе јачању легитимитета скупштине, као посредно и бољој слици централне демократске институције у јавности.

*
* *

Легитимитет је категорија чијој проверљивости подлеже дословно свака друштвена, у првом реду политичка институција у свакој земљи, па тако и у Србији. Многобројни политиколози су констатовали постојање растуће кризе легитимитета политичких институција од успостављања вишестраначког система почетком 90-их година. Легитимитет је додуше, за разлику од легалитета чије се постојање може објективно утврдити, једна теже „ухватљива” категорија чија оцена увек донекле обухвата и субјективну димензију - тиме наравно не тврдимо да је легалитет појам који искључује сваки вид субјективности, али ипак подразумева одређени, правном науком утврђени начин тумачења правних норми.

Занимљиво у том контексту делује Јелинеково тврђење да је „термин држава толико јасан да се с њим не може повезати никаква представа која би изазвала двосмисленост.”¹⁹ И заиста, с данашњег аспекта посматрано држава се појављује као једна од врло ретких политичких или правних институција чијем легитимитету готово да нема приговора²⁰. С тим

19 Лукић Радомир, Кошутић Будимир, Митровић Драган, „ Увод у право, Службени лист СРЈ, 2000, Београд, стр. 48.

20 Наравно, од наведене тврдње свесно изузимамо анархистичке или сличне минорне групе или идеологије које у самом свом корену негирају потребу постојања државе.

што би ваљало нагласити, и ту се можемо сложити са чувеним италијанским теоретичарем права Норбертом Бобио (*Norberto Bobbio*) да „није реч о проналажењу апсолутне основе...него проналажењу, с времена на време, *разних могућих основа*.²¹ Додуше, Бобио је говорио конкретније о основама људских права, али наведено резонување би се без проблема могло проширити и на легитимитет уопште. Односно, тешко да би било која установа на правном, политиколошком или уопште било ком пољу друштвених наука могла да поседује један-једини основ који би јој омогућио потпуно неспоран легитимитет. По правилу, легитимитет је чвршћи и постојанији што је његова реална основа шира и разноврснија у друштву.

Dusan Gujanicic

*LA LEGITIMITE DANS LA VIE POLITIQUE
DE LA SERBIE- UNE VUE*

Sommaire

La légitimité est l'une des notions parmi à la fois les plus présentes et les plus importantes dans les sciences sociales en général. C'est sur la légitimité qui changeait son fondement à travers l'histoire que réside l'ensemble de l'ordre social et par conséquent l'ordre politique également. Dans le présent article, après une brève analyse théorique l'on traite surtout des cas spécifiques du comportement illégitime de la part des différents acteurs et institutions politiques. Etant une catégorie complexe la légitimité est soumise à de permanents renforcements et vérifications, en premier lieu à travers le vote populaire aux élections et aux référendums, mais aussi par des activités légales des institutions ainsi que par le maintien d'un contact au moins limité avec les citoyens et la réalité en général.

Mots-clés : légitimité, légalité, institutions politiques, facteurs de la légitimité.

21 Норберто Бобио, *Доба права - дванаест есеја о људским правима*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 28.

Литература

- Бобио Норберто, *Доба права - дванаест есеја о људским правима*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Гујаничић Душан, „Референдум - облик народног изјашњавања против отуђења власти”, *Политичка ревија*, 2/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Јовановић Милан: „Политичке институције и консолидација демократије у Србији, *Србија: Противречности политичких система*, *Зборник радова*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Лукић Радомир, Кошутић Будимир, Митровић Драган, *Увод у право*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000.
- Марковић Ратко, *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 2000.
- Матић Милан, *О српском политичком обрасцу*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000.
- Матић Петар, Стојановић Ђорђе: «Политичка подршка и утемељење демократских вредности», *Српска политичка мисао*, 3/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Пејковић Марко, «Српски парламентарни одбори - компаративна анализа», *Српска политичка мисао*, 4/2011, Београд.
- Печујлић Мирослав, Милић Владимир, *Социологија*, Номос, Београд, 2000.
- Правна енциклопедија 1*, Савремена администрација, Београд, 1985.
- Радбрух Густав, *Филозофија права*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2006.

Résumé

La légitimité est une catégorie dont la vérification peut être appliquée sur littéralement chaque institution politique. Nombreux sont ceux parmi les politologues qui ont constaté l'existence d'une crise croissante la légitimité des institutions politiques en Serbie, le rétablissement du pluralisme politique dans les années 1990 ayant été pris comme le point de départ de notre analyse. A la différence de la légalité, l'estimation de la légitimité comprend toujours une part de subjectivité, vu qu'il s'agit néanmoins d'une notion difficilement saisissable dans de nombreux cas concrets.

Du point de vue de notre époque, l'on pourrait même dire que l'Etat demeure l'unique création sociale ne suscitant aucun doute pour ce qui est de sa légitimité à elle. D'autre part, quelconque institution politique qu'on prenne dans notre analyse, plus son fondement social est large est diversifié plus sa légitimité sera forte et stable.

Овај рад је примљен 2. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

Небојша Вуковић

ОДРЕЂЕЊЕ КУЛТУРНО-ГЕОГРАФСКОГ И ПОЛИТИЧКО-ГЕОГРАФСКОГ ИДЕНТИТЕТА РУСИЈЕ У ДЕЛУ ВЛАДИМИРА ЛАМАНСКОГ

Сажетак

Научни рад „Одређење културно-географског и политичко-географског идентитета Русије у делу Владимира Ламанског“ има за циљ да прикаже и објасни основне моменте теорије Владимира Ламанског (1833-1914) о Русији као засебном географском, културном и политичком ентитету – тзв. Средњем свету. Од научних метода, нарочито су коришћене метода анализе и компаративна метода. У раду се дошло до закључка, да је ова теорија врло комплексна, и да је имала, посредно или непосредно, значајан утицај на опус потоњих мислилаца, посебно оних аутора у оквиру (нео) евроазијске школе мишљења. Садржај рада омогућава целовитије сагледавање руског цивилизацијског идентитета, и развија сензибилитет за његову вишеслојност и сложеност. Кључне речи: идентитет, Русија, Средњи свет, Европа, Азија

Геополитичке и идентитетске дилеме

Након краха биполарног светског поретка, почетком 1990-их година, пред нашим очима, већ више од две деценије, непрекидно траје процес уобличавања глобалног геополитичког мозаика. Неке државе су нестале са политичке мапе

света, друге су током последњих двадесет година настале, неки војно-политички савези су ишчезли, попут Варшавског уговора, док се други полагаано уобличавају, као на пример ОДКБ. На светској позорници, већ је уочљиво кристалисање неколико крупних геополитичких, геоекономских и геостратегијских целина (актера), које сачињава више држава различитог формата, економске и војне моћи. Западни свет (САД, ЕУ и англофоне земље широм глобуса – Канада, Аустралија и Нови Зеланд), унутар себе је повезан мноштвом политичких, привредних и стратегијских нити. На истоку Азије доминира Кина, ка којој, пре свега у привредном смислу, гравитира све више држава из ближег и даљег окружења. Политичко повезивање на континенталном нивоу, покушавају да реализују јужноамеричке, па чак и афричке државе. С друге стране, још увек остаје, донекле загонетна, геополитичка стратегија Руске Федерације. Хоће ли територијално највећа држава света устрајати у намери да оформи властиту сферу утицаја у облику неке економске или безбедносне заједнице или ће се ипак окренути чвршћем повезивању са неким постојећим центром моћи у окружењу – са већ неко време нестабилном Европском Унијом или можда са све снажнијом и динамичнијом Кином?

Одговор на ово питање делимично лежи у моделу аутоперцепције руске политичке и интелектуалне елите, који подразумева и дефинисање културно-географског и политичко-географског идентитета Русије. Семјуел Хантингтон је написао, да пре него што можемо знати који су наши интереси, морамо знати ко смо.¹ Другим речима, конкретне (спољно) политичке акције и државна стратегија на којој се оне базирају, често зависе од властитог идентитетског самоодређења – од тога како сами себе дефинишемо у географском, културном и политичком смислу. Феномен руског идентитета је посебно изазован за истраживање – он је вишеслојан, полихроман и комплексан. На његово уобличавање утицали су – специфична географска позиција, бурна историја обележена честим ратовима и различити културни утицаји. У руској теоријској мисли, развило се више концепција геодивилизацијског идентитета Русије.

1 Samuel P. Huntington, *Who are we?: America's national identity and the challenges it faces*, Simon & Schuster, New York, 2004, p. 10.

У овом раду, биће приказано и објашњено одређење културно-географског и политичко-географског идентитета Русије, познатог филолога-слависте и историчара Владимира Ламанског (1833-1914), у којем се Русија дефинише као засебна гекултурна и геополитичка целина – ни као Европа, ни као Азија – већ као тзв. Средњи свет. Поред тога, иако само делимично, показаће се утицаји тог става у учењима неколицине савремених руских аутора. У питању је врло контроверзан проблем, који и данас изазива несугласице и опречна мишљења у руском политичком естаблишменту, научној и културној јавности. Српском читаоцу, ова тема је свакако блиска – слична дискусија о српском културно-географском и политичко-географском идентитету, можда само мањег интензитета, још увек се води, иако је преодминантно мишљење да Србија у сваком аспекту (културном, географском, политичком и економском), несумњиво припада европској породици народа и култура.

Русија – ни Исток ни Запад

Након краха СССР-а, почетком 1990-их година, руска политичка, научна и културна елита, нашла се пред задатком да (ре)дефинише цивилизацијски идентитет Русије, који је претходних деценија био систематски разграђиван у корист формирања наднационалног, социјалистичког, совјетског идентитета. Крајем 1980-их и почетком 1990-их година, у новоствореној Руској Федерацији, у политичком врху али и код народних маса, јачало је и ширило се уверење, како ће највећа земља на свету брзо бити примљена у „заједнички европски дом“. У књизи некадашњег министра спољних послова Руске Федерације Андреја Козирјева, *Преображај* (Преобразование), то ново стремљење ка евроинтеграцијама добило је своју спољнополитичку разраду. По њему, за Русију, једини је пут – прикључење европским интеграционим процесима – дати допринос реализацији идеје јединствене демократске Европе.² У стратегијском смислу, ова нова спољнополитич-

2 Андрей Козырев, *Преобразование*, Международные отношения, Москва, 1994, стр. 196.

ка оријентација, подразумевала је чак и могућност учлањења Русије у НАТО.³

Нова спољна и стратегијска политика захтевала је подршку од хуманистичке и медијске елите – професора, новинара, уметника, есејиста. Професор Владимир Кантор, једној од својих књига, дао је врло јасан и недвосмислен назив – *Русија је европска земља*. У предговору за југословенског читаоца, Кантор наводи, како су и Србија и Русија, географски предодређене да буду „предстраже европске хришћанске цивилизације стихији номадског Истока“.⁴ Нешто даље, Кантор наводи, да је руска жудња за Европом у ствари жудња за „поновним успостављањем јединства европске културе, јединства које је, својевремено, прекинуто услед сложених геополитичких противречности и варварских најезда“.⁵

Овакво «европејско» тумачење културно-географског идентитета Русије, није ипак постало доминантно у руској историографији, културологији и политикологији. Последњих двадесетак година, појавио се низ аутора, који Русију перципирају као самосталан културно-географски и политичко-географски ентитет, са особеностима које је разликују, како од западне цивилизације, тако и од цивилизација Истока. Историчар Сергеј Перевезенцев сматра, да Русија има посебну судбину у историји човечанства. Та посебност је условљена дејством више фактора. Иако на граници две велике цивилизације, сликовито званих Запад и Исток, Перевезенцев тврди, да руско друштво никад није било ни само западно, ни само источно. Русија је имала увек властиту, од других народа различиту, историјску судбину.⁶

По мишљењу Перевезенцева, Запад је одувек Русију доживљавао као представника културе Истока, док ју је Исток перципирао као представника културе Запада. Поред тога, Русија је представљала, не само мост, већ и баријеру између ове две цивилизације, спречавајући њихов фаталан судар. Својевремено, каже овај аутор, Русија је апсорбовала најезду монголско-татарских хорди, а потом се вековима надметала

3 Ibidem, стр. 199

4 Vladimir Kantor, *Rusija je evropska zemlja*, Biblioteka XX vek i Čigoja štampa, Zemun i Beograd, 2001, стр. 5.

5 Ibidem, стр. 16.

6 Сергей Перевезенцев, *Смысл русской истории*, Вече, Москва, 2004, стр. 5

са Отоманском империјом. Тако је она штитила Запад. С друге стране, Русија је била једна од баријера католичкој експанзији на Исток, да би се у XIX и XX веку испречила Наполеону, односно Хитлеру.⁷ Тако је бранила Исток. Етнички момент такође је значајан у уобличавању Русије као засебног геодивизијског ентитета. Руски народ је продукт синтезе словенских племена, која представљају супстрат, и несловенских етноса, који су се временом растопили у словенској маси.

Посебно значајан фактор, који Русију чини уникатном цивилизацијом, сматра Перевезенцев, јесте православље као особита форма хришћанства. Православље не само да је знатно утицало на формирање карактера руског народа и друштва, већ је у великој мери одредило и геополитички алгоритам Русије, јер се „православни руски народ супротстављао истовремено и јединственом католичком Западу, и јединственом муслиманском Истоку“.⁸

Иако Перевезенцев нигде експлицитно у својој књизи не износи заокружену теорију о Русији као посебној цивилизацији, може се приметити, да у његовом поимању руског културно-географског идентитета постоје елементи који могу бити довољна основа за концепцију о руској цивилизацијској специфичности. Руска контактано-баријерна функција, односно географски положај између Запада и Истока, посебност руске етногенезе, специфична форма хришћанства – православље, формирају солидну чињеничну платформу, да се о Русији говори као о засебној и самосталној цивилизацији.

У истом тону, о Русији пише и Михаил Смолин. Смолинова промишљања, такође се тичу дефинисања руског геополитичког идентитета. Он изричито тврди, да се свет не може делити на Исток и Запад, да он није тако једноставан и симетричан, јер постоји још један, у најмању руку, самосталан свет – Православно-Средишњи свет (мир Православно-Срединный).⁹ Духовни корени овог света су у православном Риму првих векова хришћанства, и у православној Визан-

7 Ibidem, стр. 5.

8 Ibidem, стр. 6.

9 Михаил Смолин, *Руский путь в будущее*, Издательство ФондИв, Москва, 2007, стр. 17.

тијској империји. Овај свет репрезентује противтежу протестантско-католичком Западу, и муслиманско-будистичком Истоку.¹⁰

Средишњи православни свет, по Смолиновом мишљењу, обуздавао је како освајачке тежње Запада ка Истоку (католичке крсташке походе, пољска и шведска стремљења, француске, као и немачке у Првом и Другом светском рату, најезде), тако и може бити, још јаче покрете Истока ка Западу (од номада – Гота, Хуна, Арапа, Половаца, Монгола и Турака – до јапанског милитаризма у XX веку).¹¹ Глобална функција „Средишњег света“ садржи се, сматра Смолин, у задржавању планете од стропштавања у крвави хаос или диктат светског завојевача над свима осталима. Уколико би се Русија присајединила Европи, или приклонила Истоку, свет би изгубио равнотежу, па Смолин сугерише, да Русија одржава еквилибриум и према католичко-протестантском Западу, и према муслиманско-будистичком Истоку.¹² Другим речима, Русија треба да буде глобални уравнотеживач – да служи одржању светског баланса између главних сила садашњице и будућности.

Са сличних позиција, иступа у стручној и широј јавности, позната руска историчарка и политиколог Наталија Нарочницка. Проучавајући феномен стварања глобалне геополитичке конфигурације, после окончања Хладног рата, Нарочницка се посебно фокусира на историјске судбине Русије и Србије. Она недвосмислено тврди, да су Русија и Балкан – „православни свет, поствизантијски простор који се разликује од западноевропске цивилизације, настале на рационалистичкој филозофији Декарта, на идејном наслеђу Француске револуције и протестантске етике мотивисано-сти за рад и богатство“.¹³ Одмах потом, она констатује, да Русија представља потенцијалну снагу тог света, а Балкан, првенствено Србија – његову предстражу према Западу. Нарочницка, попут Перевезенцева запажа, да ће за Исток, Ру-

10 Ibidem, стр. 17.

11 Ibidem, стр.18.

12 Ibidem, стр. 17.

13 Наталија Нарочницка, „Балкан и поствизантијски простор у центру духовног и геополитичког супарништва на прагу XXI века“, *Југословенски историјски часопис*, 1/1997, стр. 181.

сија увек бити Запад, а за Запад увек ће бити Исток.¹⁴ Краће речено, самостална и специфична геополитичка величина и гекултурна вредност.

С обзиром на своју специфичност у односу на западну и источне цивилизације, државе и савезе, и иманентну моћ коју поседује, за Нарочницку, као и за Михаила Смолина, Русија представља глобалну уравнотежавајућу силу, која је кроз вишевековне сукобе са различитим опонентима дуж целог свог периметра, одржавала свет у стању геостратегијског баланса. Како каже на једном месту, „тешко је замислити какав би изгледао свијет... кад би Сибир и Далеки исток постали плијен Кине и Јапана. Шта би било са Европом кад би се она, покатоличивши источне Словене, директно сударила са Азијом, спочетка у лицу монголских номада, затим Турака који су једанпут већ били стигли до Беча...“¹⁵

Промена глобалне геополитичке структуре, која је настала услед краха биполарног система из доба Хладног рата, претила је не само опстанку Руске Федерације у садашњим границама, већ је и наговештавала рекомпоновање политичке мапе света, а све у корист једног пола моћи – Сједињених Америчких Држава и њених савезника.

Управо стратегији спречавања реализације таквог сценарија, посвећен је, у великој мери, и опус најпознатијег савременог евроазијског аутора Александра Дугина. За Дугина нема дилеме – „географски, пејзажно, лингвистички, климатски, културно и религиозно, Русија је синтетичко јединство евроазијског Запада и евроазијског Истока, при чему се њена геополитичка функција не своди на сумирање или медијацију западних и источних тенденција“.¹⁶ Одмах потом, Дугин категорички тврди, да је „Русија нешто Треће, самостално и посебно – ни Исток, ни Запад“.¹⁷ Другим речима, и у Дугиновој перцепцији, Русија представља уникатан физичко-географски, културни и политичко-географски ен-

14 Наталија Нарочницкая, *Русский мир*, Алетејя, Санкт Петербург, 2007, стр. 115.

15 Наталија Нарочницка, *Русија и Словени у свијету промена: универзалистички пројекти у свјетлости религиозно-философских основа историје*, Богословски факултет Српске православне цркве, Београд, 2003, стр. 81.

16 Александр Дугин, *Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Пространством*, АРКТОГЕЯ – центр, Москва, 2000, стр. 165.

17 Ibidem, стр. 165.

титет. У културно-географској димензији, по Дугиновом мишљењу, суштина Русије, њено духовно самоодређење и њен идентитет, несумњиво се дефинишу формулом – ни Европа, ни Азија, већ Евроазија.¹⁸

Иако је Александар Дугин евроазијски теоретичар, треба напоменути, да понегде у својим многобројним делима, он пружа и одредбе руског културно-географског идентитета које донекле одступају од доктрине евроазијства. У књизи „Геополитика постмодерне“, Дугин за Русију каже, да је она језгро посебне православне цивилизације.¹⁹ Ипак, без обзира на терминолошка или концепцијска меандрирања, у сваком случају, Русија за Дугина репрезентује посебну културно-географску.

Сумирајући тезе Сергеја Перевезенцева, Михаила Смолина, Наталије Нарочницке и Александра Дугина, о културно-географском идентитету Русије, може се закључити, да су њихови кључни ставови, узимајући у обзир и извесне разлике у њиховим схватањима, следећи:

1. Русија се не може поистоветити ни са цивилизацијом Запада, нити са културним традицијама Истока;
2. Она није проста синтеза цивилизацијских начела Запада и Истока, већ самосталан и аутентичан културно-географски ентитет, у коме се ова начела продуктивно прожимају;
3. Културно-географска особеност Русије, не проистиче само из њеног географског положаја, већ и из њене специфичне историје;
4. Посебан значај у формирању руске културно-географске посебности имала је религија – руско православље;
5. Сви наведени елементи особеног руског (гео)цивилизацијског идентитета, намећу Русији специфичну улогу у светској политици – пошто Русија није ни Исток, ни Запад, већ нешто Треће, самостално и по-

18 Ibidem, стр. 167.

19 Александр Дугин, *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*. Амфора, СПб, 2007, стр. 117.

себно, она треба да штити и одржава глобалну политичку равнотежу.

Ваља нагласити, да схватање Русије као особеног културно-географског ентитета, који се не може свести ни на Европу, ни на Азију, није продукт савремених теорија, већ је настало још у претпрошлом веку. За то је нарочито заслужан један аутор – Владимир Ламански.

Русија као „Средњи свет”

Опус Владимира Ламанског (1833-1914), филолога-слависте и историчара, остао је незаслужено помало у сенци капиталне студије Николаја Данилевског Русија и Европа која је публикована 1871. године, и која до данас слови за једно од најважнијих дела из области филозофије историје. Чак и данас, када у савременој Русији нема стега државне цензуре, радови Ламанског остају недовољно запажени, иако по својим концепцијским особеностима и интересантном садржају не заостају за већ споменутом књигом Николаја Данилевског. Ова оцена посебно важи за две његове културно-географске, односно политичко-географске студије – „О историјском проучавању грчко-словенског света у Европи (Об историческом изучении греко-славянского мира в Европе) из 1870. године, и „Три света азијско-европског континента (Три мира Азийско-Европейского материка) из 1892. године. Захваљујући труду ентузијаста из непрофитне организације – „Института руске цивилизације“ – ове две студије Владимира Ламанског, као и мноштво његових мањих радова, публиковани су 2010. године у књизи Геополитика панславизма која има преко 900 страна, и то први пут након 1917. године.

За Ламанског, аријевско-хришћанска популација Европе, може се на основу географских, етнографских, религиозних, друштвених и уопште културних особина, поделити на две целине – романско-германски и грчко-словенски свет. Иако у својој студији из 1870. године, Ламански то нигде експлицитно не наводи, грчко-словенски свет обухвата све оне државе, покрајине и области у којима преовлађује словенско или становништво православне вероисповести, док његов стожер представља Русија. Уколико се аријевско-хришћанско становништво посматра из глобалног ракурса, онда се

романско-германски свет дели на две компоненте – ону у Европи, и ону која је овладала Новим светом, односно америчким континентом. Свакако да ова два света, романско-германски и грчко-словенски, имају одређене сличности и нека јединствена обележја. Како констатује Ламански, по заједничком пореклу из једне аријевске прапостојбине, по сличности свог првобитног начина живота, по народном веровању, карактеру и обичајима, по унутрашњој структури и саставу својих доминантних језика, та два света су блиски сродници, као што су међу собом сродници Индуси, Персијанци, Хелени, Римљани и Романо-Германи.²⁰ Међутим, иако су романско-германски и грчко-словенски свет савременици, они, по схватању Ламанског, никако нису и вршњаџи. Напротив, сматра он, њихови историјски узрасти или периоди детињства, младости, зрелости и старости, нипошто се не подударају – XIX век за грчко-словенски свет јесте то што су XIV и XV век били за романско-германски свет.²¹

Које су то одлике, које одвајају грчко-словенски од романско-германског света? По мишљењу Ламанског, њих је више и различитог су карактера. У грчко-словенском свету, село има превагу над градом, сељаштво над грађанством и буржоазијом, и оно је носилац главних моралних, друштвених и политичких снага државâ, које чине тај свет. Поред тога, у социокултурном смислу, приврженост обичајима и начела заједнице и старине, надмашују начело личности и тежњу ка новитетима, превратима и преображајима, што је иначе карактеристично за романско-германски свет.²² Краће речено, грчко-словенски свет је конзервативнији од романско-германског. Коначно, и у географском погледу, постоје знатне разлике. Територије које настањују романски и германски народи су полуострвског (острвског) карактера, док на Истоку, упркос дугој и разуђеној обали Јадранског, Егејског, Црног и других мора, како констатује Ламански, „континент преовлађује и доминира над обалом, а чуварни, конзервативни карактер његових становника над духом обал-

20 Владимир Ламанский, „Об историческом изучении греко-славянского мира в Европе“, у: Владимир Ламанский, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва, 2010, стр. 100.

21 Ibidem, стр. 100.

22 Ibidem, стр. 88-89.

ских житеља, који је живахан, немиран, неуморан и лаком на новину“.²³

Све у свему, он закључује, да Грко-Словени по природи своје земље, етнографском саставу и религиозним принципима, чине у односу на Романо-Германе, потпуно засебан историјски организам или самобитан свет. Ако грчко-словенски свет представља наспрам романско-германске цивилизације посебну појаву, поставља се питање, да ли он и у светским размерама фигурира као самосталан културно-географски и политичко-географски ентитет или је можда део неке друге, шире (гео)цивилизацијске целине? Дефинитиван одговор на ову дилему, Ламански је дао у својој другој студији, која је већ спомињана, из 1892. године – „Три света азијско-европског континента“.

Ламански констатује, да се овај „азијско-европски континент“, који ми данас уобичајено зовемо Евроазијом, може поделити на три велике целине или три „света“ са њима својственим географским, етнолошким и историјско-културним посебностима. То су: 1) суштинска Европа; 2) суштинска Азија; 3) Средњи свет, то јест неаутентична Европа и неаутентична Азија.²⁴ Појашњавајући ову поделу, Ламански каже, да ступајући из Азије у крајеве тог „Средњег света“, „морамо рећи, да се овде Азија завршава, али Европа још не почиње; управо тако, ступајући у њега из Европе, у праву смо кад кажемо: овде се завршава Европа и још не почиње Азија“.²⁵ Овде је приметна једна сасвим особена класификација великих географских целина у поређењу са оном из уџбеника географије. Док се уобичајено, у школама и на факултетима подучава, како се једна физичко-географска целина под именом Евроазија, састоји из две компоненте – Европе и Азије – чију главну границу представља планина Урал, Ламански уводи трихотомну деобу на Европу, Азију и тзв. Средњи свет.

Аутентична или „права“ Азија, по мишљењу Ламанског, одликује се изразитим физичко-географским, биогеографским и културно-географским диверзитетом. У њој се

23 Ibidem, стр. 78.

24 Владимир Ламанский, „Три мира Азийско-Европейского материка“, у: Владимир Ламанский, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва, 2010, стр. 185.

25 Ibidem, стр. 186.

простиру високи планински ланци, и њу чине, између осталог, и велика полуострва, попут Мале Азије, Арабије или Индије, која међусобно или у односу на унутрашњост континента (посебно према Кини са Тибетом), представљају потпуно самосталне земље, са засебним историјским и културним развитком. Стога су се у Азији, запажа Ламански, формирала и развила велика племена и народи са најразноврснијим спољним типовима, језицима и наречјима, религиозним веровањима, друштвеним и политичким идеалима и тежњама.²⁶ Оваква хетерогеност онемогућава, сматра он, да Азија постигне политичко и религиозно јединство. С друге стране, Руско царство (европска и азијска Русија), као главна компонента „Средњег света“, представља оштру супротност Азији. Док Азију одликује непостојање хегемоније једне религије, језика или народности, у Русији, уз сво постојеће мноштво различитих вера, језика и етноса, ипак превладава, запажа Ламански, једна вера – хришћанска, те један језик и народност – руска.

Он констатује, да се у односу према Азији, граница тзв. Средњег света, скоро потпуно поклапа са политичким границама руске империје. Западне границе, с друге стране, значајно одступају од политичких граница Русије, јер „Средњи свет“ не чине само руска империја и руски народ, већ и низ других словенских народности, као и они етноси несловенског порекла, који исповедају првославну веру. У његовој концепцији, Русија представља стожер тог света, окружујуће (не)словенске земље и (не)православни народи његове саставне компоненте, а што се даље иде ка западу и југу, и што је малобројнији словенски и православни живаљ, то су ближе дефинитивне границе „Средњег света“. Иза њих, Русија, каже Ламански, већ нема рођене браће, ни по вери, ни по крви.²⁷ Он сматра, да словенски народи без Руса, било православни или католички, као и несловенски народи православне вероисповести, представљају, по величини територије, броју становника, политичком и културном положају, исувише мали део евроазијског континента, да би формирали особен и самосталан „свет“. Те земље и народи, са етнолошког и кул-

26 Ibidem, стр. 189.

27 Ibidem, стр. 202.

турно-историјског аспекта, природно припадају, не Европи или Азији, већ управо тзв. Средњем Свету.²⁸ Западна граница Средњег света, почиње од севера, од руско-норвешко-шведске границе, потом се у изломљеном облику протеже преко аустријских и пруских земаља, између Балтика и Јадрана. На северу, на Балтику, она започиње око Данцига, а на југу, на Јадрану, завршава се око Трста. Обале Јадранског и Јонског мора такође представљају западну границу „Средњег света“, док се на југу она протеже преко Средоземља, укључујући чак и неке делове Мале Азије и Сирије.²⁹ Конкретније, тзв. Средњи свет, по прорачуну Ламанског, заузима површину од око 24 милиона км² и поред руске империје, којој припада преко 22 милиона км², обухвата део ранијих пољско-литванских земаља Прусије, где се још очувала пољска и литванска народност, део Шлезије, преовлађујући део Чешке, сву Моравску, јужну Штајерску, део Корушке, сву Крањску, Горицу, Истру, све аустро-угарске земље Св. Стефана, укључујући Хрватску, Славонију и Далмацију, Румунију, Србију, Црну Гору, Босну, Херцеговину, Бугарску, Румунију, Грчку са острвима, сву европску Турску са Константинопољем, остала грчка острва, сво приморје Мале Азије и Сирије, и области азијске Турске где живи древнохришћанско становништво.³⁰ Како запажа наш политички географ Миломир Степић, „простор и границе Средишњег света, Ламански је прилично јасно одредио – њему припада Русија у границама тадашње империје, те источна и југоисточна Европа”.³¹

Треба нагласити, да је приликом одређивања граница „Средњег света“, Ламански пред очима већ имао један политичко-географски образац који је формулисао његов познати земљак Николај Данилевски у књизи *Русија и Европа*. Наиме, у својој концепцији тзв. свесловенског савеза, Данилевски каже, да би њега требало да чине следеће целине: 1) Руска империја; 2) Чешко-моравско-словачка краљевина; 3) Српско-хрватско-словеначка краљевина; 4) Бугарска краљевина; 5) Румунска краљевина; 6) Хеленска краљевина (уз, из-

28 Ibidem, стр. 202.

29 Ibidem, стр. 208.

30 Ibidem, стр. 226-227.

31 Миломир Степић, *Геополитика неоевроазијства: позиција српских земаља*, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 28.

међу осталог, малоазијску обалу Егејског мора); 7) Мађарска краљевина; 8) Цариградски округ са околином.³² Данилевски је спекулисао, да би од Османске империје ослобођени Цариград, представљао за свесловенски савез, природни центар свог моралног и материјалног јединства.³³ У сваком случају, може се приметити, да се границе „Средњег света“ и тзв. свесловенског савеза у преовлађујућој мери подударају, и да је код оба аутора јединствен критеријум њиховог повлачења – словенски и/или православни идентитет одређених земаља, области и покрајина.

Физичко-географску хомогеност тзв. Средњег света прати и његова културно-религиозна компактност. И поред присуства Германа и Романа, различитих азијских народа, католика и протестаната, муслимана, будиста и шаманиста, „Средњи свет“ је племенски и верски релативно једнородан – од његових тадашњих 170 милиона житеља, како рачуна Ламански, више од 120 милиона су Словени, 4-5 милиона Грци, док је такође више од 120 милиона оних који исповедају хришћанство Источне цркве.³⁴

По Ламанском, сасвим је оправдано „Средњи свет“ називати грчко-словенским, јер тај назив прецизно означава две његове суштинске одлике – културно, тај „свет“ је у првом реду грчки (од 170 милиона његових становника, 120 милиона су православни), док је у етничком смислу, он првенствено словенски. Поред тога, први део његовог назива указује на цивилизацијску везу „Средњег света“ са древном и средњовековном Грчком. Антагонизам Римљана и Грка, у нешто измењеној форми, продужен је супарништвом германског и словенског племена, при чему су се Германи, слично Римљанима, учврстили на Западу, најдаље од Азије, док су се Словени, слично Грцима, утврдили на Истоку, у непосредном суседству „аутентичне“ или суштинске Азије.³⁵

Идеја наставља да живи

32 Николај Данилевски, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ и Досије, Београд, 1994, стр. 304-305.

33 Ibidem, стр. 305.

34 Владимир Ламанский, „Три мира Азийско-Европејског материка“, *op. cit.*, стр. 232.

35 Ibidem, стр. 235.

У XX веку, пансловенска идеја, коју је између осталих заступао и Ламански, полако је сплашњавала у Русији, коју су све више потресали социјални немири. Након Октобарске револуције, и Русија, и њено друштвено-политичко уређење бивају редизајнирани. Ипак, концепција да Русија представља особен и самосталан културно-географски и политичко-географски ентитет, наставила је да живи, на волшебан начин, у измењеном облику и са другачијим садржајем.³⁶

Петар Савицки (1895-1968) слови за једног од утемељивача евроазијског покрета и доктрине, по којој Русија није део европске културе, већ представља самосталну цивилизацију или државу-свет. Та цивилизација се састоји од елемената и западне и источне културе, обједињених у уникатну синтезу, која представља нешто сасвим ново – ни Европу, ни Азију, нити њихову просту комбинацију.³⁷ Сâм Савицки, у тексту „Евроазијство“, отворено признаје, како трихотомна подела копна Старог света, није откриће самих евроазијаца, него су такве погледе већ раније исказивали географи, посебно руски. У том смислу, Савицки је посебно истакао студију Ламанског из 1892. године.³⁸ Савремени тумач и заступник евроазијства Александар Дугин, наглашава, како је Ламански својом поделом копна Евроазије на три дела наговестио концепцију евроазијства.³⁹ И Миломир Степић, такође тврди, како је Савицки, непосредну инспирацију за своје геополитичке тезе пронашао у идејама В. Ламанског.⁴⁰

На почетку, ваља истаћи неколико најупечатљивијих момената, који би јасно демонстрирали сличност концепције Савицког са тезама које је својевремено поставио Владимир

36 Марлен Ларуел указује, да концепција Ламанског о Русији као засебном свету, означава прелаз од панславизма ка евроазијској теорији. Видети: *Marlène Laruelle*, “The Orient in Russian Thought at the Turn of the Century”, у: Dmitry Shlapentokh (ed.) *Russia between East and West: scholarly debates on Eurasianism*, LEIDEN, Boston 2007, p. 25.

37 Александр Дугин, *Геополитика*, Академический проект, Гаудеамус, Москва, 2011, стр. 161.

38 Петр Савицкий, „Евразийство, у: Петр Савицкий, *Избранное*, РОССПЭН, Москва, 2010, стр. 188.

39 Александр Дугин, *Геополитика*, op. cit., стр. 148.

40 Миломир Степић, *Геополитика неоевроазијства: позиција српских земаља*, op. cit., стр. 42. Од домаћих аутора на значај учења Ламанског за осмишљавање доктрине евроазијства, указује и Милан Суботић у делу *Put Rusije: evroazijsko stanovište*, Plato, Beograd, 2004.

Ламански. За њега, не постоје „европска“ и „азијска“ Русија, већ је она целовита и јединствена територија. По својим обележјима, из основног масива земаља Старог света, издваја се, сматра Савицки, засебан географски свет – евроазијски свет, који се у својим границама подудара (приближно) са политичким границама Русије (СССР-а).⁴¹ По њему, неспорна Азија јесте систем источних, југоисточних и јужних периферија Старог света: Јапан, Кина (иза Великог зида), Индија (иза Хималаја и Хиндукуша), Иран, и све што се назива „предњом Азијом“.⁴² С друге стране, све што је западно од руских граница јесте Европа. Тако посматрано, постоје три „географска света“ – Азија, Евроазија и Европа.

У једном другом тексту, Савицки тврди, како „Русија има далеко више основа од Кине, да се назива „средишњом државом“.⁴³ Русија-Евроазија је центар Старог света, она спаја његове периферије и представља карику која их здружује у јединство. Само на једној страни свог текста, Савицки је два пута за Русију-Евроазију употребио израз „Средишњи свет“.⁴⁴

Аргументи које Савицки наводи у прилог географске посебности Русије-Евроазије су врло слични оним које је изнео Ламански. С друге стране, оно што концепцију Савицког и других евроазијаца разликује од схватања Владимира Ламанског, јесте њихов нагласак на значајном утицају монголско-татарске владавине на формирање културно-географског и политичко-географског лика и формата руске државе и цивилизације. Апострофирање тог утицаја на курс руске историје и судбину руске државе, видљиво је и у делу Лава Гумиљова (1912-1992). Овај свестрани руски аутор, у време апсолутне доминације социјалистичке идеологије и праксе, по цену маргинализације и малтретирања од стране државног апарата, одржавао је у животу идеју о Русији као особеном свету-цивилизацији, без идеолошких конотација. Док је званична пропаганда представљала Русију (СССР) као „прву

41 Петр Савицкий, „Географический обзор России-Евразии“, у: Петр Савицкий, *Избранное*, РОССПЭН, Москва, 2010, стр. 263.

42 Ibidem, стр. 264.

43 Петр Савицкий, „Географические и геополитические основы евразийства“, у: Петр Савицкий, *Избранное*, РОССПЭН, Москва, 2010, стр. 537.

44 Ibidem, стр. 538.

земљу социјализма“ и „идејну авангарду човечанства“, Гумиљов је о њој писао и размишљао из другачије перспективе. У оквиру своје теорије о настанку и развоју етноса, Гумиљов пише, како је Русија наследница туркијског каганата и монголског улуса који су интегрисали огромна евроазијска просторства. Уједињеној Евроазији на челу са Русијом, тврди Гумиљов, традиционално су се супротстављали: на Западу – католичка Европа, на Далеком истоку – Кина, на југу – муслимански свет.⁴⁵

Како се може приметити, Евроазија у поимању Лава Гумиљова, веома подсећа, када је реч о њеном простирању, на концепт Евроазије код Савицког, и на идеју „Средњег света“ у делу Владимира Ламанског. Такође је интересантно, да Гумиљов, критикујући механичко преношење западноевропских традиција понашања у руске услове, додаје, како је руски суперетнос (најкраће речено, у питању је група етноса, који су се истовремено појавили у једном региону, и која се испољава у историји као мозаичка целост) 500 година млађи од (западно)европског.⁴⁶ Ово је занимљива констатација, јер је донекле сличну тезу изнео, како се могло видети, и Владимир Ламански.

Преко бројних дела о генези руског (супер)етноса и империје, Гумиљов је током неколико деценија совјетске ере подсећао, не тако бројну читалачку публику, да је Русија особена цивилизација, самостална у односу на друге културно-географске и етнополитичке целине. Ова концепција, као што се могло видети у првом делу овог рада, нарочиту теоријску артикулацију доживеће последњих двадесет година.

На крају, може се констатовати, да је што у непосредном виду, што кроз разне интерпретације и модификације, идеја Владимира Ламанског о Русији као „Средњем свету“ наставила да живи и након смрти свог творца. Данас, и савремени руски аутори признају, да је схватање Русије као „Средњег света“ утицало на уобличавање евроазијске геополитичке доктрине, посебно на формирање њене основне поставке, да је Русија исто што и Евроазија.⁴⁷ Ипак, утицај

45 Лев Гумилев, *От Руси к России*, Эксмо, Москва 2009, стр. 320.

46 Ibidem, стр. 321.

47 Ирина Василенко, *Геополитика современного мира*, Юрайт, Москва, 2010, стр. 185.

његове мисли не треба сводити само моменте рађања и формирања евроазијске доктрине. Ту мисао су суштински прихватили сви они аутори који Русију схватају као комплексан, самобитан и уникатан културно-географски и политичко-географски организам, који има властиту историјску судбину и који је предодређен да буде један од полова моћи и утицаја у савременом свету.

Nebojsa Vukovic

*THE DEFINITION OF THE
CULTURAL-GEOGRAPHICAL
AND POLITICAL-GEOGRAPHICAL
IDENTITY OF RUSSIA IN VLADIMIR
LAMANSKY'S WORK*

Summary

The scientific paper "The Definition of the Cultural-Geographical and Political-Geographical Identity of Russia in Vladimir Lamansky's work" intends to demonstrate and explain the key points of Vladimir Lamansky's (1833-1914) theory of Russia as a separate geographical, cultural and political entity – the so-called Median World. The scientific methods specially used are the method of analysis and the comparative method. The paper concludes that this theory is a very complex one, and that, indirectly or directly, it has had a significant influence on the work of the later thinkers, in particular those authors belonging to the Neo-Eurasian school of thought. The contents of the paper enable us to gain a more comprehensive insight into the Russian civilizational identity, and develop the sensibility to its multilayer and complex quality.

Key words: Russia, median world, Europe, Asia, identity

Литература

- Василенко Ирина, *Геополитика современного мира*, Юрайт, Москва, 2010.
- Гумилев Лев, *От Руси к России*, Эксмо, Москва, 2009.
- Данилевски Николај, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ и Досије, Београд, 1994.
- Дугин Александр, *Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Пространством*, АРКТОГЕЯ –центр, Москва, 2000.
- Дугин Александр, *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*. Амфора, СПб, 2007.
- Дугин Александр, *Геополитика*, Академический проект, Гаудеамус, Москва, 2011.
- Kantor Vladimir, *Rusija je evropska zemlja*, Biblioteka XX vek i Ćigoja štampa, Zemun i Beograd, 2001.
- Козырев Андрей, *Преображение*, Международные отношения, Москва, 1994.
- Ламанский Владимир, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва, 2010.
- Нарочница Наталија, „Балкан и поствизантијски простор у центру духовног и геополитичког супарништва на прагу XXI века“, *Југословенски историјски часопис*, 1/1997.
- Нарочницкая Наталия, *Русский мир*, Алетейя, Санкт Петербург, 2007.
- Нарочница Наталија, *Русија и Словени у свијету промена: универзалистички пројекти у свјетлости религиозно-философских основа историје*, Богословски факултет Српске православне цркве, Београд, 2003.
- Перевезенцев Сергей, *Смысл русской истории*, Вече, Москва, 2004.
- Савицкий Петр, *Изабранное*, РОССПЭН, Москва, 2010.
- Смолин Михаил, *Русский путь в будущее*, Издательство ФондИв, Москва, 2007.

- Shlapentokh Dmitry (ed.), *Russia between East and West: scholarly debates on Eurasianism*, LEIDEN, Boston, 2007.
- Степић Миломир, *Геополитика неоевроазијства: позиција српских земаља*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
- Subotić Milan, *Put Rusije: evroazijsko stanovište*, Plato, Beograd, 2004.
- Huntington Samuel P., *Who are we?: America's national identity and the challenges it faces*, Simon & Schuster, New York, 2004.

Resume

Vladimir Lamansky's work, unjustifiably underestimated and forgotten, has left a significant imprint in the Russian political-geographical and cultural-geographical thought. Some authors whose theses are analyzed in this paper, such as Aleksandr Dugin and Natalia Narochnitskaya, also bear witness to the fact that they are familiar with the work of Lamansky's. On the other hand, Mikhail Smolin draws inspiration from Lamansky's idea of the "median world" when formulating his own concept of Russia's cultural-geographical and political-geographical identity. Within the faction of the Eurasian "classical scholars", this attitude of Lamansky's was accepted by Peter Savitsky, and via him by a large number of those holding the same views as he did. Lev Gumilëv's work partly paradigmatically relies on Savitsky's work, and a plethora of Aleksandr Dugin's papers rely on Gumilëv's work. In other words, in a conceptual and authorship sense, the idea of Russia as the "median world" has brought forth the most diverse scions, with whom the author's "imprint" of Vladimir Lamansky frequently remains unrecognized at first sight.

His concept, as well as all the other subsequent theses more or less based on the concept, might be objected to being formulated in a rather conflicting manner – their understanding that the conflict between Russia and the West and (to a somewhat lesser extent) the East, their appealing to the politics of isolationism, cultural exclusivism, and Russia's shutting off from its own environment. Yet it seems to be a wrong perception. To admit the

fact that, in the past, Russia has been involved in a large number of armed conflicts with its neighbors in Europe and in Asia is by no means a demonstration of martialism but rather gaining a sober insight into historical realities. Insisting on the authenticity of one's own culture does not automatically generate xenophobia and resistance to what is dissimilar and different. On the contrary, exactly the emphasizing of the fact that Russia is not a cultural-geographical monolith but rather a complex whole which, although being ethnically and culturally polychromous, represents a unique entity is what becomes visible in contemporary Russian authors' and Lamansky's concepts as well.

Authors who highlight the European identity of Russia often underestimate or completely repress the fact that the shaping of the Russian historical fate and civilizational matrix were crucially influenced by yet two cultural-geographical and political-geographical circles – Byzantium and the Golden Horde. Similar to those holding the same views as him-his predecessors Slavophiles, Lamansky apostrophized Orthodox creed (Byzantium) as an important factor in forming Russia's distinct cultural feature. The Eurasian "school of thought", which, as could be seen, adopted his postulate of Russia as the "median world" (over)emphasized the influence made by the Mongols-Tatars, especially in the domain of the development of the Russian statehood, its nature and form.

In any case, Lamansky's theory of Russia as a separate cultural and political entity offers the reader and the researcher a far richer and more complex picture of Russia than the one presented by (pro-)European-oriented theoreticians. The "panoramic complexity" of Lamansky's is where we find the greatest quality and value of his thought. Contemporary Russian authors can only creatively use that heritage of thoughts in different sciences and scientific disciplines in the future – ranging from history and ethnology to geography and political science taking by all means into consideration the time span, the changed social circumstances and realities of today's world political scene.

Овај рад је примљен 22. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

ПРИКАЗИ

Милош Алексић

ИМПЕРИЈАЛНО РАЗАРАЊЕ ДРЖАВА 287-292

Душан Достанић

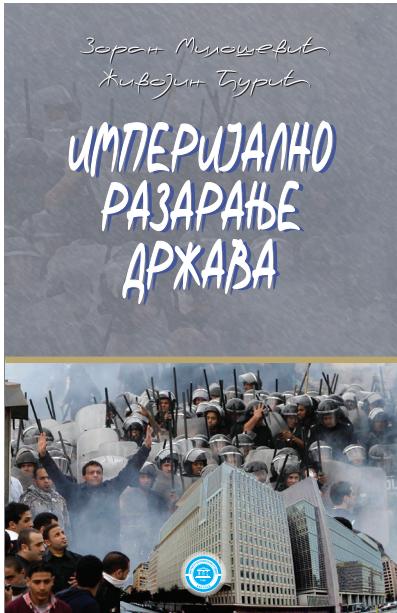
ИДЕНТИТЕТ И ГЕОПОЛИТИЧКА
СТВАРНОСТ СРБА..... 293-298

ПРИКАЗИ

УДК 327(049.3)

Милош Алексий*

Приказ књиге Зорана Милошевића и Живојина Ђурића – „Империјално разарање држава“, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

Преовлађујућа карактеристика савременог доба у коме живимо су брзе и учестале промене, свако-

дневно се појављују нови фактори који утичу на флукуацију унутрашњих и међународних односа, а стари добијају нове улоге. Упаримо ли ово са специфичношћу тренутка у коме живимо – поновним формирањем мултиполарног света и постепеним напуштањем старог униполарног поретка, као и светске економске кризе која је уздрмала саме темеље светског економског система, схватамо магнитуду институционалних и неинституционалних изазова које ове промене намећу. Ово поготово важи за Србију, услед њеног специфичног географског положаја, транзиционог карактера друштва, и најпосле нерешеног питања граница. Овај рад управо покушава да зграби актуелни тренутак, стави га под научни спекулум и са геополитичког становишта анализира најрелевантније изворе утицаја светске и регионалне политике, интеграционе процесе као и њихов одраз на српско друштво.

* Политиколог за међународне послове, Београд

Демократија и политичке тенденције у свету

Овај део монографије садржи два кључна сегмента. Први је критика стриктно либералног модела демократије који се заговара на Западу као једини прави модел, и чија практична реализација често служи као мерило цивилизованости одређене државе. Ово је систем коме и Србија тежи а његова доследна имплементација је предуслов њених интеграционих процеса. Други је критика државе узора и извора овог модела демократије као и њеног главног пропагатора, САД-а, као и њених практичних недостатака у спровођењу онога за шта се у начелу залаже.

Главне мане либералне демократије су друштвена и политичка доминација крупног капитала, предност квантитета над квалитетом, потпуно индивидуални карактер који маргинализује солидарност. Да би себи обезбедили новац за изборне кампање, односно свој долазак или опстанак на власти, политичари се окрећу крупном капиталу. Чак у 94% случајева побеђује кандидат са скупљом кампањом. Ово води не само нарушавању демократског принципа већ представља и урођено ентропијско стремљење

либералног поретка ка ерозији вредносног система у политици. Ослањање на снагу квантитета подразумева да се категорије попут правичности, које су утемељиване вековима, покушавају одредити аритметичком средином. Ово заједно доводи до кадровске кризе у институцијама, на политичке функције ступају народни ласкавци и демагози. Руски мислиоци сматрају да демократија ваљано функционише само уколико производи аристократску, то јест квалитативно супериорну, елиту која може да води државу на најбољи могући начин. А за ово је нужна реформа државних кадрова, пре свега на духовном плану. На крају се и сумирају предлози за општу реформу демократског система. Они укључују социјалне, редистрибутивне обавезе за капиталисте, враћање етичких постулата у политику, другачији, већински изборни модел који би умањио улогу партијске бирократије, обнову друштвене солидарности и духа саборности, одбацавање вештачког „калемњења“ туђих демократских образаца који не одговарају локалним специфичностима, и на крају свеукупну духовну и вредносну обнову.

Што се тиче самих САД, најупечатљивија критика аутора је она о њиховој сарадњи са нацистима после другог светског рата, укључујући СС-овце, чланове Гестапоа, и бивше ратне злочин-

це, који су сви били упошљени од стране ЦИА-е, а против у тадашњег СССР-а. Ово разматрање је подстакнуто одбијањем САД-а да подржи резолуцију ГС УН о забрани прослављања фашизма из 2010. године, око које су се чак и Иран и Израел сложили. Такође се скреће пажња на унутрашње деловање екстремних исламиста унутар САД-а који теже увођењу шеријата.

Савремени дизинтеграциони процеси у државама и глобализација

„State failing“ је дезинтеграциони процес у државама ХХ века, који подразумева подбацивање државе у обављању једне или више својих суверених функција, а који настаје усред унутрашњих противречности или сепаратистичких тенденција. Узроци овоме могу бити демографске, економске или политичке природе. Државе су пре свега политичке заједнице, а грађане у заједници одржава такозвани преклапајући консензус, најчешће испуњен неком врстом идеологије или идеје, засноване на разним факторима од религије до рационалности. Грађанин превасходно мора доживљавати државу као своју, суштински, не само формално. Неки од бројних индикатора овог негативног процеса су и низак ниво суверености,

демократије, безбедности, ефикасности институција, лоше функционисање правног и економског система и висок ниво корупције. Процес „state failing“-а, води стању аномије, ово стање подразумева немогућност друштва да се репродукује, губљење идентитета и стабилности. Она се обично јавља у две фазе – прва је појава кризе која избацује грађане из својих устаљених друштвених улога и статуса, а друга је фаза делигитимизације, односно урушавање система вредности који даје легитимитет нормативном поретку. Услед генералних глобализационих трендова када једна држава западне у ово стање сасвим је могућа појава „домино ефекта“, односно преливања кризе на друге државе, овако нешто смо могли видети у пракси за време „Арапског пролећа“. Овако ослабљена земља постаје извор нестабилности, уточиште за криминалце и терористе, и генератор избеглица. Да су ова запажања аутора валидна још једном се може видети у недавној арапској кризи, а поготову на примеру Либије, која је после пада режима Гадафија постала безбедносно турско подручје. За опстанак државе и избегавање аномије кључан је патриотски и национални осећај грађана, и правна свест државника способног да послуша потребе свог народа.

Србија и Европска унија

Аутори на занимљив начин прилазе анализи перспективе српских евроинтеграција, разматрајући које становиште имају водеће и оне мање утицајне чланице Уније према Русији, важном стратешком партнеру Србије, и питајући се које би последице Србија имала прихватајући ту политику.

САД су после другог светског рата посматрале Европу као мостобран руском утицају, те и данас не одобравају претерано приближавање ова два ентитета. Најјача карика сарадње је остварена између Немачке и Русије за време канцелара Шредера, иако доласком на власт Ангеле Меркел се очекивало да ће ови односи захладнети, остварена пословна партнерства и економски интереси нису то дозволили. У периоду светске економске кризе робна размена између ова два региона је порасла, чинећи их међусобно још значајнијим. Међутим упркос овим очигледним беневитима и даље се јављају препреке некој ближој сарадњи. Индикативно је да ове препреке углавном потичу од ЕУ, било да се ради о условљавањима привржености либералном моделу демократије, економским захтевима попут нижих цена нафте и гаса, или превасходно сукобима око утицаја у бившим

совјетским републикама (попут питања Украјине, Грузије, Транснистрије, балтичких земаља...).

Односи које имају нове чланице Уније према Русији, поготову оне из бивше совјетске зоне утицаја имају још израженије негативан карактер. Пољска се свесрдно труди да бивше совјетске републике приближи НАТО-у, а изразита анти-руска атмосфера је преовладавала за време власти браће Качински. Пољска је заједно са САД-ом, пружала значајну финансијску помоћ анти-руском невладином сектору, трудила се и да себи приближи Украјину желећи да искористи њену јефтину радну снагу. Литванија пружа свесрдну подршку Грузији, а покушали су и да спрече градњу гасовода „Северни ток“, који заобилази територију Литваније. Естонија је чак почела да слави бивше борце СС дивизија као борце за слободу против совјетске окупације. А Летонија ускраћује бројна грађанска права свом руском становништву. Мађарска је такође лобирала за улазак Украјине и Грузије у НАТО, иако су их сопствени економски интереси окретали истоку. Румунски изразито негативни став је последица сукоба око Молдавије и одвојеног Приднестровља.

Имајући све претходно изнето у виду, а ако се на то дода и европска активна подршка косовској независности, као и нестабилност и неизвесност судбине

саме ЕУ, стварају се објективни разлози за изразит евроскептицизам.

Специфичности савременог бунта

У овом делу аутори Милошевић и Ђурић разматрају токове турбулентних политичких промена, нарочито оних праћених насиљем, како у нашем непосредном окружењу тако и ван њега. Коришћење виртуелног информационог простора и његових апликација, је нови спецификум у овим покретима, који је нужно размотрити као фактор утицаја на друштвена збивања. У Египту и Тунису, координација протестаната, место и време њихових окупљања и покрета објављивани су путем интернета, поготово друштвених мрежа попут Фејсбука и Твитера. Док је власт у Тунису покушала да онеспособи комуникацију демонстраната блокирањем приступа одређеним сајтовима, у Египту је блокиран рад интернет провајдера, са друге стране САД је позивао на слободу коришћења интернета. Мрежа Твитер је ишла чак тако далеко да је тражила начине како да избегне блокаду наметнуту од стране власти. Ови сајтови изворно намењени дружењу и социјализацији, попримају нову политичку димензију, неки чак сматрају и кључну за свргавање ових режима. САД су ту тенденцију приметиле, ако не и пред-

виделе, те се залажу за неограничену слободу коришћења интернета свуда, и противе се цензури каква постоји у Кини, Ирану, и бројним другим земљама. САД троше новац на обучавање интернет дисидентата, и проглашавају коришћење интернета људским правом. Читава прича добија потпуно другачију ноту, ако се узме у обзир чињеница да је ЦИА користила и Фејсбук у Гугл за прикупљање информација потребних за рад тајних служби и врбовање агената. Неки аналитичари чуде се зашто друштвене мреже немају овакав ефекат и у Русији, једно истраживање је дошло до два закључка. Први да су људи у Русији поприлично аполитични докле год влада брине о њиховом благостању, те нема критичне масе људи незадовољних системом који би покренули довољно велики бунт, а други да су Руси веома вешти у одговарању на интернет-провокације и поруке против режима. Овде спада и „бомбардовање“ сајтова који шире такве вести, ширење вируса, али и контра пропаганда против оних који нападају власт. Интернет је коришћен и у сврху организовања етничког насиља у нашем окружењу, у суседној Македонији, држави захваћеној дубоком кризом и подељеношћу.

Нато и Русија

Односи између некадашња два најбитнија и једина глобална геополитичка фактора, је и у данашњем мултиполарном свету изузетно битан, поготово за државу која попут наше стоји на граници додира истока и запада. Приликом редефинисања своје стратегије за деценију која је пред нама, НАТО је у једном тренутку имао веома блиског саговорника у Русији, бившег председника Медведева. Његови ставови, који у овом погледу умногоме одступају од оних садашњег и бившег председника Путина, кокетирали су са идејом стратешког савеза Русије и НАТО-а. У разматрању ове опције аутори рада су се користили „cost-benefit“ анализом сумирајући њене последице. Предности нема пуно, изузев оних декларативних о томе као улазници у западни свет. Негативних последица, пак, не мањка. Ово би за Русију значило додатно заоштравање односа са исламским светом који веома неповољно гледа на НАТО, даље то би за собом повукло удаљавање од стратешког партнерства са Кином, и допринело би њеном окружавању. Ово би значило и прихватање агресивне или у најбољем случају пасивне политике према Ирану, а овде се наравно јавља и економска цена преласка на НАТО стандарде. Најбитнији недостаци су губљење самосталности у доношењу сопствене

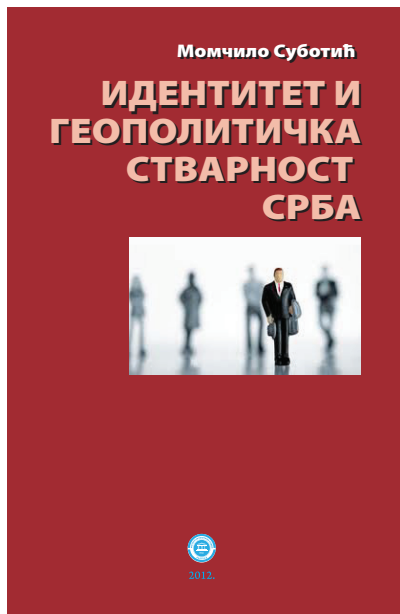
политике, али пре свега нужност решавања територијалних спорова, у којима водеће НАТО земље углавном подржавају руске опоненте. Такав је случај са Јапаном и Курилским острвима, правима на искоришћавање Арктика, кавкаском облашћу, и Придњестровљем. Анализа јасно илуструје практичну неупотребљивост ове идеје.

Кључни фактор у западно-руским односима је и Украјина. После „наранџасте револуције“ она је била јасно оријентисана на атлантском путу, међутим доласком Јануковича на власт ситуација се мења. Она се у овом тренутку налази на економској али и геополитичкој клацкалици. Са једне стране она тежи јединственом економском простору са ЕУ, а са друге царинској унији са Русијом, Белорусијом и Казахстаном. Прва опција ће вероватно задати ударац неконкурентној пољопривреди, док друга нуди повлашћене цене гаса, и очување приступа тржиштима са привредним растом.

Глобални савремени процеси и геополитичке дилеме пред којима се налазе државе од значаја морају бити предмет проучавања и српске политикологије. Само тако можемо оспособити сопствене институције да буду спремне за изазове који се поставе пред нас. А ова књига је битан степен у том смеру.

УДК 323.1(=163.41)(049.3)

Душан Суботић*

Приказ књиге: Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, 312. стр.

У својој новообјављеној књизи *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Момчило Суботић на занимљив начин доводи у везу питање српског идентитета и тренутни геополитички положај српског народа. Без сумње ова питања су значајна и актуелна, а посебно када се посматрају

у међусобној вези. У том смислу, основна теза коју аутор заступа у овој књизи је да је тренутни неповољан геополитички положај Срба последица континуираног „расрбљивања“ односно растакања српског идентитета. Српско занемаривање свог сопства и одустајање од свог националног програма уз прихватање туђих пројеката довело је до феномена расрбљивања, односно до одвајања делова српског народа од којих су затим настајале нове нације (Хрвати, Бошњаци, Црногорци, а у будућности могуће и Војвођани). У складу са тим долази и до смањивања српских територија и протеривања преосталих Срба.

Суботић своју књигу почиње утврђивањем основних елемената српског идентитета. Полазећи од Хердеровог схватања нације као заједнице језика, за Суботића је основни елемент српског идентитета српски језик, при чему се ослања на традицију мишљења којој припадају Добровски, Шафарик, Копитар, Доситеј, Миклошич и други. Аутор безрезервно прихвата Вукове ставове о Србима три закона (вере), као и да су сви Срби штокавци и сви штокавци Срби. Тиме заступа став о одвојивости српског од хрватског језика који је заправо кајкавски, и указује да су Хрвати од Гаја до Јагића из политичких разлога прихватили српски као свој књижевни језик да би га

* Институт за политичке студије, Београд

затим прогласили за хрватски, а потом на Првом католичком састанку у Загребу 1900. године све католике који говоре тим језиком (српским) прогласили Хрватима. Овај догађај представља кључни моменат процеса расрбљивања. Суботић своју тезу о штокавцима католицима као Србима аргумендује позивајући се на безбројне примере Срба католика (од којих су неки били и свештеници) који су стварали на српском језику и који су себе сматрали Србима. Истовремено, аутор се позива и на истраживања већег броја слависта, филолога и етнолога који су сматрали да разлика између Срба и Хрвата није верска него језичка. Друга тежишна тачка српског идентитета је српско писмо односно ћирилица која је „темељ српске националне културе (стр. 23). У том смислу Срби се не смеју одрицати своје ћирилице, будући да је искорењивање ћирилице и наметање латиничног писма увек ишло напредо са искорењивањем Срба. На овом месту аутор је изузетно пажљив, јер истичући значај ћирилице за српски идентитет не одбацује српску латиницу. Напротив, он сматра да је латиница алтернативно српско писмо, које су стандардизовали Вук и након њега Даничић, те да постоји српска латинична књижевност које се Срби не смеју одрицати. Остале кључне елементе српског идентитета Суботић

види у немањићкој традицији српске државности као и у традицијама модерне српске државе након 1804. године. И поред јасног става о Србима три вере, аутор признаје посебан значај СПЦ за очување српског националног бића, посебно у периоду турског ропства када је црква била једина српска институција. На крају Суботић сматра да је и српска држава „фактор идентитета“ полазећи од Хегеловог става да се уметност и наука не могу одвајати од државе, односно да су они само одређени моменти духовног бића државе, те према томе да су они сама држава. Суботић истина прихвата да су Срби успели да очувају своју националну свет и у дугом периоду отоманског ропства, те да је из српске националне свести на крају у XIX веку варскрсла српска држава, али ипак тврди да без националне државе нема културе ни идентитета. У том смислу српски задатак је духовно, економско, културно и политичко повезивање српске нације и припрема за стварање уједињене српске државе.

Када је поставио контуре онога што сматра за тежишне тачке српства, Суботић поставља питање у каквом стању се налази српска идеја. Његов одговор је поражавајућ. Наиме, он сматра да се српска идеја налази у стању распада, те да се народи који су настали од Срба понашају у на-

ционалном смисли зрелије него Срби. „Србија је у дубокој кризи, моралној, економској, политичкој и понајвише демографској“ (288). Незнајући много о својој историји, традицији, језику и књижевности један део омладине прихватио је западњачку слику о „српској кривици“. Ипак наду за спас Србије аутор види у оном (већем) патриотском делу српске омладине којој је национални идентитет битан. На основу свог схватања језика као кључног елемента националног идентитета, Суботић могућност обнове српске идеје види у обнови србистике, јер српски национални програм заснива се на српском језику. То заправо значи излазак из лавиринта југословенства, србокроатистике те исправљање историјских фалсификата. Без тога нема ништа ни од евроинтеграција на равноправној основи. Срби прво себи морају поставити питање шта се десило са њиховим идентитетом у Југославији. У том смислу Суботић разликује српску и хрватску верзију југословенске идеје. Српско схватање југословенске идеје подразумева постојање четири различита јужнословенска народа (Срба, Хрвата, Словенаца и Бугара), који говоре различитим језицима, али међу којима преваладава културна и политичка блискост. Српско схватање југословенства лагано је истиснуто током Првог светског рата, а победила је

штросмајеровско-јагићевска парадигма србокроатистике коју прихватају и неки од најзначајнијих српских аутора, пре свих Скрелић. Ово хрватско схватање југословенства полази од хрватског напуштања свог кајавског језика и преузимања Вуковог народног језика који проглашавају за народни језик Хрвата, чиме су дошли у нераскидиву везу са Србима. Суботић истиче да је ова Гајева илирска, као и Штросмајерова југословенска идеологија била географски детерминисана, односно да је брисање српско-хрватске етничке границе Хрватима и римокатоличкој цркви отворило врата за освајање српског етничког простора (53-54). Тиме Суботић успоставља везу између идентитета и геополитике, будући да јасно указује да је питање језика геополитичко питање. Такође, аутор се на овом месту врло вешто клони разних оптужби и јадиковања, те му се на терет не може ставити да упада у домен „теоретичара завере“. Он управо не штеди ни српске филологе, као ни српске политичаре који су слабо познавали Хрвате и на крају прихватили схватање о српском језику као о двоименом. Занимљиво је да аутор не штеди ни дело Виктора Новака за чију чувену књигу *Magnum Crimen* каже да је Србима супротставила католике као непријатеље и тиме сахранила идеју о Србима као це-

ловитом корпусу (65). Штросмајеровско схватање преовладало је у обе Југославије, а још увек је доминантно у Србији и готово свим српским институцијама, па чак и у Хашком трибуналу где се говори о БХС језику. Истовремено, свесни или несвесни баштинници штросмајеровог концепта су и данашњи другосрбијанси. Другим речима, једном покренута лавина више се није могла зауставити и истом логиком којом је од српског створен хрватски језик стварају се бошњачки, црногорски, македонски, а већ сутра можда и војвођански.

Да би додатно утемељио тезу о идентитету као геополитичком питању, аутор читаво поглавље посвећује Бењамину Калају и његовом пројекту стварања интегралне босанске нације током аустро-угарске окупације Босне и Херцеговине. Аутор указје да је Калајева управа свесно сузбијала српство, одвајала муслимане од Срба и приближавала их Хрватима уз инсистирање на бошњаштву као на националној и политичкој идеологији. Пред крај своје владавине Калај је напустио тезу о бошњаштву и прихватио тезу о међузависности муслимана и католика који су требали да чине противтежу Србима. Суботић закључује да су одлуке Берлинског конгреса на српском простору створиле две до данас актуелне константе: одвајање бо-

санских муслимана од Турске и онемогућавање њихове српске идентификације, и католичење и похрваћењивање Босне и Херцеговине. Тако је створен историјски и савремени босански геополитички троугао (85). Суботић даље показује да су Калајева концепције о босанској нацији и данас врло живе пре свега у делу савремених „бошњачких“ аутора Мухамеда Филиповића и Адиле Зулфикарпашића.

Ако су идентитет и геополитика уско повезани, аутоматски следи питање српског геополитичког положаја. Суботић ту даје логичан одговор. Ако је српска идеја у лошем стању, ствар не може добро стајати ни са српским геополитичким положајем. Народ који није сигуран ко је и шта је, не може препознати своје интересе, па према томе није у стању ни да их брани. У оцени тежине српског положаја аутор на више места истиче да је данашњи српски положај насличнији оном после Берлинског конгреса 1878. године када је Јован Цвијић констатовао да је Србија опкољена земља, а Срби ухапшен народ.

Аутор заступа тезу да је стварање Југославије велика српска грешка те да је Југославија „узрок српског дисконтинуитета у историјском, етничком, језичком и сваком другом смислу“ (124). Истовремено она је била експеримент пројектован за распад. А када се

творевина настала на штросмајеровско-јагићевском темељу распала, наступило је расрбљивање српског етничког простора. На расрбљивање аутор гледа као на духовни геноцид над српским народом. Са једне стране од бивших Срба створене су нове нације, а остаци српског народа су прогонени. Дошло је до фрагментације и редуковања српског историјског и етничког простора. Србија је окружена творевинама које су према њој непријатељске. У том смислу Суботић се доста опширно бави случајевима Косова и Метохије и Црне Горе. На примеру косметског случаја аутор поново показује да се не ради само о кривици других, него и о незнању и неразумевању ситуације од стране српских политичара. У том смислу он подвлачи да је кључна грешка политичара ДОС-а што су косовски проблем посматрали као демократско питање. Српски политичари дуго нису схватили да се не ради о демократском питању нивоа људских права већ да је реч о појави дугог трајања, односно о стогодишњем прогону Срба те настојању Шиптара да издвоје Космет и створе Велику Албанију. Такође, суревњивост и сугета српских опозиционих лидера у Црној Гори, те њихова повремена јача или слабија сарадња са Ђукановићевим режимом значајно су допринели расрбљивању Црне Горе. Другим речима, Суботић је

спреман да објективно сагледа и српску кривицу за сопствени незавидан геополитички положај.

Када говори о мењању српског идентитета Суботић у факторе расрбљивања убраја и пројекат Сребреница, као и Хашки трибунал, који имају политичку и геополитичку функцију. Суботић сматра да Запад и евроатлантисти воде свој рат против Срба зато што у Србима види продужену руку Руса. Дакле, српски простор је само нека врста војнополитичког полигона НАТО, односно увежбавање за разбијање Русије. Полазећи од ове тезе Суботић даље закључује да се на овоме неће стати и да следи даља фрагментација српског простора (Рашка и Војводина).

Као једину светлу тачку аутор види Републику Српску. По његовом мишљењу стварање Републике Српске представља једину српску победу у рату за југословенско наслеђе. Суботић подвлачи да РС није настала у Дејтону него раније, те да је у Дејтону само потврђена. Истовремено он показује да је тако утемељена РС успела да одоли свим изазовима и покушајима да се укине. У том смислу Суботић сугерише да би и Србија требало да се угледа на РС. „Република Српска добро балансира између рационалности и здравог патриотизма, управо оно што Србији недостаје ... Додик не води никакву екстремистичку полити-

ку, већ је њихова позиција управо минималистичка и врло умерена ... И док се РС успешно супротставља евроамеричком државном инжењерингу, водећи преваходно рачуна о сопственом интересу, Србија на свом евроатланском путу 'без алтернативе', на извештан начин игнорише и подрива ту националну борбу Републике Српске " (270).

С тим у вези, Суботић нуди један број могућих решења, а то су замрзавање косметског питања, све док међународне околности не буду повољније по српску страну уз обавезно очување српских институција које постоје на Косову, као и обуставу сарадње са ЕУЛЕКС-ом, који ради на реализацији Ахтисаријевог плана. На ширем плану аутор се изјашњава против приступања Европској унији, будући да чланством у овој организацији Србија неће ништа добити. Поред тога, аутор држи да ЕУ није самосталан чинилац, већ да је под америчком контролом те да је она заправо амерички геополитички пројекат. Такође, он одбија могућност сарадње са НАТО пактом с обзиром да је та организација учествовала у нападима на Србе у РС Крајини, Републици Српској, и агресији на СР Југославију, те да су НАТО државе главни промотери независности Косова. Као алтернативу, Суботић предлаже чвршће са-

радњу са Русијом у оквирима ширег евроазијског повезивања.

У књизи *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Момчило Суботић изнео је не само своје виђење везе између идентитета и геополитике, него и својеврсну дијагнозу стања у коме се Срби и српски простор налазе, као и предлоге за побољшање српског геополитичког положаја. Тако се ова књига може сматрати и неком врстом српског националног програма који у кратким цртама прво предочава шта значи бити Србин, односно у чему се састоји српски идентитет, да би затим анализирао српски политички положај и дао предлоге за српско геостратешко позиционирање.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

На левој страни у заглављу се налази име, средње слово и презиме аутора, звање аутора, назив установе, факултета и седиште. Наслов рада куцати на средини великим словима – Bold (фонт 14). Поднаслови се пишу на средини, великим словима (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима Bold (фонт 12). Сви текстови на српском језику треба да су куцани ћирилицом. У тексту су италиком (курзивом) истакнуте речи на страном језику. Обим рада не сме бити већи од 1 до 1,5 ауторског табака, (односно 16 до 25 страна, 36300 до 56725 карактера са размаком).

После ових података следи **сажетак** који треба да садржи од 100 до 250 речи. Иза сажетка иду *кључне речи* чији број не може бити већи од 10, док њихова употреба у тексту треба да буде што већа. У **сажетку** треба да стоји предмет анализе, циљ рада, коришћени методолошки приступи, резултати, закључак или одређене препоруке. На крају текста, после **литературе**, треба написати **резиме** чија дужина може бити до 1/10 дужине чланка. Аутор би у резимеу у структурираном облику требало да истакне најважније резултате и закључке истраживања до којих је дошао у свом раду знатно шире него у сажетку. *Сажетак, кључне речи и резиме* треба превести и на енглески језик, ако је рад на енглеском, сажетак и кључне речи треба превести на српски језик. Текст за часопис не садржи посебан увод и закључак.

Текст треба писати у фонту Times New Roman, величина слова 12, са увученим пасусима и проредом 1,5 – ћирилично писмо.

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте су истог фонта као основни текст и треба их куцати са командом Insert – Reference – Footnote, а не намештањем разних оквира, јер једино на тај начин можемо гарантовати, да ће се и у прелому фусноте појавити на добром месту. Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- када се ради о **монографији** фуснота мора садржати: име и презиме аутора, наслов рада у италику, издавач, место, година издања и број стране (на пример: Зоран Аврамовић, *Родомрсици*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 15; Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54);
- када се ради о **чланку**, име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа у италику, издавач, место издавања, број, година излажења и број страница (на пример: Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67);
- када се ради о **зборнику радова**: име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника италиком, онда у загради написати приређивача зборника, издавач, место издања, година издања, број стране (на пример: Дејана Вукчевић, „Србија и придружива-

ње Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239);

- **извори са Интернета**, који не смеју прећи више од 10% коришћене литературе, треба да садрже пуну интернет адресу (на пример: <http://sh.wikipedia.org/wiki/Revolucija>).
- **архивска грађа**, мора да садржи наслов (одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?) и где се налази (креће се од навођења највеће целине, а завршава са навођењем најмање целине) (на пример: Извештај Министарства иностраних дела од 19. априла 1888. о постављењу конзула. Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894).

Литература треба да се налази на крају рада, испред резимеа, поређана по азбучном реду, са следећим елементима:

- **књиге**: презиме и име аутора, наслов књиге италиком, издавач, место издања, година (на пример: Суботић, Момчило: *Српско питање данас*, Институт за политичке студије, Београд, 2008);
- **зборници**: презиме и име аутора, назив рада под наводницима, назив зборника италиком, онда у загради написати приређивача зборника, издавач, место издања, година издања (на пример: Марковић, Драган, „Демократизација власти и управљања у Србији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008);
- **чланак**: презиме и име аутора, назив рада под наводницима, назив зборника италиком, онда у загради написати приређивача зборника, издавач, место издања, година издања (Кнежевић, Милош, „Варка европске хармоније“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2008);
- **литература са Интернета**, која не сме прећи више од 10% коришћене литературе, треба да садржи пуну интернет адресу (на пример: <http://sh.wikipedia.org/wiki/Revolucija>).
- **архивска грађа**, мора да садржи наслов (одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?) и где се налази (креће се од навођења највеће целине, а завршава са навођењем најмање целине) (на пример: Извештај Министарства иностраних дела од 19. априла 1888. о постављењу конзула. Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894).

Текстове слати у штампаном и електронском облику: Институт за политичке студије, Светозара Марковића 36, e-mail адреса – smiljana.raunovic@ipsbgd.edu.rs

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Главни задатак рецензента је да допринесе очувању високог квалитета који иначе ужива наш часопис. На првом месту треба нагласити да рецензент не сме бити упознат са идентитетом аутора рада и обрнуто, аутор не сме знати идентитет рецензента. Приликом добијања рада сваки рецензент има рок од 20 дана да редакцији достави урађену рецензију. Веома је важно да рецензент буде свестан да је поступак рецензије поверљив, при чему се садржај рецензије не сме откривати трећој страни. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију.

Приликом рецензије рукописа рецензент треба да одговори на следећа питања: Да ли је аутор показао у чему је оригиналност чланка? Да ли је аутор довољно оправдао своје тврдње? Да ли је аутор стручно/научно утемељио своје тезе? Да ли је рад комплетан према Упутству за ауторе? Којој научној области рад припада? Затим, рецензија треба да садржи примедбе о стручном/научном квалитету рукописа, али и сугестије за побољшање рукописа, уколико за то постоји потреба.

На самом крају рецензент треба да оцени којој категорији рад припада (**оригиналан научни рад, прегледни рад, кратко или претходно саопштење, научна критика, односно полемика, осврти и прикази**) и да изнесе своје мишљење о томе да ли рукопис треба да се прихвати у садашњем облику, да се прихвати уз сугерисане измене или да се не прихвати због наведених разлога у рецензији.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)

НАЦИОНАЛНИ интерес: часопис за национална и државна питања = National interest: Magazine for National and State Issues/ главни уредник Милош Кнежевић: одговорни уредник Живојин Турић. - год. 4, бр. 4 (2005) Београд (Савски трг 7а); Институт за политичке студије, 2005 - (Београд: Eseloge). - 24 цм

Три пута годишње - Другачије повезане серијске публикације: Национални интерес (CD-ROM)=ISSN 1452-2152 ISSN 18204996=Национални интерес (Штампано изд.) COBISS.SR-ID 125448460

01
2013

Национални
интерес

NATIONAL INTEREST
JOURNAL FOR NATIONAL AND STATE ISSUES

ISSN 1452-2152 UDK 323.1(=163.40) година IX vol. 16. № 1/2013.

